Taner Timur

AKP'nin *önlenebilir* Karşı-Devrimi

Yordam Kitap

Taner Timur

1958 yılında AÜ SBF'den mezun oldu. Aynı fakültede asistan olmasının ardından, 1968 yılında doçentliğe, 1979 yılında profesörlüğe yükseldi. 12 Eylül askerî darbesinden sonra görevinden istifa ederek çalışmalarını Paris'te sürdürdü. Eylül 1992'de eski görevine döndü. 2002 yılına kadar bu görevini sürdürdü.

Eserleri: *Türk Devrimi ve Sonrası* (1971); *Osmanlı Toplumsal Düzeni* (1979); *Osmanlı Kimliği* (1986); *Osmanlı Çalışmaları-İlkel Feodalizmden Yarı Sömürge Ekonomisine* (1989); *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş* (1991); *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik* (1991); *Küreselleşme ve Demokrasi Krizi* (1996); *Toplumsal Değişme ve Üniversiteler* (2000); *Sürüden Ayrılanlar* (2000); *Türkler ve Ermeniler* (2000); *Türkiye Nasıl Küreselleşti* (2004); *Felsefi İzlenimler* (2005); *Yakın Osmanlı Tarihinde Aykırı Çehreler* (2006); *Marksizm, İnsan ve Toplum* (2007); *Habermas'ı Okumak* (2008); *Felsefe, Toplum Bilimleri ve Tarihçi* (2011); *Marx-Engels ve Osmanlı Toplumu* (2012).

AKP'NİN *önlenebilir* KARŞI-DEVRİMİ

Taner Timur

Yordam Kitap: 227 • **AKP'nin *önlenebilir* Karşı-Devrimi** • Taner Timu
ISBN-978-605-9046-22-0 • *Kapak ve İç Tasarım*: Savaş Çekiç
Sayfa Düzeni: Gönül Göner • *Birinci Basım*: Kasım 2014

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat:3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 **Faks:** 0212 528 19 09
W: www. yordamkitap. com • **E:** info@yordamkitap. com
www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap

AKP'NİN
önlenebilir
KARŞI-DEVRİMİ

ÖNSÖZ

Son on yılda Cumhuriyet tarihimizin en çalkantılı dönemlerinden birini yaşadık: Görülmemiş kutuplaşma, kamplaşma, gerginlik.. Durumu ifade için en sık kullanılan sözcükler bunlar oldu. Bir yanda sandıkta zafer üzerine zafer kazanan bir parti; öte yanda “laik cumhuriyet elden gidiyor!” kaygısıyla sokaklara dökülen milyonlar.. Bir yanda darbe sohbetleri, muhtıralar, kapatma davaları; öte yanda Ergenekon heyulası, toplu davalar, sahte belgeler, itirafçı tanıklar.. Bir yanda yolsuzluk baskınları, Bakan evlerinde ele geçirilen milyonlarca dolarlar, hazırlanan fezlekeler; öte yanda “darbe” iddiaları, “paralel devlet” ve “Haşhaşi!” çığlıkları.. Bir yanda Kürtlerle barış, “ileri demokrasi”, “millet-devlet kaynaşması” söylemleri; öte yanda yüksek yargı seçimlerinin bile tamamen siyasileştiği, Kürtlerin 1990’larda dahi yaşanmamış şekilde ayaklandığı bir siyasal karmaşa! Ve bu karmaşanın gizlemeye çalıştığı rant ekonomisi; maden ocaklarında ölen emekçilerin yerini almak için kuyruğa giren işsizler ordusu ve her yıl servetine servet katan holdingler, bankalar, müteahhitler..

Bu tablo karşısında kim suskun kalabilir?

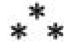
Demokrasi sandıktan ibaret olmadığına göre, bırakınız toplum bilimci ya da tarihçileri, günlük yaşam kavgası veren sıradan vatandaş bile bu yozlaşmaya kayıtsız kalabilir mi? İşte ben de böyle duygular içinde son on yılda düşündüklerimi ve yazdıklarımı bir araya getirip okuyuculara toplu bir şekilde sunma ihtiyacı hissettim.

Kitabım üç kısımdan oluşuyor. Girişte AKP’nin on iki yıllık iktidarının genel bir tablosunu çizmeye çalıştım. Burada amacım, esere bütünlük sağlayacak ve aslında sonuç bölümü olarak da okunabilecek bir giriş

yazmaktı. İkinci kısım bu yıllarda yazdığım makalelerden ve bazı gazete ve dergilerle yaptığım söyleşilerden oluşuyor. Bunlar, ikisi hariç, hep güncel gelişmelerle ilgili. İki istisnayı da 2008 kapitalizm krizi ve Necip Fazıl Kısakürek ile ilgili yazılarım teşkil ediyor. Bunlardan 2008 krizi, Türkiye'de de yarattığı etkilerle, günümüzü hâlâ yakından ilgilendiriyor ve önümüzdeki dönemde daha da belirleyici etkilere gebe izlenimi veriyor. N. F. Kısakürek ise, başta Erdoğan olmak üzere AKP kurucularının dünya görüşlerinin oluşmasında en büyük payı olan ve kendilerinin de bu payı sık sık minnet duygularıyla hatırlattıkları bir şair ve düşünür. Bu iki incelemenin bugünü de anlamamıza yardımcı olacağını sanıyorum. Aynı kısıma TÜYAP'ın beni "onur yazarı" olarak onurlandırdığı 2013 İstanbul Kitap Fuarı vesilesiyle yaptığım söyleşileri de ekledim. Bunlarda da Türkiye'ye ve dünyaya tüm yayınlarımın bütünlüğü içinde nasıl baktığımı anlatmaya çalışmıştım. Bu söyleşilerde sorulan bazı soruların benzerliği ister istemez yanıtlarımda bazı tekrarlara yol açtı. Bu konuda bir ayıklama yapmadım ve kendi içinde bir bütünlüğü olan söyleşileri olduğu gibi kitaba ekledim. Fazla bir yer tutmayan bazı tekrarları okuyucularımın anlayışla karşılayacaklarını umut ediyorum.

Nihayet üçüncü kısımda da, sosyal medyanın günlük ve samimi dili içinde, son gelişmelere kadar dostlarla paylaştığım düşüncelerimi koydum. Bunlara, sınırlarımızda yaşanan ve bizi de çok yakından ilgilendiren Rojava Devrimi ve Kobani kuşatması ile ilgili (ve özetini sosyal medyada paylaştığım) bir makalemi de ekledim. Günümüzde sosyal medya, her düşünen insana düşündüklerini paylaşması için en özgür iletişim alanını oluşturuyor. Çok gecikmeyle de olsa, bu özgür "kamusal alan"daki iletişim kervanına katılmış olmak benim için bir mutluluk vesilesi oldu.

Bugün vardığımız noktada en acil sorunumuzun *özgürlük ve demokrasi kavgası* olduğunu ve on yaşındaki kızlarımızın bile türban "özgürlüğüne" kavuştuğu bir ortamda her gün biraz daha güçlenen bir "karşı-devrim" süreci içinde, bu kavganın *laiklik kavgasından* bağımsız yürütülemeyeceği inancındayım. Bu kitapta yer alan tüm yazılarıma kılavuz olan ilke de bu oldu.

Ekim 2014, Cihangir - İstanbul

AKP YILLARI: DİN, DEMOKRASİ VE SINIF KAVGASI

3 Kasım 2002 gecesi TV kanallarından açıklanan genel seçim sonuçları ülkede karışık duygular uyandırmıştı. Şaşkınlık vardı; kaygı vardı; umut vardı; fakat ülkede hiç de bir sevinç dalgası esmiyordu. AKP Başkanı Recep Tayyip Erdoğan da, durumun farkında bir lider görünüşü içinde taraftarlarını sakin olmaya, tahriklere kapılmamaya, taşkınlık yapmamaya davet ediyordu. Siyaseten yasaklı olduğu için kendisi seçilenler arasında değildi; fakat açıkça söylemese bile, zaferi kişisel zaferi olarak görüyor ve bunun siyasi sonuçlarını çıkaracağının işaretlerini veriyordu. Aynı gece TV'ye çıkan işadamları da hayli ikircikli görünüyorlardı. O günlerde, sık sık, "koalisyon hükümeti olmasın da, isterse komünist partisi iktidarda olsun!" diyen Sakıp Sabancı bile fazla sevinçli değildi. Eczacıbaşı ve Boyner ise bayağı buruktular. 3 Kasım akşamı, TV ekranları başında, sıcağı sıcağına kaleme aldığım bu izlenimlere şu kişisel duygumu da eklemişim: "Seçim sonuçlarının belli olduğu ilk andan beri Türkiye'nin yepyeni ve çok çalkantılı bir döneme girdiği hissine kapıldım".[1]

Aradan on iki yıl geçti ve ben Eylül 2014'te bu satırları yazarken o gün öngördüğüm "çalkantı"ları tahminimden de fazlasıyla yaşadığımızı düşünüyorum. İzleyen sayfalarda bu dönemin genel bir tablosunu çizmeye çalışacağım ve hareket noktam da bugün AKP yönetiminde Türkiye'nin varmış olduğu nokta olacak. Tarih, sanıldığının aksine, dünden bugüne değil, bugünden düne bakılarak yapılıyor ve yaşarken içinde kaybolduğumuz olayları zaman geçtikçe daha yukarılardan, daha iyi görmeye başlıyoruz: Hegel'in metaforuyla, gün batarken havalanan Minerva kuşu gibi..

AKP'nin on iki yıllık iktidarı daha çok kültürel planda kaygılar uyandırdı ve bu planda büyük gerginliklere yol açtı. Bunun gayet ciddi nedenleri olduğu kanısındayım. Ne var ki kültür politikaları da hiçbir zaman iktisadi temellerden kopuk bir şekilde, fildişi kulelerinde üretilmiyor; maddi temellere, sınıfsal konumlara dayanıyor ve ancak onlarla birlikte ele alındıkları zaman açıklığa kavuşuyor. Öte yandan, AKP yıllarında kültür kavgası din ve laiklik temaları bağlamında yoğunlaştığı için siyasal sistemimizi de yakından ilgilendirdi ve bir rejim sorunu boyutları kazandı. Bu nedenlerle AKP analizi ancak kültürel gelişmelerin yanı sıra siyasal boyutun da hesaba katıldığı bir referans çerçevesinde anlaşılabilir. Ve bütün bunlar da finans hegemonyası altında yaşanan küresel kapitalizmin zorlamaları dikkate alınmadan tutarlı bir bütünlüğe kavuşamaz.

AKP, siyasal tarihimizde kuruluşu ile iktidara gelişi arasında en az zaman geçen, rekor hızla iktidara gelen bir parti oldu. Geçekten de bir partinin kuruluşundan sadece on beş ay gibi bir süre sonra iktidara gelişi dünyada da benzeri fazla bulunmayan bir olaydır. Kaygılar kısmen buradan, parti hakkında çok fazla şey bilinmemesinden ileri geliyordu. Gerçi parti öncüleri bilinmeyen kimseler değildi; daha önce kapanmış olan Fazilet Partisi'ndeki etkinlikleri unutulmamıştı. Fakat bu geçmiş de, parti kurucularının "Biz Milli Görüş gömleğini çıkardık" şeklindeki beyanlarına rağmen, sorgulamaları giderecek nitelikte değildi. O halde biz de açıklamalarımıza AKP'nin hangi kültürel ve ideolojik bagajla iktidara geldiğini ve on iki yıllık döneminde bu konuda nasıl bir gelişme gösterdiğini tartışarak başlayabiliriz.

Milli Görüş, Yenilikçiler ve AKP

AKP, Cumhuriyet tarihimizde ilk kez laikliğe aykırı davranışı yüzünden yargılanmış ve mahkûm olmuş bir siyasetçinin liderliğinde iktidara gelen parti oluyordu. Recep Tayyip Erdoğan, henüz İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı iken Siirt'teki bir mitingde, "Minareler süngü, kubbeler miğfer; camiler kışlamız, mü'minler asker" mısralarıyla başlayan bir şiir okumuş ve

1998 yılında TCK'nın 312/2 maddesine göre "Halkı din ve ırk farkı gözeterek kin ve düşmanlığa açıkça tahrik etmek"le yargılanarak mahkûm olmuştu.[2] Hüküm ağırdı; ne var ki okunan şiir, bir siyasi miting taşkınlığı içinde yaşanmış münferit bir olay izlenimi de vermiyordu. Kaygıları artıran husus da buydu. Erdoğan ve AKP'yi birlikte kurdukları yakın arkadaşları defalarca Anayasa Mahkemesi tarafından yasaklanmış bir siyasi gelenekten geliyorlardı ve kısa süre önce "*Milli Görüş*" gömleğini çıkardıklarını ilan etmeleri de tam anlamıyla inandırıcı olmamıştı. Erdoğan yine belediye başkanıyken bir TV programına dışarıdan katılarak "Şeriatçı" olduğunu söylemiş ve Şeriat'ı da –Meydan Larousse'a gönderme yaparak– "İslam hukuku" olarak tanımlamıştı. Geleceğin başbakanına göre "Elhamdülillah, Müslümanım!" diyen herkes şeriatçı idi ve insanlar değil, sadece devlet laik olabilirdi.[3] Öyle görünüyor ki müstakbel Başbakan, hemen herkesin (nüfusun % 99'unun) Müslüman, yani "şeriatçı" olduğu bir toplumda devletin nasıl laik kalabileceği üzerinde düşünmeyi pek gerekli bulmuyordu.

Erdoğan ve diğer AKP kurucusu dostları yıllarca "*Milli Görüş*" doktrininin militanları olmuşlar, fakat sonunda, Fazilet Partisi'nin kapanmasından kısa bir süre önce toplanan kongrede (Mayıs, 2000) "*Yenilikçi Kanat*" adı altında partiyi ele geçirmeye çalışmışlardı. Ve başarılı da oldular. Bu kongrede, daha sonra AKP'yi kuracak olan "*Yenilikçi*"lerle Erbakancı gelenek arasında ne gibi görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştı? Ve bu farklar pratikte nasıl somutlaştı? Bugün unutulmuş görünen bu sorular, AKP'nin on bir yıllık icraatının aynasında hayli netlik kazanmış görünüyor.

Milli Görüş, şeriatçı, antisemit duygularla yüklü ve Batı, özellikle de AB düşmanı bir görüş idi.[4] Erbakan her ne kadar İslam'ı sık sık bir hoşgörü ve sosyal adalet dini olarak sunmuş olsa da, son olarak *Davam* başlıklı eserinde anlattığı gibi, "*Milli Görüş*" doktrini bir *husumet andı* şeklinde ortaya çıkmış ve çeşitli düşmanlık duygularını *anti-siyonizm* paydasında toplamıştı. "Hadis-i Şerif'te, diyor Erbakan bu eserinde, *el-küfrü millet-i vahidun* (Küfür tek millettir) buyrulmaktadır. Her ne kadar haritaya baktığımızda çeşit çeşit, renk renk birçok soylar soplar görsek de bunun manası küfür tek bir merkezden idare edilir demektir. Bu merkez dünya siyonizmidir".[5] Böyle olunca tüm dünya kuruluşları da doğal olarak

siyonizmin kolları halinde düşünülmektedir: “Bugün Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, IMF hep ırkçı emperyalizmin, siyonizmin kuruluşlarıdır.” (s. 218)

Milli Görüş’te “emperyalizm” kavramı kapitalizm eleştirisini içeren bir kavram değildir; sadece Batı ve siyonizm düşmanlığını yansıtan kültürel bir kavram olarak tasarlanmış ve savunulmuştur. Kapitalist sistem ise *Milli Görüş*’ün yararlı bulduğu ve desteklediği bir sistem olarak betimlenmiştir. *Davam*’da bu konuda şu satırları okuyoruz: “Batı’da kapital vardır ve para parayı çeker. Kuvvetli kapital kuvvetli kazanç demektir. İnsanlar diledikleri kadar eşyaya, mala mülke sahip olabilir. Bu durumun verdiği çok faydalı bir sonuç vardır, o da insan tabiatını, insan şevkini çalışmaya sevk ettiği için Batı’da üretim fazladır” (s. 78). Kısaca “kapitalizm” ve “kuvvetli kazanç”, rekabeti ve ilerlemeyi tahrik eden güzel şeylerdir; yeter ki “faiz”e bulaşmamış olsunlar! Oysa bugün herkes biliyor ki, faiz de tüm İslami uygulamalarda “kâra iştirak”, “gelir paylaşımı”, “sukuk” vb. adlar altında dinî inançlara uydurulabiliyor ve uydurulmuştur.

Konumuz elbette *Milli Görüş*’ü anlatmak ve tartışmak değil; sadece şu soruya yanıt arıyoruz: 2000 yılına kadar senelerce büyük baskılar altında, canla başla *Milli Görüş*’ü savunmuş bir grup insan, nasıl olmuş da birdenbire bu “gömleği” çıkarmış ve hızla iktidara yürümüştür? Söz konusu köklü bir değişim miydi, yoksa bazı taktik oyalamalarla zaman kazanmak için başvurulmuş bir “takiyye” miydi?[6] Sık sık “geçmişle hesaplaşmak”tan söz eden AKP kurucuları neden iktidar yıllarında, önce kendi geçmişleriyle dürüst bir biçimde hesaplaşmadılar ve bu sorulara yanıt vermediler? Ne yazık ki bütün bu sorular son on yıl içinde açık ve net yanıtlar bulamamıştır ve bu durumda biz de yanıtları, 2014 yılından geriye dönerek, geçmiş yılların icraatı içinde arayacağız.

* * *

2000 yılında Abdullah Gül liderliğinde başlayan hareket kısa bir süre sonra bayrağı Erdoğan’a terk etmiş ve Recep Tayyip Erdoğan, daha kendisini “Usta” ilan etmeden çok önce, “*Dava*”nın da gerçek sahibi gibi hareket etmeye başlamıştı.[7] Bugün biliyoruz ki, Erdoğan’ın bu hızlı

yükselişinde çok güçlü manevi ve maddi dayanakları vardı. O halde biz de anlatımıza bu dayanakları değerlendirerek başlayalım.

Aslında 2000 yılında *Yenilikçi Kanat*, sadece Fazilet Partisi'nden bir kadronun kopması ile partileşmemişti; Parti medyasının büyük bir kısmını peşinden sürüklediği gibi, o tarihe kadar partiye kuşkuyla bakan dış güçlerin desteğini de arkasına almıştı.[8] *Milli Görüş* yerine "*Muhafazakâr Demokrat*" kimliğinin ilan edilmesi özellikle dış desteklerin sağlanmasında önemli bir rol oynamıştı. AKP artık Fazilet Partisi (ve selefleri) gibi Batı düşmanı bir parti olmayacak, AB'yi de bir *Hristiyan Kulübü* olarak görmeyecekti. Yeni kurulan parti, Avupa'daki Hristiyan Demokrat partilere benzer bir statüde, AB saflarında yerini almaya çalışacaktı. Öyle anlaşılıyor ki bu konuda AKP, AB'ye dışarıdan bir şekil verme çabası içinde olan ABD'den de özel bir destek görmüştür.

Amerikalı diplomatlar, daha İstanbul Belediye Başkanı bile değilken Recep Tayyip Erdoğan'ın parlak geleceğini sezmiş ve onu kendi global projelerinin bir parçası yapma çalışmalarına başlamışlardı. Daha sonra da bir elçi Erdoğan'ı belediye başkanlığı makamında ziyaret etmiş ve ona iltifatlarını sunmuştu.[9] Buna karşılık, bazı siyasetçilerin iddia ettikleri gibi, Amerikalı diplomatlar AKP'nin kuruluşuna fiilen katkıda bulundular mı?[10] Bu konudaki gerçeği araştırmacılar herhalde ileride daha somut bir şekilde ortaya koyacaklardır.

AKP'nin Fazilet Partisi'nden "gömlek çıkararak" ayrılıp bir parti kurması ve iktidara gelerek Türkiye'yi bugünlere getirmesi kuşkusuz yakın tarihimizde son derece önemli bir olaydır. Fakat daha da önemli olan husus bu dönüşümün niteliğini doğru tespit etmektir. Gerçekten de bu dönüşüm dinle devleti uzlaştıracak laik ve demokratik bir boyut da içeriyor muydu? Yoksa temelde bir değişiklik olmadan –ve yeni partiye takiyye suçlamalarına yol açan– yüzeysel, taktik bir operasyonla mı karşı karşıya bulunuyorduk?

Kuruluş, toplumsal kompozisyon ve "kan uyuşmazlığı"

Adalet ve Kalkınma Partisi 14 Ağustos 2001'de, başını Fazilet Partisi'nin ağır toplarından Recep Tayyip Erdoğan, Abdullah Gül ve Bülent Arınç'ın çektiği 71 kişilik bir kurucular kadrosu tarafından kuruldu. İş hayatıyla

yakından ilgili mühendis ve hukukçuların önemli bir yer işgal ettiği kurucu kadroda, TÜSİAD ve MÜSİAD'lı üyelerin yanı sıra çeşitli meslek temsilcileri ve (altısı türbanlı) 13 de kadın üye bulunuyordu.[11] Kurucuların büyük çoğunluğu en az bir yabancı dil biliyordu ve Batı (özellikle ABD) üniversitelerinde bir derece almış olanların sayısı da az değildi. Toplumun bütün kesimlerinin temsiline özen gösterilmişti ve listede eğitimcilere, medya mensuplarına, sporculara da yer verilmişti.

Elbette ki bu şekliyle kurucu kadro geleneksel Türk siyasetinin genel profiline uygundu ve kaygı uyandıracak bir tarafı yoktu. Kaygılar, daha çok partinin iplerini ellerinde tutan üç politikacının (Gül, Erdoğan ve Arınç'ın) gerçekte ne ölçüde "yenileşmiş" oldukları konusundaki kuşkulardan doğuyordu. Parti listesinde gerçekten de farklı eğilimlere yer verilmişti; fakat önemli olan, Gül'ün deyimiyle, "kan uyuşmazlığı" olanların partiye sızmasını önlemekti. Abdullah Gül, partinin kuruluş hazırlıkları yapılırken, Ayşe Böhürler'e "Ayşe Hanım, demişti, bizden farklı düşünen insanlar da bizim partimiz içinde yer alabilirler ancak dikkat edeceğimiz nokta aramızda kan uyuşmazlığı olmamasıdır".[12] Amaç, kendisi de bir kurucu olan Böhürler'e göre, "Cumhuriyet'in kurucu ideolojisinin, korkularının üzerimizdeki tasallutundan kurtulmak" idi.[13] Bu kurtuluşu sağlayacak liderler ise dini bütün insanlar ya da en azından dinî uygulamaları büyük bir hoşgörüyle karşılayan kimseler olmalıydı. Görüldüğü gibi "Cumhuriyet'in kurucu ideolojisi" daha başlangıçtan itibaren bir "tasallut" öğesi olarak dışlanıyordu.

Erdoğan, Gül ve Arınç'ın uzun yıllar öncesine dayanan bir dostlukları vardı ve aile ve okuldan gelen güçlü inançları 1970'lerde Milli Türk Talebe Birliği çatısı altında daha aktif ve militan biçimlere bürünmüştü. O yıllarda MTTB Necip Fazıl Kısakürek'in ve *Büyük Doğu* akımının etkisi altındaydı.[14] Şeriatçı şair, kuruluşun toplantılarına mesaj yolluyor, bazen de şahsen katılıyor ve düşlediği rejimin müstakbel kadrolarını (kendi deyimiyle "küheylanlarını") orada arıyordu. Yıllar sonra bu toplantılardan birine katılan bir yazar o günlerle ilgili anılarını şöyle anlatmıştır: "25 Nisan 1975 günü yapılan *Milli Gençlik* gecesini hatırladım. Üstad (yani N. F. Kısakürek) '*Gençliğe Hitabe*'sini o gün okumuştu. Recep Tayyip Erdoğan '*Sakarya Türküsü*' şiirini okumuştu. Abdullah Gül de ağabeyim Musa

Tosun ile o salondaydı. Biz sağa sola koşturan görevlilerdik. Başbakan Yardımcısı Prof. Dr. Necmettin Erbakan bakanlarıyla oradaydı. Muhteşem bir geceydi”.[15] Yani herkes oradaydı ve şair, genç Erdoğan’ı da orada tanımış ve okuduğu şiiri beğenerek kendisini onun takdim etmesini istemişti. AKP yöneticileri iktidara geldikten sonra mürşit-şaire her vesile ile bağlılıklarını ortaya koymuş, özellikle Erdoğan, o yıllarda Necip Fazıl’ın MTTB’li gençlere okuduğu hitabeden parçaları kendi gençlik örgütü üyelerine tekrarlamıştır.

Erdoğan ve yakın çevresinin din anlayışına tekrar döneceğiz; şimdi AKP’nin iktidarın fethiyle noktalanan siyasi yürüyüşünün sonuçlarını anlamaya çalışalım.

AKP İktidarı ve Geçici Enformel Koalisyon

Adalet ve Kalkınma Partisi 3 Kasım 2002 seçimlerinde büyük bir başarı kazandı ve oy kullananların üçte birinin, tüm seçmen sayısının ise dörtte birinin oylarını alarak, seçim sisteminin de azizliği ile Meclis’teki 550 sandalyeden 363’ünü elde etti. Aslında AKP’nin seçimle ortaya çıkan Meclis grubu da kurucu üyeler profilinden farklı bir görünüm arz etmiyordu. Burada da mühendisler ve hukukçular başta olmak üzere tüm meslekler temsil olanağı bulmuş, fakat sınıfsal hiyerarşi de gözetilmişti. Parti programına işçiler lehine çok olumlu maddeler konmuş olmasına rağmen, Meclis grubuna 21 MÜSİAD’lı üyeye karşı sadece 2 Hak-İş’li üye girebilmişti.[16]

Kasım 2002 seçimlerinden önce yapılan anketlerde AKP seçmenlerinin daha çok kırsal kökenli vatandaşlardan; orta boy iş adamlarından; esnaf ve zanaatkârlardan ve hatırı sayılır oranda da işçi ve köylülerden oluştuğu ortaya çıkıyordu. Kuşkusuz bunlar arasına büyük şehirlerin varoşlarına yığılmış, çoğu işsiz güçsüz lumpen kategorisini de eklemek gerekiyordu. İslamcı çevrelerin içinden seslenen bir yazar da o sıralarda buna uygun bir tablo çizmişti. “AK Parti’nin seçmen tabanı, diyordu Ali Bulaç, sosyal devlet isteyen yoksul kesimlerden, liberal politikalar isteyen esnaf ve orta sınıflardan ve nihayet manevi ve kültürel değerlerin korunmasını isteyen halktan oluşmaktadır”.[17] O yıllarda bir yazarın bu tabanda yükselen dinci

ideolojiyi “Büfeci İslamı” olarak nitelemesi basında yankılar uyandırmış, tartışmalara yol açmıştı.[18]

Seçimler sırasında yapılan anketler AB karşıtlarının AKP (ve Selamet Partisi) saflarında, MHP’den de yüksek oranda olduklarını gösteriyordu.[19] Yine de kaygıları artıran husus bu değildi; kaygıları en çok artıran husus alınan oylarla çıkarılan milletvekili arasındaki oransızlık, kısaca Meclis aritmetiğinin adaletsizliği idi. Ne var ki durumu önceden tahmin eden AKP kurmayları durumu iyi okumuş, gereken önlemleri almışlardı. Gerçekten de –Erdoğan yasaklı olduğu için– Abdullah Gül tarafından kurulan hükümet bu kaygıları giderecek nitelikteydi. Önemli bakanlıklar *Milli Görüş* geleneğinden gelen siyasetçilere değil, daha çok ANAP’tan transfer edilmiş isimlere verilmişti.[20]

Kısa vadeli olduğu o günlerde de anlaşılan bu kadronun işlevi ne olabilirdi?

Aslında AKP 2002’de iktidara öncelikle bir enkazı temizlemek için geliyordu ve kısa süre önce yaşanmış krizle ilgili hiçbir sorumluluğu yoktu. 2001 krizi IMF desteğiyle çözülmüş ve batan bankaların, iflas eden işyerlerinin yükü de halkın sırtına yüklenmişti. Kriz nedeniyle iki milyon civarında insan işini kaybetmişti; halk öfke içindeydi ve ilk seçimlerde koalisyonu oluşturan partileri tasfiye etmesinin nedeni de buydu. Bu tecrübeden AKP’nin çıkardığı ders şu oldu: Kemal Derviş’in öncülüğünde kurulan mali istikrar mutlaka devam ettirilmeli ve uluslararası ilişkiler açısından da AB ile ilişkiler mümkün olduğu kadar ileri götürülmeliydi.

Aslında AB’ye karşı tutum 28 Şubat 1997 darbesinden sonra, taktik nedenlerle, İslamcı çevrelerde de değişmiş, genel bir yumuşama başlamıştı. 10 Aralık 1999’da Türkiye’nin AB üyeliğinin kabulü Fazilet Partisi çevrelerinde bile olumlu karşılanmıştı. Kopenhag kriterleri altında Türkiye’de artık 28 Şubat benzeri darbelerin yaşanmayacağı, MGK’nın “kolunun kanadının kırılacağı” umutları belirmişti.[21] Aslında bu konuda tüm İslamcı çevrelere hâkim olan görüşü Ali Bulaç’ın bir yazısında buluyoruz. Bulaç, Helsinki’de Türkiye’nin adaylığı onaylandığı gün, “Niçin AB?” başlıklı yazısında İslamcı çevrelerde AB’ye duyulan sempatinin “tuhaf da olsa, anlaşılabilir” olduğunu söylüyor ve bunun nedenlerini açıklıyordu. Yazar, “eğer ülkede depremzede akrabasına yardım etmek

isteyenler dinî ve siyasi görüşleri dolayısıyla engelleniyorsa; dinî inancı olarak başını örten bir bayan 'örgüt suçu işledi' diye re'sen işinden atılıyorsa...” diye başlayan yazısında bu nedenleri uzun uzun saydıktan sonra şu sonuca varıyordu: “Din ve vicdan özgürlüğüne sahip olmak, temel birtakım hakları kullanabilmek için AB hepimiz için elzemdir”.[22] İlginçtir ki o tarihte en koyu laik liberallerin de söyledikleri buydu. Oysa Bulaç, onlardan önemli bir noktada ayrılıyordu. *Zaman* yazarına göre AB tercihi, İslamcılar için *ilkesel* bir tercih değildi; zorbalıktan kaçan insanların bir sığınak arama ihtiyacından doğmuştu. “Türkiye'de insanların günlük hayatını kâbusa çeviren gelişmeler oldu”, diyordu Bulaç, “insanlar ister istemez AB'yi kurtarıcı görmeye başladı”. Ve şunları da ekliyordu: “Eğer günün birinde Türkiye AB'nin tam üyesi olursa bundan en büyük zararı Türkiye'deki Batıcı ve Batılılaştırıcı zümreler görecektir”. İslamcı-Şeriatçı görüşlerin AB çatısı altında çok daha özgür olacağını sanan, uyarı niteliğindeki bu cümle aslında o tarihte AKP'ye egemen düşünceyi de yansıtıyordu.

AKP, iktidarının ilk döneminde AB ile ilişkileri geliştiren bir parti olarak liberal çevrelerden çok geniş bir destek görmüştür. Oysa AKP sözcüleri AB'yi laik liberallerden çok farklı argümanlarla, bir “yeni Osmanlıcılık” anlayışı bağlamında savunuyorlardı. Bu anlayışa göre Osmanlı Devleti her cemaatin dinine, kültürüne ve değerlerine saygı gösteren bir “uygarlık adası” idi ve AB de farklı kültürel değerleri sinesinde barındıran bir topluluk olarak benzer bir profil sergiliyordu. Müslümanlar gevşek, konfederal bağlar içinde Hristiyanlarla pekâlâ birlikte yaşayabilirdi. Bu yüzden AKP sözcüleri de sık sık bu topluluğun bir “*Hristiyan Kulübü*” olmaması gerektiğini, AB'ye “kendi değerlerimizle” gireceğimizi dile getiriyorlardı. Türkiye AB'ye, dışarıdan ABD baskıları ve içeriden de en çok İngiltere'nin desteğiyle aday olmuştu ve bu iki devlet de –çok farklı nedenlerle– böyle konfederal bir oluşum düşlüyorlardı.

Sonuç ne oldu?

Beklenen sonuca ulaşmasa bile bu politika bir süre başarılı oldu ve birkaç yıl boyunca, AB ile ilişkiler, açılan dosyalarla pekiştirildi. Ne var ki balayı çok da uzun sürmedi ve AKP tatlı hayallerinden AİHM'nin 2005 Kasım'ında verdiği bir kararla uyandı. Yüksek Mahkeme, Türkiye'de

üniversitelerde türbanı yasaklamaya karşı açılan davayı reddetmiş, bu yasağın özgürlüklere aykırı olmadığını söylemişti. Üstelik hâkimler, kararlarında, Türkiye'nin özel koşullarını değil, AB'nin genel durumunu dikkate aldıklarını vurgulamışlardı. Durum açıktı; AİHM de Türkiye'deki baskıcı zümreler gibi "laikçi" çıkmıştı ve Avrupa'ya bel bağlamanın anlamı yoktu. Daha önce kendi eşi de aynı yönde bir dava açmış olan Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, "bu tip yasaklarla Türkiye'nin bir yere gitmesi mümkün değildir" diyor ve noktayı koyuyordu.[23] AB ile bu kararla başlayan soğuma, AKP güçlendikçe giderek artacaktır.

AKP'nin AB ile ilgili anlayışı aslında Türkiye'deki siyasal rejim ve demokrasi konularındaki anlayışla yakından ilgilidir ve Parti kurmaylarının zihnindeki din-devlet ilişkilerini de yansıtmaktadır. Bu konuda asıl kurucu sayabileceğimiz üç liderin (Erdoğan, Gül, Arınç) MTTB ve Fazilet Partisi'ndeki çıraklık yılları hakkında daha önce kısaca bilgi vermiştim. Bugün itibariyle, R. T. Erdoğan, hareketin tek ve tartışılmaz lideri haline geldiğine göre, iktidar sorumluluğu yüklendiği yılları dikkate alarak, son yıllarda din-devlet ilişkileri konusunda nasıl bir kriz yaşadığımızı tartışabiliriz.

Laiklik, "Laikçilik" ve Rejim Krizi

Türkiye'de toplumun "laikleşmesi" –ya da "sekülerleşmesi"– Batı Avrupa'dan çok farklı bir gelişme seyri izlemiştir ve bu evrim bugün de tamamlanmış olmaktan uzak görünüyor. Tam tersine, son yıllarda ülkede "laikçilik" eleştirisiyle başlayan ve giderek "laik cephe"ye ironik göndermelerle devam eden gelişim bu konuda hayli gerilere gidildiğini gösteriyor.

Batı'da laiklik, hukuki bir sistem haline gelmeden önce, doğa bilimlerindeki gelişmelerle beslenen ve felsefeye de damgasını vuran yeni bir zihniyette ifadesini bulmuştu. *Yeniden doğuş* (Rönesans), *Yeniden yapılanma* (Reform), *Aydınlanma* gibi sözcükler bu büyük dönüşümün aşamalarına verilen adlar oldular. Bu evrimde insan aklı *Kutsal Kitap*'lardaki bilgilerle *Doğanın Büyük Kitabı*'nda gizli "kanun"lar arasında seçim yapmak zorunda kalmış ve bu zor seçim yüzyıllarca sürecek olan huzursuzluklara, savaşlara ve kırımlara yol açmıştır. Descartes bu uzun

yürüyüş sırasında Tanrı'ya *vahiy* değil, *akıl* yoluyla ulaşmaya çalışıyor, Spinoza ise kutsal metinleri seküler bir zihniyetle okuyarak karşılaştığı tutarsızlıkları sergiliyordu. Sonunda da Alman Aydınlanmasının zirvesi olan Kant, bütün bu gelişmeleri ve din adına yapılan baskıları, "dinî vesayet bütün vesayetlerin hem en zararlısı, hem de en onur kırıcısıdır" diyerek özetledi.[24]

Bu evrim çizgisinin Osmanlı tarihinde yaşanmadığını, yakın tarihimizde "modernleşme" başlığı altında incelediğimiz düşünce akımlarının bile Şeriatçı bir düzene itirazları olmadığını biliyoruz. Bu yüzden toplum bilimci ve tarihçilerimizin bugün en çok üzerinde çalıştıkları konunun da "batılılaşma çabalarımız" oluşu bize şaşırtıcı görünmüyor. Aslında şaşırtıcı olan bu çabalardan yüz elli yıl sonra bile, bu ülkede hâlâ çağdaş bir laiklik anlayışı üzerinde uzlaşma sağlanamamış olması değil midir? İşte bu durum bugün de bizleri AKP iktidarına egemen olan din anlayışını ve izlenen kültür politikasını sorgulamaya götürüyor ve şu soruya yanıt arıyoruz: On iki yıllık AKP iktidarı bu konuda nasıl bir performans sergiledi? Bu soruyu yanıtlamaya çalışırken herhalde merkeze de, partide giderek "tek adam" konumuna yükselen RTE'yi oturtmak yanlış olmayacaktır.

RTE ve arkadaşlarının aileden, okuldan ve MTTB çevresinden gelen etkilerle oluşan muhafazakâr formasyonlarına daha önce işaret etmiştim. 1970'lerde, Ortadoğu'da Müslümanlığı küçük düşüren savaşların da yaşandığı koşullarda, Hasan el Banna, Seyyit Kutub, Mevdudi gibi Batı'ya kin ve nefretle bakan bazı İslamcı düşünürlerin Türkiye'de de çok okunduğunu biliyoruz. *Müslüman Kardeşler*'in ya da *Cemaat'ül İslam*'ın kurucusu ve ideologları olan bu düşünürler Hamas'tan başlayarak tüm radikal akımlara da damgalarını vurdular. Oysa AKP kurucuları *Milli Görüş*'ten koparken, bir bakıma, "kitabî"likten, "teorik" tutumlardan, "doktriner" arayışlardan da kopuyorlardı. Kaldı ki özellikle AKP Genel Başkanı'nın hiçbir zaman "kitabî" olmadığını, kitap dünyasını sevmediğini ve bir konuşmasında söylediği gibi, *Kutsal Kitap*'ın kendisine yettiğini unutmamak gerekecektir. Zaten *Müslüman Kardeşler* (*İhvan*) kuramcıları da, has Arap geleneğinin temsilcileri olarak, kendilerine yakın Türk siyasetçileri daha çok "pratik" becerileriyle beğeniyor, teoride ise onlara öğrenci gözüyle bakıyorlardı.[25] Unutmayalım ki AKP'nin iktidara kolayca

gelmesini sağlayan husus özellikle yöneticilerin bu pragmatizmi ve oportünizmi olmuştur.

Batı'da özgür felsefe, düşüncenin ilahiyat sultasından kopması ile ortaya çıkmıştı. Oysa Osmanlılar, *Tanzimat Fermanı*'nda bile tüm felaketleri Şeriat'tan uzaklaşmayla açıklarken, Engels, 1840'ta, "ilahiyat, zamanla ya özgür bir felsefeye dönüşür ya da kör bir inanç haline gelir" diyordu.[26] Almanya'da bu evrim dinin katılaşmış ve yaşam kurallarına dönüşmüş dogmalarıyla savaşılarak kazanıldı. Genç Hegelciler arasındaki hesaplaşmada David Strauss "İsa'nın Hayatı"nı mucizelerden ayıklayarak anlatmış, Feuerbach ise Tanrı'yı arayan dindarların, gökte de Tanrı'yı değil, yine kendilerini bulduklarını yazmıştı. Aynı tarihlerde Yahudi sorunu da din eleştirisi bağlamında tartışılıyordu ve Marx, Hegel'in hukuk felsefesini inceleyen makalesine "Almanya için *dinin eleştirisi* esas itibariyle bitti ve dinin eleştirisi her türlü eleştirinin başlangıcıdır" diyen cümleyle başladı.[27]

Batı'da ilahiyat, özgür tartışmayla, Weber'in deyimiyle "büyülerin bozulmasıyla" felsefeye dönüştü. Özgür düşünceye dönüşemediği hallerde ise sorgulayıcı niteliğini tamamen kaybetti; felsefeyle diyalogdan koptu ve tarihi akışın dışında hayatı düzenleyen değişmez kalıplara dönüştü. Bu haliyle toplumsal patlamalara yol açacak bir baskı aracı haline gelmişti. İşte tarih boyunca bir dizi ülkede olduğu gibi bizde de son yıllarda karşılaşılan durum bu oldu. Ne var ki bir ülkede, son yıllarda Türkiye'de yapıldığı gibi, İslam tartışmaları, bin yıl önce yaşamış düşünürleri bile aratacak düzeyde tesettür, içki yasağı, faiz düşmanlığı, kürtaj yasağı, zorunlu din dersleri, Kuran kursları vb. önlemlere indirgenir ve gözler de bu konuda "fetva" verecek ilahiyatçı ve siyasetçilere dönerse, o ülkede toplumsal patlamaların olması da doğaldır. Bizde 2007'de milyonlarca insanın sokağa döküldüğü Cumhuriyet Mitingleri, 2013'te de devrim potansiyeli taşıyan Haziran ayaklanması bu patlamaları teşkil ettiler. Gerçekten de bizde bu konuda dönüm noktası 2007 yılı oldu ve seçim yılı olan 2007, siyasal konsensüsü derinden yaralayan kavgalara yol açtı.

2007: Demokrasi, Vesayet ve Gordion'un Düğümü

2007 yılı, daha önceki beş yıllık tüm tepki ve karşı-tepkilerin düğümlendiği yıl oldu. Düğüm, cumhurbaşkanı seçimi dolayısıyla ortaya

çıkmıştı ve kolay çözülecek gibi de görünmüyordu; belki de kesilip atılacak cinstendi. Oysa sorun şuradaydı: Düğümü kim ve nasıl kesip atacaktı?

Türkiye'de cumhurbaşkanlığı makamı başlangıçtan itibaren partiler üstü bir hakemlik mevkii olarak tasarlanmıştır. Kuşkusuz Tek Parti Dönemi'nde Atatürk ve İnönü'nün karizmatik kişilikleri, rejimi otoriter kılan bir özellik olmuştu. Ne var ki bu devrimci diktatörlük giderek halktan kopmuş ve tutucu bir "şeflik" sistemine dönüşmüştü. Çok partiye geçişle beraber durum değişti ve cumhurbaşkanları genellikle ikinci planda kalan, fakat yine de rejimde kriz anlarında sözlerini dinletebilecek şahsiyetler arasından seçildiler. Gerçekten de son altmış yıllık siyasi hayatımıza bakarsak ön planda hep başbakanların (Menderes, Demirel, Ecevit, Özal, Erdoğan) yer aldığını, buna karşılık Çankaya'nın da, MGK'yla beraber, "tehlikeli" gidişleri önleyecek bir "vesayet makamı" olarak tasarlandığını görürüz. Kuşkusuz bu durum sağlıklı ve demokrasiye uygun değildi; fakat sosyoekonomik yapısı itibariyle çağdaş burjuva demokrasilerinden çok farklı koşullarda yaşayan ülkelerde bir denge unsuru işlevi görebilirdi. Üstelik kapitalist dünyanın bazı ünlü akıl hocaları da bu "vesayet"in kuramsal avukatlığını üstlenmişlerdi.[28] Bu yüzden 1961 ve 1982 Anayasalarında cumhurbaşkanı seçimi için özel oy oranları konmuş, yüce makam nitelikli çoğunlukların adaylarına teslim edilmek istenmişti. Ne var ki, son otuz yılda yine de bu seçimlerde birçok ihtilafın çıkması önlenemedi. Unutmayalım ki 12 Eylül darbesinden bir gün önce, 11 Eylül 1980'de, TBMM'de cumhurbaşkanı seçimi oylamasında 124. tur yapılmış, yine kimse seçilememişti. Öyle görünüyor ki 1982 Anayasası da cumhurbaşkanı seçimi kurallarını bu krizi ve Batı'da daha önce yaşanmış olan krizleri göz önünde bulundurarak düzenlemişti. Bizde son elli yılda yaşanan krizler bazı Batı ülkelerinde 19 ve 20. yüzyıllarda yaşanmış krizleri anımsatmaktadır.

Gerçekten de devlet başkanlığının anayasal bir kurum olarak düzenlenme şekli geçen yüzyıllarda Batı Avrupa'da büyük istikrarsızlıklara ve kavgalara yol açmıştı. Fransa'da 1848 Devrimi'nden sonra genel oyla cumhurbaşkanı seçilen Louis Bonaparte, devrimci Anayasa ikinci kez seçimini engelleyen hükümler taşıdığı için darbe yapmış, 1870'te II. İmparatorluğun sona ermesinden sonra da Meclis'te monarşist ve cumhuriyetçi vekiller

arasındaki rekabet, başkanlık statüsünün zayıf tutulmasına yol açmıştı. Bu yüzden Fransa'da III. ve IV. Cumhuriyetler devamlı istikrarsızlık içinde yaşadılar ve bu istikrarsızlığa ancak, Cezayir Savaşı koşullarında, ordunun bir darbeyle de Gaulle'ü iktidara getirmesi ve yarı başkanlık sistemi içeren 1958 Anayasası ile yanıt arandı.

Fransa'da laik cumhuriyete karşı tehdit monarşistlerden, Katolik Kilisesi'nden ve daha sonra da darbeci General Boulanger'den gelirken, İtalya'da demokrasiyi faşizm ortadan kaldırmıştı. Yaşanan acı tecrübeden ve faşizmin dış güçler tarafından ezilmesinden sonra, İtalyanlar, gelecekteki benzer tehditlere karşı ciddi anayasal önlemler aradılar. Savaştan sonraki yeniden yapılanma sürecinde benimsenen kurumsal önlemlerden biri de güçlü bir cumhurbaşkanlığı yaratmak oldu. Böylece, 1946 İtalyan Anayasası'na göre (83. madde), cumhurbaşkanı, bölgeleri temsil eden üçer delegenin de katılımıyla, Meclis ve Senatonun ortak toplantısında üye tam sayısının üçte-ikisi tarafından seçilecek, ancak ilk üç toplantıda bu anayasal nisap gerçekleşmezse daha sonraki toplantılarda mutlak çoğunluk yeterli olacaktı. Bizde 1982 Anyasası'na esin kaynağı olan bu seçim usulünden beklenen, olası krizlerde partiler üstü davranabilecek güçte, manevi otorite sahibi bir cumhurbaşkanlığı yaratmaktı. Bu bakımdan ortak toplantının yapılabilmesi için konulan üçte-ikilik *anayasal nisap*, İtalyan anayasacılık tarihinde hiçbir ihtilaf yaratmadan titizlikle uygulandı ve yirmi üç tura kadar uzanan seçimler yapıldı.[29] Alınan sonuç da beklentilere uygun olmuş ve seçmenler yakın tarihte Pertini, Scalfaro, Ciampi gibi partiler üstü davranmasını bilen, gerçek manevi otorite sahibi cumhurbaşkanları seçmişlerdi.

Türkiye 1982 Anayasası'nda İtalyan modelini izlemişti. Ne var ki toplantı nisabı konusunda farklı bir yol benimsenmiş, Anayasa'da özel bir hüküm olmadığı için, Meclis olağan nisapla toplanmıştı. Aslında bu yol daha önceki Cumhurbaşkanı seçimlerinde hiçbir itirazla karşılaşılmadan izlenmişti. Oysa şimdi, Abdullah Gül'ün adaylığıyla beraber, Meclis'te ve kamuoyunda temsil edilen güçlü bir akım itiraz sesini yükseltiyor ve sokaklara dökülüyordu. Böylece "Laik cumhuriyet tehlikede!" kaygısı altında milyonlarca insan, "Cumhuriyet Mitingleri"nde buluştu.

2007'de Cumhurbaşkanı seçimi, bazı Anayasa maddelerinin teknik yorumunu aşmış ve bir rejim kavgasına dönüşmüştü. Anayasa tarihimize “367 kavgası” adı altında geçecek olan toplantı nisabı ihtilafı bu koşullarda patlak verdi.

Peki bu durumda düğüm nasıl çözüldü?

Düğüm müzakere ile, uzlaşma ile çözülemedi ve sonunda bir Anayasa Mahkemesi kararıyla kesilip atıldı. Gerçekten de ana muhalefet partisi olan CHP bu koşullarda ilk oylamanın Anayasa'ya uygun olmayan bir nisapla yapıldığını ileri sürerek Anayasa Mahkemesi'nde dava açmış ve davayı kazanmıştı. Mahkeme, kararında Anayasa'nın ilk iki turda üye tam sayısının üçte ikisiyle seçilme koşulunun (102. madde) aynı zamanda toplantı nisabı olduğunu ileri sürüyor, “aksi halde ilk iki oylama (uzlaşma sağlama açısından) anlamsız hale gelir” diyordu.[30]

Bu yorumun yol açtığı tartışmaları biliyoruz ve Anayasa Mahkemesi'nin, MHP'nin ilk turlara katılma kararıyla Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanı seçilmesine engel olmaktan çıkan kararını bugün daha iyi yorumlayacak durumdayız. 2007 seçimlerinden sonra Anayasa uzmanlarını da ikiye bölmüş olan cumhurbaşkanı seçimi krizini burada anlatacak değilim. Sadece şunu söylemek istiyorum: Anayasa hukuku kamu erklerini düzenleyen ve son tahlilde sınıf kavgasının çerçevesini çizen bir alan olarak ister istemez siyasal nitelikli bir hukuktur ve bu yüzden de Anayasa tartışmalarının siyasallaşmasında şaşılacak bir taraf yoktur. Şaşılacak taraf, İtalya'da hiçbir ihtilaf yaratmayan toplantı nisabı uygulamasının bizde büyük kavgalara neden olması da değildir. Benzer Anayasa maddeleri, farklı toplumsal güçlere ve geleneklere sahip ülkelerde farklı yorumlara konu olabilir ve kavgalara yol açabilir. Bizde garip olan bu tartışmaların yürütülüş şekli ve arkasında Anayasa Mahkemesi üyeleri ve ülkenin tanınmış anayasacılarından birçoğu bulunan bir yorumun, medyada, hiçbir hukuk eğitiminden geçmemiş kimseler tarafından “367 rezaleti”, “hukuk skandalı” gibi sıfatlarla bir aşağılama kampanyasına hedef olmasıdır. Evet, garip olan budur; gülünç olan ise bu kin ve nefret kampanyasının bir “demokrasi kavgası” olarak sunulmasıdır. Bunun için de bu kararı o günkü kutuplaşma içinde aynı ya da aksi yönde gerçekleştirilen birçok başka siyasal girişimle birlikte değerlendirmek gerekir.

Ergenekon Denilen Canavar..

2007 yılı gerçekten de dönüm yılı olmuş, ülkede AKP ile karşıt cephe âdeta bir gövde gösterisine girişmişti. Ne var ki AKP ve yandaşları da bu kavgada yalnız değildi. Özellikle 2007 milletvekili seçimlerinden sonra şiddetlenen krizde, din, laiklik ve demokrasi ilişkileri bağlamında ileri sürülen düşünceler ve yürütülen eylemler aslında heterojen bir cephenin ürünüydü.

Türkiye'de siyasal rejimi demokratik meşruiyete dayandırmak isteyenlerle laik cumhuriyet ilkesine öncelik verenler arasındaki kavgada "demokrat"lar, "cumhuriyetçi"leri "laikçilik"le, "vesayetçilik"le, hatta "darbe kışkırtıcılığı" ile suçluyorlardı. Aslında bu yeni bir suçlama değildi ve yakın tarihimizdeki darbeler ve darbe girişimleri göz önünde bulundurulursa kuşkusuz bir haklılık payı da taşıyordu. Fakat yeni olan, bu suçlamaların bir saplantı halini alması ve giderek demokrasiye taban tabana zıt bir kin ve nefret kampanyasına dönüşmesiydi. Böylece yaratılan cadı kazanı ortamında, "demokrasi" adına, ihbarcılık ve iftira da dâhil her türlü araç meşru görüldü ve yargı da bu kirli savaşa alet edildi. Sonuç olarak da gazete sütunları ve televizyon ekranları açık mahkeme salonlarına dönüştü ve asıl yargılama da savcılar tarafından aleyhlerinde iddianameler hazırlanmış olan sanıkları aşarak tüm "laik cephe"ye ve bu cepheyi temsil ettiği düşünülen "Cumhuriyet Mitingleri"ne yayıldı.[31] Örneğin bu ortamda, milyonlarca insanın en doğal gösteri hakkını kullandığı "Cumhuriyet Mitingleri", "demokrasi" adına şöyle sunulabiliyordu: "Cumhuriyet Mitingleri, Malatya katliamı, Danıştay saldırısı, Hrant Dink cinayeti, Trabzon'da papazın öldürülmesi, hepsi Ergenekon'un işi… Çünkü Ergenekon geniş bir networkun işi".[32] Bu "geniş network", milyonlarca insanı kandırarak sokağa dökmüş ve darbeye askerî zemin hazırlamaya çalışmıştı. Zaten adli dava da, kolları her tarafa uzanan bir ahtapotu andıran "Ergenekon" adlı bu cürüm örgütüne karşı açılmıştı. Oysa ortada, hukuki planda somut delillerle açığa çıkarılmış bir örgütten çok, Gareth Jenkins'in deyimiyle bir "fantezi" vardı.[33] O kadar ki sonunda duruma Anayasa Mahkemesi Başkanı da isyan etti ve "Yargı kararı olmadan suçlu ilan edilen insanların onuru yok edilmektedir", dedi, "bu bir insanlık suçudur!"[34] Yargıtay Onursal Başkanı Sami Selçuk da aynı derecede netti: "Bir ülkenin

ceza hukukuna bakarak o ülkenin demokrasi açısından hangi noktada olduğunu anlayabilirsiniz… İddianamede hikâyemsi bir hava var; böyle iddianame olmaz”.[35]

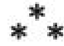
Geçekten de kamuoyunda yaratılmaya çalışılan imaja göre, Ergenekon korkunç bir canavardı: Yurt dışında ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney’le görüşmeler yapıyor, kimyasal ve biyolojik silahlar üretmeye çalışıyor,[36] P-2 Mason Locası’ndan destek görüyor, Tahran ve Saint-Petersburg’da cinayetler işliyor, Kıbrıs seçimlerine müdahale ediyor, Fenerbahçe maçlarında pankart açtırıyor ve yurt içindeki tüm yasadışı örgütleri kontrol ediyordu.[37] Muhayyilesi en güçlü yazarları bile ürkütecek bu tablo karşısında isyan eden, hukukun böylesine siyasallaşmasının ülkeyi istikrarsızlaştıracağını ve sonunda da demokrasiyi ortadan kaldıracağını söyleyenler ise “davayı karartanlar”, “Ergenekon’a kol kanat gerenler” olarak eleştiriliyor ve suçlanıyordu.

Oysa aslında Ergenekon savcıları ne yaptıklarını gayet iyi biliyorlardı ve bu savcıların niyetini okuyan ünlü bir yazar, “sanırım ki”, diye yazmıştı, “o binlerce sayfalık suç iddiaları, sadece sanıkları mahkûm ettirme amacıyla değerlendirilmemiştir; aynı zamanda kendilerini, Ortaçağ sultanları, kralları ve imparatorları kadar ‘dokunulmaz’ olarak görenlere de ‘nelerin, en ince ayrıntılarına kadar nasıl bilindiği’ mesajı verilmek istenmiştir”.[38] Kısaca sorun salt bir yargı sorunu değildi. Kesin suç delilleri bulunmasa da, sanıklar aşağılanacak, burunları kırılacak, kamuoyuna teşhir edilecekti. Zaten bu yüzden hapishane koğuşlarına tıkılarak kendilerine ince bir “mesaj” vermek icap etmişti. Ortada sıkı bir ekip çalışması vardı ve emniyet amirleri, savcılar ve hâkimler birlikte Boğaz gezintisi yaparak, o karanlık günlerde ülkeye en açık, en etkili mesajı veriyorlardı.[39]

Ergenekon heyulası ve darbe paranoyası bu boyutlara ulaşınca elbette ki kampanya, darbe sohbetleri yapmış, günlükler hazırlamış birkaç emekli general ve bunların yakın çevresiyle sınırlı kalamazdı. Yıllar önce yapılan darbe tasarılarının tamamen niyet halinde kaldığı, girişimin ordu hiyerarşisi içinde uzlaşma ile çözüldüğü, 9 Mart 1971’de olduğu gibi çatışmalara yol açmadığı çoktan unutulmuştu. İntikam çanları çalıyordu ve daireyi durmadan genişletmek, giderek gerçek darbe potansiyeline sahip tüm güçleri yok etmek gerekiyordu. Artık adını koymak lazımdı: “Sorun askerî”

idi; Türkiye’deki temel çelişkiyi “ordu-toplum çelişkisi” teşkil ediyordu.[40] Ve bu koşullarda, en doğrusu da yeni bir *Vakayı Hayriye* gerçekleştirmek, yeni bir ordu, bir *Nizam-ı Cedid* ordusu kurmaktı.[41]

Halkın % 90’ının en güvenilir kurum olarak orduyu gördüğü bir ülkede kimi “radikal demokrat” aydınlarımızın düşüncesi buydu. Oysa bu veriden demokrasi adına çıkarılacak asıl ders, halkımızın neden bu kadar militarist değerlere sahip olduğunu araştırmak, bu değerlerin din ve cemaatlerle ilişkisini sorgulayan tarihi analizler yapmak ve halk kitlelerine barışçı değerleri kazandırmanın kavgasını vermek olmalıydı. Oysa tam tersi yapıldı. Belki de “demokrat” aydınlarımızın kendileri de aynı savaşçı geleneğin ürünü oldukları için, farkına varmadan en onulmaz gaza ilkelerini seçmişlerdi. 12 Mart’ın Sıkıyönetim komutanlarından Faik Türün’ün operasyonlarına (Fırtına Bir! Fırtına İki!..) benzer operasyonları (Birinci Dalga! İkinci Dalga!..) alkışlarla karşıladılar ve “Gerisi! Gerisi!” diye haykırdılar. Tutuklanan subayların rütbesi ne kadar büyük ise atılan çığlıklar da o kadar coşkulu oluyordu. Bazı eski kuvvet komutanları tutuklanınca, bir gazete, mafya babaları için kullanılan sözcükleri kullanarak “Nihayet Bazı Büyük Balıklar!” diye manşet atmaktan kendini alamadı.[42] Kampanya o kadar güçlüydü ki, her vesileyle orduyu göklere çıkaran, paşa torunu olmakla övünen ve “ailemde hep asker kahramanlıkları duydum” diyen Fethullah Gülen bile koroya katıldı ve sağlık nedeniyle bazı paşaların tutukluluk halinin kaldırılmasına isyan etti: “Ergenekon’da bir GATA-kulli vardı”.[43] Sonuç olarak da, ülke, yakın tarihimizde benzeri az bulunan bir biçimde iki kampa ayrıldı. Kimlik bunalımını derinleştiren bu ayrışma giderek mevcut demokratik hayatı da tehdit edici boyutlara ulaştı.[44]

Kolektif kimlik araştırmaları 1960’larda grup kimlikleri konusundaki çalışmalarla başlamıştır. Daha yakınlarda da bir Fransız tarihçi grup kimliklerinde kriz yaratan özel durumlara değiniyor ve şunu söylüyordu: Yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunan gruplar, kimliklerini (ve varlıklarını) korumanın çaresini “başka gruplarla farklarını radikalleştirmekte” bulurlar.[45]

Böyle bir saptama bizler için de geçerli midir? Yaşadığımız krizi keskinleştiren dinci, milliyetçi ve “demokratik” radikalleşmeleri anlamamıza yardımcı olabilir mi? Sanıyorum ki burada çerçeveyi biraz daha genişletmek ve analizi son otuz kırk yılda yaşanan büyük sosyoekonomik dönüşümler bağlamında ele almak gerekiyor.

Türkiye İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, özellikle de son yirmi beş yıl içinde (“küreselleşme” döneminde) yapısal bir dönüşüm geçirdi. Ulusal pazar büyüdü, otarşik köylere bağlı yarı-feodal üretim ilişkileri büyük ölçüde ortadan kalktı, burjuvazinin siyasal hayattaki ağırlığı arttı. Aynı sürecin öteki yüzü ise, anarşik bir şehirleşme, gelir uçurumlarının artması ve büyümeyi iç tasarrufla finanse edemeyen burjuvazinin dış kaynak ihtiyacı ve bağımlılığı idi. Böyle bir yeniden yapılanma ülkeyi uluslararası kültüre ve burjuva değerlerine açıyor, fakat sermaye rüzgârlarına ve krizlere karşı daha kırılgan kılıyordu.

Bu radikal dönüşüm, özellikle, şehre yeni göçmüş köylü ve kasabalıların muhafazakâr değerlerini sarstığı gibi, kendini yenileyememiş, olayların gerisinde kalmış bir grup Kemalist için de tehdit teşkil etmeye başlamıştı. Sürecin politik alandaki ifadesi şu oldu: Bir yandan demagojik İslamcı-popülist söylemler siyasal hayatı daha da düzeysizleştiriyor; öte yandan da 1930’lara, Tek Parti Dönemi’ne özlem artıyordu. Kısaca gettolaşmış halkın (“şehirli yaban”ların) tutucu değerleri de, tören Atatürkçülüğünün değerleri de tehdit altındaydı ve bu durum da sosyo-kültürel gruplar açısından farklılıkları korumak, eski kimliklere tutunmak, “radikalleşmek” ihtiyacı doğuruyordu.

Bu süreci besleyen başka bir gelişme daha vardı. Hızlı ve anarşik gelişme, yükselen burjuvazinin kanatları altında “*tarz-ı hayat’dan life style*”a[46] geçen yeni bir orta sınıf yaratmış ve bu yeni orta sınıf da pop starları, top modelleri, dizi kahramanları ile muhafazakâr kesimi bir başka türlü etkilemeye başlamıştı. Bu etki çift ve karşıt değerli oldu. Bir yandan büyük şehirlere yeni göçmüş, varoşlara sığınmış kitleler “değerlerimiz yok oluyor”, “din elden gidiyor” korkusuyla geleneğe ve dine sıkı sıkıya yapışırken, aralarındaki en açık esprili kesim de modernizmi kaçınılmaz görüyor ve uzlaşma yolları arıyordu.

Sosyo-kültürel dönüşüm Güney Doğu Anadolu'da da ağalık ve şeyhlik ilişkilerini sarsmış, bölge halkında ulusal bilinci cemaat bilincinin önüne geçiren proleter ve küçük burjuva kökenli aydın bir kesim yaratmıştı. Kürt siyasal hareketi sosyo-kültürel bir evrimin ürünü olarak bu koşullarda ortaya çıktı ve kitlesel göçler, özümlenme tehdidi ve baskıcı rejimler Kürt kimlik arayışlarını daha da radikalleştirdi.[47]

Kısaca "radikalleşme" yarışı başlamıştı ve "ulus-devlet" bitti; "dünya türdeş ve küresel bir köye dönüşüyor" türküsü her tarafı sararken yerel ve kültürel özgüllükler, milliyetçi söylemler ve "radikal demokrasi" özlemleri her zamankinden daha köktenci ifade tarzlarına bürünüyordu. Böyle bir ortamda demokratik güçlerin gerçekçi gözlem ve analizlere dayanan yeni politikalar üretmeleri ve siyasal kavgayı bunun üzerine oturtmaları gerekiyordu. Oysa AKP'nin, geniş bir liberal kesimi de peşinden sürükleyen demagojik popülizmi bu konuda ciddi bir baraj teşkil etti.

AKP, Hukuk Kavgası ve Liberaller

2007 seçimleri, Ergenekon davası ve AKP aleyhine açılan kapatma davası iktidar partisini güçlendirmiş ve "liberal" medyayı da arkasına alan AKP, önce bir referandumla Anayasa'da değişiklikler yaparak, arkadan da 2011 seçimlerinde aldığı % 49,8 oyla iktidarını pekiştirmişti. Başbakan R. T. Erdoğan'ın "ustalık dönemi"nin başladığı bu yıllar, aslında partinin İslami "hayat tarzı" konusundaki tutkularının da hızla hayata geçirilmeye başlandığı yıllar oldu. Bu süreçte, *Hâkim ve Savcılar Yüksek Kurulu*'nun (HSYK) kompozisyonu ve yetkilerinde önerdiği değişikliklerle 12 Eylül 2010 Anayasa referandumu özel bir aşama teşkil etmiş, büyük tartışmalara yol açmıştı.

Anayasa referandumundan kısa bir süre önce, R. T. Erdoğan, Batı'ya bakışını, "Biz Batı'nın ilmini, sanatını almadık; maalesef değerlerimize ters düşen ahlaksızlıklarını aldık" sözleriyle ifade etmişti.[48] 19. yüzyıl Osmanlı muhafazakârlarını anımsatan bu zihniyet karşısında, tüm umutlarını AB içinde bir Türkiye'ye bağlamış olan büyük iş çevrelerinin ve geniş bir aydın kesiminin "Yetmez, ama Evet!" sloganıyla AKP'nin peşine takılmalarının izahı ne olabilirdi?[49] Sanıyorum ki burada AKP'nin uyguladığı iktisat

politikasının ve bu alanda benimsemiş göründüğü “modernist” söylemin önemli bir rolü olmuştur.

Liberal aydınlara göre, AKP, kendilerinin hiç de paylaşmadıkları dinci bir söylemin bayraktarlığını yapıyor olsa bile, ülkede bir “Şeriat devleti” tehlikesi yoktu. Aksine, iktidar partisi, şimdiye kadar dinî duyguları yüzünden mağdur edilmiş muhafazakâr kitlelerin “laikçi” zümrelere karşı demokratik direnişini temsil ediyordu. Ülkede asıl tehlike halkı horlayan, tek parti zihniyetinden hâlâ kurtulamamış Kemalistlerden, “Beyaz Türk”lerden geliyordu. Kaldı ki, AKP, yürüttüğü iktisat politikasının sağladığı hızlı büyüme ve şehirleşme ile zaten Şeriatçı bir yaşam tarzının sosyal temellerini ortadan kaldırıyordu. Kısaca dindar olmayanların da AKP’yi desteklemeleri, vesayet rejimine karşı çıkmaları ve farklı bir yoldan demokrasiyi desteklemeleri anlamına geliyordu.

Böyle bir değerlendirme, kanımca, aradan geçen zamanın açıkça ortaya çıkardığı bazı yanılgılarla yüklüydü. Birinci yanılgı şuydu: Aslında yakın geçmişte AKP ve seçmenlerine tepeden bakan, onları cahil bularak hafifseyen, onlara akıl hocalığı yapmaya kalkışanlar daha çok bu liberal aydınlar arasında bulunuyordu. Nitekim yanılgılarını anladıkları ve muhalefete geçtikleri günlerde benimsemiş oldukları üslup, entelektüel kibirini anlamlı bir şekilde simgeliyor. Bunlar arasında kendilerinin yanılmamış olduğunu, aslında AKP’nin değiştiğini söyleyenler de az değildi.[50] AKP doğru yoldan sapmış ve “Kemalist”leşmeye başlamıştı. Onların zihninde “Kemalizm” her türlü zorbalık rejiminin ortak adıydı. Sadece “Apoletli Kemalizm gitmiş, onun yerine cüppeli Kemalizm gelmişti”[51]

İkinci yanılgı ise şuradaydı: AKP’ye destek vermiş olan geniş bir laik kesim “Şeriat düzeni”ni Arap dünyasındaki bazı formatlar çerçevesinde düşünüyor, “bu ülkeye Şeriat gelmez” diyor, fakat her Müslüman ülkenin kendi gelişme düzeyi ve kültürel özelliklerine göre bir “Şeriat düzeni” potansiyeli taşıdığını unutuyordu. Bu aydınlar yıllarca “bu ülkeye demokrasiyi dindarlar getirecek” umudu içinde yaşadılar. “Bana sorarsanız, diyordu Ahmet Altan, seksen küsur yıllık Cumhuriyet boyunca Kemalist elitin ezdiği, horladığı, aşağıladığı dindar kesimin alacağı en büyük intikam, ‘demokrasiyi’ getirmek, kendilerini aşağılayanları ülkeyi

demokratikleştirerek utandırmak, asıl ‘gericinin’ o kendini beğenmiş elitler olduğunu göstermek olacaktı”.[52] Bu umutları boşa çıkınca, A. Altan muhalefete başladı ve... gazetesiyle ilişkisi kesildi.

Nihayet üçüncü ve belki en önemli yanılgı da AKP’nin iktisadi politikası ile ilgiliydi. İktidar partisinin görünüşte başarısını, fakat aslında en kırılgan uygulamasını oluşturan bu politikayı herhalde ayrı bir başlık altında tartışmalıyız.

Tasarruf, Sermaye Birikimi ve 2023 Hedefi

AKP aslında iktisadi açıdan çok elverişli koşullarda iktidara gelmişti. 2001 krizinden IMF yardımıyla çıkılmış, mali istikrar sağlanmış ve likidite bolluğunun yaşandığı bir dünyada Türkiye’ye para akmaya başlamıştı. 2008 yılında yeni ve çok daha ciddi bir kriz patlayana kadar, Türkiye’ye IMF’nin koruyucu kanatları altında 185 milyar dolar girdi.[53] Ekonomide 2009 yılında yaşanan sert küçülmeye rağmen Türkiye ve benzer ülkelere para muslukları kesilmedi. Çünkü 1997-98 Asya krizinin aksine, 2008 krizi kapitalist metropollerde patlak vermiş ve Batılı merkez bankalarının iş hayatını canlandırmak için piyasaya pompaladıkları paraların önemli bir kısmı, Türkiye’nin de dahil olduğu yüksek faizli ülkelere akmaya başlamıştı. Böylece 2009 şokunu izleyen üç yılda da rekor büyüme oranları yakalandı. AKP bu ortamda Anayasa değişiklikleri yaptı ve 2011 seçimlerinde en yüksek oy oranlarına da bu ortamda ulaştı. Tüm iş çevrelerini mutlu kılan ve popülist yönüyle de (sosyal yardımlar, yeşil kartlar, çıkınlar vb.) halk kitlelerini peşinden sürükleyen koşullar esas itibariyle bunlardı.[54] Oysa geleceği olmayan çıkar hesaplarına dayanan bu desteğin hesaba katmadığı nokta AKP politikasının sınıfsal dayanakları ve ideolojik hedefleri idi. Gerçek şu ki AKP döneminde servet dağılımı ülkede çok daha adaletsiz hale gelmişti.[55]

Önceki sayfalarda AKP’nin sınıfsal dayanaklarıyla ilgili açıklamalar yapmıştım. Daha çok esnafa, “Anadolu Kaplanları”na, MÜSİAD’a dayanan bu politika, aslında, bir yandan kendi zenginlerini yaratırken öte yandan da devleti İslamcı değerler bağlamında yeniden yapılandırmak istiyordu. Hedef buydu. Erdoğan’ın son cumhurbaşkanlığı seçimlerinde sık sık vurguladığı “davamız” sözcüğü de bu hedefi özetliyordu. Bu politika

başlangıçta başarılı da olmuştu. Öyle ki Anadolu'da yükselen burjuvazi Batı ülkelerinde dahi özel bir ilgi yaratmış ve "Acaba Türkiye'de, Weber'in Protestanlık ve kapitalizm ile ilgili görüşlerinin Müslüman versiyonu ile mi karşı karşıyayız?" diye sorgulamalara yol açmıştı.[56] Oysa bugün varılan noktada bu gibi sorgulamaların anlamsızlığı ortaya çıkmış bulunuyor ve tablo, bütünlüğü içinde, daha net çizgilerle şekillenmeye başlamıştır.

AKP yöneticileri, çok partili hayatla birlikte başlayan "görülmemiş kalkınma" demagojisini daha da tırmandırarak, on yılda milli geliri üçe katladıklarını, 2023'te Türkiye'yi dünyanın ilk on büyük ekonomisi arasına sokacaklarını ve görüş ufuklarının da Malazgirt zaferinin bininci yıl dönümüne kadar uzandığını sık sık tekrar edip duruyorlar. Oysa bu on yıllık AKP iktidarının bilançosu aslında bizlere ne gösteriyor? Şimdi bu bilançoyu iktidar partisinin kendi iktisadi anlayışı içinde, yani kapitalist normlar çerçevesinde değerlendirmeye çalışalım. Başka bir deyişle AKP'nin uyguladığı "kapitalist model"in ne olduğunu tartışalım.

AKP'in sınıfsal temelleri ve ideolojik değerleri iktisat politikasının niteliğini de belirlemiştir ve en kısa ifadeyle bu veriler çağdaş kapitalizmin gelişme dinamikleriyle tezat teşkil ediyorlar. Günümüz küresel kapitalizminin dürtülerini sermaye yoğunlaşması, dev şirketlerin şiddetli rekabeti ve bilimi, teknoloji ve yenileşme (*innovation*) arayışlarına tabi kılan Ar-Ge çalışmaları oluşturuyor. Bu ise seküler bir zihniyetin kılavuzluğunda, ulusal tasarrufun artırıldığı ve bilimsel çalışmaların yoğun bir şekilde desteklendiği bir ortamı gerekli kılıyor. Oysa AKP'nin on yıllık iktisat politikası bunlara tamamen ters bir anlayışa dayanmıştır.

Bir ülkede kendi kendini besleyen bir büyüme ancak iç tasarrufun artması ve bunun da küresel gerçekleri göz önünde bulunduran rasyonel bir politika ile yatırıma yöneltilmesi sayesinde olur. Çağdaş bir burjuva demokrasisinde siyasi tartışmalar da bu büyümenin yarattığı bölüşüm sorunları etrafında cereyan eder. Oysa AKP'nin on yıllık döneminde bu trendin tam tersi yaşanmıştır. Gerçekten de bu on yıl içinde Türkiye'de iç tasarrufun % 20'lerden % 12'ye düştüğüne tanık oluyoruz. Bu oranın fert başına milli geliri bizden düşük olan Çin'de % 50 civarında olduğu düşünülürse, AKP'nin övünüp durduğu iktisadi kalkınmayı nasıl gerçekleştirdiğini sorgulamamız gerekir.

Türkiye’de AKP iktidarı döneminde yatırımlar büyük ölçüde dış kaynaklarla sağlanmış ve bu kaynaklar da ülkeye üç ayrı kanaldan akmıştır: 1) dış borçlanma, 2) yabancı yatırımlar ve 3) özelleştirme, emlak satışları vb. yollarla kazanılan dövizler. Dış ödemeler dengesi her yıl büyük (bazı yıllarda rekor) açıklar veren bir ülkede bu üç musluk, konjonktürel dalgalanmalar içinde, hem büyümeye önemli katkılar yapmış, hem de mali istikrarın korunmasında yardımcı olmuştur. Ne var ki alınan sonuç da cari açığın kamçıladığı dış borçların hızla artması; üstelik de borçların vade sürelerinin kısa vadeliler lehine değişmesi ve büyüme hızının hızla düşmesi şeklinde somutlaşmıştır.

Peki, rakamlar bu konularda bizlere neler söylüyor?

Dış dünyayla para alışverişimizde rakamlar bizlere şunları söylüyor: 1) Türkiye’nin son on yılda döviz borçları 388 milyar dolara yükselmiştir ki bu rakam neredeyse aynı dönemde ortaya çıkan cari açık toplamına (386 milyar dolar) eşittir.[57] Üstelik bu borçlar içinde kısa vadeli olanların oranı 2007 yılında % 17 iken, 2013 sonunda % 33’e çıkmıştır. 2) Aynı kırılgan gelişme yabancı sermaye girişinde de yaşanmıştır. Gerçekten de AKP’nin ilk beş yılında “sıcak para” denilen spekülatif yatırımların tüm yatırımlar içindeki oranı % 23 iken izleyen beş yıl içinde % 100 artmış ve % 46’ya ulaşmıştır. Üstelik Ortadoğu krizi ve İslamcı radikalizmin yarattığı kriz ortamı da ülkeden hızla “sıcak para” çıkışını hızlandırmış bulunuyor.[58] Bu durumda azalma eğilimi içindeki kaynaklar karşısında, 3) özelleştirme girişimleri daha da artma eğilimi göstermekte, yetkililer önümüzdeki yıllar için çok iddialı projeler ileri sürmektedirler.[59] Tüm AKP dönemi içinde, parti kurmayları, gerçekleştirilen özelleştirmelerin bütün Cumhuriyet döneminde elde edilen özelleştirme gelirlerinin % 86,2’sini teşkil ettiğini iftiharla ilan ediyorlar.[60] İşte AKP’nin “görülmemiş kalkınma” tablosu budur ve bu tablo Türkiye kapitalizmin niteliğini de ortaya koyuyor.

Bu “model”i nasıl adlandırabiliriz?

Sanıyorum ki, 1970’lerin “ithal ikamesi”ne, 1980’lerin “ihracat”a dönük kalkınma politikalarından sonra, bunu da, E. Yeldan’la beraber, “spekülasyona dönük” bir kalkınma politikası olarak adlandırabiliriz.[61]

Aslında çağdaş kapitalizmin büyüme dinamikleriyle tezat teşkil eden böyle bir politika AKP’nin sınıfsal dayanaklarının ve muhafazakâr

değerlerinin doğal bir ürünüdür. Bilim ve teknolojiyi ilahiyatçı bir anlayışın kontrolü altına almaya çalışan; yatırımları, sosyal hakları son derece kısıtlı emekçilerin bol katkı sağladığı, başta inşaat olmak üzere yüksek rant getirili alanlara yönelten; tüketim kredileriyle iç pazarı yapay bir şekilde büyüterek kalkınmayı sürdürebileceğini sanan bu politikanın bir noktada tıkanması ve ülkeyi krize sürüklemesi doğal değil mi? Son altı yıldır % 3,7'yi aşamayan bir büyüme ortalaması bu tıkanmanın işareti sayılmaz mı? AKP'nin gurur kaynağı "*Anadolu Kaplanları*" arasında örneğin bilişim alanında neredeyse hiçbir şirket yoksa;[62] buna karşılık sadece bu yıl verilen 33 bin yeni yetki belgesi ile müteahhitlere "*İnşaat ya Resulullah!*"[63] denilmişse bu politika çağdaş kapitalizm gereksinimlerine uygun olabilir mi? Bir süredir "orta gelir tuzağı" adı altında iktisatçılarımız arasında tartışılan şey yoksa aslında bu tıkanmanın ifadesi midir?

Günümüzde uluslararası kapitalizmin patronları, neoliberal politikalar çerçevesinde, Türkiye'ye, fert başına milli gelirin on bin dolara takılıp kalması şeklinde somutlaşan "orta gelir tuzağı"ndan çıkabilmesi için "emek maliyetini aşağı çeken" yapısal reformlar öneriyor, Türkiye ekonomisini yönetenler de (A. Babacan, M. Şimşek) aynı yönde fikirler ileri sürüyorlar. Oysa Türkiye'de kalkınmakta olan ülkelerin çoğundan çok yüksek oranda atıl emek olduğunu söyleyen K. Boratav, mevcut kapitalist mantık içinde en ileri çizginin, "sermaye birikim oranını yukarı çekerek, yatırımların sektörler arası dağılımını belirleyecek, atıl nüfusun üretime yönelmesini sağlayacak bir planlama perspektifi" olabileceğini ileri sürüyor.[64] Oysa son yıllarda gözlendiği gibi, büyük sermaye çevreleri, kısmen korku saikiyle kısmen de çıkar hesaplarıyla böyle bir politikaya arka çıkmıyor ve "küreselleşme" denilen finans hegemonyası koşullarında en çabuk ve en zahmetsiz kâr alanlarına yöneliyorlar.

O halde geriye adil ve ilerlemeci bir çözüm olanağı olarak ne kalıyor?

Özgürlük kavgası sınıfsal ittifaklar bağlamında sınıf kavgası almaşığı kalıyor ve Türkiye'de kalkınma ile "ileri demokrasi" atılımının ancak bir halk cephesi iktidarında buluşabileceği gerçeği tek seçenek olarak önümüze çıkıyor. Ülkedeki siyasal güç kompozisyonu düşünülürse, bu yol kuşkusuz uzun ve zor bir yoldur. Ne var ki 1919'da işgal altındaki Anadolu'da

başlayan devrimci hareketin, bir sürü zigzak ve geri adımdan sonra kendi mantığı içinde ilerlemesi için başka bir yol da görünmüyor.

1 Bu izlenimleri TÜYAP'ın yayına hazırladığı *Bugünden Geçmişe, Geçmişten Geleceğe* başlıklı söyleşi kitabıma (2013, s. 166-167) bütünüyle eklemiştim.

2 Erdoğan, "masum bir şiir" dediği ve Ziya Gökalp tarafından yazıldığını iddia ettiği mısraları yakınlarda partisinin Meclis Grubu'nda da okumuş ve dakikalarca ayakta alkışlanmıştı. Cihadist espriyi yansıtan bu şiirin Ziya Gökalp tarafından değil, 1981'de ölen Cevat Örnek adlı bir şair tarafından yazıldığı sonradan anlaşılmıştır. Murat Bardakçı, "Erdoğan'ı yakan mısralar Örnek'in" başlıklı bir yazısında (*Hürriyet,* 23 Eylül 2002) şairin kızından aldığı bilgiye dayanarak durumu açıklığa kavuşturmuştur.

3 R. T. Erdoğan'ın bu konuşmasına Youtube'dan kolayca ulaşılabilir.

4 *Milli Görüş*'le ilgili açıklamalarımı bu davanın kurucusu ve bir numaralı sözcüsü Prof. Necmettin Erbakan'ın *Davam* başlıklı kitabına (İstanbul, MGV Yayınları, 2013) dayandırıyorum.

5 Aynı eser, s. 113. Erbakan her ne kadar siyonizmden söz etse de, eserinde sık sık Yahudiliği ön plana çıkararak antisemit bir profil de sergiliyor. Örneğin siyonizmle hiçbir ilgileri olmayan Marx, Einstein gibi bilim adamlarının Yahudiliklerini ön plana çıkarması gibi.

6 R. T. Erdoğan, yakınlarda bir internet sitesinden paylaşıma sokulan ve Youtube'dan kolayca ulaşılabilecek bir konuşmasında "Biz bu mücadeleyi verirken, diyor, benim emir-komuta merkezim bana papaz elbisesi giyeceksin diyorsa, papaz elbisesini giyer, bu şekilde gider görevimi yaparım. Niye? Çünkü bizim mücadelemiz sıradan bir mücadele değildir de ondan!".

7 Wikileaks belgeleri sayesinde, Erdoğan'ın, 10 Aralık 2002'de henüz Başbakan olmadan, Beyaz Saray'daki görüşmeden birkaç gün önce Bush'un masasına konulan Pearson imzalı ve "*Portre*" başlıklı notta şu satırları okuyoruz: "Kendini çok büyük görüyor ve aşırı gururlu; hak ettiği saygıyı gördüğüne inanmadığı zamanlarda, hem kendi kafasındaki imajı hem de gururu kolaylıkla incinebiliyor ve eleştiriye kötü tepki veriyor". Taraf, 20 Mart 2011.

8 Medya desteği hakkında Merdan Yanardağ şu bilgiyi veriyor: "(Yenilikçiler) 2000 yılının başından itibaren öyle büyük bir medya desteğini arkasına aldı ki, ortada Necmettin Erbakan ve arkadaşlarını destekleyen biri yerel olmak üzere sadece iki gazete kaldı. Bunlardan biri *Milli Gazete* diğeri de Elazığ'da yayınlanan *El Aziz* isimli gazeteydi. Daha önce partinin denetiminde olan Kanal TV gibi televizyonlar ile *Yeni Şafak* gibi gazeteler ise bir gecede *Yeni Oluşumcular*'ın denetimine girmişti". Merdan Yanardağ; *Bir ABD Projesi olarak AKP*; İstanbul, Destek Yayınevi; 2013, s. 70.

9 Soner Yalçın'ın anlatısına göre Ankara'da 1989-1991 yılları arasında elçilik yapan Morton Abromowitz Erdoğan'ı henüz parti il başkanı iken tanımış ve desteklemeye başlamıştı. Soner Yalçın; *Kayıp Sicil, Erdoğan'ın Kaybolan Dosyası;* İstanbul, Kırmızıkedi, 2014, s. 139. Abromowitz, Erdoğan İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı iken de kendisini makamında ziyaret etmiş ve ona, anlamlı bir şekilde, "Siz İstanbul'u yönetip yıldızınızı parlatabildiğinize göre Türkiye için de çok şey yapabilirsiniz" demişti. Gün Zileli; *Cumhuriyet*, 28 Haziran 2012.

10 Gerçekten de AKP'nin, kuruluş aşamasında, ABD'nin aktif desteğine sahip olduğu yönünde işaretler vardır. Turgut Özal'ın ilk Kültür Bakanı Namık Kemal Zeybek, katıldığı bir televizyon

programında, Adalet ve Kalkınma Partisi'ni kurma hazırlıkları yapılırken, ABD Elçiliğinden bir heyetin, eğitim konusunda fikir alışverişi bahanesiyle kendisini Mütevelli Heyeti Başkanı olduğu Ahmet Yesevi Üniversitesi'nde ziyaret ettiğini, yeni bir partinin kurulacağından söz ettiğini ve kendisinin de bu girişime katılmasının çok iyi olacağını söylediklerini açıklamıştır. Zeybek'e göre bu parti AKP idi. AKP'liler bu iddiaya yanıt verme gereği görmemişlerdir.

11 AKP'nin resmî sitesinde sadece 62 kurucu üye hakkında bilgi verilmektedir. Burada verdiğimiz bilgiler bu sitede mevcut verilere dayanıyor.

12 Ayşe Böhürler, "Kan Uyuşmazlığı" başlığını taşıyan bu yazısında (*Yeni Şafak*, 14 Ocak 2012), "daha sonra hem Sayın Erdoğan hem Sayın Gül bunun (yani '*kan uyuşmazlığı*'nın) altını defalarca çizdiler" diyor.

13 A. Böhürler, Orgeneral İlker Başbuğ'un tutuklanmasından bir hafta sonra kaleme aldığı bu yazıda, "ülkenin üzerine musallat olan bu zihniyet, mekanizmalar deşifre ediliyor, yargılanıyor" diyor. Yazıldıklarından yaklaşık üç yıl sonra bu satırlar hayli gülünç görünüyor. Böhürler'in övdüğü bu yargılama, bir süredir partisinin liderleri tarafından, "hainlerin milli orduya karşı düzenledikleri kumpas" olarak ilan edilmekte, devletin içine (kandırılarak kendilerinin yerleştirdikleri) "paralel devlet"e karşı amansız bir savaş yürütülmekte ve bu kez de yandaş medya bunları alkışlamaktadır.

14 Necip Fazıl Kısakürek'le ilgili iki incelememizi ("Necip Fazıl Kısakürek, 'İslam Inkılâbı' ve AKP"; *Evrensel Kültür,* Kasım, 2012 ve "Necip Fazıl, AKP, Sanat ve Şeriat"; *Bilim ve Ütopya*, Mart, 2013) birleştiren makalemiz ilerleyen sayfalarda yer almaktadır.

15 Resul Tosun, "MTTB Yeniden", *Yeni Şafak*, 13 Mayıs 2009. Düşünce tarihçilerimizden İsmail Kara, bir söyleşisinde "Necip Fazıl'ın İslamcılar tarafından en çok okunan şiiri '*Sakarya Türküsü*'dür; yani onun gerçekten şairliğini değil de ideolojik tarafını öne çıkaran şiirleri okunur" diyordu. *Pazar Postası*, 18 Mayıs 2013. Erdoğan da anlan toplantıda bu şiiri okumuştu.

16 Bu konuda *Mülkiye Dergisi*'nin AKP konulu özel sayısına (2006, sayı: 252), özellikle de Yücel Demirer ve Güven Bakırezer'in "AKP'nin Sınıf Siyaseti" başlıklı makalesine bakılabilir.

17 *Tercüman*, 8 Ekim 2003. R. T. Erdoğan cumhurbaşkanı seçildikten sonra da ilk ziyaretini (18 Eylül 2014) *Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonu*'na yaptı. Burada yaptığı konuşmada, esnafı, bugünkü ekonomik koşulları içinde değil, Selçuklulardan itibaren bin yıllık Ahi gelenekleri içinde övüyor; son iki yüz yıl içinde bu geleneklerin unutulduğunu üzülerek hatırlatıyor ve "esnaf semtimizin, mahallemizin, sokağımızın ağbisidir" diyordu. Kısaca, "aileleriyle beraber bu on milyonluk" kitleye bu Ortaçağ mesajlarını iletirken sınıfsal dayanaklarını da unutmadığını gösteriyordu. Cumhurbaşkanı Erdoğan ertesi gün katıldığı TÜSİAD toplantısında –yer yer tehditler de içeren– çok farklı bir dil kullanacaktır.

18 Ufuk Güldemir; "Büfeci İslamı"; *Habertürk,* 14 Eylül 2006.

19 Boğaziçi Üniversitesi'nden Yılmaz Esmer'in seçimleri izleyen günlerde açıkladığı bir ankete göre, AKP seçmenleri kendilerine sunulan beş değer (dini, milli, geleneksel, insan hakları, laiklik) arasından ön plana çıkardıkları iki değer arasına laikliği koyanlar sadece % 5 idi. Aynı seçmen tabakası % 55 oranında eğitime "dini esaslar"ın egemen olmasını istiyor ve üçte-iki oranında da Müslüman kimliğini gerçek kimliği olarak ileri sürüyordu. *Milliyet*, 17 Kasım 2003.

20 Bu kabinede Adalet Bakanlığı Cemil Çiçek, Milli Savunma Bakanlığı Vecdi Gönül, Milli Eğitim Bakanlığı Erkan Mumcu, İçişleri Bakanlığı Abdülkadir Aksu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Murat Başesgioğlu gibi eski ANAP'lılara verilmişti. Dışişleri koltuğunu ise, kurucu üyeler arasına girmekle beraber, daha önce Milli Görüş geleneği ile hiçbir ilişkisi bulunmayan büyükelçi Yaşar Yakış işgal ediyordu.

21 *Türkiye* gazetesindeki (12 Aralık 1999) "AB'ye kabul edildik – Bayram edelim – Ama ne pahasına?" başlıklı yazı. Bu sözler o tarihte Fazilet Partisi'nde olan Bülent Arınç'a ait.

22 Ali Bulaç; "Niçin AB?", *Zaman*, 11 Aralık 1999.

23 O tarihte dışişleri bakanı olan Abdullah Gül, "yasakları savunmak, yasaklarla övünmek kimseye şeref getirmez" diyor ve aslında kararın da yasak getirmediğini, "yasakların uygulanmasının o kurumun yetkisinde" olduğunu belirterek "kendi sorunlarımızı kendimizin çözeceğine inanıyorum" diyor ve AİHM'yı yerine oturtuyordu. *Milliyet*, 11 Kasım 2005.

24 Immanuel Kant; *Critique de la Raison Pure*; Paris, Flammarion-Garnier, 1976, s. 29. *Laiklik* konusunda ayrıntılı bir makalemiz için bkz. "Laiklik" (*Siyaset Bilim*; İstanbul, Yordam Kitap, 2013; s. 171-186).

25 Tunus'ta *Müslüman Kardeşler*'i temsil eden *En Nahda* partisinin lideri Raşid Gannuşi, *Cumhuriyet* gazetesinde yayınlanan bir söyleşisinde, "Sürgünde kaldığım Londra yıllarında Türkiye'yi sık sık ziyaret ettim; diyordu; Tunus'ta yasak olan yaklaşık on sekiz kitabım en çok Türkiye'de satardı. Ziyaretlerimden Necmettin Erbakan'ı, Tayyip Erdoğan'ı ve Abdullah Gül'ü çok iyi tanırım". Aynı söyleşide şu satırları da okuyoruz: "Bizler karşılıklı olarak birbirimizi etkiliyoruz. Türkler çok pratik. Bizler de onlara teorik katkı sunuyoruz. Benim yazdıklarımın AKP'yi etkilediğine dair Türk akademisyenlerce yazılan makaleler var". Utku Çakırözer'le yapılan söyleşiden. *Cumhuriyet*; 31 Ekim, 2011.

26 F. Engels; *Esquisse d'une Critique de l'Economie Politique*; Annales Franco-Allemandes (Paris, 1844).

27 David Strauss; *La Vie de Jésus*, Paris, 1864 (ilk baskı 1839); L. Feuerbach; *L'Essence du Christianisme*; Paris, 1968 (ilk baskı 1842); K. Marx; *Critique de la Philosophie du Droit de Hegel*; Paris, Aubier, 1971 (ilk baskı 1844).

28 Örneğin Şikago Üniversitesi'nden ünlü sosyolog Edward Shils'in "*vesayetçi demokrasi*"yi (*tutelary democracy*) savunma şeklini anımsayabiliriz. Shils'e göre "vesayetçi demokrasi, yeni devletlerin seçkinlerine uygun düşen bir çeşit siyasal demokrasidir." E. Shils, *Political Development in the New States*, Grovenhage, 1962, s. 61.

29 Pierre Pacet*; Institutions Politiques et Droit Constitutionnel*, Paris, Armand Colin, 2003, s. 200.

30 Anayasa Mahkemesi, kararını 1 Mayıs 2007'de vermiş, kararın gerekçesini de 27 Haziran'da açıklamıştı.

31 Bu kampanyayı yürütenlerden bazıları yer yer bu cadı kazanıyla gerçek bir demokratik kampanya olan, fakat maalesef sonuca ulaştırılamayan Susurluk olayı arasında benzerlik kurmaya çalışmışlardır. Oysa Susurluk olayı ülkenin tüm demokratlarını birleştirmişti. Susurluk konusundaki çözümlememiz

için bkz. “Susurluk, Demokrasi ve Sanal Siyaset”, *Sürüden Ayrılanlar* (İmge Kitabevi, 2000) içinde, s. 225-239.

32 Ali Bayramoğlu, Neşe Düzel’le söyleşi; *Taraf*, 8 Temmuz 2008.

33 Bu konuda en ayrıntılı ve en ciddi incelemeyi, *Johns Hopkins Üniversitesi İleri Uluslararası Çalışmalar Okulu-SAIS* ve *Orta Asya-Kafkasya Enstitüsü*’nün isteği üzerine İngiliz araştırıcısı Gareth Jenkins yapmıştır: *Between Fact and Fantasy; Turkey’s Ergenekon Investigation.* Davaya ağır eleştiriler yönelten Jenkins, ‘İddianame’de yer alan suçları kanıtlamak için, suç delillerinden ve zanlılardan örgüte giden (*deductive*) bir muhakeme yürütüleceğine, işlenecek suçlara yönelik (*projective*) bir muhakeme yürütüldüğünü ileri sürmüş ve örgütü, kanıtlanamamış bir “fantezi” olarak nitelemiştir. İddianamenin “çelişkiler, söylentiler, yanıltıcı bilgiler (*misinformations*), mantıksızlık ve saçmalıklar (*illogicalities and absurdities*) ile dolu olduğunu yazan raportör, bunun samimiyetsizlikten çok “yeteneksizlik veya isteksizliğe” atfedilebileceği kanısındadır. Aradan geçen zaman, o sırada “ben bu davanın savcısıyım” diyebilen Başbakan’ın da ifadesiyle, Jenkins’i haklı çıkarmış bulunuyor**.**

34 *Vatan*, 25 Nisan 2009 (Başkan’ın Anayasa Mahkemesi’nin 47. kuruluş yıldönümü töreninde yaptığı konuşmadan).

35 Dr. Sami Selçuk yürütülen kampanyayı “MacCarthist” olarak niteliyor ve “yirmi yıllık meslek hayatımda böyle bir iddianame görmedim” diyordu. *Milliyet*, 31 Ocak 2009; Nethaber.com, 8 Ocak 2009.

36 Bu iki iddia İkinci İddianame’de yer alıyor. Silahlanma iddiası polis aramaları sırasında bulunan bir belgedeki şu cümleye dayandırılıyor: “Kurulacak bir kimyasal ve biyolojik silah üretimi tesisi ile tüm dünyada terör gruplarının denetlenerek kontrol altına alınabilmesi sağlanacaktır”.

37 Alıntılar, sırasıyla şu gazetelerden yapılmıştır: *Zaman*, 1 Ekim 2009. Şamil Tayyar’ın yazısı; *Taraf*, 10 Nisan 2009, Yasemin Çongar’ın yazısı; *Hürriyet*, 9 Nisan 2009 tarihli “Ergenekon Ada’ya Çıktı” başlıklı yazı. *Taraf*, 29 Mart 2009. “Ergenekon Fenerbahçe’de!” başlıklı yazı.

38 Çetin Altan, *Milliyet*, 21 Temmuz 2009 (“Şehir Hattı Vapurlarının Kaptanları” başlıklı yazı).

39 İstanbul Emniyet Müdürlüğü’nün Eylül 2008’de düzenlediği böyle bir gezi için bkz. *Cumhuriyet*, 7 Ekim 2009.

40 Ali Bayramoğlu; *Yeni Şafak*, 23 Ocak 2009. (“Adını koyalım: Sorun askeridir” başlıklı yazı) ve Ahmet Altan; *Taraf*, 4 Şubat 2009. (“Temel Çelişki” başlıklı yazı).

41 Mümtazer Türköne; *Zaman*, 29 Ekim 2009. (“Bize bir Nizam-ı Cedit ordusu lazım” *başlıklı yazı*).

42 *Radikal*, 2 Temmuz 2008.

43 *Milliyet*, 5 Nisan 1998. *Vatan*, 6 Mart 2009.

44 Türkiye’de, Batılı demokrasilerde bile tasavvur edilemeyecek ölçülerde orduya karşı yürütülen kampanya geniş ölçüde 12 Eylül despotizminin yaralarının hâlâ sarılmamış, kurbanlarının yasının tutulamamış olmasıyla ilgilidir. İktidara karşı koyu muhalefet yürüten, tertipler tasarlayan emekli subaylar bile TSK mensubu olarak bir 12 Eylül eleştirisi yapmamışlardır. Ergenekon histerisi ortamında, CHP liderinin dahi yargılanmasını istediği darbeci general Kenan Evren’i hastanede ziyaret eden TSK komuta heyeti bu konuda çok kötü bir örnek vermiştir.

45 Anne-Marie Thiesse; *La Création des Identités Nationales*, Paris, Seuil, 1999.

46 Rıfat Bali; *Tarzı Hayattan Life Style'a*; İstanbul, İletişim Yayınları, 2007.

47 Tarık Ziya Ekinci'nin *Kürt Siyasal Hareketlerinin Sınıfsal Analizi* (İstanbul, Sosyal Tarih Yayınları, 2011) başlıklı kitabı bu konuda ilginç somut analizler sunuyor.

48 Başbakan'ın sözleri ve uyandırdığı tepkiler için bkz. *Milliyet*, 26 Ocak 2009.

49 Referandumdan bir hafta kadar önce, Batı hukukunu da çok iyi bilen CHP milletvekili Rıza Türmen, önerilen değişikliklerdeki gizli tehlikeleri şöyle özetliyordu: "HSYK ile ilgili değişikliklere ilişkin eleştirileri şöyle özetleyebiliriz: Adalet Bakanı'nın başkanlığı ve müsteşarın üyeliği HSYK'nın bağımsız çalışmasını engelliyor. Mevcut durumda Adalet Bakanı şu yetkilere sahip: Gündemi Adalet Bakanlığı yapıyor. Son yargıç kararnamesinde de görüldüğü gibi, Adalet Bakanı gündemdeki bir maddenin görüşülmesi sırasında bile, istemediği bir öneri ile karşılaşırsa, maddeyi gündemden çekerek görüşülmesini önlüyor. Kurul, Bakan'ın daveti üzerine toplanabiliyor. Kurulda Bakan'ın istemediği bir karar kabul edilmesi olasılığı varsa, müsteşar toplantıdan çıkarak oylama yapılmasını önlüyor. Yeni anayasa paketinde bunlara ek olarak Bakan'a şu yetkiler veriliyor: Anayasa'ya Kurul'un yönetimi ve temsilinin Bakan'a ait olduğu yolunda bir cümle ekleniyor. Böylece yargıçların kendi kendilerini yönetemeyecekleri bir anayasa hükmü oluyor. Yeni kurulacak sekretaryanın Genel Sekreter'ini atama yetkisi Bakan'a veriliyor. Kurul'un çalışma usulünün, yeni kurulacak dairelerin oluşumunun kanunla düzenlenmesi öngörülüyor. Başka bir deyişle, anayasa değişiklikleri yürürlüğe girdikten sonra, hükümet çıkaracağı yasa ile HSYK'nın bağımsızlığına son darbeyi vurma yetkisini elinde tutuyor. Değişiklik metninde Adalet Bakanı için "Başkan" unvanı kullanılıyor. Böylece, HSYK Başkanı olarak yapacağı işlemler yargı denetimi dışında bırakılıyor". Rıza Türmen; "Nasıl Bir Yargı İstiyoruz?", *Milliyet*; 6 Eylül 2010

50 Bunlardan Baskın Oran, kendilerine "Yetmez, ama evet! diyerek kullanıldıklarını" söyleyenlere şu yanıtı verdi: "Ya tersi varitse? Ya başka kimselerin diş geçiremediği askerî vesayeti bitirmek için biz Erdoğan'ı kullandıysak?". *Radikal*, 22 Ağustos, 2014. Oysa bu satırların yazıldığı tarihte, Erdoğan, kendilerini devlet içinde bir "paralel devlet" oluşturan Gülencilerin kullandığını ve "milli orduya karşı bir kumpas tezgâhladıklarını" söylüyordu. "Yetmez, ama Evet"çilerin yanılgısını Mehmet Altan'ın şu sözleri çok daha iyi yansıtıyor: "Hepimiz uğraştık 12 Eylül referandumunda evet çıksın diye, ama hiçbirinin uyum yasası çıkmadı HSYK dışında. Referandum sırf HSYK'yı değiştirmek için yapılmış gibi bir tablo çıktı ortaya". Ruşen Çakır ile söyleşiden; *Vatan*, 5 Ocak 2012.

51 Bu sözleri BDP eski başkanı Ahmet Türk, Hasan Cemal ile yaptığı bir söyleşide söylüyor ve Hasan Cemal de –bu fırsatı kaçırmayarak– yazısına başlık yapıyor. T24, 9 Ekim 2014, "Apoletli Kemalizm'den Cüppeli Kemalizm"e başlıklı yazı. Devrim ile karşı-devrimi "otoriterlik", "diktatörlük" temelinde aynılaştıran bu yaklaşım, tarih dışı –ve bu düşüncedeki yazarların çoğunun geçmişlerine bakılırsa samimiyeti de kuşkulu– bir *demokrasi fetişizminden* kaynaklanıyor. Geçmiş devrimlerin elbette eleştiriye ve aşılmaya ihtiyacı vardır; fakat bu toptan bir karalama yoluyla değil, hâlâ güncelliğini koruyan devrim ilkelerinin mevcut koşullar içinde yorumlanması ve aşılması ile yapılır. Örneğin liberal Fransız aydınları, Vendée'lilerin, Chouan'ların ve Girondin'lerin katilleri saydıkları Jacobin'leri eleştirirler, fakat muhakeme zincirini "Cumhuriyet tepeden inme kuruldu!"

diye Restorasyon meşrutiyetini alkışlamaya kadar götürmezler. 1789 Devrimi etrafında Fransa'da tam bir ulusal konsensüs vardır.

52 Ahmet Altan; *Hidayet Dersleri*, Taraf, 30 Ekim 2012.

53 Krizden bir yıl, 2007 seçimlerinden de hemen önce, IMF, kendi Web sayfasında yer alan özel bir raporun ifadesiyle, Türkiye'ye "seçimlerde hükümet için bir çıpa olsun" diye, "IMF'nin ana sözleşmesindeki hiçbir maddeye uymayan" bir kredi de çıkmıştı. Bkz. Korkut Boratav; *Kriz ve Ekonomi*; (2009 yılında GETA'nın düzenlediği panele sunulan tebliğden); *Kriz ve... Toplum, İnsan, İdeoloji, Ekonomi*; Ankara, Tan Yayınevi, 2009.

54 Özcan Çağlar; "Yerel Seçim Sonuçları ve Türkiye'nin Yoksul Yüzü"; *Kızılcık* dergisi, 2014, Mayıs-Haziran, sayı: 60. Çağlar'ın verdiği bilgilere göre AKP döneminde sosyal yardımlar her yıl artmış ve 2013 yılında sadece Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bütçesinden 19 milyon vatandaşa "doğrudan mal ve nakit para olarak" 12 milyar lira dağıtılmıştır. Çağlar, AKP'nin böylece siyasal İslam perspektifinde bir "sosyal ağ kurduğunu" söylüyor. Sema Erder de, bu konuda başka araştırmaları da tanık göstererek, % 70'i kadınlara giden bu sosyal yardımların "kadını evde ve bağımlı tutmaya" yönelik bir siyasal İslam anlayışının olduğuna işaret ediyor. "Changing Forms of 'Visibility versus Invisibility' Concerning Women in Conservative Societies in the Urban Context", 2014 (henüz yayınlanmamış makale).

55 Suisse Crédit'nin yakınlarda yayınladığı bir rapor, Türkiye'de, 52,1 milyon yetişkin üzerinden yapılmış bir ankete göre, 2000-2014 yılları arasında servet dağılımında en üst % 10'un servet payının 2000'de % 67,7'den 2007'de % 70'2'ye, 2014'te ise % 77,7'ye çıktığını ortaya koyuyor. Rapor için bkz. Suisse Crédit, Global Wealth Report, 2013. Raporu özetleyen bir yazı için bkz. Uğur Gürses; "Servet dağılımında orta direk 'bel veriyor'", *Radikal*; 20 Ekim 2014.

56 Gerçekten de yaklaşık altmış yıl önce Sabri F. Ülgener'in başlattığı bu araştırma konusu, yakınlarda da Batılı gözlemcilerin ilgisini çekmiş ve (örnegin Kayseri'deki işadamlarıyla yapılan görüşmeler gibi) sorgulamalara yol açmıştır. Bkz. *Le Monde;* "En Turquie, le Business selon le Coran", 21 Aralık 2007. *Prospect*, Gerald Knaus, *Islamic Calvinists*, 14 Ocak 2007. Oysa içinde bulunduğumuz (ve sermaye bolluğuna son veren) kriz bu tartışmalara son vermiş görünüyor. Ayrıca bu vesileyle işaret edelim ki, Weber'in kendisi İslam iktisat ahlakıyla Protestan (Kalvenist) etik arasında hiçbir benzerlik olmadığı kanısındaydı. Buna neden olarak da İslam'daki kadercilik (*predetermination*) anlayışı ile Protestan kadercilik (*predestination*) anlayışlarının çok farklı olduğunu ileri sürüyordu. Hristiyanlıkta "kader" (*ruhun kurtuluşu* sorunu anlamında) Yaratıcı'nın emri olmakla beraber sadece öbür dünyayı ilgilendiriyordu. Ancak, insanlar, bu dünyada Allah'ın şanına layık başarılı (sade ve rasyonel) bir hayat yaşadıklarını ve bunun somut göstergelerini mesleki yaşamlarında ortaya koydukları, yani "kendilerini kanıtladıkları" (*Bewährung*) ölçüde Allah'ın "seçilmiş kulu" olduğunu da anlıyorlardı. Oysa İslam kaderciliği bu dünyayı da içerdiği için böyle bir "*çalışma ahlakı*"na (*Berufsarbeit*) ortam hazırlamıyordu. Max Weber; *L'Ethique Protestante et L'Esprit du Capitalisme,* Paris, Plon, 1967, s. 130-131, 37 no'lu dipnotu.

57 Bu ve bunu izleyen rakamları, aksi belirtilmedikçe, Korkut Boratav'ın İFMC'nin 8-10 Nisan 2014'te düzenlediği İktisatçılar Haftası'nda sunduğu –yakında yayınlanacak olan– tebliğe borçluyum.

58 Basında çıkan haberlere göre, Eylül ayı başında yurt dışı yerleşiklerin 64,4 milyar dolarlık hisse, 53,2 milyar dolarlık iç borçlanma senedi ve 13,2 milyar dolarlık repo portföyü varken, rakam Eylül sonunda hisse senedinde 55,8, devlet kâğıtlarında 49,9 ve repoda 12,4 milyar dolara gerileyerek yüzde 10 eridi. Toplam portföy büyüklüğü 130,9 milyar dolardan 118,3 milyar dolara indi. Portföyü eriyen yabancının Türkiye'den 1 ayda çıkardığı para miktarı ise 1 milyar 535 milyon dolara ulaştı. *Rota Haber*, 10 Ekim 2014.

59 Maliye Bakanı Mehmet Şimşek'in açıklamalarına göre, önümüzdeki dönemde otoyolları, limanları, köprüleri, elektrik santrallerini, Halk Sigorta ve Halk Emekliliğini kapsayan özelleştirmeler yapılacaktır. *Habertürk,* 6 Ekim 2014.

60 AKP resmî internet sitesinde verilen bilgilere göre, özelleştirmelerden 1986-2002 yılları arasında 8 milyar dolar elde edilirken, 2003-2013 arasında 50,5 milyar dolar elde edilmiştir. Halkın tasarruflarıyla kurulmuş ve çoğu kâr eden tesislerin, büyük ölçüde, AKP döneminde yirmi kez değiştirilmiş İhale Kanunu çerçevesinde, hedefteki İslam Cumhuriyeti'ne temel teşkil etmesi umulan yeni bir zengin sınıfa peşkeş çekilmesi son dönemin en hazin gelişmesidir. Bu özelleştirmelerden ileride en çok zarar görecek insanların, bu politikanın mimarını miting meydanlarında "Türkiye seninle gurur duyuyor!" diye alkışlamaları ise, bu ülkenin bugün ulaşmış olduğu "uygarlık" seviyesini sergiliyor.

61 Erinç Yeldan; "Spekülasyon Yönlü Büyüme"; *Cumhuriyet*, 17 Eylül 2014.

62 *Ekonomist* dergisinin Türkiye Ekonomi Bankası'nın katkılarıyla yaptığı araştırmaya göre en büyük 500 Anadolu şirketi içinde bilişim alanında çalışan tek bir şirket bulunuyor. Şirketlerin sektörel dağılımında 2013 yılında ilk beş sıra şöyledir: Gıda 140, tekstil 110, metal 54, otomotiv 30, ticaret-hizmet 28. Bkz. *Ekonomist*, 21-27 Eylül 2014.

63 Bu konuda *Birikim* dergisinin "İnşaat ya Resulullah!" başlıklı özel sayısına (Ekim, 2011) ve Yaman Törüner'in "konut balonu" konusundaki yazılarına (*Milliyet*, 8-9 Eylül 2014) bakılabilir.

64 Korkut Boratav; "'Orta gelir tuzağı' ve Türkiye"; *Birgün*, 10 Ekim, 2014. Boratav, ILO istatistikleri ışığında, Türkiye'de 15-29 yaş grubunda "çalışmayan, iş aramayan, okumayan, staj ve askerde olmayanların" % 34,6 oranında olduğunu ve bu oranla kırk ülke arasında başı çektiğini vurguluyor.

2008 KRİZİ, TÜRKİYE'DE DEMOKRASİ VE VESAYET KAVGASI

Kapitalizm, 2008 Krizi ve Küreselleşmenin Sonu?

Uluslararası kapitalizmin sözcülüğünü yapan gazete ve dergiler genellikle çarpıcı manşetlerden kaçınırlar. Beş sütunluk başlıklar Batı'da olağanüstü gelişmeler, "tarihi" olaylar için kullanılır. Yine de son bir yıl içinde bu gibi yayın organlarını izleyenler, pek çok tarihe geçecek, arşivlenecek manşete tanık oldular. Bunlar hemen hepsi iktisadi krizle ilgiliydiler ve aralarında en çarpıcı olanı da 2008 Eylül ayı ortasında ünlü Amerikan yatırım bankası Lehman Brothers'ın iflasını ilan eden başlıklar olmuştu. P. Krugman, o vesileyle yazdığı yazıda, âdeta bir dönüm noktasını saptar gibi, "bu iflasın, kredilerin donması, borsa değerlerinin çöküşe geçmesi gibi iktisadi sonuçlarının 1930'ların büyük banka bozgunuyla aynı olduğunu" söylemişti.[65] Daha önce de bir sürü banka ve şirket iflası olmuştu, fakat bu yüz elli yıllık "marka" bankanın kurtarılamaması artık Rubikon'un geçildiğini gözler önüne seriyordu.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası kapitalizm irili ufaklı çok sayıda kriz yaşamıştır. Ne var ki, yaygın kanı artık kapitalizmin krizleri önleyemese bile kontrol altına aldığı, bu sisteme bir almaşık aramanın –yani anti-kapitalist kavganın– anlamını yitirdiği yönündeydi. Bu bağlamda "1929 Krizi" de belleklerden silinmiş, sözcük âdeta tabu haline gelmişti. Gerçi neoliberallerin çılgınlıkları, neo-con'ların pervasızlıkları eleştirilmiyor değildi; fakat Marksist ön-kabullerden hareket eden regülasyon kuramcıları (örneğin M. Aglietta ve çevresi) bile artık büyük krizler bitti diyordu. Neoliberal siyaset kuramcıları daha da ileri gittiler ve sosyalizmin çöküşüyle beraber tarihin de bittiğini ilan ettiler.

Şimdi iyice görülüyor ki ne büyük krizler bitmiş, ne de tarih sona ermişti; biten, daha ziyade, elli yıldan beri kamuoyuna pompalanan pembe gelecek düşleriydi. Kuşkusuz bu düşler aslında daha çok son yıllarda servetlerine servet katan mutlu bir azınlığın düşleriydi. Ne var ki finans kapitalizminin kamuoyunu da yönlendirdiği bir ortamda, hayallerini gerçek gibi sunmasını bilen bu mutlu azınlığın artık kendisi de bunlara inanmaya başlamıştı. Ve aynı ortamda, birtakım CEO'ların –üstelik şirketlerini büyük zararlara sokmuş oldukları durumlarda bile– bir emekçinin onlarca yıllık ücretinin toplamına eşit "*bonus*" ve "*stock option*"larla kazanç sağlamaları bir skandal etkisi yapmıyordu.[66]

Aslında kapitalizmin 19. yüzyıl sonlarında emperyalizm aşamasına ulaşmasından ve bir dünya sistemi haline gelmesinden beri krizler birbirini izliyor, birbirine benziyor ve birbirini yaratıyordu. Tarihi materyalizmin kurucuları üretimin kolektif yapısıyla üretim araçlarının bireysel mülkiyeti arasındaki çelişkinin sistemi giderek şiddetlenen krizlere mahkûm ettiğini ortaya koymuşlar ve salt iktisat kuramını aşan bir tarihi-toplumsal kuram geliştirmişlerdi. Bu bağlamda krizler, "kârın maksimizasyonu" motifiyle hareket eden kapitalist sınıfın artık değeri pazarda gerçekleştirememesi ve "üretim fazlası" yaratması durumlarında ortaya çıkıyordu.

Doğrusu, kitlelerin ihtiyaçlarına göre değil de, "kârın pazarda gerçekleşmesi"ne göre tanımlanmış ve "üretim fazlası" olarak adlandırılmış bir kriz anlayışı kapitalizmin gerçek niteliğini güzel sergiliyor. Fakat Marx *Kapital*'de, burjuva hırsının bununla yetinmediği ve belli konjonktürel durumlarda etiyle-kemiğiyle kendisi için devamlı bir "sorun" teşkil eden işçiyi devreden çıkararak doğrudan paradan para kazanma yollarını aradığı durumlara da işaret etmiştir. Bu bağlamda kapitalist '*üretim süreci*'nin, "sadece, para yapmak için kaçınılmaz bir ara yol, zorunlu bir ıstırap" olduğunu söyleyen Marx, "bu yüzden kapitalist üretim biçimine geçmiş bütün milletler, zaman zaman, üretim sürecinden geçmeden para yapmak tutkusuna kapılırlar" diyordu.[67]

Böyle bir süreç daha 1870'lerde, Komün tecrübesinin kanlı bir şekilde bastırılmasından sonra yaşanmaya başlamış ve 1873'te patlak veren kriz de Osmanlı Devleti'ni (1875 iflasıyla) ilk kurbanları arasına almıştı. Komün faciasını izleyen beş yıl içinde, üç ayrı ülkede (Avusturya, İngiltere ve

Fransa'da), üç ayrı iktisatçı da (Menger, Jevons, Walras) emek-değer kuramına saldırdı ve "faydacı" bir değer kuramı geliştirdiler. Buradan günümüze bir sıçrama yaparak, son yirmi yılda yaşanan ve sonunda bugünkü krize yol açan finans soygununun da Sovyet sisteminin çöküşüyle ilgili olduğunu yadsıyabilir miyiz? Burada bir parantez açarak, sözü burjuvazinin temsilcilerine bırakalım ve, J. P. Morgan başkanının, küreselleşme zihniyetini yansıtan ve biraz da itiraf niteliği taşıyan şu sözlerine kulak verelim. Geçtiğimiz yıl, ünlü CEO James Dimon, "Finans alanında size büyük kazanç sağlayacak durumlarda risk almamak için çok cesur olmanız gerekir" demişti.[68] Risk almanın değil de, risk almamanın cesaret işi olduğu bir fırsatçılık ve yağma ortamının doğurduğu sonuçları bugün hep birlikte yaşıyoruz. Fakat biz başa dönelim ve yaşadığımız krizin çıkış koşullarını anlamaya çalışalım.

Kriz Nasıl Başladı?

Kapitalizm, her finansal krizi, ancak ileride daha büyük bir kriz yaratacak önlemler alarak bastırıyor. Bu bağlamda 2008 krizi de, yakın nedeni itibariyle, 2000 yılında patlayan "*internet balonu*"nu söndürmek için alınan (fakat bu arada yeni ve daha tehlikeli bir balon yaratan) önlemlerin sonucu olarak doğdu. Birleşik Amerika'da yeni teknolojilerin borsa endeksi NASDAQ, 1999 ortaları ile 2000 Mart ayı arasında % 75 değer kazanmıştı. Bunu izleyen iki buçuk yıl içinde de bu kez % 75 değer kaybetti ki bunun dolar olarak ifadesi beş trilyonu buluyordu.[69] Bu durumda faizler hemen % 1'e çekildi ve yatırımcılar ucuz kredi bolluğu içinde "ev sahibi" olmaya yöneltildi. İkiz kulelerin yıkıldığı 11 Eylül suikastı endişeleri paniğe çevirmiş, ülkede borsalar bir hafta süreyle kapalı kalmıştı. % 7,3 düşüşle yeniden açıldıkları zaman artık iktisadi kriz toplumsal bir boyut kazanmış bulunuyordu. Bu koşullarda sistemi kurtarmak için iktisadi önlemlere bir de sosyal içerik yüklemek gerekti ve o da bulundu. Amerikan liberalizminin fetiş referanslarından A. de Tocqueville, mülk sahipleri arttıkça devrim olasılığı da azalır, dememiş miydi? Nasıl Thatcher, Reagan, hatta Blair bu efsaneye sarılmışlarsa, şimdi de Bush "mülk sahibi olma toplumu" ("ownership society") sloganını programının temel ilkesi haline getiriyordu.

Hatta Harvard'lı profesör E. Glaeser bir de çalışma yaptı ve ev sahiplerinin "daha iyi vatandaş" olduklarını kanıtladı.[70]

Bütün bunlar güzeldi ve mütevazı ailelere pembe ufuklar vaat ediyordu. Ne var ki bu kez, parası dünya parası olan bir ülke "mülk sahipliği" oyununu yepyeni finans araçlarıyla dünya çapında sahneye koymaya başladı. Mali piyasalarda radikal bir yeniliği temsil eden bu araçlar, finans jargonunda "türev ürünler" olarak adlandırıldılar.

Bu "ürünler" neydi ve nasıl oluştu?

P. Krugman'ın krizin başlıca sorumlusu olarak gördüğü ve RMBS, CDO, SIV, ABCP, gibi harflerle anıldıkları için "alfabe salatası" dediği bu finans ürünlerinin temelinde yatan "felsefe" şuydu.[71] Amerikalı bir kısım büyük bankalar 1990'ların başlarından itibaren bazı riskli kredilerini birleştirmiş ve bunlardan bir seri tahvil senedi yapmıştı. Bu şekilde paketleştirilen (*titrisation*) kâğıtlar da kurumsal yatırımcılara satılmak üzere bankaların bilançolarından çıkarıldı. Buna karşılık yatırım bankaları RMBS (*Residantial Mortgage Backed Securities*) adıyla satın aldıkları kâğıtlardan CDO (*Collateralised Debt Obligation*) adıyla yeni kâğıtlar ürettiler. Sonra da bu kâğıtları risk derecelerine göre üç kategoriye ayırarak tüm dünyaya dağıttılar. Bu üç kategori arasında getirisi en fazla olanı ve bu yüzden de en risklisi kuşkusuz spekülatif fonlar (*hedge funds*) tarafından satın alınan kâğıtlardı.[72]

Sayıları on bini bulan ve iki trilyon doları aşan bir fonu kontrol eden spekülatif fonlar daha çok "vergi cennetleri"nde mevzilenerek yatırımcılarına en büyük getirileri sağlıyorlardı.[73] Bu nitelikleriyle potansiyel kriz fitilleyicisi olarak da bu fonlar ve vergi cennetleri görülüyor ve parmaklar daha çok bunlara çevriliyordu. Oysa krizin gerçek yaratıcısı bu fonlar olmadı.

Peki krizi aslında hangi kurumlar yarattı?

İlginçtir ki, sonunda kriz bu spekülatif fonlar yüzünden değil, yukarıda açıklamaya çalıştığımız mekanizmaları icat eden normal ve nizami bankalar tarafından yaratıldı. Küresel ekonominin temeline saatli bombaları onlar koymuşlardı. Dünya finans sisteminin sözcülerinden bir gazete, "finansal istikrarsızlığın kaynağı olacak diye uzun süre korkulan spekülatif fonların mevcut krizin kökeninde olmaması küçük bir ironi değildir, diyordu; krizi

patlatan, spekülatif fonlar değil, nizami (*regulated*) bankalar oldu”.[74] Aksine spekülatif fonlar, yıllarca tatlı kârlarla nemalandıktan sonra, krizin ilk “kurbanları” arasına girdi. 2008 yılında bu fonların üçte biri iflas etti. Belli bir aşamadan sonra onlar da krizi şiddetlendiren ek bir faktör haline gelmişti.

1970’lerdeki Dönüşüm..

Şimdi daha da gerilere gidersek, krizin 1970’lere uzanan kökenlerine eğilelim. Günümüz küresel kapitalizmine damgasını vuran önemli olgu şudur: Başkan Nixon, Vietnam Savaşı’nın yarattığı bütçe açıklarının kapanması için 15 Ağustos 1971’de doların altınla bağını koparıp, dalgalı likidite dönemini başlatıyordu. 1972’de, hukukçu Leo Melamed döviz dalgalanmalarının yaratabileceği zararları önlemek için ileride doğabilecek riskleri satın alan akitleri (*Currency futures*) icat etmişti. Bu adımı Swap (risk takası) anlaşmalarının icadı izledi. Yarış başlamıştı. Yakınlarda, geriye dönük bir bilanço çıkaran *The Economist* dergisi “her finansal yenilik, diyor, ucuz para ile ateşlenen bir spekülasyon dalgası yarattı ve bankacılarla tüccarlar bu süreçte düzenleyicilerden (yani yasa koyuculardan, –*T.T.*) daima bir adım önde oldular.”[75] Bunlar arasında biraz da tüm spekülatif fonlara destek olarak yaratılan CDS (*Credit Default Swap*) piyasası, banka alacaklarını, (özellikle Şikago okulundan Myron Scholes ile Fisher Black’in geliştirdikleri) girift risk analizleri bağlamında çeşitli bankalara dağıtarak bir çeşit sigorta sağlıyor ve kredilerin bankalara kriz hallerinde geri ödenmelerini mümkün kılıyordu.[76] CDS’ler ve aynı bağlamda geliştirilen CDO’lar yasal mekanizmaları dışlayan bu taban üzerinde hızla büyüdü ve 2001 yılında “sıfır değer”de olan bu piyasa 2007 yılında 62 trilyon dolarlık bir hacme ulaştı.[77] 2007 sonlarında, kriz patladıktan sonra, Krugman, “balonlu yıllarda, diyordu, mortgage sanayii, milyonlarca kişinin gözünü boyayarak altından kalkamayacakları borçlanmaya girmelerine neden oldu ve aynı zamanda yatırımcıları da sahte bir şekilde AAA rating almış kâğıtlara muazzam paralar yatırmaları için kandırdı; akla yakın tahminler on milyondan fazla Amerikan ailesinin, sonunda, evlerinin değerinden daha fazla borca sahip olacağını gösteriyor”.[78] Bu tahminler bugün fazlasıyla gerçekleşmiş bulunuyor.

Yukarıdaki rakamlar son yılların insanlık tarihinin en büyük yağmasına yol açan akıl almaz yarışı ortaya koyuyor. Paradan para kazanma şeklindeki bu yağmanın başka ifadelerini de şu rakamlarda buluyoruz: Uluslararası planda 54 merkez bankasını kapsayan bir araştırmaya göre Nisan 2007 itibariyle dünyada *bir günde* yapılan döviz alışverişi 3,2 trilyonluk bir hacme ulaşmıştı ve bu rakam bir günlük mal ticaretinin birkaç yüz mislini ifade ediyordu. Daha çok spekülatif fonların coşturduğu bu para ticaretinin ulaştığı yekun 1992'de 820 milyar doları, 2004'te ise 1,8 trilyon aşamamıştı.[79] Bu koşullar altında, *The Economist*'ten (21-28 Mart 2008) öğrendiğimize göre de, 2007 yılında ABD'de finans sektörü, çalışan nüfusun % 5'i ile toplam kârın % 40'ını sağlamayı başardı. Ve, tatlı spekülasyon yıllarında, bu süreç Birleşik Amerika'ya yılda bir trilyon dolar (ve "ortalama hane halkı" gelirlerine hiç yansımayan) kâr sağladı.[80]

Kriz patladıktan sonra, krize giden sürece ortak olmuş, sık sık da gelişmeleri yönetmiş Avrupa sosyal demokrasisinin ağır topları da nihayet sahaya indiler ve çılgın gidişi kınadılar. Yayınladıkları bildiri-makalede türev finans ürünlerini, bunları yaratan bankaları ve ödüllendiren rating kuruluşlarını şiddetle eleştiriyorlar ve artık "bizleri deli finans yönetmemelidir" diyorlardı.[81]

Risk Analizleri ve Hızlandırıcı Faktörler

Aslında risk analizleri elbette ki olumlu bir çalışmadır. Yanlış ve yanıltıcı olan, mali riski bankalar ve mali kuruluşlar arasında dağıtarak "sigorta"ladığını sanan ve bilimsellik kisvesiyle sunulan burjuva ideolojisiydi. Normal yaşamdaki sağlık, konut, trafik vb. sigortaların bulaşıcı olma ve yayılma gibi özellikleri yoktur. Bir trafik ya da konut kazası hiçbir zaman başka kazaları "tetikleme" potansiyeli taşımaz. Bu bakımdan bu alanlarda ileriye dönük hesaplar yapılabilir ve yakın gelecekteki kaza oranları büyük yanılgılara düşülmeden hesaplanabilir. Oysa finans alanında böyle bir lüks yoktur. Küreselleşmiş finans piyasasında tüm değerler birbirine bağlı, birbirinden etkilenir hale gelmiştir. Bu bakımdan, örneğin, Florida'daki ev fiyatları düşmeye başlayınca elindeki yatırım kâğıdı bunu da içeren, fakat Florida'dan tamamen habersiz Hong-Kong'lu bir bireysel yatırımcı hızla bu "zehirlenmiş" kâğıdı elden

çıkarmaya yönelir. Bu mimetik davranışlar ise, toplu halde, söz konusu kâğıtların (ve Florida'daki ev fiyatlarının) daha da düşmesine yol açar. Yıllardır yaşanan ve kimi burjuva iktisatçılarında "panik teorileri"ne yol açan gelişme budur.

Çağdaş kapitalizmi büyük bir finansal krize sürükleyen mekanizmalar, ana hatlarıyla, bunlardı. Fakat aynı konjonktürden doğan üç olgu bu süreci daha da hızlandırdı ve krizin bugünkü dev boyutlara ulaşmasında rol oynadı. Bunlardan birincisi finans jargonunda "Ponzi şeması" denilen eğilimdi.

"Ponzi şeması" ile yetersiz sermayeli birtakım şirketlerin ilk yatırımcılarına daha sonrakilerin ödenekleriyle yüksek primler ödemesi ve böylece eninde sonunda kırılacak bir "saadet zinciri"nin oluşması kastediliyordu. Bizde de 1980'lerde "banker faciası"na yol açan bu spekülatif kumar, "küreselleşme" furyasının yarattığı likidite bolluğu koşullarında dünya çapında bir uygulama alanı bulmuştu. Ne var ki günümüzde, 1920'lerde sıfırdan dolar milyoneri olan Charles Ponzi'nin tek başına gerçekleştirdiği işlemler, çeşitli bankalar ve ülkeler arasında paylaştırılarak saydamsızlaştırıldığı için risk algılaması da çok daha gizemli hale gelmişti.

Süreci hızlandıran ikinci olgu da şuydu: Türev ürünleri satmak için bir kısım Nobel ödüllü iktisatçıların geliştirdikleri çok karmaşık matematik açıklamalar devreye giriyor ve bugün "zehirli kâğıtlar" denilen "türev ürünler" bilimsel olarak da meşru bir tabana oturtuluyordu. Bazen 150 sayfayı bulan "açıklama dosyaları", J. Stiglitz'in "bilgilenme asimetrisi" dediği durumu yaratıyor ve bu koşullar da spekülasyonu hızlandıran başka bir mekanizma oluşturuyordu.[82] Burada eklemeliyiz ki yukarıda sözünü ettiğimiz saydamsızlaşma biraz da, paradoksal olarak, fazla bilgiden, fazla "saydamlaşma"dan doğuyordu. Günümüzde finans dünyasıyla ilgili bilgiler o kadar artmış ve bu bilgiler o kadar karmaşık hale gelmişti ki bunları "yorumlamak" artık yüksek seviyede ve "pahalı" "yorumcular"a ihtiyaç gösteriyor ve bunlar da kolayca bulunamayınca farklı bir "saydamsızlık" ortaya çıkıyordu.[83] Bir Arap atasözü, "bir şeyi görünmez kılmak istiyorsan, güneşe tut!" dememiş miydi? Bütün bunlar ise, zaten kazançlarının önemli bir bölümünü bu şirketlerden sağlayan Rating kurumlarının onayını sağlıyor

ve dünyayı krize sürükleyen bankalar yıllarca AAA, AA gibi en parlak derecelerle ödüllendiriliyordu. Bu da finansal spekülasyon yarışını kamçılayan üçüncü faktördü.

Krizin Sosyal ve Siyasal Kaynakları

Yukarıdaki satırlarda, daha çok, krizi yaratan finansal mekanizmalar üzerinde durduk ve bunların kökeninin 1970'lere kadar uzandığına işaret ettik. Fakat 1980'lerin sonlarında yaşanan, bu kez sosyo-politik bir olgu da bu sürece ivme kazandırmış ve bölgesel birkaç krizden sonra dünya çapında bir kapitalizm krizine zemin hazırlamıştır. Bu olguyu 1989 yılında Berlin duvarının çökmesi ve sonra da Sovyet sisteminin tarihe karışması teşkil ediyor.

Uzun yıllar kapitalist dünyanın kâbuslarını oluşturan bir sistemin birdenbire kâğıttan bir şato gibi çökmesi Batı'da bayram sevinci yaratmış ve artık her türlü girişimin mübah olduğu bir dönemin başlangıcı olarak algılanmıştı. Bu koşullarda, ABD, *Newsweek* başyazarının deyimiyle, artık "frensiz ve baskısız" bir politikayı başlatıyor ve Washington tam anlamıyla "küstah, tembel ve umursamaz" hale geliyordu.[84]

İlginçtir ki, "küreselleşme" sözcüğü 1980'lerde kullanılmaya başlanmış olmakla beraber, asıl "küreselleşme" türkülerinin yoğunlaştığı yıllar, Sovyet sisteminin çöküşünü izleyen yıllar olmuştur. F. Fukuyama'nın "tarihin bittiğini" ilan eden ve içeriğinden çok başlığı ve uluslararası planda gördüğü ilgi açısından dikkate değer olan kitabı da bu konjonktürün ürünüdür. Bu durumda, soruna burjuva iktisat kuramları açısından değil de, emperyalizm kuramları açısından eğilirsek 20. yüzyıl başlarında Lenin'le Rosa Luxemburg arasındaki tartışmanın 21. yüzyıl başlarında, çok farklı koşullarda yeniden karşımıza çıktığını görüyoruz.

Rosa Luxemburg, 1913'te yaptığı analizde, Marx'ın soyut (çalışma hipotezleri niteliğindeki) büyüme şemaları ile somut gerçekler arasında bir tutarsızlık saptamış ve kapitalizmin düzenli büyüyebilmesi için daima kendi dışında kapitalizm öncesi bir alana ihtiyacı olduğunu savunmuştu. Büyümeyi ve artık değeri gerçekleştirmenin koşulu buydu.[85] Oysa Lenin aynı kanıda değildi ve finans kapitalin geri kalmış bölgelerde kapitalizmi geliştirici bir rol oynadığını vurguluyordu. "Sermaye ihracı, diyordu Lenin,

gittiği ülkeleri çok etkiler ve bu ülkelerde kapitalizmin gelişmesini hızlandırır. Böylece, sermaye ihracı, onu ihraç eden ülkelerde bir dereceye kadar gelişmeyi durdurabilirse de, bunu sadece kapitalizmin dünya çapında daha çok yayılması ve derinleşmesi için yapar."[86] Yüz yıl kadar önce yapılmış bu tespit son yirmi yıla damgasını vuran "küreselleşme" edebiyatını da farklı bir biçimde tartışmamıza olanak sağlıyor. Gerçekten de Uzak Doğu "kaplan"larından sonra Çin ve Hindistan gibi devlerin de hızla ve özgül bir şekilde kapitalistleşmeye ve uluslararası arenada belirleyici rol oynamaya başlamaları, bunun dışında dünya planında "yükselen pazarlar" adı altında yeni bir kategorinin ortaya çıkması düşündürücü değil midir? Şimdi bu gelişmeleri yakından izleyen *The Economist* dergisinin verilerine dayanarak son yirmi yıllık "küreselleşme" uygulamasının bazı sonuçlarını gözden geçirelim.

Liberal dergi, küreselleşme konusunda 2006 başında yaptığı bir analizde, kendince bir "çağ değişimi"ni temsil eden şu noktaların altını çiziyordu. 1) 2005 yılında kalkınmakta olan ülkelerin üretimi (satın alma gücü paritesi ile) dünya üretiminin yarısını hafifçe geçti; 2) aynı yıl küresel büyümenin yarıdan fazlası da bu coğrafyada gerçekleşti; 3) yükselen 32 ekonomi hem 2004 hem de 2005 yılında ilk kez hep birlikte büyüdü; son otuz yılda bunlardan en az biri küçülme ya da kriz içinde bulunuyordu.[87] Gerçekten de dönüşüm göz kamaştırıcıdır. Sanayi Devrimi sırasında İngiltere ve ABD, milli gelirlerini ancak elli yılda ikiye katlayabiliyorlardı. Oysa bugün Çin bunu on yılda bir gerçekleştiriyor. Ayrıca günümüzde teknoloji transferleri de eskisine göre çok daha kolaylaştı.

Görüldüğü gibi, bu verilere göre ileri kapitalizm üçüncü dünyayı kendisine tehdit edici rakipler yaratacak ölçüde kapitalistleştirmişti. Ve bu gelişme, uluslararası ekonomide, emek, sermaye ve mal fiyatlarında "yüzyılın en büyük değişimi" ile birlikte gerçekleşmişti.

The Economist dergisi, sorunu arz ve talep açısından böyle sergiledikten sonra, gelişmenin sınıfsal sonuçlarını da şöyle özetliyor: "Çin, Hindistan ve eski Sovyetler Birliği'nin pazar ekonomisine katılmaları küresel emek gücünü iki katına çıkardı. Emek gücünü bollaştırıp, sermayeyi ona nispetle kıtlaştıran bu durum sermaye girdilerine kıyasla ücretler üzerinde bir baskı oluşturdu. Böylece zenginlerin kârları ulusal gelirde rekor düzeylere

ulaşırken emekçilerin payları azaldı. Bu durumda Batılı işçiler bütün olarak küreselleşmenin meyvelerinden tam olarak yararlanmış görünmüyorlar; hatta az uzmanlaşmış işçilerin çoğu çok daha kötü durumda olabilirler; fakat bu öykünün sadece bir kısmı”.[88] Öykünün öteki tarafını ise, derginin, işçilerin gelecekte hissedar ve emekli olarak daha çok kazanç sağlayacakları yönündeki –bugün boşa çıkmış görünen– temennisi teşkil ediyor. Yaşadığımız krizin, *The Economist* dergisinin sınıf sömürüsünü (kuşkusuz istemeyerek) açıkça ortaya koyan bu tablosunu altüst ettiğini herhalde yadsıyamayız.

Görüldüğü gibi, küreselleşme süreci, özellikle Sovyet sisteminin çöküşünden sonra kapitalizmi uluslararası planda gerçekten de yaydı ve güçlendirdi. Fakat bunu sömürü mekanizmalarını yoğunlaştırarak ve bazen de düpedüz hırsızlığa (Enron, Worldcom, Parmalat, Madoff vb.) başvurarak gerçekleştirdi. Bütün bunlar da pazarı her türlü kuralın dışında, “tamamen özgür” kılan bir politika (*deregulation*) ve şirket yönetiminde hissedarları menajerlerin önüne geçiren bir yönetim anlayışı (*Corporate governance*) sayesinde mümkün olabildi.[89]

Bütün bu gelişmeler ABD burjuvazisi içindeki dönüşümle birlikte (ve biraz da o sayede) gerçekleşti. 1971’de dolarla altın ilişkisinin kesilmesi ve petrol krizi, Fransızların “şanlı otuzlar” dedikleri “sosyal refah devleti” dönemine ve yeni bir sınıf özellikleri taşıyan menajerler ve uzmanlar kategorisinin emekçi sınıflarla yaptıkları reformist ittifaklara son vermişti.[90] Fakat asıl radikal değişiklik 1980’lerin başında Reagan yönetiminin ürünü oldu. Bu tarihte, ABD finans eliti içinde Demokrat Parti eğilimli WASP’ların, Anglofil Yahudilerin, Harvard ve Princeton’lu kadroların yerini, büyük ölçüde, gözü kara fon yöneticileri (özellikle *Hedge funds* ve *Private Equity* yöneticileri), yani “hizmet sunmak yerine mülkiyet ticaretini yeğleyen bankacılar” aldı ve bu da “belli bir kapitalizmin sonu” oldu.[91] 2001 yılı ise neo-con’ların mutlak zaferiyle bitti. İktidara gelen milliyetçi ve (gizliden gizliye) himayeci elit, ABD’de seçim haritalarının da gösterdiği gibi, daha çok kırsal alanları (en çok da Güneyli muhafazakârları) temsil ediyordu ve bir bakıma 1990’larda neo-con’larla militarizm arasındaki bütünleşmenin de (“*Bible belt militarism*”) zaferi idi.[92] Neo-con’ların parlak temsilcilerinden Condoleezza Rice, partileri henüz iktidarı almadan,

Bush yönetiminin ABD’yi “hayali uluslararası cemaat” saplantısından kurtaracağını ve ülkeyi tamamen ulusal çıkarlara göre yöneteceğini yazmıştı.[93] Bugün Obama ve ekibi, Amerika ve dünyayı bu “kurtarıcılardan” kurtarmaya çalışıyorlar.

Başarabilecekler mi?

Başarı, kuşkusuz, kısmen de krizi yaratmış kadrolarla örtüşen bir ekibin harcı olmasa gerektir. Yok sayılan Marksistler bir yana, “felaket tellalı” olarak nitelenen ve gülüp geçilen kimi sosyal demokrat iktisatçıların (Roubini, Attali vb.) ikazlarının bile hafif kaldığı bir dönemde dünya halklarını neler bekliyor? Son olarak bu konuda bazı perspektiflerin altını çizebiliriz.

Bilanço ve Perspektifler..

Son yüz elli yılın tecrübesi göstermiştir ki kapitalizm krizleri genellikle dört aşama içerir: 1) Önce spekülatif balonların patlamasıyla borsa krizleri olarak başlarlar; 2) finansal krizler reel ekonomiyi etkiler ve krizi iktisadi krize (küçülme, işsizlik vb.) dönüştürür; 3) iktisadi krizin yarattığı işsizlik, hayat pahalılığı ve yoksulluk sınıf kavgalarını ve sosyal hareketleri kızıştırır; kriz sosyal bir boyut kazanır; 4) krizin uzaması siyasal rejimleri yıpratır ve gelişmelerin gerisinde bırakır; kriz, son aşamada, siyasal rejim krizine dönüşür. Model bir kriz olarak tarihe geçen 1929 krizinde bütün bu aşamalar yaşandı ve borsa iflaslarıyla başlayan kriz demokrasilerin çökmesi ve faşist rejimlerin iktidarları gasp ederek savaş çıkarmaları ile noktalandı. Günümüzdeki krizde ise henüz ikinci aşamayı yaşıyoruz ve gözler büyük kaygılarla önümüzdeki aşamalara çevrilmiş bulunuyor. İtiraf edelim ki, özellikle Sovyetler Birliği’nin çökmesini yirmi yıldır Marksizmin ve sosyalizmin iflası olarak sunan ve maalesef bunda da hayli başarılı olan ideolojik ortamda siyasal krizin faşizan rejimlere yol açma ihtimali asla küçümsenemez. İnsanlığın önündeki en büyük tehlike kuşkusuz budur. Günümüzde A. Merkel gibi muhafazakâr liderler bile “bu noktaya nasıl gelindi” diye sorguluyorlar ve son yirmi yılda yaşanan finans deliliğinden esefle söz ediyorlar.[94]

Krizleri otuzar yıllık Kondratieff dönemleri (A: sanayi üretimi dönemi ve B: finans dönemi) çerçevesinde değerlendiren Amerikalı toplum bilimci I.

Wallerstein, içinde bulunduğumuz krizi “kapitalizmin sonu” olarak görüyor ve “otuz kırk yıl sonra bugünkünden daha şiddetli bir sömürü sisteminin yerleştiğini görebileceğimiz gibi daha eşitçi ve paylaşımcı modelin yerleştiğini de görebiliriz” diyor.[95] Krizden Birleşik Amerika’nın süper-güç niteliğini kaybederek çıkacağını tahmin eden Wallerstein, “olup bitenleri Amerikan halkının yarısının kabul etmeyeceğini” de sözlerine ekleyerek şu ürpertici ikazda bulunuyor: “Unutmayınız ki biz Amerikalılar, hepimiz silahlıyız!”.[96]

I. Wallerstein’ın sınıf kavgası yerine *merkez* (“*Amerikan economie-monde*”) ve *çevre* ayrımını koyan analizi elbette tartışma götürür; fakat düşünürün karanlık perspektifini paylaşan iktisatçılar ve düşünürler az değildir. Daha kısa vadeli planda, önümüzdeki birkaç yıl için söylenebilecek şey ise, sanıyorum ki, “küreselleşme” ve tatlı kârlar döneminin sona erdiği, hâlâ herkesin adını ağza almaya çekindiği himayeci sistemlere dönüş eğiliminin güçlendiği şeklinde olacaktır.

Aslında son yıllarda küreselleşmenin tökezlediğine ve himayecilik eğilimlerinin güç kazandığına dair açık işaretler vardı. Bu bağlamda bazı Batılı ülkeler “iktisadi yurtseverlik” adı altında himayecilik reflekslerini daha çok “yükselen pazarlar”a karşı yöneltiyor ve onları frenlemeye çalışıyordu. 2006 yılında Hintli sermayedar L. Mittal’in şirketinin AB çelik devi Arcelor’a yönelttiği cazip teklife, şirket Luxemburg’da kurulmuş olduğu ve Londra’dan yönetildiği halde, gösterilen direniş, sonunda Anglosakson desteğiyle aşılmış olsa bile son derece anlamlıydı.[97] İlginçtir ki, bu direnmelere, şirket tam bir Batılı mültinasyonal profili sergilediği halde, en çok kızan da Hindistan olmuş ve Hintli Ticaret Bakanı Fransa’yı ticari önlemler almakla tehdit etmişti.[98] Rezervleri tüm Batılı sermayenin ağzını sulandıran Çin ise ABD’nin yedinci petrol şirketi UNOCAL’i satın almaya kalktığı zaman Cumhuriyetçilerle Demokratları karşısında birleşik cephe halinde buldu. Ve Amerikan Kongresi, 2005 ile 2007 arasında Çin ihracatına karşı tam 27 yasal önlem aldı.[99] “Devlet (*Sovereign*) fonları”nın kontrol edilebilir yatırımları sevinçle karşılanan Dubai de, bir şirketi (Dubai Ports World) altı Amerikan liman şirketini satın almaya kalkınca benzer bir vetoyla karşılaşmıştı. Himayecilik konusunda en duyarlı ve hevesli görünen Fransa, yabancıların eline geçme durumundaki Danon şirketini bile

“stratejik” ilan edip kurtarmayı başardı. Kuşkusuz patlayan krizle özellikle fonları 2,5 trilyon doları bulan (büyük çoğunluğu petrol zengini) ülkeler çok daha çekici “fırsatlar”la karşılaşıyorlar. Fakat, Obama’nın daha ilk kurtarma paketi bile “*American buyout*” maddesiyle önümüzdeki dönemin profilini çizmiyor mu?

Yukarıda kısaca temas ettiğimiz himayecilik eğilimi, küreselleşme sürecinin yarattığı iddia edilen “uluslararası burjuvazi”nin sınırlarını da gösteriyor. Kuşkusuz böyle bir burjuvazinin tamamen hayal ürünü olduğu iddia edilemez. Uluslararası şirketler, aşırı kâr arayışı içinde, gerekli gördükleri hallerde, rahatlıkla, çıkış ülkelerine ters operasyonlar içine girebilirler. Ne var ki, son tahlilde, hepsinin bir limanı, fırtınalı havalarda (bugün olduğu gibi) yardım dileneceği bir barınağı vardır ve bu da bir ulusal devlettir.[100] Bugün bu sığınaklar da tehdit altındadır.

Nasıl mı?

Finansal balonlar aracı kurumları, banka ve sigorta şirketlerini iflasa sürükledi. Kriz, reel sektörü vurunca bu kez de General Motors gibi reel sektör kuruluşları iflasın eşiğine geldi. Nihayet üçüncü aşamada da artık bu kadar yükün altından kalkmaları zor olan kapitalist devletler sallanmaya başlayacaklar. ABD ve AB’nin tahvil piyasasına dayanan angajmanları (Obama paketi dahil) üç trilyon doları buldu. Borsa balonlarından sonra “devlet balonları” tehlikesine dikkati çeken Martin Wolf, ABD rölans politikasının sadece ABD pazarını değil, dünya çapında talebi harekete geçirmek zorunda olduğunu söylüyor.[101] Bu ise, karşılanma olanağı bulunmayan çok daha astronomik “paket”leri davet ediyor. Kaldı ki Obama paketinin “*American buyout*” maddesi gelişmelerin gerçek yönünü de işaretliyor.

Kısaca, Batı’da tabular kırıldı, diller çözüldü ve “bankaların devletleştirilmesi” gündeme oturdu.[102] Artık büyük metropollerde “tek yol devletleştirme!” sesleri yükselmeye başladı. Daha bir yıl öncesine kadar Amerika’da kimse “devletçiliğe” inanmıyor ve onu sosyalizmle eş anlamlı sayıyordu. Şimdi ise, örneğin Cumhuriyetçi ideolojinin önde gelen isimlerinden Paul Ryan “sınıf kavgası”ndan söz ediyor ve bunun “çok feci iktisadi sonuçlar” yaratmasından kaygı duyuyor.[103] Bu yüzden de “devletleştirme”lerin “geçici” olacağına ve kısa süre sonra, *stop and go*,

eski politikaya dönüleceğine inanılıyor. Sosyal devlet gelenekleri çok güçlü olan Avrupa'da ise kriz giderek sosyal krize dönüşüyor ve kitlelerin homurtuları şimdiden duyuluyor. Fakat büyük olasılık şu ki, geçtiğimiz aylarda buharlaşan trilyonlarca dolar en çok kalkınmakta olan ülkeleri vuracak ve bu ülkelerin kendi emekçilerini vahşi kapitalizm yöntemleriyle sömürerek biriktirdikleri döviz rezervlerini hızla eritecek. *The Economist* dergisi bunlar arasında "iflas etmeye aday" olanları şimdiden saydı bile! Bu yağmanın yaratacağı tepkilerin rengi ise (milliyetçilik, popülizm, sosyalizm vb.) önümüzdeki dönemin kavgalarının niteliğini belirleyecek.

Kriz, uluslararası planda, son "kurtarıcı" umuduyla "devlet"i ön plana çıkarırken, yıllardır devleti küçülten ve krize çırılçıplak, dalgalı kurla, büyük bir dış borç yüküyle ve tamamen dışa bağlı, yapay bir dış ticaret sistemiyle "hoş geldin!" diyen Türkiye'yi neler bekliyor? Bu ayrı bir makale konusu olmalıdır.

Bu yazı ilk kez *Kızılcık* dergisinin 36. sayısında (2009) yayınlanmıştır.

65 Paul Krugman, "Financial Russian Roulette", *New York Times*, 15 Eylül 2008. Bu yazıdan kırk gün kadar sonra da *Le Monde* gazetesi (26-27 Ekim 2008) tüm sayfayı kaplayan tarihi bir manşetle okuyucularına dünyanın başlıca borsalarında 25 trilyon doların "buharlaştığını" duyuruyordu. Haziran 2009'da ise Berkeley ve Trinity College'den iki iktisatçı (B. Eichengreen ve K. O'Rourke) Nisan 2008'de başladığını kabul ettikleri krizin bir yıllık trendinin 1929 kriziyle aynı semptomları (hatta faiz indirimleri ve mali açıklar gibi bazıları daha ciddi olmak üzere) gösterdiklerini ortaya koyuyorlardı. Bu verileri, Martin Wolf, neye dayandığı pek anlaşılamayan bir borsa yükselişi ortamında, "1929 Krizi Geri mi Dönüyor?" başlıklı yazısında özetledi. *Le Monde Economie*, 23 Haziran 2009.

66 Milyonlarca dolarla ölçülen bu ödenekler ancak son yıllarda genel bir ayıplama konusu oldu ve hedef tahtasına oturuldu. Daha alt düzeydeki (satış müdürü, pazarlama müdürü, finans ve muhasebe müdürü vb.) şirket stafları konusunda Batılı bir danışma şirketinin (*Mercer Human Resources* Consulting) yaptığı anket Türkiye hakkında ilginç bir durum ortaya çıkarmıştır. Buna göre Türk staflar Alman, İngiltere ve Fransa staflarına yakın, İspanya, Polonya ve Bulgaristan staflarından daha fazla ücret almaktadırlar. 2005 başında yapılan bu araştırmaya göre bir finans ve muhasebe bölüm yöneticisi Türkiye'de yılda 128.829 dolar (brüt) ücret alırken, bu ücret İngiltere'de 153.010, Fransa'da 148.975, Almanya'da 134.831, İspanya'da 98.426, Polonya'da 79.670 ve Bulgaristan'da da 30.821 dolar düzeyindedir. *Milliyet-Kariyerim*, 9 Ocak, 2005.

67 Marx; *Le Capital;* Paris, Editions Sociales, 1974, Kitap I, Bölüm I.

68 F. Lemaitre naklediyor; *Le Monde*, 3 Şubat 2009.

69 *Le Monde*, “Les Dangers de E-Krach” (başyazı), 16 Ocak 2001. Ayrıca bkz. *Le Monde*, 14 Mart 2001 ve *New York Times*, 5 Temmuz 2002.

70 Robert Shiller; “The Ownership Myth”, *Newsweek*, 20 Ekim 2008. Yale profesörü Shiller’in sözünü ettiği “devrim” tehlikesi, kuşkusuz, pazar ekonomisinden her türlü sapmayı içeriyor.

71 P. Krugman; “Innovating Our Way to Financial Crisis”, *New York Times*, 3 Aralık 2007.

72 Frédéric Lordon; “Quand la Finance Prend le Monde en Otage”; *Le Monde Diplomatique*, Eylül 2007.

73 Bir sivil toplum kuruluşu olan Transparency International’in değerlendirmesine göre dünyada mevcut elli kadar vergi cenneti, “400 banka, 2000 spekülatif fon ve iki milyon da ekran firma barındırıyor” ve bunlar da on trilyon dolar civarında finansal aktif içeriyor. *Le Monde*, 17 Ekim 2008. Sayıları elli civarında olan ve tanınmışları arasında Cook adaları, Jersey adası, Bahama, Monako, Andora, Lichtenstein, Panama, Cebelitarık gibi isimler sayabileceğimiz bu vergi cennetlerinin, Jersey adası örneğine dayanarak, nasıl aynı zamanda birer “finans diktatörlüğü” olduğu konusunda bir analiz için bkz. Olivier Cyran, “La Tourmente Finacière vue d’un Paradis Fiscal”; *Le Monde Diplomatique*, Aralık 2008. O. Cyran açıklamasına göre İngiltere egemenliğindeki bu ada köylü kökenli, fakat sınıf bilinci olmayan 90 000 kadar bir nüfusu barıdırmakta ve (2006 itibarıyla) 500 milyar doları yönetmekte olup, sosyal hakları (grev hakkı) çok kısıtlayan, işsizlik sigortası olmayan, işten çıkarmalarda tazminat ödenmeyen, çalışma saatleri sınırlanmamış bir mevzuatla yönetilmektedir.

74 *Financial Times*, 2 Ekim 2008. “Hard Times for Hedge Funds” başlıklı yazı.

75 *The Economist*, 18 Ekim 2008, “Link by Link” başlıklı yazı.

76 Kriz patlak verdikten sonra (kimileri Nobel kazanmış) iktisatçıların hedef tahtasına oturtulmuş olmaları, onları savunmaya yöneltmiş ve suçlamalara yanıt verenler olmuştur. Bunlardan iki Fransız iktisatçı savunma refleksiyle kaleme aldıkları yazıda “suçlu”nun asıl (örneğin Ohio’daki) ev kredisi kurtiyelerinde ve yıllarca faizi çok düşük tutan FED’de aranması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Yazarlar “Matematikleşmiş finans bir büyücü çırakları nesli yarattı; bunlara görünüşteki matematik gerçekler sahte kanılar, fakat gerçek iştahlar veriyordu” diyorlar. Denis Chemillier-Gebrau, Elyes Jouini, “Haro sur la Finance”, *Le Monde*, 5 Kasım 2008. Ne var ki krizde iktisatçıların rolü karmaşık matematik modeller geliştirmekten ibaret değildi. Bu konuda başka Nobel’li (1992), üstelik 2007 yılında da ABD başkanlığınca “özgürlük madalyası”na layık görülmüş bir iktisatçı olan Gary Becker’in şu sözlerini nakledelim: “Gelişmiş ülkelerin çoğunda çalışma hukuku ve çevre korunması aşırı boyutlara ulaştı. Serbest değişim, kalkınmakta olan ülkelerden yapılan ithalat karşısında rekabetçi kalmaya mecbur kılarak bu aşırılıklardan bazılarını ortadan kaldıracak”. S. Halimi nakledíyor, *Le Monde Diplomatique*, Kasım 2008.

77 *The Economist*, “Link by Link” başlıklı yazı, 18 Ekim 2008. Derginin kaydettiğine göre, 2008’den itibaren bu piyasa daralmaya başladı ve 2008 Ağustos’unda 55 trilyon dolara geriledi.

78 *New York Times*, “Blindly into the Bubble”, 21 Aralık 2007.

79 *Le Monde*, 27 Eylül 2007. P-A. Delhommais, “Les Transactions sur les Marchés de Changes Explosent”.

80 *The Economist*, 16-22 Eylül 2006.

81 İmzacılar arasında M. Rocart, L. Jospin, H. Schmidt, Massimo d'Alema, P. Rasmussen, P. Lippanen, G. Persson, J. Santer vb. isimler bulunuyordu. *Le Monde*, 22 Mayıs 2008. İlginçtir bu bildiri Türkiye'de haber konusu bile olmadı.

82 M-B. Baudet, A. Reverchon; "Une Crise de Confiance Inédite", *Le Monde*, 10 Ekim 2008. Burada işaret edelim ki bizde bankaların "sağlamlığı" konusunda hâkim olan düşünce, aslında, bankalarımızın bu girift mekanizmaları henüz kavrayamamış olmalarıyla ilgilidir. Görebildiğimiz kadarıyla buna basında işaret eden tek iktisatçı Güven Sak olmuştur. Bkz. Güven Sak; "Bizi Koruyan Finansal Sistemimizin İlkelliği ve Faiz Oranları"; *Referans*, 4-5 Ekim 2008. Şu kadarını söyleyelim ki, kriz Türkiye'yi önce reel sektörden vurdu; finans sektörü, şimdiye kadar yaşananların tersine, reel sektörden aldığı darbeyle, ikinci aşamada güçlüklerle karşılaşacaktır. Yaşanan kriz Türkiye'nin alışkın olduğu "kriz şablonu"na uygun bir süreç değildir ve böyle olduğu için de şaşkınlık ve tutarsızlıklara yol açmıştır.

83 Pierre-Yves Gomez, "Les Effets Pervers de la Transparence", *Le Monde-Economie*, 30 Eylül 2008.

84 Fareed Zakariya, "There is a silver line", *Newsweek*, 20 Ekim 2008. Zakariya'nın işaret ettiği gibi, bu dönemde, sorun ne olursa olsun Amerika'nın önlemi "faiz indirimi" olmuştu. Sonuç olarak da 1990'da üç trilyon dolar olan ABD ulusal borcu, 2000'de 5,75, 2008'de de 10,2 trilyon dolara çıktı.

85 Rosa Luxembourg, *Oeuvres II-III, L'Accumulation du Capital (I-II)*, Paris, Maspero, 1969.

86 Lenin; *Imperialism*; New York, 1939. s. 65.

87 *The Economist*, "Coming of Age", 21-27 Ocak 2006.

88 *The Economist'*in verilerine P. Jorion'un işaret ettiği şu gerçeği de eklemek gerekiyor sanıyorum. Jorion, "yaklaşık 1975'ten itibaren, diyor, kapitalistler ve şirket yöneticileri yaratılan 'fazla'nın emekçilere gidecek kısmını tüketim kredileri haline çevirme deliliğini gösterdiler. Gerçekler buna direndi ve bugün bu açgözlülüğün sonuçlarını yaşıyoruz." Jorion bu durumun sorumlusu olarak da "merkez bankasını bir savaş aracına çevirerek girişimcileri şirketlerinin kapanması ve işçileri de işsizlikle tehdit ederek faiz hadleriyle oynayan yatırımcılar" olarak görüyor. Paul Jorin; "La Survie de l'espèce l'exige", *Le Monde*, 12-12 Ekim 2008.

89 2006 yılında, hissedarlar, aralarında Exon, Boeing, General Motors gibi devlerin de bulunduğu 32 şirkette yönetici seçimi kurallarını değiştirdiler ve bir yıl sonra da bir CEO'yu işten uzaklaştırarak *The Economist*'in bir "tarihi ilk" dediği olayı yarattılar. "Hissedarlar demokrasisi" adı altında yürütülen bu hareketi eleştiren liberal dergi, arka planda kârı artırmaktan başka hiçbir şey düşünmeyen "aktivist hissedarlar"ın bulunduğunu yazıyor. *The Economist*, 17-23 Haziran 2006 ve 2-8 Haziran 2007.

90 Fransız Marksistleri G. Duménil ve J. Bidet, günümüzde de bu ittifakı radikalleştirerek (devrimci şekle dönüştürerek) yenilemekten başka almaşık olmadığı kanısındalar. "Un Autre Marxisme pour un Autre Monde", *Le Monde Diplomatique*, Ekim 2007.

91 *International Herald Tribune*, 25 Haziran 2008. "*Private Equity*" denilen fonlar özellikle LBO (Leveraged Buyout) işlemleriyle ön plana çıkmış yatırım şirketleriydi. Bunlar zayıf şirketlere hücum

ediyor, borçlanarak onları piyasa değerlerinin üstünde fiyatlarla satın alıyor ve sonra da 'downsizing' (işçi çıkarma vb.) operasyonlarıyla onları kârlı hale getiriyor ve tekrar (bütün olarak ya da parça parça) satıyorlardı. 2007 yılının ilk yarısında 2,7 trilyon dolarlık bir işlem yaptılar. Bir başyazıyla bunların taşıdıkları tehlikeye işaret eden *The Economist* dergisi (7-13 Temmuz 2007) bu yekûnun ABD'de aynı dönemde yapılan tüm işlemlerin üçte-birinden fazla olduğunu yazmıştı. *Le Monde* gazetesi (22-23 Haziran 2007) ise, Harvard'lı iki profesörün (Josh Lerner, Jacob H. Schiff) yaptığı incelemeye dayanarak LBO yöntemiyle satın alınmış şirketlerin beş yıl içinde bu işlemden geçmemiş şirketlere göre % 10 işçi kaybına uğradığını vurguluyor.

92 Philip S. Golup; "Le Grand Tournant de Washington", *Le Monde Diplomatique,* Temmuz 2005.

93 Golup naklediyor (Condoleezza Rice, "Promoting the National Interest", *Foreign Affairs,* Ocak-Şubat 2000, cilt 79, sayı 1).

94 Yakınlarda katıldığı bir kolokyumda A. Merkel şunları söylüyordu: "Sanayileşmiş ülkeler imkânlarının üstünde yaşadıklarını mutlaka kabul etmelidirler. Reel ekonomide karşılığını yaratmadan geleceğe borçlandık ve uzun vadede bunun vahim sonuçlar doğurması kaçınılmazdır". *Le Monde,* 15 Ocak 2009.

95 Antoine Reverchon ile söyleşi. *Le Monde,* 12 Ekim 2008. (Hervé Kempf; "Le Chemin de Postcapitalism".)

96 Wallerstein'ın bu sözlerinden beş ay sonra, aynı gazetede yayınlanan bir anket, kara mizah gibi, Amerikalı vatandaşların, güvenlik kaygılarıyla, eskisinden çok daha hızla silahlandıklarını gösteriyordu. *Le Monde,* 10 Mart 2009. ("Aux Armes Citizens" başlıklı anket).

97 Dünyanın en büyük çelik şirketlerinden Mittal Steel'in sermaeyesinin % 80 kadarı 25 milyar dolarlık bir servet sahibi olan Mittal ailesine aitti. Arcelor ise 2000 yılında Fransız Usinor, Luxembourg'lu Arbed ve İspanyol Aceleria şirketlerinin birleşmesinden doğmuştu ve Luxembourg'u merkez olarak göstermişti.

98 *Le Monde*, 2 Mart 2006. 2005 Ekim ayında yapılan Erdemir ihalesine Mittal Steel de katılmış ve OYAK'ın kazandığı (2 270 milyon dolar) ihalede ikinci turda elenmişti. Bu şekilde Usinor'la sermaye bağlantısı içine giren OYAK da şirketin Mittal'in eline geçmesine karşıydı.

99 *The Economist,* 20-26 Ocak 2007 ("Rich Man, Poor Man" başlıklı yazı).

100 Aslında her çok-uluslu şirketin yönetim kurulu, çoğunluğu itibariyle, belli bir ülke vatandaşlarından oluşur. Örneğin, 2005 yılındaki bir tespite göre Vodafone (GB) yönetim kurulunun 15 üyesinden 9'u Britanik; Suez (Fransız) yönetim kurulunun 15 üyesinden 11'i Fransız; Daimler Chrysler (Alman) yönetim kurulunun 20 üyesinin 13'ü Alman idiler. *Le Monde-Economie,* 18 Ocak 2005.

101 Martin Wolf; *La Dette des Etats, Menace pour Demain? Le Monde,* 13 Ocak 2009. (*Financial Times* editörünün haftalık yorumları *Le Monde* gazetesinde eşzamanlı olarak yayınlanıyor).

102 Martin Wolf bu konudaki yazısını *"Nationaliser ou pas, that is the question"* başlığı altında yayımladı. Liberal iktisatçı bu konudaki çıkmazı "megabankalar"ın, "(devlet tarafından) yönetilemeyecek kadar kompleks, çökmeye terk edilemeyecek kadar büyük ve yeniden yapılanmaları da çok zor" kuruluşlar olduğuna işaret ederek sergiliyor. *Le Monde,* 10 Mart 2009.

103 *Le Monde Economie*, 10 Mart 2009. “Qui va payer les dettes pourries des banques?” başlıklı yazıdan.

ASKERİ VESAYET, KÜRESEL KAPİTALİZM VE DEMOKRASİ

— *Hocam öncelikle size sormak istediğim, Türk Siyasal hayatında birçok kez siyasete askerin doğrudan ya da dolaylı olarak müdahale ettiğini görmekteyiz. Bu müdahalelere baktığımızda, bize nasıl bir genel perspektif çizebilirsiniz? Yani, bu müdahalelerin temel karakteristik özellikleri nelerdir?*

— Türkiye'de son elli yılda çeşitli darbeler oldu. Askerî rejimler altında yaşadık; normal olarak darbe tartışmaları da gündemde önemli bir yer işgal ediyor. Bu son yıllarda belki bu tartışmalar biraz daha yoğunlaştı, ama yeni bir şey değil. Fakat ben bu tartışmalarda iki metodolojik eksik veya yanlış görüyorum. Bunlardan birincisi Türkiye'deki darbeler incelenirken sadece Türkiye ele alınıyor; benzer ülkelerle karşılaştırmalar yapılmıyor; böyle yapısal mukayeselerin öğretici niteliği hesaba katılmıyor. Örnek olarak şunu söyleyeyim; herkesin bildiği gibi darbeler bizden çok daha önce Latin Amerika ülkelerinde oluyordu; bunun dışında Uzakdoğu'da Vietnam'a, Malezya'ya vs. kadar uzanan coğrafyada da darbeler yapıldı. Soru şu: Bunların bizdeki darbelerle benzer ve farklı yönleri nelerdi? İkinci metodolojik yanlış da, kanımca şu: Türkiye'deki darbeleri sadece askerlerin ürünü olarak ele almak. Tabii bunu anlamak kolay. Çünkü nihayet darbeler eninde sonunda elinde silah olan insanlar tarafından yapılıyor; silahlı kuvvetlere hâkim olanlar iktidarı ele geçiriyorlar. Bu bakımdan da darbeler salt askerî bir operasyon olarak algılanıyorlar. Oysa soruna sosyo-politik pencereden bakılırsa, aslında darbelerin çoğunun daha hazırlık aşamalarından itibaren sivillerle birlikte düşünüldüğü, planlandığı, hatta bazen sivillerin "kraldan çok kralcı" olup bu konuda tahrik edici rol oynadıkları görülüyor. Bu açıdan yakın tarihimizden bu konuda birçok

aydınlatıcı örnekler verilebilir. Yani kısaca şunu söylüyorum: Darbeler Türkiye'de fiilen askerî kuvvetin ürünü olsalar da bunların hazırlanış ve gerçekleştirilişinde sivillerin rolünü de gözden kaçırmamamız gerekiyor.

— *Peki hocam bu konuda spesifik bir örnek verebilir miyiz, Türk siyasal hayatına baktığımızda?*

— Spesifik bir örnek şu mesela, 1980'den önce bazı siviller sanki özel bir misyonla hareket ediyor gibi Anayasa taslakları hazırlıyorlardı; Anayasa çalışmaları yapıyorlardı. Şimdi burada isimler verecek değilim, ama daha o tarihlerde basına yansımış bazı bilgilerden söz ediyorum. Basında askerî müdahaleyi bekler ya da davet eder nitelikte yazılar çıkıyordu. Ayrıca 1970 darbesinden önce bütün devrimci kuruluşlar ortak toplantılar yapıyor; "asker-sivil el ele" diye sloganlar atıyorlardı. Fakat onlar bunu klasik bir askerî darbe çerçevesinde değil, bir devrim stratejisi ve devrimci ittifaklar çerçevesinde düşünüyorlardı.

— *Yani Milli Demokratik Devrim kavramından mı bahsediyorsunuz hocam?*

— Milli Demokratik Devrim tezinden ve başka tezlerden bahsediyorum. O sırada Türkiye İşçi Partisi dışında radikal sola egemen olan bütün tezler bu yöndeydi, yani askerleri de devrimci hareketin bir parçası olarak görüyorlardı. Kendilerini darbeci değil, devrimci olarak niteliyorlardı. Doğan Avcıoğlu'nun "darbeci" sözcüğüne çok sinirlendiğini anımsıyorum. "Biz devrimciyiz, derdi; sizin darbeci dedikleriniz önce bizi içeri alacaklar". Belki en güçlü akım Avcıoğlu'nun *Devrim Gazetesi*'ni çıkaran ekip ve onlarla beraber çalışan birtakım (sol-Kemalist denilen) subaylardı. 12 Mart darbesinde asıl hesaplaşma, daha önce, 9 Mart'ta, ordu içinde oldu ve bu ekip tasfiye edildi. Birçok subay hapse atıldı, hatta işkence gördüler. Şimdi son dönemde ilk kez generaller yakalandı, tutuklandı vs. deniyor ama bu hiç de yeni bir şey değil. Hatta diyebilirim ki günümüzde eski bir senaryo, farklı koşullarda yineleniyor. Önce askerler kendi aralarında bölünüyorlar; böylece askerî müdahale gerçekleşemiyor; bu aşamada sivil iktidar –söylediklerine bakılırsa– gelişmelerin tamamen farkında, fakat susuyor; ne zaman ki darbe ihtimali ortadan kalkıyor, sivil iktidar da harekete geçiyor ve günlükler, teypler, itirafçılar ve gizli tanıklar ortalığa saçılıyor. Bu arada

aktörler de tamamen değişti. Bir sürü eski darbeci-devrimci militan, bugün kamp değiştirdi ve “demokrasi adına” ne kadar çok “Ergenekoncu”, “Balyozcu”, “Karargâhçı” vb. tutuklanırsa o kadar çok seviniyor; hatta ihbar bildirileri yayınlıyorlar. Fakat biz burada bu parantezi kapayarak, biraz önce sözünü ettiğim iki metodolojik hataya dönelim.

Birinci hata –yani yapısal mukayeseler yapmama– bize şunu gösteriyor: Aslında toplumlarda darbelere yol açan bazı sosyal, yapısal nedenler var. Bakıyoruz Kuzey Amerika’da darbe olmuyor; hiçbir Batı Avrupa ülkesinde darbe olmuyor. Avrupa’da olduysa da, bize en yakın, sosyolojik yapısı itibariyle bize en çok benzeyen Yunanistan’da oldu. Darbeler Avrupa’da aslında 19. yüzyılda benzer sosyoekonomik koşullarda gerçekleşti. Fakat 19. yüzyılda Avrupa’da orduların genel olarak aristokrasiye dayanan yapıları sayesinde, darbeye gerek kalmadan da otoriter rejimler kurulabiliyordu. Almanya’da Demir Şansölye Bismark; hatta Fransa’da, aristokrasi bir devrimle ezildiği için köylülere ve askerlere dayanarak darbe yapan 3. Napolyon gibi liderler çıktı. Yani biz darbeleri karşılaştırırken önce şunu sormalıyız kendimize: Neden günümüzde bazı ülkelerde darbe oluyor? Ve bu ülkelerle Türkiye’yi karşılaştırırsak, ülkemize has bazı özellikler görüyoruz muyuz?

Nasıl bilimsel çalışmalarda önce genel karakterler ortaya konur, daha sonra bu genellikler içerisinde her birimin özgül nitelikleri aranırsa, burada da öyle davranmalıyız. Böyle bir yaklaşımla karşılaştırma yapılırsa önce genel bir benzerlik, sonra da Türkiye’yi diğer darbeci ülkelerden ayıran bir farklılık görüyoruz. Genel benzerlik yapısal koşullarda ortaya çıkıyor. 20. yüzyılın ikinci yarısında askerî darbeler tam sanayileşmemiş, “kalkınmakta olan” ülkelerde yapıldı. Ayrıca bu darbeler 1960’larda dünyada çok yaygın bir hal aldı; bazı istisnalar dışında neredeyse tüm “üçüncü dünya”ya yayıldı ve 1980’lerde de darbe dalgası sona erdi, ya da erdirildi. Türkiye de bu şemaya uyuyor. Fakat bunun tartışmasını sonraya bırakarak, aradaki farka gelelim. Fark şurada: Türkiye’nin dışında tüm darbeciler, iktidarı “kalıcı olma” niyetiyle gasp ettiler ve çeşitli nedenlerle mecbur kalmadan, oradan kovulmadan koltuklarını terk etmediler. Örneğin Brezilya’da cunta 1964’te geldi, 1985’te gitti; 21 sene koyu bir askerî diktatörlük. Arjantin’de ise askerler 1976’da geldi; 1983’te gitti. Ama nasıl gitti? İngilizlerin Falkland

Adaları'nı "burası bizim" diye işgal etti; İngiltere savaş açtı ve bunları yendi; yani bir savaşta mağlup olarak, rezil olarak gitti. Şili'de de 1973'te geldi, on beş yıl sonra 1988'de tüm kurumsal önlemlerini alarak gitti. Yunanistan'a gelince, Yunanistan'ı da askerî diktatörlükten biz kurtardık. Çünkü 1967'de iktidarı alan darbeci albaylar, eğer 1974'te Kıbrıs yenilgisi olmasaydı, kesinlikle daha da güçlenmiş olacak, iktidarlarını koruyacaklardı. Ortadoğu'da da Nasır, Saddam, Esad gibi örnekler var. Peki, bizdeki durum ne? Aslına bakılırsa, askerî müdahalelerin çokluğuna rağmen, bizde son altmış yıl içinde, parlamentonun feshedildiği ve yeni bir Anayasa'nın yapıldığı iki darbe oldu: 1960 ve 1980 darbeleri. Her ikisi de kamuoyuna ilk amaçlarının demokrasiyi rayına oturtmak ve en kısa sürede seçimlerle iktidarı sivillere terk etmek olduğunu söyleyerek yapıldı. Kuşkusuz bu durumu bizim askerlerin daha demokrat olmasıyla izah etmek biraz naif olur. Sanırım fark şöyle açıklanabilir: Türkiye Cumhuriyeti asker-sivil aydınların öncülük yaptığı bir Kurtuluş Savaşı sonunda kuruldu. Aristokrasi ve büyük burjuvazinin olmadığı bir ülkede Kemalist küçük burjuvazi rejimin temelini ve teminatını oluşturdu. Batı'ya ve formel demokrasiye bağlılık da bu ortamda şekillendi. Ayrıca askerler tek başlarına ülkeyi yönetecek, temel reformlar yapacak bir eğitim görmüyorlardı. 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra bu yönde bir atılım gerçekleştirmek isteyen bir kısım Milli Birlik Komitesi üyesi ("14'ler") bu yüzden kolayca tasfiye edilebildiler.

Biraz önce 1960'larda yaygınlaşan darbeci rejimlerin 1980'lerde iktidarı terke zorlandığını söylemiştim. Kanımca bunda da uluslararası kapitalizme bu yıllarda damgasını vuran neoliberal akım ve "küreselleşme" adı altında uygulanan iktisat politikaları rol oynadı. Darbeci iktidarların himayeci ve milliyetçi tavırları "küreselleşme"nin beklentilerine, özellikle de finans alanındaki deregülasyon akımına ters düşüyordu. Böylece kapitalist metropollerin desteğini kaybettiler.

— *Yani hocam, dünyada liberalleşme eğilimi ile bağlantılı mı görüyorsunuz bu durumu?*

—Evet, kısmen. Tabii bütün bu söylediğim şeyler Batı kapitalizmine bağımlı ülkeler için geçerli. Yani örneğin Doğu Avrupa ülkelerinde, o zaman komünist olan ülkelerde darbeler olmadı. Bu ülkelerde tek parti

sistemleri ve orduyla iktidar arasında sıkı ideolojik bağlar vardı. Zaten Amerika'da Reagan, İngiltere'de Thatcher'ın başını çektiği bu neoliberal politikalar Sovyetler Birliği'nin çökmesinde de önemli bir rol oynadı.

— *Peki hocam, Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra ilk askerî darbeyi 1960 yılında yaşamamızın sebebi, askerin tek partili rejim döneminde Cumhuriyet Halk Partisi ile daha uyumlu bir dönem geçirdiği ile ve Demokrat Parti'nin alışılmış bu uyumluluk sürecinden farklı süreçler yaratan bir yönetim anlayışı sergilemesiyle alakalı olabilir mi? Bu durumu merkez-çevre ilişkisi bağlamında çevrenin merkeze dahil olması durumu ile açıklayabilir miyiz?*

— 1945'ten önce iktidara karşı bir girişim görmüyoruz; zaten böyle bir şey söz konusu da olamazdı. Cumhuriyet'in kurucuları karizmatik otorite sahibi komutanlardı ve devletin başında bulunuyorlardı. Tam tersine 1950'de DP seçimleri kazandığı zaman bir müdahale söz konusu olmuştu. O sırada ordu da bölünmüştü. Buna ait çok şey söylendi, yazıldı. Bir grup generalin, İnönü'ye, DP'nin Atatürk devrimleri için tehlikeli olduğunu söyledikleri ve bunu önlemek istedikleri söylendi. İnönü'de bunlara "hayır" demiş. Bu tabii darbeci bir davranıştı. Fakat dünyanın hiçbir yerinde darbe girişimlerinin resmî belgeleri olmaz. "Islak imza", "kuru imza" gibi garip tartışmalar yeni çıktı ve bu da herhalde siyaset literatürüne geçecektir. Ne var ki, o zamanlar çok güvenilir kaynaklar şunu açıkça söylediler ve yazdılar: "Ordunun genç kademeleri darbeye karşı." 1945'te başlayan ve siyaset jargonuna "1946 Ruhu" diye geçen bir demokratik girişim vardı ortada.

Batı'da faşizmin yenildiği, demokratik kampın II. Dünya Savaşı'ndan zaferle çıktığı bir dönemden geçiyorduk; her yerde özgürlük türküleri söyleniyordu. Türkiye'de de bu havanın adı "46 Ruhu" oldu. Bu atmosferin o tarihlerde orduya da egemen olduğu anlaşılıyor. Ne var ki "46 Ruhu" uzun soluklu olmadı. Uluslararası planda soğuk savaş, yurt içinde de 1954 seçimlerinden daha büyük bir zaferle çıkan DP iktidarının gururu ve muhalefete karşı giderek artan hoşgörüsüzlüğü bu ruhu yok etti. DP hareketini "çevrenin merkeze baş kaldırması" gibi soyut kavramlarla değil de, kapitalizme dönük güçlerin Türkiye'deki yarı feodal-yarı bürokratik güçlere karşı direnmesi olarak açıklamak daha doğru olur sanıyorum.

Bunda kuşkusuz bir ilerici yön vardı. 1946 ve 50 seçimlerinin oy haritasını anımsayalım; tüm sahiller DP, orta ve doğu Anadolu'nun en geri kesimleri de CHP renklerini taşır. Yani geçenlerde yapılan referandumun tam tersi bir durum. Bu bakımdan AKP yöneticilerinin bu haritaya bakmadan DP'yi övüp durmaları biraz gülünç oluyor. DP hareketi çok incelenmiştir. Ben de *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş* başlıklı kitabımda 1946-50 arasını çeşitli yönleriyle incelemiştim. Şu kadarını söyleyeyim: Bu geçişi bazıları gibi bir "karşı-devrim" olarak görmüyorum. Çelişik yönleri olan, ilerici öğelerle tutucu, hatta bazı gerici öğeleri bünyesinde bir arada barındıran bir hareket.

— *Bu bağlamda baktığımızda genel olarak askerî darbelerin sosyoekonomik altyapısını nasıl değerlendiriyorsunuz? Yani ekonomik faktörler askerin siyasete müdahalesinde ne kadar etkili olmaktadır?*

— Şimdi darbeler Türkiye'de ne için oluyor ve hangi konjonktürde oluyor? Bunca yıl, başarılı ya da başarısız bunca darbe girişimine tanık olduktan sonra şunları söyleyebiliriz sanıyorum. Türkiye'de seçimle gelen iktidarlar iç tasarrufa dayanan, gerçekçi ve planlı büyüme politikaları izleyemediler. Bunu uygulayacak kadroları yoktu, zaten uygulasalar da seçim kazanamazlardı. Çünkü fakir bir ülkede iç tasarrufu artırıcı önlemler asla popüler olmaz. Böylece işin kolayına kaçtılar. Büyümeyi dışarıya karşı hesapsız borçlanarak, içeride de karşılıksız para basarak finanse ettiler. Bu politika başta belli bir kalkınma sağlıyor, seçmenleri memnun ediyor, fakat kısa süre sonra enflasyon ve hayat pahalılığı yaratarak orta sınıfı eziyordu. Bunun yarattığı muhalefete karşı ise iktidar partileri halkın muhafazakâr duygularına hitap eden demagojik bir söylem geliştiriyor, dinî ve ahlaki duyguları sömürüyor; bunu yapamadığı asker-sivil aydın kesimi de susturmaya çalışıyordu. Örneğin 1954'ten sonra hızla gelişen fiyat artışlarını, Menderes, uyguladığı politikayı unutarak, "muhtekir tüccarlar"ın para hırsına bağlamış ve *Milli Korunma Kanunu*'nu yeniden yürürlüğe koymuştu. Unutmayalım ki bu politikaya karşı en etkili muhalefet ve "iktisadi plan" fikri de yine DP'nin içinden çıktı. Fakat, bu, gidişatı değiştirmedi. Sonunda da iktisadi kriz daha da vahimleşmiş, siyasal gerginlik daha da artmıştı. Altmış yıl önce 27 Mayıs darbesinin ortamı böylece oluştu.

İktisadi krizler aslında reel ekonomide yaşanır, finans krizleri daha çok bunların tetikleyicisi olarak önemlidir. Ne var ki kapitalizmin az gelişmiş olduğu ve kronik işsizliğin her zaman yaygın olduğu Türkiye'de krizler devamlı borç ve döviz krizleri şeklinde yaşandı. Devlet periyodik olarak borçlarını ödeyememe durumuyla karşı karşıya kaldı. 12 Eylül darbesinden kısa süre önce Başbakan Demirel'in "70 sente muhtacız" demesi hâlâ kulaklarda çınlar. İşte darbe koleksiyonumuzun düğüm noktası da tam burada. İktisadi hayat öyle bir noktaya geliyor ki artık egemen güçler açısından toparlanma için acı bir reçete, halkı ezecek bir "önlemler paketi" gerekiyor. Bunu uygulayacak iktidar partisi hemen seçimleri kaybedeceğini bildiği için direniyor; durum daha da geriliyor; "batıyoruz" fikri yaygınlaşıyor ve gözler ülkenin en organize kuvveti olan TSK'ya çevriliyor. Oysa TSK ve onu destekleyen sivil kesim elbette ki böyle acı bir reçeteyi uygulamak için darbe yapmaz. Onun da kendine göre yüce değerleri, "kırmızı çizgileri" var. Zaten subaylar iktisat bilmedikleri için, son elli yıl içinde bu mekanizmayı kavrayamadılar. Kendi kendilerine "devleti kurtarma" misyonu vermişlerdi ve başlıca üç kırmızı çizgileri vardı: 1) Atatürk Devrimlerini tehdit eden irtica hareketleri; 2) Türkiye'yi Rusya'nın peyki yapmak isteyen komünist akımlar; 3) bölücü Kürt hareketleri. Bu tehlikeler konjonktüre göre değişen biçimlerde tüm darbe girişimlerinde kullanıldı. Bunlardan komünizmle savaş maddesi özellikle ABD ve NATO çevreleri tarafından da büyük destek görmüş, hatta TSK harekete geçmeye teşvik edilmiştir. Latin Amerika ülkelerinden Endonezya katliamına kadar çok örneğini gördüğümüz bu senaryo Türkiye'de de uygulandı. 1960'ların ünlü Fransız Anayasa Profesörü Maurice Duverger bu şekilde kurulan askerî diktatörlükleri "*dışarıdan ithal edilen faşizm*" olarak adlandırmıştı.

Evet, askerler bu koşullarda sivil yandaşları ile iktidarı alıyorlar; acı reçeteyi uyguluyorlar. Sendikal hareketler askıya alınıyor; ücretler donduruluyor; devalüasyon yapılıyor ve fert başına gelir düşüyor; bütün bunlara itiraz edenler de susturuluyor. Ve birkaç yıl süren durgunluk politikası işsizliği daha da artırıyor. Tabii bu arada bu politikayı uygulayan askerî cunta da çok büyük bir itibar kaybına uğruyor. Böylece krizin gerçek sorumluları unutuluyor ve ilk seçimlerde eski kadrolar, kendini toparlamış iş çevrelerinin desteğiyle yeniden iktidar oluyorlar. Bu sırada büyük iş

çevreleri eski mekanizmanın yeniden kurulması için âdeta bir siyasal parti gibi davranıyorlar. Realist ya da ütopyacı halkçı partiler de, TÜSİAD'ın Ecevit hükümetini yıkmak için bildiri yayınlaması gibi, taraf ya da bertaraf olmaya zorlanıyorlar. İşte Türkiye'de yarım yüzyıldır oynanan oyunun altında yatan tablo bu. Oysa krizden çıkmanın adil yolu elbette ki yükü, bu krizde hiç sorumluluğu olmayan halkın sırtına yüklemek olmamalıydı. Türkiye'de 1960'tan sonra sol Kemalizmin ve Marksizmin güçlenme nedenlerinden biri de buydu. 12 Eylül bunları ezdi. Üstelik geleneksel "kırmızı çizgileri"nden dinci ideolojiyi de bunlara karşı kullandı. O sırada "ılımlı İslam" terimi henüz yoktu; fakat okullarda din derslerinin zorunlu hale getirilmesi ile yapılan buydu. Fethullah Hoca da onun için cunta lideri Kenan Evren'i "cennetmekân" ilan etti. Ruşen Çakır *Ayet ve Slogan* adlı incelemesinde Fethullah Hoca'nın müritlerini devlete yardımcı olmaya, komünistleri ihbar etmeye davet ettiğini yazar.

— *Şimdi hocam şöyle bir şey var. Şimdi baktığımız zaman halkın örgütlü olduğu hükümetlerde de darbeler görülüyor dış ülkelerde. Şili'de Allende Hükümeti zamanında halk örgütlü bir şekilde ve gerçekten iktidarın arkasında duruyor fakat, Amerikan destekli bir darbe sonucunda halkın örgütlülüğü kırılıyor. Yani darbeye karşı çıkılabilmesi için sadece halkın örgütlenmesi yeterli mi? Yoksa belli koşullar oluştuğu zaman ne olursa olsun darbe gerçekleşiyor mu?*

— Doğru tabi; Şili'de hem halk örgütlüydü, hem de sosyalist bir iktidar vardı. Fakat darbeden önce bir iktisadi kriz başlamıştı ve bu da epeyce yaygın bir halk memnuniyetsizliği yaratmıştı. Ellerinde boş tencerelerle insanlar sokaklara dökülmüşlerdi; kaşıklarla tencerelere vuruyor, muazzam patırtı yapıyorlardı. Sosyalist bir iktidarın, hele Şili gibi dünya pazarına entegre olmuş bir Latin Amerika ülkesiyse, kapitalist dünyadan izole edilmesi, krize sokulması ve sonunda da "destabilize" edilmesi kolay oluyor. "Tencereci"lerin gösterilerini, "demokrasi" adına, kapitalist metropoller de destekledi, hatta kışkırttı. Oysa Allende Hükümeti halkçı bir politika izliyordu ve ikinci seçimleri daha büyük bir farkla kazanmıştı. O tarihlerde ABD'nin başını çektiği uluslararası kapitalizmle başa çıkmak kolay değildi. O bölgede bir tek Küba tecrübesi devamlı oldu. Fakat biliyorsunuz Castro'yu da ortadan kaldırmaya çalıştılar kaç kere.

Yapamadılar; halkı, efsane liderine sahip çıktı. Belki sosyalist tecrübe küçük bir adada değil de, daha büyük bir Latin Amerika ülkesinde olsaydı, ABD yine kanlı bir müdahaleyi göze alırdı. Şili örneğinde olduğu gibi. Çağdaş emperyalizmin ne kadar acımasız olduğunu her vesileyle, son olarak da Irak'ta gördük.

— *Bir de hocam yeri gelmişken askerî darbeler, Türkiye'de gerçekleşmiş askerî müdahalelerden, Türkiye'nin akademik ve entelektüel çevreleri nasıl zarar gördü?*

— 1960'ta olan darbe başlangıçta üniversitelerde özgürlüğü arttırdı. Soğuk savaşı patolojik koşullarda yaşayan Türkiye'de gerçek fikir özgürlüğüne doğru ilk adımlar 27 Mayıs'tan sonra atıldı. Sol ve sosyalizm sözcükleri tabu olmaktan çıktı. Örneğin kimsenin adını anmaya cesaret edemediği Nâzım Hikmet, *Yön Dergisi* sayesinde itibarına kavuştu. Fakat daha sonra da askerler 147 öğretim üyesini sorgusuz, sualsiz üniversiteden attılar. Bu nasıl oldu? Burada küçük bir analiz gerekiyor. 27 Mayıs darbesi ordunun emir ve komuta hiyerarşisi içinde yapılmış bir darbe değildi; iktidara egemen olan grupta generaller azdı, hatta üç tane de yüzbaşı vardı. Sadece bu olgu bile onu klasik bir darbeden ayırıyor. Öte yandan iktidar organı olan Milli Birlik Komitesi, büyük riskler almış yurtsever bir grup olarak, tarihe Demokrat Parti'yi alaşağı etmiş ve iktidarı CHP'ye teslim etmiş bir parti olarak geçmek istemiyordu. Bu nedenle kısa sürede aralarında ülkede temel reformlar yapmadan iktidarı terk etmek istemeyen bir grup oluştu. Bunlar basında, üniversitede, dışişleri bakanlığında vb. köklü reformlar yapacaklarını söylüyorlardı. 147 öğretim üyesini de, üniversitelerde kendilerine yakın öğretim üyelerinin işbirliği ile, bunlar atmışlardı. "Üniversite reformu" adına yapılan bu işlem tabii tüm Milli Birlik Komitesi'nin itibarını sarstı; zaten diğer "reformlar" da yapılmadı. İyi ki de yapılamadı. "14'ler" adı altında tarihe geçen bu grup da sonradan tasfiye edildi. Bu grupta sonradan MHP'yi kuracak Türkeş ve arkadaşları olduğu gibi, radikal sola kayacak üyeler de vardı. O dönemin koşullarında bu beraberlik mümkün olabilmişti.

— *Peki hocam darbelerin temelinde ekonomik krizler olduğundan bahsetmiştiniz. Ekonomik kaygılarından dolayı burjuvazinin bu darbelere*

çanak tuttuğundan bahsettiniz, peki aynı ekonomik kaygıları biz ordunun içinde de görebilir miyiz? Mesela 1960 darbesinden önce genç subaylar için "gazozcu subaylar" tabirinin ortaya çıktığı dönemlerde ordunun yaşadığı kötü ekonomik şartların, darbeden sonra iyileştirilmesi bağlamında bakarsak, ekonomik kaygıların darbelerdeki etkilerini nasıl değerlendirebiliriz?

— 1960'tan önce böyle bir durum söz konusu. Zaten darbeden sonra bunu kendileri de anlatıyorlardı. 1960'ta ben üniversitede asistandım. O sırada tüm subayları resmî kıyafetle görürdük. Ankara'da Kızılay'da albaylar, yarbaylar üniformayla gezerlerdi. Subayların doğru dürüst sivil kıyafetleri olmadığı söylenirdi. Enflasyon, hayat pahalılığı ve DP'nin orduya karşı aşağılayıcı tutumu orduyu itibarsızlaştırmıştı. Subaylar da durumdan çok rahatsızdı; "kimse subaylara artık kız vermek istemiyor" diyorlardı. Darbeden sonra bir Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK) kuruldu. Bu bence çok isabetsiz oldu. Elbette ki her meslek kuruluşunun kendine göre bir yardımlaşma kuruluşu olabilir; fakat bunun bankacılık, sigortacılık vb. kapitalist sisteme entegre olan yapısal bir dönüşüm göstermesi bence sağlıksız bir durum yarattı. Bu orduyu kurumsal olarak burjuvaziyle rekabet halinde, onunla yarışan bir kurum haline getirdi.

— *Peki bu noktada "alyans evleri" hakkında ne düşünüyorsunuz? İnsanların o dönemde yapılması istenen zorunlu yardım için, parmaklarındaki alyanslarını sattığı ve o paralarla "alyans evleri" diye tabir edilen evler yaptığı hakkındaki yorumunuz nedir?*

— Bu soruya daha geniş bir çerçevede yanıt vermek istiyorum. Şimdilerde darbeler dolayısıyla orduya bence hayli haksız şekilde yükleniliyor; ordu düşmanlığı yapılıyor. Bu aslında bir anti-militarizm değil; antimilitarizmin kendine özgü bir tutarlığı ve saygınlığı var. Bu düşmanlık çeşitli ve yer yer birbirlerine ters güçlerin koalisyonunun ürünü. İktidar sözcüleri elbette ki doğrudan bu düşmanlığı paylaşamıyorlar, fakat YÖK gibi TSK'yı da tam olarak kontrol altına almak istedikleri açıkça görülüyor. Çoğu eski Marksistlerden oluşan bir "liberal" kesim de bu politikayı son derece haklı ve meşru buluyor ve destekliyor. Hatta bazı basın organları bu konuda ajitatörlük ve tetikçilik yapıyor. Böylece bu

“liberal”ler vaktiyle nasıl Marksizmden bir şey anlamamış olduklarını ortaya koydularsa, bugün de “liberalizm”den bir şey anlamadıklarını ortaya koyuyorlar. Çünkü gerçek demokratlar başkalarının ellerine tutuşturduğu belgelerle insanların hapse atılmasını istemez; tam tersine tutuklanmış insanların adil bir şekilde yargılanmalarının kavgasını verir. Darbeciliğe karşı savaşmak elbette ki iyi bir şeydir ve 12 Eylül’ün unutulmaması şarttır. Ben bu zihniyeti 40 sene önce de eleştirdim; yazılar yazdım. 1969 yılında *Emek Dergisi*’nde darbeci zihniyete karşı yazdığım bir yazıya çok saldırgan bir üslupla yanıt verenler şimdi de herkesi “Ergenekoncu” olmakla suçluyorlar. Yani fazla bir şey değişmemiş, zihniyet aynı. Şimdi aynı espriyle 27 Mayıs da yerin dibine sokuluyor. Elbette ki 27 Mayıs darbesinin çok ve ağır şekilde eleştirilecek yönleri var. Kitaplarımda ben de bunu yaptım. Fakat şunu da unutmamak lazım: 60 darbesi yapıldığı zaman Ankara’da öyle bir coşku oldu ki, ben Ankara’da 40 yıl yaşadım, bir daha öyle bir sevinç dalgası, öyle bir coşku görmedim. Herkes sokaklarda dans ediyor, halay çekiyordu. Şimdi diyeceksiniz ki bu sevinç ne idi? Belki de temelsizdi, çok da bir şey gelmedi arkadan. Ne var ki o günkü sevinci anlamak için o zamanki gerginliği yaşamış olmak lazım. Ve o günkü gerginliğin asıl sebebi mevcut iktidardı. Seksen yaşını geçmiş ünlü gazetecilerin hapse atılması, tahkikat komisyonları, “ben bu üniversitenin çanına ot tıkayacağım” diye nutuklar, “ben bu orduyu yedek subaylarla da yönetirim!” diye böbürlenmeler vb. Burada hatırlatmak isterim ki Batı kamuoyu da 27 Mayıs’ı çok olumlu karşıladı. Fransız *Le Monde* gazetesinin, “başka darbelerin içeri attıklarını bunlar çıkarıyorlar” diye yazdığını anımsıyorum. Böyle bir ortamda iktidara yardımcı olmak, alyans vermek çok doğal bir hareketti. Oysa biraz önce anlattığım gibi uygulanan iktisat politikası halk çıkarlarına ve alyanslarını verenlere ters düşüyordu. Fakat bunu o günlerde ve o duygular içinde anlamak zordu.

— *Şimdi yeri gelmişken hocam, Türkiye’de yaşanan darbelerde, özellikle 1960 ve 1980 darbelerinde dış güçlerin, özellikle de CIA’nın etkisi olduğu söyleniyor, sizce doğrudan ve dolaylı etkileri olmuş mudur? Sizin bu konudaki düşünceleriniz nelerdir?*

— Gayet tabii olmaz olur mu? Zaten kendileri de ifade ettiler, “bizim çocuklar işi başardı” diyerek. Bunu söyleyen Paul Henze Türkiye’de uzun

süre yaşamış, Türkçe bilen bir CIA ajanıydı. Biliyorsunuz 1970'lerde siyaset literatürüne yeni bir sözcük girdi: İstikrarsızlaştırma ya da Batı dillerindeki karşılığıyla "destabilisation". Bu, kısaca, bir ülkeyi yaşanmaz hale getirmek demektir. Sağda solda patlayan bombalar, failleri bulunamayan siyasi cinayetler, can güvenliğinin ortadan kalkması, kamu kurumlarının işlemez haline gelmesi vb. Böyle bir durum elbette iktisadi hayatı da felce uğratıyor ve ülkeyi kaosa sürüklüyor. Bu durumda da gözler bu anarşiye son verebilecek düzenli kuvvetlere, yani TSK'ya çevriliyor. İşte yerli ve yabancı ajan provokatörler bu kaotik durumu yaratmada, yani ülkeyi istikrarsızlaştırmada rol oynuyorlar. Fakat şunu da eklemek lazım: Eğer elverişli zemin olmazsa, ajan provokatörler tek başlarına bir ülkede asla bir istikrarsızlaştırma yaratamazlar. O zaman şu soru ortaya çıkıyor: Böyle kaotik bir durumun oluşmasında kimler sorumlu oldu? Ben 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 darbelerinde en sorumlu olarak iktidar partilerini ve hükümetleri görüyorum. Nedeni şu: 27 Mayıs'tan sonra sosyalist ve Marksist fikirler ülkede hızla yayıldı. Sendikalarda, üniversitelerde, öğretim derneklerinde, barolar ve meslek kuruluşlarında bu akımlar egemen oldu. Yönetim kurullarına sosyalistler geldi. O kadar ki emniyetçilerin bile bir kısmı Marksist oldu; polis dernekleri Pol-Der, Pol-Bir diye ikiye ayrıldı. Oysa Türk Ceza Kanunu'nun faşist İtalya'dan alınmış olan maddeleri bunlar üzerinde bir Demokles kılıcı gibi duruyordu. İdama kadar giden çok ağır cezalar vardı maddelerde. Tabii bu durumda bu kanunlar da ya işlemez oldular, ya da çok keyfî şekilde işler hale geldiler. Yani bir de hukuk anarşisi doğdu. Bu durumda sorumlu devlet adamlarının yapacağı tek şey bu maddeleri kaldırmak, siyasal ve ideolojik çatışmaları meşru ve hukuki tabana oturtmak olmalıydı. Böylece şiddet hareketleri de önlenebilirdi. Oysa bunu yapmadılar, hatta Başbakan Süleyman Demirel "Bana milliyetçiler de adam öldürüyor dedirtemezsiniz" diyerek tam bir taraf oldu. Oysa cinayet işleyen milliyetçiler kendi partisinden de değildi; her şey hukuki zemine otursaydı hukuk anarşisi de ortadan kalkar, hukuk işler konuma gelirdi. O dönem yöneticileri hukukun bir gün herkese lazım olacağını unuttular. Ajan provokatörler için bu koşullarda gün doğdu. O günleri Ankara Siyasal'da yaşamış biri olarak, darbelerden sonra "en hızlı

eylemciler” arasından bazılarının darbeden sonra ortadan kaybolduğunu (tutuklananlardan söz etmiyorum) anımsıyorum.

— *Peki hocam aynı etkiyi 1960 darbesinde de görebilir miyiz? Adnan Menderes’in darbeden önce Batı’dan kredi alamayınca Sovyetler’den yardım alırım demesinin 1960 darbesine neden olduğu çok konuşulan bir teoridir. Bunun gerçeklik payı var mıdır?*

— 1960’ta Türkiye’de en ufak bir sol tehlike yoktu, ara sıra ABD Dışişleri Bakanı J. F. Dulles gelirdi, o gelmeden önce iktidar ajanları bir iki yerde bomba patlatırdı. Amaç herhalde adamı Türkiye’de komünizm tehlikesi büyük diye korkutarak yardım miktarını artırmaktı. Mesele buydu. Trajik 6-7 Eylül olayları da bir Türk ajan provokatörünün Selanik’te Atatürk’ün evini bombalaması üzerine patlak verdi. Oysa 6-7 Eylül Olayları’nın olduğu dönemde kimler tutuklanıyordu? Eski TKP’li birkaç kişi, Aziz Nesin vb. “fişlenmiş” bazı aydınlar.. Aziz Nesin de zaten “her ortalık karıştığında ben valizimi hazırlayıp polisi bekliyorum!” dermiş. Polisin tespit ettiği çok küçük miktarda solcu vardı, ne tür karışıklık olursa olsun bu işin ardında komünistler var diye onları içeri alıyorlardı. Bakın, ABD, Menderes’in komünizm tehlikesi demagojisini yutacak bir memleket değil. ABD, siyasetini daha sağlam bilgilere, daha ciddi raporlara dayandıran bir ülke. 27 Mayıs’ta darbeyi yapanlar bunu daha iyi biliyorlardı; zaten uluslararası planda bir vizyona da sahip değildiler; korktular ve ilk açıklamaları NATO ve CENTO’ya bağlıyız şeklinde oldu. Zaten iki kurmay albay darbeden önce Washington ve Londra’ya “yeşil ışık” almak için gönderilmişti. Bunlardan biri 12 Mart darbesinden sonra başbakan yardımcılığı da yaptı ve ünlü “balyoz hareketi”ni başlattı.

— *Peki hocam bu ordunun içerisinde siyasallaşmayı getirdi mi? Hatta şu bağlamda bakarsak NATO üyeliğinden sonra orduda siyasallaşma eğilimi meydana geldi mi?*

— Tabii, bir siyasallaşma, daha doğrusu ideolojik olarak daha fazla donanıma kavuşma olanakları yarattı bu durum. En kıymetli subaylar Washington, Paris, Brüksel gibi büyük Batı merkezlerinde görev yapmaya, dil öğrenmeye vs. başladılar; Batılı subaylarla ahbap oldular, dostluklar kurdular. Kapitalist sistemde militarizm her ülkede aynıdır, bütün

militaristlerin düşmanları da birbirine benzer. Bu bağlamda bakarsak, Amerika'da ve Batı ülkelerinde Şeriatçılığa tekabül eden bir dinci akım yok, Hristiyan fundamentalizmi diye bir tehlike yok; ama komünizm Avrupa'da bizdekinden daha güçlü ve daha büyük bir tehdit olarak görülüyor. Yani ortak düşman komünizm; işbirliği yapmak lazım. Yapıyorlar ve bizimkilere brifingler veriyorlardı. Etkisi elbette oldu, fakat daha etkili olan şey benim gördüğüm kadarıyla darbenin yapılış şekli oldu. 27 Mayıs'ın yapılış şeklinde hiyerarşinin altüst olması, birtakım generallerin yüzbaşıların arkasından yürümek zorunda kalması vb. ordunun üst kademelerinde "bu iş bir daha olmasın; olursa da bizim inisiyatifimizle yapılsın" diye bir kaygı ve bilinç yerleştirdi. Ordu hiyerarşisini böylece yeniden kurduktan sonra komuta kademeleri darbeye daha korkusuzca, daha sıcak bakmaya başladılar.

— *Ordu hiyerarşisini böyle kurduktan sonra ordunun üst kademeleri darbeye daha sıcak baktılar dediniz. Sıcak baktılar ama darbeyi yaptıktan sonra bir de yargılanmaktan kaçma sorunları var. Nasıl kaçmaya çalıştılar, yani 'exit-guarantee' dediğimiz çıkış noktalarını nasıl kurmaya başladılar?*

— Çıkış noktalarını daha ilk günden hazırlıyorlardı. Onun için başlangıçtan itibaren teminat veriyorlar, "biz kalıcı değiliz" diyorlardı; bu da çıkışı kolaylaştırıyordu. Hiçbir Latin Amerika ya da Ortadoğu subayı darbeyi yapar yapmaz böyle bir şey söylememiştir. Bunun için onların çıkışları çok daha uzun ve zahmetli oluyordu. Ama tabii bu yetmez, iktidarın tadına varınca insanlar ayrılmak da istemezler. Lord Acton'ın dediği gibi "power corrupt" (iktidar yozlaştırır). Fakat daha önce anlattığım gibi, darbelerin nesnel dayanağı ve uyguladıkları iktisat politikaları kısa zamanda bunları çok yıprattığı için bir macerayı da göze alamıyorlardı. 12 Mart ve 12 Eylül darbeleri aslında iktidara ve parlamenter muhalefete karşı yapılmadı; esas itibariyle "parlamento dışı muhalefete", sol-devrimci güçlere karşı yapıldı; bu arada silahlı kavgaya girmiş, adam öldürmüş ülkücüler da tutuklandı ve yargılandı. Ülkücüler kendilerini devlete yardımcı, paramiliter güçler olarak gördükleri için bunu hâlâ affetmiyorlar, hatta bu yüzden ikiye bölündü ve İslamcılığa kaydılar. Solcular iktidar olamadıkları için TSK'nın iktidardan çekilmesi bir risk doğurmuyordu. TSK her iki darbeden sonra da egemen sınıf temsilcilerine "dikensiz" bir

iktidar bıraktı; fakat “dikenler”i temizlerken kendi elleri de epeyce kanadı. Asıl garabet günümüzde yaşanıyor. AKP iktidarı, aslında iktidarını büyük ölçüde 12 Eylül darbesine borçlu olduğu halde, demagojik olarak, en büyük 12 Eylül düşmanlığını da yapan bir iktidar. Kenan Evren daha dört yıl önce yaptığı bir konuşmada, “12 Eylül’den sonra Kuran-ı Kerim’in Türkçesini üç dört defa okudum. Beni ziyarete gelen valilere de Kuran’ın Türkçesini okumalarını tavsiye ettim” demişti. (*Hürriyet,* 2 Mart 2006). O zaman 12 Eylülcülerin yargılanması vb. tehditler yoktu. Cunta lideri bunu komünizme karşı en etkili aracın din olduğuna inandığı için yapmıştı. Elbette ki Kenan Evren’in dinî inançlarını sorgulamaya hiç hakkımız yoktur. Fakat devlet başkanı olduktan sonra Kuran-ı Kerim’i tekrar tekrar okuması ve valilere önermesi de ancak bir siyasal misyon bağlamında açıklanabilir. Zaten 1980’lerde ABD’den gelen telkinler de bu yöndeydi. O sırada “ılımlı İslam” politikası yoktu; “Yeşil kuşak” politikası uygulanıyordu. Sovyetler Birliği’ni güneyden kuşatmak amacı güden bu politika 12 Eylül Türkiye’sinde çok elverişli bir zemin buldu.

— *Hocam, ordunun Türk siyasal hayatındaki yerinden bahsetmişken, son dönemde, özellikle son iktidar döneminde ordunun bu yerinde ve bu siyasal gelenekte bir kırılma yaşanmakta mıdır? Önümüzdeki dönemi nasıl görüyorsunuz?*

— Önemli bir soru. Gerçekten bu konuda daha önce yaşanmamış ve çelişkilerle dolu bir dönemden geçiyoruz. Bir yandan neredeyse herkes “artık bitti, bir devir kapandı; bu ülkede bir daha darbe olmaz” diyor, fakat öte yandan da üç yıldan beri bu ülkede devamlı olarak darbeler konuşuluyor. Ve şu anda ben de, aslında konuşmak istediğim bir sürü başka şey varken, sizinle darbeleri konuşuyorum. Kısaca ülkenin iktidarı da muhalefeti de doğrudan ya da dolaylı şekillerde darbeleri konuşuyor. Bakınız daha bir ay önce bir referandum yaşadık. Başbakan on binlere hitap ederken, sık sık, yanında hep bir “beyaz gömlek” taşıdığını, ölümden korkmadığını söylüyordu. Demokratik kuralları garanti altında bir rejimin başbakanı böyle konuşur mu? Ülkesinin rejimi hakkında böylesine küçültücü bir söylemi içine sindirir mi? Bir AB ülkesinin başbakanının böyle şeyler söylemesini tasavvur edebiliyor musunuz? Başbakanımız birilerinden mi korkuyor, yoksa birilerini korkutmak mı istiyor? İyi de, bu

“korkma ve korkutma politikası”nın bir demokraside yeri var mıdır? Kısaca ülke son üç yıl içinde son derece keskin bir kamplaşma içine girmiş bulunuyor. Daha da kötüsü Türkiye’nin yeri dünyada da tartışma konusu haline geldi ve ülkemiz acaba “eksen mi değiştiriyor” diye sorgulanmaya başladı. Bu konuda Batı kamuoyunu oluşturan basın organlarında son bir iki yıl içinde çok olumsuz epey yazı çıktı. Önemli olan da budur; yoksa halen ittifak bağları içinde olduğunuz ülkelerin devlet adamları dikkatli insanlardır, öyle her akıllarından geçeni söylemezler.

Bu “eksen kayması” sözüne AKP iktidarı sinirleniyor ve her seferinde “ne münasebet, yok öyle bir şey!” diye yanıtlar veriyor. Fakat maalesef bu tek başınıza sizin elinizde olan bir şey değildir; eğer dünya kamuoyunda bu izlenimi uyandırıyorsanız, güvenilirliği kaybedersiniz ve giderek tek başınıza ya da sadece “yeni dostlarınızla” baş başa kalırsınız. Ayrıca şu da var: Aslında hep “eksen kayması” tartışılıyor, fakat bunun içeriğine fazla girilmiyor. Eksen kaymasıyla daha bağımsız, halk çıkarlarını ön plana alan, çağdaş değerlere bağlı ve demokratik dünyanın saygısını kazanacak bir Türkiye kastedilmiyor; öyle olsa bu politika Türkiye’de de, dünyada da bambaşka destekler bulurdu. Ya ne kastediliyor? İran’ın, Hamas’ın avukatı, İsrail eleştirisine antisemit tonlar katan, hiçbir demokratik ülkeye sokulmayan soykırımcı Sudan başkanını Ankara’da ağırlayan bir Türkiye kastediliyor. Kısaca çağ dışı devletlere, Ortaçağ değerlerine göz kırpan bir Türkiye kastediliyor. Bu durum ise, “demokrasi” adına bir kısım basında en adisinden bir popülist propaganda ile savunuluyor. Bu söylem Tophane’de galeri basan, cam çerçeve kırıp insanları yaralayan lumpen takımını bile mazur görecek nedenler buldu. Maşallah hepsi sosyolog kesildi ve rant analizleri yapmaya başladılar. Aslında bu analizleri de doğru dürüst yapabilselerdi, herhalde arkada bambaşka çıkarlar, bambaşka aktörler bulacaklardı. Uzatmayalım; ülke yıllar sonra Huntington’u anımsatacak bir bölünme içine girmiştir ve bu gerginlik ortadan kaldırılmadıkça bu ülkede demokrasi garanti altında değildir.

Aslına bakılırsa yumuşama ihtiyacını zaman zaman AKP iktidarı da duyuyor ve Başbakan “kucaklayıcı” konuşmalar yapmaya çalışıyor. Fakat hep yarı yolda kalıyor, belki de bindiği dalı kesmekten korkuyor. Bu ise gerginliği daha da artıyor. Örneğin referandumdan sonra Başbakan “evetler

de kazanmıştır; hayırlar da kazanmıştır"; "bu bir güvenoyu değildi" gibi bulunduğu makama yaraşır laflar etti; fakat arkasından da yarım saat referandumun "darbecilere" karşı bir zafer olduğunu anlattı ve on altı milyon seçmeni dolaylı bir biçimde töhmet altında bıraktı. Yine aynı konuşmada kendi partilerine karşı oy kullanan, "Evet" diyen muhalif parti seçmenlerine uzun uzun teşekkür etti. Bunlar başlangıçtaki sözlerinin inandırıcılığını tamamen ortadan kaldırdı ve sonunda da konuşması gerginliği daha da artıran bir konuşma haline dönüştü.

— *Şimdi işin özüne geliyoruz. Bu kamplaşma Türkiye'yi nereye götürür? Ülkede yeni darbeler olabilir mi?*

— Bence bu soruya hiçbir şekilde "olur" ya da "olmaz" diye kesin bir yanıt veremeyiz. Böyle yanıt verenler de daha çok kendi eğilimlerini, İngilizlerin "wishful thinking" dedikleri özlemleri ifade ediyorlar. Türkiye'de elbette ki en iyisi demokratik değerlerin galebe çalması ve bir daha darbelerin asla yaşanmamasıdır. Ne var ki bu riski tamamen bertaraf etmiş bir ortamda bulunduğumuzu da hiç kimse söyleyemez. Türkiye'de darbeler daima iktisadi krizlere ve istikrarsızlaştırma operasyonlarına eşlik etmiştir. Asıl belirleyici öğeler bunlar olmuştur. Ne yazık ki anti-demokratik uygulamalar, keyfî tutuklamalar, hukukun siyasallaşması bu ülkede kitleleri hâlâ seferber etmiyor. AKP iktidarı da bunu kavramış ve tüm dikkatini iktisat ve büyüme politikası üzerinde yoğunlaştırmış görünüyor. Ana söylemi dünyada "ilk on"a girmek, bir "dünya devleti" olmak vb. sloganlar içeriyor. Oysa AKP'nin izlediği iktisat politikası bu konuda çok zayıf bir temele dayanıyor. Türkiye'de büyüme politikaları son altmış yılda olduğu gibi, hâlâ iç tasarrufa değil, geniş ölçüde dış kredilere, spekülatif fonlara ve yabancı yatırımlara dayanıyor. Hatta bu bağımlılık ve uluslararası kapitalizme entegrasyon, "küreselleşme" döneminde, Özal politikalarıyla daha da pekişti. AKP bu politikayı daha da radikalleştirdi. Denilebilir ki Türkiye kapitalizmi bunun yararlarını da görmüş, sermaye birikiminde belli bir mesafe almıştır. Fakat bu asla sağlıklı ve istikrarlı bir durum değildir. Bir kere "küreselleşme" denilen finans hegemonyası tüm ileri kapitalist ülkelerde olduğu gibi, hatta daha da fazla Türkiye'de gelir dağılımını bozdu, sınıfsal çelişkileri keskinleştirdi. Küreselleşme süreci, kimi liberal yazarlar tarafından tamamen demagojik ve gerçeklere ters bir biçimde

“ulusal devlet” olgusunun ortadan kalkması olarak sunuluyor. Oysa tam da bugünlerde ulusal çıkarları için ABD ile Çin kıyasıya bir para kavgası veriyorlar. Dünyada himayeci eğilimler giderek güçleniyor. Herkesin göklere çıkardığı Çin’i, *Financial Times*’in liberal iktisatçısı Martin Wolf milliyetçi, merkantil bir politika izlemekle suçluyor. Bütün bunlar ve devletlerin kolayca altından kalkamayacakları kamusal borçlar altına girmiş olmaları yeni krizlerin habercisi. Söyleyeceğim şu: Türkiye’deki iktisat politikası ülkeyi çok daha dışa bağımlı ve kolayca destabilize edilebilecek bir konuma getirmiştir. Hâlâ yer yer dış övgüler alıyor ve İran’la, Hamas’la vb. flörtü bir ölçüde hoş görülebiliyorsa, kapitalist metropollere ve spekülatif fonlara en uygun politikayı izlediği içindir. Mevcut sistem, Çin’de, Brezilya’da, Rusya’da vb. olduğunun aksine, hiçbir emniyet supabına sahip değildir. Bu rolü bir ölçüde oynayabilecek kamu sektörünü de AKP iktidarı hızla yok etti ve yok etmeye devam ediyor. Er veya geç patlak verecek bir kriz, bu gergin ortam içinde ciddi bir destabilizasyon sürecini de beraber getirebilir. Ben asıl tehlikeyi burada görüyorum. Bu karanlık gidişe karşı tek güvence ise, çağdışı türban tartışmaları içinde kaybolan vizyonsuz politikacılar değil, gerçek demokrasinin tek garantisi olabilecek bir halk iktidarı hazırlama yönündeki çabalardır.

Minerva dergisi ile söyleşi, Eylül 2010

NECİP FAZIL KISAKÜREK, “İSLAM İNKILÂBI” VE AKP

Necip Fazıl Kısakürek hiçbir zaman bu ülkede anlaşılmamış, gölgede kalmış bir yazar olmadı. Önce şair-edebiyatçı, sonra da dini/siyasi bir dava adamı olarak şöhret yaptı ve genç yaşlarından itibaren kendisine bağlı bir mürit takımı yaratmayı başardı.

Aslında bu durum düşünce dünyasında Necip Fazıl’a özgü değildir ve böyle durumlarda genellikle şu yapılır: Yazarların sanatçı kişiliği ile siyasi düşünceleri birbirinden ayrılır ve okuyucular da bu şekilde yazarın her iki yönünü birlikte değerlendirme zorunluluğundan kurtulurlar. Necip Fazıl için de bu yapıldı ve şairin siyasal düşüncelerini paylaşmaktan uzak birçok aydın, “Mürşid”in davasını görmezden gelerek, şiir ve tiyatro eserlerini hayranlıkla okudu. Bunlar arasında, yazarı dünyaya tanıtmak için bazı şiirlerini yabancı dillere çevirenler de çıktı.[104]

Ne var ki böyle bir ayrım yapmakta haklı mıyız? Daha da önemlisi, böyle bir ayrımın Necip Fazıl’ın anlayışına uygun düştüğünü söyleyebilir miyiz?

Öyle görünüyor ki söyleyemeyiz; çünkü Necip Fazıl’ın bizzat kendisi böyle bir ayrıma şiddetle karşıydı ve bu karşıtlığın nedenlerini de –“siyaset”i yeniden tanımlayarak– yine kendisi anlatmıştır. Gerçekten de şairimize göre herkesin “siyaset” dediği şey, aslında, “günlük menfaat stratejisi hesaplarından” başka bir şey değildi; oysa kendisi, siyaseti, “yeni ve bütün bir cemiyet inşası ve ilk modeli 1839 markalı sahte inkılâpların ürettiği mesnetsiz cemiyeti taş üstünde taş bırakmaksızın yıkma, yerle bir etme davası” olarak anlıyordu.[105] Görüldüğü gibi şair-düşünür son derece açıktı ve ona göre Türkiye’de siyaset ancak Tanzimat’tan sonra modernleşme, Batılılaşma, çağdaşlaşma gibi adlar altında yürütülmüş olan tüm “sahte inkılâp”ların yıkılması şeklinde yapılabilirdi.

Şimdi bu nokta üzerinde bir miktar duralım ve şu soruyu soralım: Sadece "*Ulu Hakan Abdülhamit*" ile "*Büyük vatan dostu Vahidüddin*"in kurtulabildiği bu yıkım operasyonundan sonra girişilecek "yeni ve bütün cemiyet inşası" hangi ilkelere dayanacak, hangi düzeni getirecekti? Oysa yazarımız bu konuda da yeterince açık olmuş ve şunları yazmıştır: "Bilinmesini isterim ki, ben, şeriatın en küçük cüz'üne feza dolusu hazineleriyle bütün kâinatı feda etmekte tereddüdü olmayan, mutlak pazarlıksız ve muvazaasız biriyim; ve hakikatten şeriate değil şeriatten hakikate giden, yolcusu seyrek caddenin üstündeyim. Bence peşin, esas, asli olan yalnız şeriattır".[106]

İşte Necip Fazıl 1940'lardan itibaren "dava"sını bu temel ilke üzerine oturttu, fakat yaşamı boyunca da hiçbir zaman bu son on yılda olduğu kadar yüceltilmedi. Gerçekten de Menderes döneminde bile şeriatçılıktan defalarla mahkûm olan şairimiz AKP döneminde en saygın referanslardan biri haline geldi: Devlet televizyonları hakkında yüceltici belgeseller yaptı; dergiler özel sayılar çıkardı; Kültür Bakanlığı 2004 yılını Necip Fazıl yılı olarak ilan etti ve iktidar yanlısı bir gazete de *Büyük Doğu* dergisinin tıpkıbasım sayılarını okuyucularına dağıttı.[107]

Kamuoyunun çok da ilgisini çekmeyen bu gelişmeyi nasıl açıklayabiliriz?

Kuşkusuz bu gelişmede AKP iktidarının, özellikle de Başbakan Erdoğan'ın rolü belirleyici olmuştur. Herkes biliyor ki son yıllarda, Erdoğan, hemen her "tarihi" konuşmasında Necip Fazıl'ı anıyor ve ondan siyasi mesaj niteliği taşıyan şiirler okuyor.[108] Bunun dışında AKP'nin en önde gelen isimleri de sık sık aynı sevgiyi dillendiriyor ve yayıyorlar. Oysa, ilerleyen sayfalarda göstereceğimiz gibi, " inkılâpçı" şairin *teokratik totalitarizmi*, hatta *etnik temizliği* açıkça savunan fikirleri de bu arada piyasada serbestçe dolaşıyor ve okunuyor. Bu durumda iktidara demokrasiyi ilerletmek vaadiyle geldiği söylenen bir siyasi kadronun Necip Fazıl aşkını her yönüyle bilmek ve sorgulamak durumunda değil miyiz? Ve bunun için de düşünürü her yönüyle ele almak ve değerlendirmek zorunda değil miyiz?

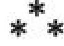
Gerçekten de Necip Fazıl kimdi? Ve davası nasıl bir yaşam kavgası içinde şekillenmişti?

Necip Fazıl Kısakürek bizde çoğu mütevazı kökenden gelen İslamcı düşünürlerin aksine varlıklı bir ailenin çocuğuydu ve hayata gözlerini Çemberlitaş'ta bir konakta açmıştı. Hariciye nazırlığına kadar yükselmiş bir paşanın damadı olan dedesi, Mecelle yazarları arasında yer almış, fakat aynı zamanda Fransız kültürüyle de beslenmiş, *Légion d'Honneur* sahibi bir hukukçuydu. Bu atmosferde küçük Necip de ilk derslerini, kendisine aynı zamanda babalık yapan dedesinden aldı ve yine aile kültürünün etkisiyle – mahalle mektebi ve Nümune mekteplerinin yanı sıra– *Fransız Frerler okulu* ve *Amerikan Koleji* gibi okullarda da okudu. Böyle bir çıkış noktası ilginçtir ve daha başlangıçta akla bazı soruları getiriyor. Yoksa genç yeteneğin daha sonraki fırtınalı ve çelişkilerle dolu hayatına "tadsız ve haşin" bulduğu "Papazlar Okulu"nun veya sevmekle birlikte haylazlık yüzünden "kovulduğu" Amerikan Koleji'nin itici etkileri mi damgasını vurmuştu? Ya da genç Necip, ruhi buhrana ve mistik arayışlara, "tımarhane" dediği konak hayatı, çocuk yaşında kız kardeşini ve dedesini kaybetmesinin yol açtığı travma ya da büyükannesi Zafer Hanım'ın ürkütücü ölüm takıntısı gibi faktörler yüzünden mi sürüklenmişti? Bu sorular Necip Fazıl'ın kısa yaşam öyküsünde ipuçlarını verdiği, fakat ayrıca incelenmeye değer sorulardır. Yine de anlaşılıyor ki Necip Fazıl'ın Doğu ile Batı kültürleri arasında bocaladığı ilk tahsil yıllarından sonra girmiş olduğu Bahriye Mektebi, kendisi için kültür planında âdeta doğuş yılları oldu. *Kafa Kâğıdı* adını verdiği yaşam öyküsünde, Necip Fazıl, Nâzım Hikmet'ten iki yıl sonra girdiği ve Yahya Kemal, Aksekili Ahmet Hamdi, Hamdullah Suphi gibi hocalardan ders aldığı bu okuldan söz ederken "Ne oldumsa bu mektepte oldum!" diyecektir.[109]

Bahriye Mektebi'ni tamamlamadan Darülfünun felsefe bölümüne geçen Necip Fazıl, buradan sonra da kazandığı bir bursla Fransa'ya gitmiş ve Sorbon'da Bergson'un hüküm sürdüğü yıllarda, felsefe okumuştur. Ne var ki bu maceranın da bir yılda tamamlandığını ve yazarın 1925'te ülkesine bir felsefe tutkunu olarak değil de kumar hastası olarak döndüğünü görüyoruz. Yazar Paris macerasını bir "kâbus"a dönüştüren bu kumar tutkusundan, anılarında, "kendimden kaçmak ve içimdeki sabit fikirleri uyutmak için

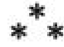
bende ilaç haline gelen zehir” diye söz eder.[110] Yine de kolayca tahmin edebiliriz ki şairin pek sözünü etmek istemediği Paris parantezi boşuna olmamış, özellikle felsefesinde “sezgi” ve mistik duygulara özel bir yer veren Bergson’un derslerini dinlemesi kendisi için kalıcı etkiler yapmıştır. İlerde felsefe düşmanlığı yaptığı ve “Biz felsefeyi dalaletin, inkârın ve fikir kargaşalığının insana getirdiği hal olarak tarihi bir sayıklama manzumesi, aldanışlar tablosu olarak görmekte mazuruz”[111] derken bile, yazar, Bergson’u ayrı bir yere koyacaktır. Bu noktaya tekrar döneceğiz.

Necip Fazıl düşünce ve duygu hayatındaki asıl kırılmayı, 1934 yılında, Ağacamii’nde, İslam âlimi Abdülhakim Arvâsi Efendi ile tanışması ile yaşadı. Şeyhle ilk karşılaşmaları ve bir süre devam eden buluşmaları genç şairi gerçekten de derinden sarsmıştı. Öyle ki, yazar, daha sonraki bir şiirinde Arvâsi’yi “Bana yakan gözlerle bir kerecik baktınız; ruhuma büyük, temel çivisini çaktınız” diye anacak, *O ve Ben* adlı eserinde de “Kurtarıcım, müjdecim, mürşidim, şeyhim, nurum, ruhum, canım, efendim, topyekûn hayatım!” dediği Vanlı mürşidine “Ebediyen köpeğin olarak kendi köpekliğimden çıkayım; insan olayım!” diye yalvaracaktır (s. 255). Açıktır ki, özgür düşünceli ve bağımsız iki aydın arasındaki ilişkiden çok, “bir müridin mürşidine müridane bakışını”[112] dillendiren yukarıdaki satırlar, aslında yazıldığı günlerde de yadırganacak nitelikteydi. Oysa öyle görünüyor ki sorunun psikolojik planda başka bir boyutu daha vardı.

Necip Fazıl daha çocukluk yıllarından itibaren bir “üstün yaratık” muamelesi görmüş ve kendisi de buna inanmıştı. Anılarında, “Herkesçe teslim edilen zekâm, der, yakınlarımı öylesine ürkütmüş ve kaygılandırmıştı ki nazar değmesin diye sık sık tütsülerden atlatılır olmuştum” (s. 72). Aynı şekilde, henüz sekiz on yaşlarındayken, kendi kendine “bu dünyada acaba benden daha derin duyan ve düşünen ikinci bir kimse var mı?” diye mırıldandığını da anımsar (s. 74). Ne var ki, şair, bu aşırı özgüven duygusunu takıntı haline gelmiş bir ölüm korkusu ile birlikte yaşamakta ve bir yandan övünürken öte yandan da kendisine “ruh dünyasının kapılarını açacak” bir “mürşid” aramaktadır. Ve bu koşullarda kendisini anlayan ve “keşke bu kadar zeki olmasaydın!” diyerek yaralı egosunu okşayan Arvâsi

Efendi, karşısına âdeta biçilmiş bir kaftan olarak çıkmıştır. (s. 74). Nitekim bu tanışmadan kısa süre sonra, yazarın, en önemli tiyatro eseri olan *Bir Adam Yaratmak*'ı bu karmaşık duygularla yazdığını ve bunaltılar içinde bocalayan, delilik ile fazla akıllılık arasında gelip giden bir kahraman portresi çizdiğini görüyoruz. Acaba genç şair, "cemiyetteki ruh hastalıklarının sebebi iman eksikliğidir"[113] diyen Vanlı mürşidinde kendi ruh fırtınalarını dindirecek bir sığınak mı aramıştı?[114] Yazarın eserlerinde bu soruya olumlu yanıt verebilmemiz için bir hayli işaret bulunuyor.

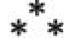
Necip Fazıl Kısakürek tüm hayatı boyunca Arvâsi Efendi'den saygı ve ihtiramla söz etmiştir. Bununla beraber yazarın eserleri incelenirse neredeyse tüm referanslarının Batılı kaynaklar olduğu görülür. Yazdıklarında Arvâsi'den ya da ünlü İslam düşünürlerinden alıntılar çok azdır. Gerçekten de genç Necip, okuma hayatına Michel Zevaco ve Alexandre Dumas ile başlamış; Amerikan Koleji'nde öğrendiği İngilizceyi ilerlettikten sonra "Lord Byron, Oscar Wilde, hatta Shakespeare'i" asıllarından okumuş; roman denilince de *Paul ile Virginie*'yi, *Graziella*'yı, Marcel Proust'u, Tolstoy'u, Dostoyevski'yi anmıştır. Puccini müziği, Max Linder filmleri ve babasıyla Tepebaşı Tiyatrosu'nda seyrettiği ve "tek seyredişte âdeta ezberledim" dediği Çardaş Fürstin opereti de anıları arasındadır.

Ya Osmanlı yazar ve sanatkârları?

Necip Fazıl bu konuda gayet açıktır: "Türk muharrirlerinden hiçbiri beni sarmıyor" (s. 158). Ne "vatan ve millet davulcusu" Namık Kemal; ne "Yahudi işi tahrip kalıbından çıkma" II. Meşrutiyet yazarları ve bu arada "bir tefekkür asliyet ve şahsiyetine malik olmayan" Ziya Gökalp; ne aşağılayıcı bir tonda anlattığı Yahya Kemal ve tabii ne de "beni Stalin yarattı, diyen Nâzım Hikmet".[115] Necip Fazıl'a göre Kanuni'den sonra Osmanlı kültürü çürüme yoluna girmiş ve izleyen dönemde adını anmaya değecek pek yazar kalmamıştır. Siyasette ise durum biraz farklıdır ve bu soysuzlaşma döneminde, yazar, "Ulu Hakan Abdülhamit" ve "Büyük vatan dostu Vahidüddin" parantezlerinden özlemle söz eder.

Necip Fazıl'ın ölümünden bir yıl önce kaleme aldığı ve tamamlayamadan yakınlarına teslim ettiği bu oto-portre bugün bizlere neyi anlatıyor? Bu tabloyu kendi kişiliğini "zıt kutuplar arasında en keskin ve mübalağalı grafikler çizen bir yaratılış" (s. 138) olarak tanımlayan bir yazarın gerçek kimliği olarak okuyabilir miyiz? Batı "tefekkürü" ile İslam "tasavvufu" arasında gidip gelen ve bunlar arasında "gerçek mahsup muamelesi"[116] yapmaya çalışan, fakat aslında gizliden gizliye bir Batı hayranı olan bir yazarla mı karşı karşıyayız? Necip Fazıl'ın anılarında Bahriye Mektebi müdüründen "Batı delisi" diye söz ettiğini ve yeri gelince "Batı emperyalizmi"ni ya da "Batı koloniyalizmi"ni lanetlediğini anımsarsak bu soruya "hayır" dememiz gerekiyor. Ne var ki bu soru daha nüanslı bir yanıt bekliyor ve bunun için de önce düşünürün siyasi kavgalarının bilançosunu çıkarmamız gerekiyor.

Necip Fazıl Kısakürek siyasi kavgasına İkinci Savaş sırasında, 1943'te yayın hayatına giren *Büyük Doğu* dergisiyle başlamış ve esas olarak da Menderes döneminde etkili bir siyaset figürü olarak ortaya çıkmıştır. Anılarından anladığımıza göre 1934'te Şeyh Arvâsi ile tanışması, ilk aşamada, şairin ne sosyal ilişkilerinde ne de hayat tarzında köklü bir değişiklik meydana getirmişti. Yaşamı laik ve cumhuriyetçi yazar ve sanatkârlar arasında geçen, en çok ziyaret ettiği evler Falih Rıfkı ve Yakup Kadri'nin evleri olan düşünürün hayatındaki en büyük kırılma, aslında, *Büyük Doğu*'yu çıkarmaya hazırlandığı 1942 yılında, yani Vanlı şeyhle tanışmalarından sekiz yıl sonra gerçekleşecektir.[117] Necip Fazıl bu tarihe kadar CHP ile de ilişkilerini sürdürmüş, ancak 1941 seçimlerinde adının CHP aday listesinden silinmesi ile radikal bir İslamcılığa yönelmişti.[118] Fakat yine de ne içki ve sigarasından vazgeçebilmiş, ne de Paris'te yakalandığı ve "ihtiyarlık çağına kadar kendisini su ve ekmek ihtiyacından fazla kaptırdığı kumar illetinden"[119] kurtulabilmişti. Evet, Necip Fazıl'ın yaşamındaki asıl kırılma 1941'de CHP milletvekili listesinden silinip *Büyük Doğu* macerası için "serbest kalması" ile başladı ve dergi hazırlıklarına da

bu sıralarda girişti. O halde biz de şairin mürşide dönüştüğü bu yıllarla ilgili bir parantez açalım.

Büyük Doğu dergisi, yazarın 1975 yılında anlattıklarına göre, 1940'larda henüz "yolcusu seyrek" olan "şeriat caddesini doldurmak" amacıyla yayın hayatına başlamıştı. Fakat o sırada bu işi tek başına başaramayacağına göre, Mürşid, "seyrek cadde"yi kimlerle dolduracaktı? Elbette ki otobiyografik eserlerinde, özellikle de *Bâbıâli*'de sergilediği çoğu yeteneksiz ve kof yazarçizer takımıyla değil; yepyeni, genç bir nesille! Mistik şair bu uğurda verdiği fırtınalı kavgayı şöyle özetlemiştir: "Otuz küsur yıldır canımı dişime takarak ve küfür kilerinden ekmek yemektense İslam çilehanesinde aç kalmayı tercih ederek, bu soydan Müslümanların kurtuluşa istihkakları noktasından değil de bir gün bu dâvayı en geniş çapıyla temsil edecek yeni gençliğin hakkı bakımından ve o hak yoluyla İlahi rıza için didinmekte, çırpınmakta, yırtınmaktayım. Verdiğim iki cepheli muharebede de, düşmanlarım, İslam'a dışından saldıranlarla onu içinden pörsütenler.. Yani kâfirler ve kabalar.."[120]

Ne var ki, Kısakürek, "yepyeni, genç nesli" bekleye ve yetiştiredursun, *Büyük Doğu*'yu hazırlamak için yardımcı ellere, işlek kalemlere ihtiyaç duymaktadır. İster istemez bunlar da *Bâbıâli* bataklığından devşirilecek ve "kâfirler ve kabalar"a karşı savaş –adam kıtlığında– birtakım "kof şöhretler"in desteğiyle yürütülecektir. Şair, aynı anılarda "Bu ne tezad!" diye sunduğu dergi girişimi hakkında şu bilgileri verir: "*Büyük Doğu*'ya yazı verenlerin hiçbiri, nakışları ruhlarına mutabık şekilde, (ideolojik) bir tahlil ve terkip halinde davaya bağlı değil ve Sabık Şair (yani yazarın kendisi, –*T.T.*) buna rağmen kakofoniye meydan vermeksizin orkestrayı idare edebilmekte... Metod (strateji) (taktik) ve politikası açıktır: *Büyük Doğu* idealini tezadsız bir fikriyat halinde ve *İdeolocya Örgüsü* başlığı altında gergefleştirirken, bir şey sanılan çoğu kof şöhretlerden faydalanmak, bunlara davanın kıyıcığından, köşeciğinden, (anti tez) tarafından olsun, roller vermek; komünist olsalar bile gizli içleriyle değil, açık dışlarıyla ideale ters düşmeyecek yazılarını memnunlukla neşretmek, böylece onlara *Büyük Doğu*'yu teslim etmek yerine onları görünebildikleri kadarıyla teslim

almak ve istikbalin yeni neslini, o tarihten en aşağı yirmi yıl sonraki *Büyük Doğu* neslini beklemek... İşte *Büyük Doğu*'nun tam otuz iki yıllık kadro politikası sadece ve sadece bu olmuştur".[121]

Görüldüğü gibi mürşidimiz sadece bir sanatkâr değil, aynı zamanda usta bir taktisyendi ve davası uğruna kullandığı "kof şöhretler"i böylesine aşağılayacak kadar da pervasızdı.

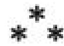

1941'de aday listesinden silinerek CHP'den "serbest kalınca" siyasal İslam'a sarılan Necip Fazıl'ın "dava"sında en hareketli dönemi 1950'ler teşkil etti. Bu yıllarda kendisini Menderes'e yol göstermek isteyen, onu belli bir politikayı uygulamaya kışkırtan bir yazar olarak görüyoruz. Öyle ki, Kısakürek *Büyük Doğu'*daki yazılarında Tek Parti Dönemi hakkında son derece sert bir lisan kullanmış ve *zulüm, dalalet ve şekavet* örgütü olarak gördüğü CHP'nin kapatılmasına çalışmıştır. Özellikle CHP'nin mallarının devlete iadesi konusundaki yasa tasarısını fırsat bilen yazarın bu isteğini açıkça ve kabaca dile getirdiğini görüyoruz. Bu tarihlerde kaleme aldığı bir başyazısında, yazar, Menderes'e seslenerek, "Eğer Türk milletinin hudutsuz itimadını kazanmak istiyor ve 'nâr'dan gelen münevverleri değil 'nûr'dan gelen münevverleri kendine bağlamak istiyorsan, diyordu, gebert Halk Partisi isimli sıçanı!"[122] Kısakürek'e göre millet zaten DP'yi bir "ihtilal" yapması ve CHP'yi kapatması için iktidara getirmişti.

DP yılları aynı zamanda Kıbrıs sorunun alevlendiği yıllardı ve *Büyük Doğu*'nun bu sorunu da din temelinde milli bir dava olarak benimsediğini görüyoruz. Gerçekten de Kısakürek, Kıbrıs buhranının keskinleştiği bir sırada Menderes'e yaklaşmayı ve onunla çoktandır peşinde koştuğu görüşmeyi gerçekleştirmeyi başarmıştır. Kendi anlattıklarına göre, Necip Fazıl, bu görüşmede Başbakan'a "Meclis'teki '*Egemenlik Ulusundur!'* levhasından başlayarak, yalanların en büyüğü halinde '*Halk*' ismini taşıyan partiyi hâk ile yeksân (yerle bir) etmeye" ve onun her alandaki "tahribini iz bırakmamacasına silmeye" davet etmiştir (s. 323). Menderes de kendisini bir saat dikkatle dinlemiş ve *Büyük Doğu*'ya örtülü ödenekten para yardımı yapmıştır. Ne var ki görüşmeden birkaç gün sonra 6-7 Eylül olayları patlak verecek ve yakınlaşma da sona erecektir. Burada yakın tarihimizle ilgili

hâlâ karanlıkta kalmış ya da en azından her yönüyle aydınlanmamış bir noktayla karşı karşıya bulunuyoruz. Acaba Menderes, o tarihte, *Büyük Doğu'*nun ve 6-7 Eylül faciasına yol açan kundaklama (bir emniyet ajanının Selanik'te, Atatürk'ün evine bomba koyması) olayının da içinde yer aldığı farklı bir senaryo mu kurgulamıştı? Ve de 6-7 Eylül'de olayların kontrolden çıkarak vahşet ve yağmacılığa dönüşmesi bu senaryoyu bozmuş muydu? Kısakürek, Menderes'le ilgili kitabında bu olayların "Adnan Menderes'in üzerinde bir *trauma-ruhi darbe* tesiri yaptığını" ve bunun da Başbakan'ın "hadisenin tertip tarafında bulunduğuna delil" teşkil ettiğini söylüyor.[123] Ne var ki, yazarımız, bu tespitten sonra 6-7 Eylül faciasını kınayacağına Menderes'i garip bir şekilde eleştiriyor ve Başbakan'ın olaylardan sonra "rizikoya göğüs gererek ileri atılacağına" korkarak geri çekildiğini ve "bütün haklarını haksızlığa çevirici ve kendisini içten çökertici, pasif mizacını" ortaya koyan bir tavır sergilediğini söylüyor (s. 333, 336). Kısaca Menderes *Büyük Doğu*'nun beklediği, bel bağladığı "sivil darbe"yi yapamamış ve hayranlarının gözünden düşmüştür.

Gerçekten de "İslami militarizma" ideologu, Demokrat Parti iktidarı sırasında bu duygularla Menderes'i her fırsatta CHP'yi kapatmaya kışkırtmış ve bu uğurda bir "ihtilal" beklemişti. Ve, kaderin cilvesi, 27 Mayıs darbesi olunca da bunu önce Menderes'ten beklediği "devlet içinde devlet darbesi" zannetmiş ve "sevincinden uçmuş"tu.[124] Başbakanın ölümünden sonra yazdığı şiirde, "Zeybeğim, dünyayı aldın götürdün; bir öldün de beni bin bir öldürdün!" diyen şair, daha sonra Menderes'in hatalarını anlatacak ve bu hatalardan en önemlilerinden birinin de "Halk Partisi'ni topyekûn eseri ve tesiriyle iptal etmeyi" becerememek olduğunu söyleyecektir (s. 491). Anti-komünist duyguları İslamcı misyonunu bastıran şeriatçı yazar, yıllar sonra da, kendisini sanık sandalyesine oturtacak olan 12 Eylül darbesine methiyeler düzecektir.[125]

N. F. Kısakürek, çileli geçen 27 Mayıs döneminden sonra, mukaddesatçı gençliğin umudu olarak sahne alacak ve bu arada siyasal düşüncelerini de *İdeolocya Örgüsü* başlıklı bir kitapta kuramlaştıracaktır. İslamcı düşünür

tüm siyaset felsefesini ortaya koyan bu eserde nasıl bir rejim ve ne gibi değerler savunmuştur?

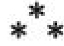
Daha önce anlattıklarımızdan da kolayca anlaşılacağı gibi N. F. Kısakürek demokrasiden nefret ediyordu. "Komünizma, faşizma ve nazizma"yı eleştiriyor, fakat "ya demokrasiler?" sorusuna da "hastalığın başı onlar!" diye yanıt veriyordu.[126] *İdeolocya Örgüsü*[127] başlıklı kitabında da totaliter bir sistemin kurumsal ve kültürel dayanaklarını ortaya koymuştur.

1968 yılında yayınlanan bu kitapta Türkiye için, Kanuni'den beri beklenen "gerçek bir inkılâp"la yürürlüğe konulacak yepyeni bir siyasal sistem önerilmektedir. Bu sistem "halkın değil, Hakk'ın egemenliği"ne dayanacak ve üç ana organdan oluşacaktır. Kısakürek seçkincidir ve kendisi için "millet" sadece her türlü yabancı unsurdan temizlenmiş bir temeldir: "Türk vatanının yalnız Müslüman ve Türklerle meskûn, yalnız Türkler ve Müslümanlardan ibaret hale gelmesi, hain ve muzlim unsurlardan baştan başa temizlenmesi için her türlü tedbir alınacaktır" (s. 334). Temel organlara gelince bunlar da, 1) *Yüceler Kurultayı*; 2) *Başyüce*; ve 3) *Başyücelik Hükümeti* olmak üzere üç daldan oluşmaktadır. Bunlardan (günümüzde İran'daki *Velayeti Fakih* konseyini anımsatan) *Yüceler Kurultayı* bir çeşit "âkiller meclisi" olup, amacı, yaptığı genel yasalarla "milleti, en iyi düşünenlerinin ve en iyi yapanlarının kadrosunda özleştirmektir" (s. 285). Kısaca Kurultay, *beyin* ve *vicdan*dır; *irade* ise, bu Kurultay'ın beş yıl için seçtiği (ve bir çeşit Müslüman "Führer" izlenimi veren[128]) Başyüce tarafından temsil edilmektedir. Başyüce, "bütün salahiyetler beşeri haddin en üstünüyle eline teslim edilmiş", "milletini tek şahıs içinde yekûnlaştıran" bir önder, bir "timsal"dir (s. 291). Hükümet üyelerini Başyüce seçer ve "Başyüce'nin bir emriyle hükümet değişir". Görüldüğü gibi bu sistemde genel seçim yoktur ve "milli irade"yi zaten Yüceler Meclisi temsil etmektedir. "Başyüce seçimi gibi tabii haller dışında" ise, Yüceler Meclisi ancak "millet iradesinin tecellisi aranan vaziyetlerde" söz sahibi olacaktır.

Seçime dayanmayan bu siyasal sistem militaristtir ve temel dayanağını orduda bulmaktadır: "İslam inkılâbı orducudur" ve bu inkılâbın "rüyasını gördüğü ordu(nun) ismi Altun Ordu'dur" (s. 268). Bu durumda subaylar da

sistemde ister istemez ayrıcalıklı bir yere sahip olacaklardır: Özenle yetiştirilecek subaylar, “orducu Büyük Doğu idealinin icrâda mihrak şahsiyetidir” ve “Büyük Doğu militarizması, bütün insanlığa icabında tam bir vicdan hürriyeti, icabında da operatör bıçağı gibi cebir ve zorla tatbik edilecek bir ideal manivelasıdır” (s. 130).

İlginçtir ki, İslamcı düşünür, Menderes’le ilgili kitabında da DP liderinin en büyük hatalarından birinin “Harbiye’den başlayarak ordunun içine girmek, oraya yeni bir mâna, bir çift göz ve kulak yerleştirmek gerektiğini”[129] anlayamamak olduğunu yazmıştı.

İşte ünlü İslam düşünürünün savunduğu sistem budur ve böyle bir tablo karşısında daha fazla ayrıntıya girmeden şu duyguyu paylaşmak isteriz: İstanbul’da, bir vezirle Legion d’Honneur sahibi bir âlimin torunu olarak doğmuş; genç yaşlarda yabancı diller öğrenmiş ve devlet bursuyla Fransa’ya giderek Sorbon’da Bergson’u dinlemiş; kırk yaşlarına kadar en seçkin Cumhuriyet aydınları (Ahmet Hamdi Tanpınar, Yahya Kemal, Ahmet Kutsi Tecer, Nâzım Hikmet, Sabahattin Ali, Abidin Dino, Pertev Naili Boratav, Peyami Sefa vb.) arasında yaşamış ve saygı görmüş; piyesleri devlet tiyatrolarında sahnelenmiş ve kahramanları Muhsin Ertuğrul tarafından yorumlanmış bir yetenek, nasıl olup da sonunda, İslam adına, açıkça etnik temizliği savunabilecek kadar demokrasi düşmanı bir “ideolocya”nın yapıcısı ve yayıcısı haline gelmiştir? Bu hazin tabloyu, sadece, “zıt kutuplar arasında en keskin ve mübalağalı grafikler çizen bir yaratılış” olarak tanımladığı kişiliğiyle açıklayabilir miyiz? Bu çelişkiler de izaha muhtaç değil midir? Yoksa tasavvufçu şair, ünlü “Çile” şiirini “biricik meselem, sonsuza varmak” diye bitirirken, aslında, bir türlü tacizinden kurtulamadığı çocukluk yıllarını mı özlüyordu? Ve laik cumhuriyete düşmanlığı da her şeyini Abdülhamit’e borçlu olan çevresinin bilinçaltına şırıngaladığı Abdülhamit hayranlığından mı kaynaklanıyordu?[130] Öyle ya da böyle, İslam mürşidinin varmış olduğu nokta hazindir ve garip bir tecelli olarak, şair, en çok baskı ve takibata da, ölümüne “Zeybeğim!” diye ağladığı Menderes döneminde, Menderes’e rağmen uğramıştır. Fakat biz

burada 27 Mayıs sonrasına dönelim ve özellikle 70'li yıllarda mürşidin davasını nasıl yürüttüğünü açıklamaya çalışalım.

⁂

Necip Fazıl, *İdeolocya Örgüsü*'nün 1973 baskısına yazdığı sunuşta, eseri, *Büyük Doğu*'nun "bütün geçit ve kilit noktalarını gösterici ve davayı temellendirici baş eser" olarak niteliyor ve kitabın gördüğü ilgiyi –biraz da şaşırarak– şu satırlarla yorumluyordu: "Demek kırk yıldır inşası yolunda kan terlediğimiz yeni gençlikten, ilahi lütûfla, bir yankı duvarı teşekkül etmiş ve eski sıpaların yerini yeni cins küheylan yavruları almaya başlamıştı".[131]

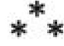
Aslında mürşidin gururla sözünü ettiği bu "yeni cins küheylan yavruları" kimlerdi? Bugünkü AKP yöneticileri, daha o tarihlerde, şairin "küheylanları" arasına girebilmişler miydi?

Kuşku yok ki o tarihte bu "küheylanlar" Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) bünyesinde toplanmışlardı ve bizzat Mürşid'in de konferanslar verdiği bu Birlik, İslamcı militanlığın ayrıcalıklı durak yeri haline gelmişti. Yıllar sonra, 12 Eylül darbesiyle kapanan Birlik, 2009 yılında yeniden etkinliklerine başlayacak ve o günleri anan bir yazar da bir sürü anısı arasında şunları kaydedecektir: "25 Nisan 1975 günü yapılan *Milli Gençlik* gecesini hatırladım. Üstad '*Gençliğe Hitabe*'sini o gün okumuştu. Recep Tayyip Erdoğan '*Sakarya Türküsü*' şiirini okumuştu. Abdullah Gül de ağabeyim Musa Tosun ile o salondaydı. Biz sağa sola koşturan görevlilerdik. Başbakan Yardımcısı Prof. Dr. Necmettin Erbakan bakanlarıyla oradaydı. Muhteşem bir geceydi".

Evet, bu "muhteşem gece"ye Necip Fazıl da katılmış ve elli yıllık Cumhuriyet dönemini "İşgâl ordularının bile yapamayacağı bir cinayetle, madde plânında kurtarıldıktan sonra ruh plânında ebedî helâke mahkûmiyet" olarak tanımlayan ünlü "*Gençliğe Hitabe*"sini bu toplantıda okumuştu. Fakat mürşit şairimiz, acaba o tarihte, aynı toplantıda bir şiirini okuyan genç bir militanın, tam 37 yıl sonra, başbakan olarak, aynı hitabeden "Dininin, dilinin, beyninin, ilminin, ırzının, evinin, kininin, kalbinin davacısı bir gençlik"[132] özleyen cümlelerini kendi partisinin gençlerine okuyacağını tahayyül edebilir miydi?

Realitenin fiksiyonu çok gerilerde bıraktığı bu son beş yıl içinde böyle bir şeyi herhalde on yıl önce bile kimse tahmin edemezdi. Fakat Kafkaesk gelişmeler bu yönde oldu ve geçtiğimiz günlerde Şair'in Menderes döneminde örtülü ödenekten para istediği mektubunun ortaya çıkması kamuoyunda çok daha büyük bir ilgi uyandırdı. Bunun nedeni de yıllarca İslamcı militarizmi savunmuş ve Menderes döneminde bile defalarca mahkûm olmuş bir yazarın AKP döneminde en saygın referanslardan biri statüsüne yükseltilmiş olmasıydı.

Kuşkusuz AKP liderlerinin Necip Fazıl hayranlığı ve düşünürün en köktenci ifadelerine çekincesiz gönderme yapmaları kaygı vericidir. Fakat daha da kaygı verici olan kamuoyunun bu konudaki duyarsızlığı değil midir? Bunu nasıl açıklayacağız? Böylesine bir "kuzuların sessizliği" bu ülkede nasıl egemen olabildi? Basında stratejik "köşe"ler kapmış ve "demokrasi" kavgası yaptığını sanan birtakım yazarların, âdeta aşağılayıcı bir tonda dillendirdikleri "laik cephe" söylemi bu süreçte ne ölçüde etkili oldu? Yoksa bu konudaki duyarsızlığın asıl nedeni, her şeye rağmen, Necip Fazıl'ın İslam anlayışı ve "hayat tarzı" ile bugünkü iktidar sözcülerinin İslam anlayışı ve "hayat tarzı" arasındaki farktan mı kaynaklanıyor?

Yüz yıl kadar önce, Şemseddin Günaltay, "ilerlememize mani olan, İslamiyet değil, bize öğretilen Müslümanlıktır" demişti.[133] Yıllar sonra aynı şahıs başbakan oldu ve kendisine göre "ilerlemeci" bir İslam anlayışı içinde okullara seçmeli din derslerini soktu. Ne var ki çok geçmeden de iktidara, tek parti devrini "yirmi yedi yıllık bir zulüm dönemi" olarak niteleyen bir parti gelmiş ve İslamcı öğreti artık oy kaygılarıyla manipüle edilen bir akım haline dönüşmüştü. İşin traji-komik tarafı bu politikanın mimarlarının –milletvekili, bakan ve başbakan olarak– 27 yıllık Kemalist dönemin tüm sorumluluklarını ve de nimetlerini paylaşmış kişiler olmalarıydı. Ne var ki ana çizgileriyle "imam-hatip kültürü" de bu bağlamda filizlendi ve gelişti.[134]

Bu kültürde özgür düşünceyle beslenen bir ilahiyat-felsefe diyalogu söz konusu değildi. Ön plana çıkarılan, daha çok İslam'ın "ibadet" kurallarına öncelik veren muhafazakâr bir "hayat tarzı" oldu. Oysa aynı yıllarda Necip

Fazıl ruhani semalarda dolaşıyor, “Batı tefekkürü ile İslam tasavvufu”nu uzlaştırmak istiyordu. Ve bu adı taşıyan bir de eser yazdı. Felsefeyi, “dalalet ve inkâr” olarak sunan eseri, aslında “felsefenin sefaletini, felsefede en büyük eserlerini vermiş Avrupalı filozoflardan anlatma”[135] amacıyla kaleme alınmıştı. Ne var ki ortaya çıkan tablo, Batı’da yüzlerce örneği bulunan felsefe tarihlerinden (yazarın sevdiği bir deyimle) “aparılmış” bilgi kırıntılarından başka bir şey değildi. Muhiddini Arabi, İmam-ı Rabbani ve İslam tasavvufu hakkında yazdığı şeyler ise Kemalist dönemde İstanbul Darülfünunu’nda ders veren Mehmed Ali Aynî, Ferid Kâm, İsmail Hakkı İzmirli gibi İslam âlimlerini aratacak düzeydeydi. Üstelik şairin “hayat tarzı” da daha 1940’larda eğitmeye başladığı yeni genç neslin yaşadığı ve özlediği “hayat tarzı” olmaktan uzaktı. Bohem şairin aşk şiirleriyle başlayan ve bir ara esrarı dahi denemeye kadar varan “hayat tarzı” aslında Başbakan Erdoğan’ın coşkuyla telkin ettiği “hayat tarzı”na hiç benzemiyordu.

O halde felsefe ve ilahiyat kaygılarından da uzak olan AKP kadrolarındaki bu Necip Fazıl aşkı nereden kaynaklanıyor? Ve ülkeyi hangi ufuklara doğru sürüklüyor? Yoksa başka bir hayranının dediği gibi, “Necip Fazıl’ın *Büyük Doğu* ütopyasına bağlılık, bu siyasi kadro için bir *çocukluk hastalığı* haline gelerek”, çileli şairin “öte’de de çile çekmesine” yol açacak şekle mi dönüşmüştü?[136]

Öyle ya da böyle, merhum Mürşid’in ne İslamcı tefekkürü ne de yaşam tarzı kitlelere yol gösterici bir nitelik taşıyor; buna karşılık, iktidar partisinin yönetici kliği, Ortaçağ dünyasına göz kırpan uzun yürüyüşünde gençlik sevdalarını yeniden canlandırıyor ve mistik şairi bayrak yapıyor. Kuşkusuz bu yüceltme içtenlikten yoksun sayılamaz ve Mürşid’in *Büyük Doğu* yolunda Bâbıâli’nin “kof şöhretlerini” seferber etmesine benzer bir riyaya da dayanmıyor. Fakat bugün, böylesinin daha iyi olduğunu söyleyebilir miyiz?

Evrensel Kültür ve *Bilim ve Ütopya* dergilerinde yayınlanan N. F. Kısakürek’le ilgili iki yazımın bütünleştirilmiş hali.

104 Bunlar arasında “Türkçemize güçlü ve görkemli birçok şiir kazandıran” şairin “Çile” adlı şiirini İngilizceye çeviren, Türkiye’nin ilk kültür bakanı Talat S. Halman da bulunuyor. Bkz. *Hece* dergisi N. F. Kısakürek özel sayısı, Halman’ın yazısı, Ocak, 2005, sayı: 97, s. 337.

105 N. F. Kısakürek; *Bâbıâli*; İstanbul, Büyük Doğu Yayınları, 2011, s. 258. (İlk basım 1975).

106 Aynı eser; s. 6.

107 *Star* gazetesinde yayınlanan bir yazıdan öğrendiğimize göre Sağlık Bakanı Recep Akdağ, Amerika'da Harvard Üniversitesi'ni ziyareti sırasında Türk akademisyenlerle de bir araya gelmiş ve *Star* gazetesinin *Büyük Doğu* tıpkıbasımlarını okuyucularına dağıtmasını şu şekilde övmüştü: *"Üstad, 'Bizde sistem yok' diye yazmış daha 1960'larda. İşte bugün biz sistem kurmaya çalışıyoruz"*. Bkz. *Star* gazetesi, 8 Haziran 2012. Mustafa Kartoğlu'nun "Teşhisi Necip Fazıl koydu, biz tedavi ediyoruz!" başlıklı yazısından.

108 Son olarak da Başbakan Erdoğan partisinin geleneksel Kızılcahamam toplantısında, konuşmasını şairin "*Yarın elbet bizim, elbet bizimdir! Gün doğmuş, gün batmış, ebed bizimdir!*" mısralarıyla bitirdi. (Gazeteler, 3 Kasım 2012).

109 Necip Fazıl Kısakürek; *Kafa Kâgıdı;* Büyük Doğu Yayınları; İstanbul, 2011, s. 135. (Aksi belirtilmedikçe izleyen alıntı sayfaları metin içinde verilecektir).

110 N. F. Kısakürek; *O ve Ben*, İstanbul, Büyük Doğu Yayınları, 2012 (ilk baskı 1965), s. 73.

111 Necip Fazıl Kısakürek; *Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu*; Ankara, Büyük Doğu Yayınları, 2012 (ilk baskı 1982), s. 17.

112 Bu alıntıları NFK internet sitesine borçluyuz.

113 Bu alıntıyı da NFK internet sitesinde yer alan "Abdülhalik Arvâsi" yazısına borçluyuz.

114 Falih Rıfkı Atay'ın kızı olarak yazarı yakından tanıyan ve onunla ilgili çok farklı bir portre çizen Mina Urgan, anılarında, Şeyh Arvâsi'nin Necip Fazıl'ı ıstırap çektiği " biçimsiz tik" illetinden kısa bir süre kurtardığını söylüyor. *Bir Dinozorun Anıları*; İstanbul, YKY, 1999, s. 97. Urgan, bu olayı Necip Fazıl'ı bir "süper-mürşid"e dönüştüren sürecin başlangıcı olarak görüyor

115 Bu alıntılar da yazarın *Kafa Kâğıdı* adını verdiği anılarından alınmıştır. Burada ekleyelim ki yazar daha önce de *Bâbıâli* başlıklı anılarında, kendisine *Büyük Doğu* yayınlarında yardımcı olanlar da dahil, hemen tüm yazarlardan aşağılayıcı bir tonda söz etmiştir.

116 *Büyük Doğu*'daki bir yazısında, Kısakürek, bu "mahsup"un "Dede Efendi ve Betoven; Sinan ve Mikel-Anj; Fuzuli ve Rasin; Gazali ve Paskal; İbn Sina ve Klod Bernar; Kâtip Çelebi ve Ogüst Kont; Kanuni Süleyman ve XIV. Louis" arasında gerçekleştirileceğini ve bunu da "mahut inkılâp yobazlığını kökünden şifaya ulaştıracak kendi neslinin çözeceğini" söylüyordu. Yüzyılları ve sosyo-kültürel yapıları altüst edip harmanlayan bu liste maalesef ciddiye alınacak değerde görünmüyor. Bkz. N. F. Kısakürek; *Başmakalelerim - I*, İstanbul; Büyük Doğu Yayınları, 2008, s. 108-109. (3 Ağustos 1952 tarihli yazı).

117 Kısakürek, *O ve Ben*'de, "Efendimden aldığım nurla yepyeni bir gençlik yoğurma merakı, bende, 1942'de başladı" diyor; age, s. 237.

118 Bu dönüşüm konusunda Sadettin Elibol şunları yazıyor: "1946 seçimlerinde CHP genel sekreteri Memduh Şevket Esendal'ın İsmet Paşa'ya sunduğu aday adayları listesinden adı silinmeseydi onun şiiri böyle gelişir miydi, dolayısıyla şiirinin iklimini kurma mücadelesi içine girer miydi? Herhalde –Gazi'nin vefatı dolayısıyla yazdığı yazılarda 'kuruluş esprisine' uygun bir profil çizmesine rağmen– adının İsmet Paşa tarafından kırmızı kalemle çizilmesi büyük şairin hayatında tam bir dönüm noktası olmuştur". *Hece* dergisi (NFK özel sayısı), Ocak, 2005, s. 556. Kısakürek'in anıları da bu bilgiyi

(1946 değil, 1941 seçimlerinden söz ederek) doğrular ve "amcalarından eski İttihat ve Terakki kodamanı Kara Kemal'in yetiştirmesi olan Memduh Şevket, onu (kendisini), namzet listesine alıyor; fakat ismi yine çiziliyor" diye yazar ve böylece "*Büyük Doğu*'ya doğru yol almakta serbest kalmış olduğunu" da ekler. *Bâbıâli*; s. 257.

119 N. F. Kısakürek; *O ve Ben*, s. 73.

120 N. F. Kısakürek; *Bâbıâli*; s. 5.

121 Aynı eser; s. 280-281. (Kısakürek dergiye katkıda bulunan yazarlardan şu isimleri veriyor: Peyami Safa, Burhan Belge, Kazım Nami, Ziya Şakir, Reşat Ekrem Koçu, Prof. Kazım İsmail, Prof. Şükrü Baban, Prof. Mustafa Şekip, Bedri Rahmi, Fikret Adil, Sait Faik...).

122 N. F. Kısakürek; *Başmakalelerim*; I, s. 74-75. (*Büyük Doğu*'da çıkan 11 Temmuz 1952 tarihli ve "Bu Sıçanı Gebertiniz!" başlıklı başmakaleden).

123 N. F. Kısakürek; *Benim Gözümde Menderes*; İstanbul, Büyük Doğu Yayınları, 2011, s. 333.

124 N. F. Kısakürek; *Bâbıâli,* s. 320. Yazar, daha sonra kaleme aldığı Menderes'i anlatan kitabında da DP liderinin en büyük hatalarından birinin "Harbiye'den başlayarak ordunun içine girmek, oraya yeni bir mâna, bir çift göz ve kulak yerleştirmek gerektiğini anlayamamak" olduğunu yazacaktır. N. F. Kısakürek; *Benim Gözümde Menderes,* s. 491.

125 Bu konuda bkz. İhsan Dağı; "Necip Fazıl, 12 Eylül ve Türk Sağı"; *Zaman*, 20 Mayıs 2012. İşin en gülünç taraflarından biri de Necip Fazıl'ın, günümüzde "demokrasi kavgası" verdiğini sanan kimi yazarların da kahramanı haline gelmiş olmasıdır. Bunlardan Oral Çalışlar şunları yazıyor: "Büyük yazarları, kalıcı aydınları ölümsüzleştirenin, edebi yeteneklerinin yanı sıra, en ağır koşullarda bile düşüncelerini dile getirebilmeleri olduğunu düşünenlerdenim. Necip Fazıl'ın Dersim katliamını ele alan yazısını çok sonraları öğrendiğimde, onu hayattayken doğru tanıyamadığıma hayıflandım". *Radikal*, 26 Mayıs, 2012. Çalışlar, şeriatçı ideologdan kendi alıntıladığı satırlarda bile, Necip Fazıl'ın Dersim kırımına Kürt hakları açısından değil, "kansızca ve aç gözce Anadolu'yu teslim alan son inkılâp"a düşmanlık içinde baktığını görmüyor, görmek istemiyor.

126 N. F. Kısakürek; *Tanrıkulundan Dinlediklerim*; İstanbul, Büyük Doğu Yayınları, 1999 (Eser, yazarın 1943-1959 yılları arasında *Büyük Doğu* dergisinde aynı başlık altında yayınladığı yazılarından oluşmuştur).

127 N. F. Kısakürek; *İdeolocya Örgüsü;* İstanbul, Büyük Doğu Yayınları, 2010 (18. Baskı). (Bu esere yapılan göndermeler, aksi belirtilmedikçe, izleyen satırlarda sayfa numarası olarak metinde verilecektir.)

128 Buradaki "Führer" benzetmesine Necip Fazıl hayranlarının fazla itiraz etmeyeceklerini düşünüyorum. İslamcı şair koyu bir Yahudi düşmanıydı; Yahudileri Kanuni'den itibaren Osmanlı çöküşünün başlıca aktörleri arasında görüyordu ve Hitler'i Abdülhamit ve Menderes gibi en sevdiği şahsiyetlerle birlikte anmakta bir sakınca görmüyordu. Gerçekten de N. Fazıl'a göre Yahudilerin en çok korktukları şahıslar "Abdülhamit ve Hitler'den ibaret kalmıştı" (*Başmakalelerim*, 3; s. 214). Aynı şekilde, 1954 seçimlerinden sonra da DP'nin gurura kapıldığını söylüyor ve "gururu olmasa ve hadiselerin iç mimarisi içinde kendi zaafını seçebilecek bir duygusu olsaydı, Hitler'in batmasına imkân var mıydı?" diye soruyordu. (*Başmakalelerim*, 1; s. 256).

129 N. F. Kısakürek; *Benim Gözümde Menderes*, s. 491.

130 Kısakürek, *Kafa Kâğıdı*'nda, aile servetinin dökümünü şöyle yapıyor: "(Çemberlitaş'taki) konaktan başka, Beykoz'la Şile arası bir çiftliğimiz, Sarıyer'de malum köşkümüz, Büyükdere'de yeni alınma bir yalımız, Kocamustafapaşa taraflarında han ve evlerimiz, Kapalıçarşı'da dükkanlarımız vardır". Age, s. 59.

131 N. F. Kısakürek; *İdeolocya Örgüsü*, İstanbul, Büyük Doğu Yayınları, 2010 (18. Basım), s. 5. (Bu esere yapılan göndermeler izleyen satırlarda, metinde, sayfa numarası olarak verilecektir).

132 R.T. Erdoğan, Mürşid'in bu sözlerini 2012 Şubat ayında AKP Gençlik Teşkilatına yolladığı "*Gençliğe Hitabe*"sinde kullanmıştı. Bu sözleri izleyen (ve Erdoğan'ın okumadığı) cümlede de, Necip Fazıl, "Halka değil, Hakka inanan; Meclis'inin duvarında 'Hâkimiyet Hakkındır' düsturuna hasret çeken, gerçek adâleti bu inanışta bulan ve halis hürriyeti Hakka kölelikte bilen bir gençlik" özlemini ifade ediyordu.

133 Şemseddin Günaltay; *Zulmetten Nura*, İstanbul, Furkan, 1996 (ilk baskı 1915), s. 99.

134 Öğretim üyeliği yıllarımda çalışkan ve açık fikirli birçok imam-hatipli öğrenciyle karşılaşmış birisi olarak, burada kastettiğim şeyin bu camiayı militan bir ruhla donatarak İslamcı politikalara araç kılmak isteyen espri olduğunu belirtmek isterim.

135 Necip Fazıl Kısakürek; *Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu*; İstanbul, Büyük Doğu Yayınları, 2012, s. 15-16. (İlk baskı 1982).

136 Sadettin Elibol; "Şiirin İklimini Kurma Mücadelesinde Öne Çıkan Bir Şair"; *Hece* dergisi, Ocak, 2005, s. 556.

BARIŞ SÜRECİ, MEZHEP SAVAŞI VE DEMOKRASİ

— *Barış sürecini nasıl değerlendiriyorsunuz?*

— Barış süreci denen gelişmelerin iki boyutu var: Bir boyutunu temenniler oluşturuyor. Diğer boyutunda ise daha önce yapılmış –veya yapıldığını sandığımız– hazırlıklar var. Ne var ki, bugüne kadar hazırlık boyutunun pek işaretlerini göremedik.

Bu aşamaya kadar yapılan şey "barış güzel şey, barış olsun, barışalım" sözlerinin pek de ötesine geçmedi. Fakat barış deyince akla savaş geliyor; "barış", savaşı bitiren bir olgu. Savaş deyince de savaştan barışa geçilirken masaya oturanların birinin yenen, diğerinin yenilen olması lazım. Oysa barış konusundaki söylemlere baktığımız zaman, iki tarafın da kendisini yenen olarak ilan ettiğini görüyoruz.

— *Yani iki taraf da mı kazanıyor?*

Her iki tarafın sözcülerine göre öyle görünüyor! Hükümet açısından, Başbakan'ın konuşmalarına bakarsak, "bunlar terör örgütü, şimdiye kadar söylediklerimizden fazla bir şey verilmeyecek" deniyor. Öcalan'a televizyon ve yakınlarıyla görüşme hakkı verildi; daha sonraki aşamalarda da yerel idarelerde bazı haklar, hatta Anayasa'da vatandaşlık tanımının değişmesi gibi hususlar gündeme gelebilir deniyor. Bunlar hiçbir dayanağı olmayan, AKP grubunda bile tartışılmamış vaatler. Bu durumda Başbakan'ın aslında hiçbir ödün vermediği, bu işi sırf kendi karizmasıyla çözdüğü izlenimi yaratılmaya çalışılıyor.

Buna karşılık öbür tarafa bakarsak, daha Öcalan'ın ilk basına intikal eden ve Başbakan'ı da öfkelendiren ifadelerinden itibaren, farklı bir tabloyla karşılaşıyoruz. AKP'yi kendilerinin iktidara getirdiğini söyleyen, sadece

Türkiye değil, Ortadoğu'da da barış sürecinin mimarı olduklarını iddia eden, bu iktidarı da kendilerinin masaya oturmak zorunda bıraktığını söyleyen bir söylem var ortada. Ayrıca BDP medya organlarında, Öcalan serbest kalmadan barışın da gerçekleşemeyeceği yazılıyor.

Normalde, daha resmî açıklamalar yapılmadan bazı prensip anlaşmalarına varılır; detaylar da daha sonraki görüşmelerde şekillenir. Oysa mevcut iki söylem arasında bir uyum yok. Ayrıca ateşkes sonrasının gelişmesiyle ilgili söylemler de çok farklı. Barış tam olarak ne zaman gerçekleşecek? BDP-PKK cephesine veya *Özgür Gündem*'de yazılanlara baktığımız zaman barış sürecinin birkaç yıl, hatta bazı ifadelerde on yıl kadar sürebileceği gibi ifadeler var.

O zaman, şu ortaya çıkıyor: Gerçek bir barışa hazırlıklı bir girişimle karşı karşıya değiliz.

— Sizce toplum genelinin beklentisi nasıl?

— Diyorlar ki toplumun yüzde 60-65'i barışı destekliyor. Bu açıdan bakarsanız, barış söz konusu olduğunda bu çok düşük bir oran aslında.

Kim savaş istiyor? Barışı herkes ister. Oran en az yüzde doksan olmalıydı. Ama mesele niyet meselesi değil ki. Mesele analitik bir açıklama; analiz yapmaya, durumu anlamaya çalışıyoruz.

— Toplumun geneline anlatmaya çalışıyoruz diyorlar.

İşte bunun için de Akil İnsanlar grubu oluşturuldu. 63 kişi, gruplara ayrıldılar ve bütün bölgelere dağıldılar. Sahada yaşadıkları süreç, bunun da fazla başarılı olamayacağını ve barışa hizmet edemeyeceğini gösteriyor. Bu konuda bence iki yanlış yapıldı. Birincisi "akil"lerin seçim tarzıyla ilgili. Başbakan, oyuncu seçen teknik direktör gibi, tek seçici oldu. Oysa kendini aydın olarak gören bir insanı küçülten bir taraf var bu yöntemde. "Seni akil insan yapıyorum! Onur duyarım; teşekkür ederim!" Bu bir aydın tavrı değil!

Erdoğan, "Fatih Terim'i de akil insan yapacaktım ama onun işi çok" diyerek, seçtiği insanları ne gözle gördüğünü ortaya koydu. Ayrıca isim de yanlış. "İyi niyet heyetleri" gibi bir şey daha doğru olurdu. Hem seçiliş tarzı hem de isimleri çok isabetsiz.

Bütün bunlara rağmen ülkede bir barış havası esiyor. Hani İngilizlerin bir lafı var, “self fulfilling prophecy” diyorlar, kendi kendini doğrulayan kehanet manasında. O barış diyor, bu barış diyor, herkes barış diyor ve sonunda da “mademki herkes barış istiyor”, o halde bir şeyler yapmak kaçınılmaz oluyor.

Pek umutlu değilim ama belki bu yolla da barış gelebilir!

— *Peki, barış hedeflemiyorsa bu süreç neden başladı?*

Daha genel bir çerçevede barış sürecinin arkasında iktidar açısından Türkiye’yi aşan Suriye ve Ortadoğu’yu kapsayan başka bir sorun var.

Türkiye’nin bugünkü en önemli sorunu Kürt sorunu olmaktan çıktı. PKK ile otuz yıldır savaşıldı; şimdi ise adı konmamış bir savaşın içinde Türkiye; Suriye’yle savaşıyor. Çünkü eğer siz iç savaş içinde olan bir ülkenin bir tarafını açıkça destekler, kendi ülkenizde ona olanaklar sunar, silah, para, her tür yardımı yaparsanız, siz de bu savaşın bir parçası oldunuz demektir. Zaten Başbakan’ın, Suriye konusunda bütün konuşmaları bir savaş nutku şeklinde geçiyor. “Esad rejimi bir an önce yıkılmalıdır” diyor, “eli kanlı diktatör” diye ekliyor.

Ne var ki kendisi doğrudan savaşmak niyetinde de değil. Bombalar patlayınca, uçaklar düşürülünce ABD’ye dönüyor, NATO’ya yanaşıyor “sen savaş” diyor. Burada yanlış olan savaşmak niyetinde olmaması değil; savaşın bizzat içinde olması!

Gelen mülteciye kapıları tabii ki açık tutacaksın; onları koruyacaksın; fakat sığınmacı artık siyaset yapmaz. Siyaseti bırakın tam tersi oldu, sığınmacıları örtü olarak kullanan çeteler, iç savaşı daha da körükledi. Bunların en güçlüsü olan El Nusra, El Kaide’ye bağlı olduğunu açıkça ilan etti.

— *Hedeflerine ulaşacaklarını düşünüyor musunuz?*

Bu işte başarılı olacaklarını düşünüyorlardı fakat galiba son bir ay içinde işler değişmeye başladı. Bütün problem de bu. Batı ve İsrail basınında çıkan bazı yazılara bakılırsa, savaş Esad lehine dönmeye başladı. Esad’ın ordusunun büyük bir kısmı, yüzde 70’i Sünni. Tabii onlardan kaçanlar, muhaliflere katılanlar da çok oldu ama Esad çaresini buldu. Ordu zaten yıpranmış, çökmüştü. Manevi yıkıntı içindeydi. Esad ve kurmayları, son

aylarda gönüllülere dayanan 60 bin kişilik yeni bir milis kuvveti kurdular. İran ve Rusya'dan da maddi yardım ve eğitim alıyorlar. Muhalefet ise çok parçalı ve arkasında açıkça bir devlet duramıyor; destekleyen devletler birbiriyle rekabet içinde. Ama milislerin arkasında Suriye gibi hâlâ güçlü bir devlet var. Son haftalarda Suriye, muhaliflerin eline geçmiş bazı yerleri geri almaya başladı.

Bu gelişmeleri Türkiye basını sansürlü veriyor.

— *Esad güçlenirken Reyhanlı'da bombalar patlıyor…*

— Evet, bakıyoruz tam bu sırada bombalar patlıyor Reyhanlı'da. Kime yarar sağlar diye düşünürsek, Esad'a hiçbir yarar sağlamayacağı açık. Esad tüm beyanatlarında hep Türk halkını yanına çekmeye çalışıyor. Ayrıca bombaların, Erdoğan'ın ABD yolculuğu öncesinde patlaması da anlamlı. Elde kanıt yok ama bu tür provokasyonlar, pek iz bırakmayacak ya da karşı tarafı bağlayacak izler bırakacak şekilde yapılır.

AKP'nin açıklamaları inandırıcı değil

Tabii bombaların arkasında Esad'ın ajanları olabilir; fakat Reyhanlı'yla ilgili AKP açıklamalarının fazla bir inandırıcılığı olduğu da söylenemez.

Esad'ın karşısında El Nusra gibi El Kaide parçası bir hareket var. Türkiye'yi işin içine daha fazla çekmeyi, en çok onlar istiyor. Bu arada PYD Başkanı Salih Müslim sık sık söyleşiler yapıyor; Davutoğlu'nun kendisini Esad karşıtı cepheye yönlendirmek istediğini iddia ediyor. AKP'nin Selefi grupları, en radikal İslamcı grupları maddeten desteklediği de Salih Müslim'in söyledikleri arasında! Bu korkunç haberler Türkiye basınında çıkıyor ve fazla yankı uyandırmıyor.

Tabii, çevredeki istihbarat örgütlerini de unutmamak lazım. Esad'ın yıkılması İsrail'in de işine gelecek bir şey. Yeniden birliğini sağlamış bir Suriye yerine, küçük küçük parçalara bölünmüş bir Suriye istediklerini Tel Aviv gazeteleri açıkça yazdılar zaten.

Bu tabii AKP'nin bu işteki sorumluluğunu ortadan kaldırmıyor. Cumhuriyet kurulduğundan bu yana, Türkiye'yi ilk defa bir mezhep savaşı içine sokuyor AKP.

AKP İktidardan Düşmekten Korkuyor

— *Barış sürecinin Kürt halkına neler getireceğini düşünüyorsunuz?*

— PKK ve BDP, süreci kendi çıkarları açısından kullanmayı deniyor. Bugüne kadar ne BDP'nin ne de PKK'nın bu iktidara tam güven içinde olduğunu söyleyemeyiz. Demirtaş'ın "Hükümetin yanındayız" mealindeki beyanı bunun dışında kalıyor ama bunu da çok önemsememek lazım. Her an bir tıkanma tehlikesi çok belirgin. Öyle görünüyor ki, iktidarın kafasında bu sorunu çözmekten ziyade, dış politikada Esad'ı ezmek ve iç politikada da anayasa sürecinde Kürt oylarını yanına almak var. Açıkça söylendi de bunlar.

Fakat unutmayalım, daha önce de sekiz-on defa, ateşkes boyutuyla geçici barışlar yaşadık. Henüz birkaç aylık bir süreçte kesin yargılara varmamak lazım.

Tabii tabloda bir de Erdoğan'a gönül vermiş kitleler var. Galiba onlar da Erdoğan'a, fareli köyün kavalcısı gibi, tatlı nağmelerle ve "akiller" korosuyla köyü farelerden temizleyecek bir büyüleyici gözüyle bakıyorlar. Masalda var, ama bu, bugünkü gerçeklere uygun bir şey değil. Kürt siyasetçileri aslında çok bilinçli insanlar. Öyle kavala kanıp, köyü terk edecek kimseler değiller. Peki, bu arada AKP'ye oy verenler ne yapıyor? Anlaşılan onlar da tam bir güven içinde değiller. Mesela AKP'nin yüzde 70 gibi oy aldığı Kayseri'de bile yuhalandı Akil Adamlar. Protesto edenlere çapulcu dediler; güzel de bunları alkışlayanlar nerede?

Öyle görünüyor ki AKP, iktidardan düşmekten çok korkuyor. Çünkü iktidardan düşerlerse, bunun salt iktidardan düşmekten daha fazla bir şey olacağını düşünüyorlar. Kendileri, nasıl, Menderes devrinin tabiriyle "devr-i sabık" yarattılarsa, yani hep eski defterleri karıştırdılarsa, gelenlerin de kendi defterlerini kurcalamasından ürküyorlar.

— *Sosyalistler ne yapmalı sizce?*

— Bu soru, bizi çağımızda ulusal sorunları nasıl ele almak gerektiğine götürür. Sosyalistlerin temel sorunu ulusal değil, sınıfsal sorundur. Ulusal sorun ise sınıfsal sorunun türevi olup teorik değil, pratik ve konjonktürel bir sorundur. Tarihi maddeciliğin kurucuları bir "ulusallık" kuramı geliştirmediler; Osmanlı halkları, Polonya sorunu, İrlanda sorunu gibi konularda değişen somut durumlara göre farklı duruşlar sergilediler. Bulgar

hareketini değerlendirirken Engels, “her at hırsızını ulusal kurtuluşçu mu sayacağız?” diye sorarken, İrlanda’daki kurtuluşçuları da destekliyordu. “Tarihi uluslar”, “ezilen uluslar”, “büyüyen pazarın devrimci niteliği” gibi “kavramsallaştırma”lar da farklı bağlamlarda kullanıldı. Bu konularda geniş bir literatür bulunuyor.

Şu apaçık ortadadır: Bugün Kürtlere “ezilen halk” demek yetersiz kalıyor; Türk halkı da eziliyor. Sosyalistlerin bu ezilenleri birleştirmek gibi bir hedefi olmalıdır. Bir maden ocağında ya da bir tersanede şu kadar işçi öldü denilirken, kimse bunların kaçı Türk, kaçı Kürt’tü diye döküm yapmıyor. Bir topluluğu bütünüyle “ezilen halk” ilan eder, bütün politikanızı buna endekslerseniz, sonunda siz ezilen Kürtleri değil, Kürt burjuvazisini destekler hale gelirsiniz.

Sosyalistler bence doğru yaptı, süreci Kürtlerin haklarını da gözeterek eleştirdiler. Türk ve Kürt halklarının ortak çıkarını, Kürt halkının temel haklarını da tanıyan bir platform içinde savunuyorlar.

Türkiye bu tabloya sığmaz

— *Yeni anayasa yapmaya çok anlam yüklediler ve bugün eski anayasayı değiştirerek devam etmek görüşü daha ön plana çıktı. Yeni Anayasa hedefinde ne kadar ciddiler ve sizce bunu gerçekleştirebilirler mi?*

— Öncelikle böyle bir hedefleri var, bundan kuşku duymuyorum. Ama bu hedeflerini gerçekleştirebileceklerini, Türkiye’nin bugün sosyal kuvvetlerinin buna müsaade edeceğini sanmıyorum.

İşin aslına bakarsak, bu tarz radikal değişiklikler devrimler ve darbeler sonrasında oluyor. Türkiye’de iki “tam” darbe oldu. Tam darbe derken, meclisin feshedilmesini, Anayasa’nın rafa kaldırılmasını ve yeni bir Anayasa yapılmasını kastediyorum. Bunlar 1960 ve 1980 darbeleriydi ve her ikisi de yeni bir Anayasa ile sonuçlandı. Aslında bunlardan ikincisi, birincisine karşıydı ve bu arada “Silahlı Kuvvetler Birliği” haline gelen darbeci generaller, bunu açıkça ifade ediyorlardı. “1961 Anayasası Türkiye’ye bol geldi” diyorlardı.

Ne var ki Türkiye’nin bugünkü koşullarında gerçekten demokratik bir rejime geçilmesi isteniyorsa, bu, sadece Anayasa değişikliği ile sınırlı kalamaz. Anayasa’yla beraber hukuk dilinde “organik kanunlar” denilen

yasalar da vardır. Bunlar hep bir arada “anayasal rejimi” sağlar. Hatta bazı koşullarda bu “organik kanunlar” anayasadan daha da önemli hale gelebilir. Seçim kanunu, siyasi partiler kanunu, yargıyı düzenleyen kanunlar bunlardandır.

Oysa bu organik yasalardan fazla bahsedilmiyor. Hep Anayasa söz konusu; hatta AKP iktidarı Anayasa’da şimdiye kadar kendi lehine, kapsamlı değişiklikler yaptı. Bu arada demokrasi kavgası yaptığını sanan bir kısım liberal aydınlar da bunlara “Yetmez, ama evet!” dedi. Şimdi bütün bunlar ortadayken, nasıl “ileri demokrasi” bekleyebiliriz? Gerçek şu ki, bu son dönemde Türkiye’de demokratik güçlerin sanıldığından çok daha zayıf olduğu ortaya çıktı. Tutukluların kendilerini savunabilme haklarını savunması gereken kimi “aydın”lar, “demokrasi” adına, gazetelerinde ya da köşelerinde “zanlı”ların aslında “suçlu” olduklarını kanıtlamaya çalıştılar. İnsanlar 1971 darbesinde Org. Faik Türün’ün “Fırtına”larını anımsatan “dalga”larla tutuklanırken, bunlar sık sık “suç duyuruları”nda bulundular. Demokrasi adına yüz kızartıcı bir tablo.

— *Beraberinde kurulmak istenen başkanlık sistemi var zaten…*

— AKP’nin başkanlık sistemini istediği de kesin. Ne yapıp edip, hatta gerekirse o çok övündükleri tüzüklerini de değiştirip, daha –en azından– 2023’e kadar iktidarda kalmak istiyorlar. Tekrar edeyim: Bu iktidar, iktidardan düşmeyi salt iktidardan düşmek olarak görmüyor ve bundan çekiniyor. Başkanlık sistemini, belki de iktidarda daha uzun süre kalmak için bir garanti olarak görüyorlar. Türkiye’nin her geçen gün daha dinselleşmesi de bu sürecin bir parçası. AKP on yıldır iktidarda, tüm kilit noktalarına kendi adamlarını tayin etti, fakat hâlâ “istediklerini yapamamaktan”, “bürokrasi”den şikâyet ediyor. Anlamlı değil mi?

— *Türkiye bu tabloya sığar mı?*

— Bence sığmaz. Bu süreç, Türkiye’de çok büyük karışıklıklara, kargaşaya ve giderek rejimin “destabilizasyon”una yol açabilir. Büyük bir iktisadi krizle birleşirse, çok büyük altüst oluşlar yaşanabilir.

soL gazetesi için Alper Dizdar ile söyleşi, Mayıs 2013

GEZİ GÜNLERİ VE DEMOKRATİK DEVRİM

Toplumsal çalkantıların, devrimci atılımların sürüp gittiği anlarda, yaşananların sağlıklı bir şekilde analizi her zaman zor olur. Çünkü böyle durumlarda tüm olup bitenler, bireylerin zihninde, sınıf dürtüleri bağlantıları içinde değil, daha çok bunları gizleyen ideolojik kılıflar içinde yansır. Ve bu koşullarda genellikle sert çatışmaları gidermek, gerginlikleri yumuşatmak kaygıları ön plana çıkar; "sivri"likler yontulur; "ılımlı" formüller piyasaya sürülür. Öyle görünüyor ki Haziran 2013'te Türkiye'de yaşananlar da bu konuda bir istisna teşkil etmedi.

Gerçekten de Gezi Parkı'nda birkaç ağacın kesilmesine direnme ile başlayan toplumsal hareket, katılımcılar açısından daha çok "çevrecilerin isyanı", "hayat tarzı duyarlılığı", "90'lı kuşağın kavgası" gibi kalıplar içinde değerlendirildi. Oysa durum böyle olunca, Başbakan'ın daha başlangıçta "anlayışlı" bir tavır sergilemesi, örneğin "mademki istenmiyor, biz de Taksim projesinden vazgeçebiliriz!" şeklinde birkaç söz söylemesi gerginliğin azalmasına, sükûnetin tesisine yol açabilirdi. Fakat öyle olmadı. Erdoğan'ın şefliğini yaptığı iktidar korosu, olayları, yurt dışından Türkiye'yi kıskanan "uluslararası güçler"in; yurt içinden de açgözlü bir "faiz lobisi"nin tezgâhladığı bir "komplo" olarak yorumladı. Oysa bu gülünç ve inandırıcılıktan uzak açıklamalar temel gerçekleri gizliyor ve gerginliği daha da artırmaktan başka bir işe yaramıyordu.

Bu koşullarda, durumu gerçek boyutları içinde kavrayabilmek için ne yapmalıyız?

Sanıyorum ki yaşananları somut gerçekliği içinde kavrayabilmek için önce şu soruları yanıtlamaya çalışmamız gerekiyor: Gezi Parkı direnişiyle başlayan toplumsal hareketin anlamı nedir? Bugüne kadar büyük kitleleri

sokağa döken ve bir türlü yatışmayan öfke gerçekten de sınıf çıkarlarından bağımsız sayılabilir mi? Bu kolektif direnişte aslında aralarında çatışma halinde olan bazı toplumsal kategoriler hangi nedenlerle bir araya gelebildiler? İşte izleyen satırlarda, ileride çok daha ayrıntılı analizler gerektirecek olan bu sorulara yön gösterici nitelikte bazı genel yanıtlar vermeye çalışacağım.

1

Kıvılcımı Gezi Parkı'nda çakılan ve kısa sürede Türkiye sathında –İçişleri Bakanlığı verilerine göre– 2.5 milyon insanın sokaklara dökülmesine yol açan toplumsal hareket, sınıfsal açıdan, okumuş orta sınıf tabanına dayanan bir demokratik devrim hareketidir. Bu haliyle, kendine özgü renkler taşıyor olsa, Gezi günleri hiç de iddia edildiği gibi "tamamen özgün" bir hareket değildir. Biliyoruz ki 19. yüzyılın devrimci hareketlerinden itibaren neredeyse tüm demokratik devrimlerin kıvılcımını üniversite gençliği ateşledi. Bizim yakın tarihimizde de medrese öğrencileri, Abdülhamit'in değil, 1876 Kanun-u Esasisi ile ırk ve din ayrımları dışında ilk modern "vatandaşlık" statüsünü getiren Mithat Paşa'nın yanında yer aldılar. Aynı şekilde bugünkü demokratik devrimci harekete de seküler yaşam tarzını benimsemiş, eğitimli, fakat siyasi militanlık tecrübesi olmayan orta sınıf kesimi taban teşkil etti. Bununla beraber bu taban üzerinde en aktif rolü oynayanlar, hareketi bilinçlendirmeye ve emekçi kitlelere yaymaya çalışanlar, sosyalist parti ve gruplara mensup militanlar oldular. Bu yüzdendir ki Başbakan Erdoğan'ın "illegal, terörist unsurlar" diye hedef gösterdiği ve "iyi niyetli gençler"den ayırarak "haklamak" istediği unsurlar da bunlar oldu. Buna karşılık hareketi destekleyen işçi sendikaları bu atılımda belirleyici bir rol oynayamadılar.

2

İdeolojik planda ayaklanmanın ilk dürtüsü olarak ortaya çıkan "hayat tarzıma dokunma!" sloganı, son dönemde AKP'nin İslami bir cumhuriyete doğru hızla ilerlediği kuşkusu yaratan söz ve eylemlerinin ürünü oldu. Bu kuşkular aslında AKP'nin ilk yıllarından itibaren mevcuttu; fakat Anayasa referandumu ve son seçimlerden sonra, Başbakan, bu konuda daha önce

göstermiş olduğu ihtiyatı da elden bırakarak açıkça ve meydan okurcasına "dinci" sloganlar kullanmaya başlamıştı. Daha kuruluşta mahkûmiyetine neden olan dinci-militarist dizeleri ("Minarelerimiz mızrak, camilerimiz kışla vb..") TBMM'de yeniden okuması; şeriatçi şair Necip Fazıl'a yaptığı göndermeler ("Dindar ve kindar nesiller yetiştirme" özlemi); eğitimi dinselleştirme yolu açan "Reform" ve son olarak da alkollü içki kanununa itirazları değerlendirme şekli ("iki ayyaşın düşüncesine değil, dine dayanan kanunu eleştirenler") bu konuda ilk akla gelen örneklerdir.

3

AKP de, karşıtları gibi, esas olarak küçük burjuvaziye, fakat bu ara sınıfın "muhafazakâr" öğelerine dayanan bir parti oldu. Kadrolarını siyasileşmiş esnaf ve küçük ticaret erbabı, mütedeyyin liberal meslek sahipleri, KOBİ'ler ve TÜSİAD'ın yerini almaya çalışan işveren örgütleri çerçevesinde oluşturan bu parti, militan "demir çekirdeğini" de bu kategorilerin en katı ve inançlı unsurlarına dayandırdı. Çevre halklarının işçilikle köylülük arasında bocalayan, kısmen de yaşamını daha çok hizmet sektörünün kırılgan girdileriyle sağlamaya çalışan nüfusu da bu "demir çekirdek"e bol bol malzeme sağladı. Başbakanın hitabet gösterilerine sahne olan mitinglerde meydanları daha çok bunlar doldurdular. Ve her kriz durumunda –özellikle de iktidar çevrelerinde panik yaratan bu son krizde– Başbakan üslubunu bu dar kadrolara göre ayarladı ve keskinleştirdi.

4

Her şeye rağmen, AKP, liberal burjuvazinin farklı nedenlere dayanan desteğini kazanmamış olsaydı bugünkü noktaya böyle kolaylıkla gelemezdi. Egemen burjuvazinin medya organları ve sözcüleri, biraz da tek parti iktidarının uyguladığı merkantil politikanın karşılığı olarak, AKP'nin sınıfsal ve ideolojik hasımlarını devamlı şekilde karaladı ve yıprattılar. Şeriatçı eğilim korkusu içinde yapılmış, fakat fiilî girişime dönüşmemiş darbe sohbetleri ve planlarına yönelik eleştiriler yer yer bir iftira ve aşağılama kampanyasına dönüştü; sıkıyönetim günlerini anımsatan dalga dalga tutuklamalar yapıldı ve yaratılan ortamda dinle pek de ilgisi olmayan bir sürü yazar "laik cephe" kavramını âdeta bir "hasım cephe" şeklinde

sunmaya başladılar. Sonuç olarak da “demokrasi ve askerî vesayetten kurtulma” adı altında yürütülen kavga sonucunda varılan nokta, bugünkü, 2002 yılından çok daha anti-demokratik Türkiye oldu. Bu yolculukta, dilimizde “faşist”, “darbeci”, “mafya” gibi terimler mevcutken, bunların hepsi “ulusalcı” başlığı altında toplandı ve bu kavram liberal jargonda bir karalama aracı haline getirildi. Üstelik bu söylem bir kısım sosyalistler arasında da kabul gördü ve analizlerde kullanıldı. Oysa bu ülkeyi biraz inceleyen herkes bilir ki, “ulusalcı” denilen ve sayıları milyonları aşan toplumsal kategori, aslında, çoğu küçük burjuva kökenli, genellikle demokratik ve anti-emperyalist eğilim içinde, devrimci atılımlardan ürkse bile sistematik devrim düşmanı olmayan, laik cumhuriyete bağlı, kısaca ırkçı ve şoven çevrelere itilmek yerine devrimci güçlere kazanılması gereken yurttaşlardan oluşuyor. 1960’larda bu ülkede, sosyalizm, “ulusal demokratik devrim” programıyla kitlesel boyutlar kazandıysa, sınıfsal dayanaklarını en çok bu sosyal kategoride buldu. Nitekim sık sık düşülen bu teorik hatayı, pratik düzeltti ve Gezi günlerinde ulusalcı demokratlar da devrimci cephede yerlerini aldılar.

5

Kürt hareketi ve “barış süreci” de demokratik devrimci hareketin etkisiyle şekil değiştirdi ve daha sağlıklı temellere oturmaya başladı. Birçok Kürt siyasetçi –bazı ikircikli ve çelişkili çıkış ve beyanlara rağmen– eğer bu ülkede gerçekten demokratik bir barış olacaksa, bunun tüm demokratları karşısına almış, inandırıcılığını yitirmiş ve hâlâ –bir “Akil’in ifadesiyle– “neler yapacağını değil; neler yapmayacağını söyleyen” bir liderle görüşmeler yoluyla değil, demokratik bir devrimle gerçekleşebileceğini açıkça görmeye başladılar.

6

Erdoğan ve Bağış’ın AB kararlarını tanımayan, sözcülerini suçlayan ve azarlayan üslubu AB’yi –ve onlarla beraber bizim bir kısım liberal aydını– AKP’den daha da uzaklaştıran bir faktör oldu. Oysa son günlerde ünlü bir Batılı gazetenin yazdığı gibi, başlangıçta Hristiyan evrensellik temelinde tasarlanmış (Schuman, Adenauer, De Gasperi) Avrupa Birliği’nin bazı

üyeleri, başka birtakım nedenler arasında, “ılımlı İslam” olarak niteledikleri AKP yönetiminde Türkiye’yi AB’ye üye yapmak ve böylece gerçek bir evrenselliğe geçmek gibi bir niyet de ortaya koymuşlardı. Erdoğan ve Bağış bu beklentinin ne kadar hayalci olduğunu ortaya koydular. Öyle ki AB platformlarında canla başla Türkiye’nin avukatlığını yapan Daniel Cohn-Bendit bile artık dayanamadı ve “bu iş bitti” dedi; “Türkiye AB’ye katılamayacak; artık nasıl bir imtiyazlı ortaklık olabilir, bunu düşünmek lazım!”. (*Le Monde*, 27 Haziran 2013).

Sonuç Olarak..

Haziran 2013 demokratik hareketi yıllardır sayısız kitap ve makalede yapılan analiz ve çağrıların yapamadığını yaptı ve “demokratik cephe”yi sahada gerçekleştirdi. Kuşkusuz 2011 yılında yüzde 8.5 olan büyüme oranının 2012’de yüzde 2.2’ye inmesinin yarattığı iktisadi durgunluk ve 90’lılar arasında yüzde 20’yi bulan işsizlik oranı da bu büyük buluşmada belirleyici unsurlardan biri oldu. Ve bu koşullarda Gezi Parkı’nda çadır kuran gençlerin de, neden “tuzu kuru beyaz Türkler”den değil de, çoğunlukla yarınından emin olmayan “kaygılı ve öfkeli” gençlerden oluştuğu gerçeği anlaşılır hale geldi. Ne var ki hareket bitmedi; önümüzdeki dönemde tüm devrimci demokratlara, bir yumruk yemiş ve karşılık olarak geliştirdiği paranoyak söylemle iç ve dış müttefiklerinin çoğunu kendisinden uzaklaştırmış bir iktidarın yine de kurabileceği tuzaklara düşmeden, cepheyi genişletme ve kavgayı günlük yaşam kavgası içinde olayları bütünlüğü içinde kavrama olanağı bulamayan ezilen sınıflara yayma görevi düşüyor.

Evrensel gazetesi, 30 Haziran 2013

KRİZ, AKP VE CEMAAT KAVGASI

— 21. yüzyıl kapitalizminin, mutlak ve sonsuzluğuna ilişkin fikri hegemonya içerisinde şekillenmeye başladı. Dinin ve her tür mistisizmin kitleler üzerinde etkinlik kazanarak, kapitalist sömürüye mecbur edildiği uzunca bir dönem içerisinde devrim ve sosyalizm tahayyülü de insanların hatta solun hafızasından neredeyse silindi. Bugün kapitalizmin krizi ile birlikte gelişen direniş hareketleri içinden insanların değiştirici-dönüştürücü öz gücünün geri dönüşü devrim ve sosyalizm tahayyülünün yeniden harekete geçmesine nasıl bir katkı sağlayabilir. Devrim ve sosyalizmin güncelliği hakkında neler söyleyebilirsiniz?

— “Kapitalizmin krizi”nden söz ettiniz; sanırım sorunun anahtarı burada yatıyor ve yanıta da galiba buradan başlamak gerekiyor. Günümüzde kapitalizm “küreselleşme” denilen uluslararası finans hegemonyası ile ulusal pazarların kendilerine özgü devinimleri arasındaki uyumsuzlukları ve çelişkileri yaşıyor. Azalan gücüne rağmen hâlâ dünya ekonomisinde lokomotif rolü oynayan ABD ekonomisi “toparlanmaya” başladıkça kimi “gelişmekte olan ülkeler” de giderek daha kırılgan hale gelmeye başladı. Bunlar arasında da yapısal özelliklerine göre farklı tepkiler, farklı arayışlar ortaya çıkıyor. Tek benzer noktaları büyük kısmı sıcak paradan oluşan yabancı sermayeye ihtiyaçları. Bu tablonun anlamı şu; 15 Eylül 2008’de Lehman Brothers’ın iflası ve birkaç gün içinde dünya borsalarında trilyonlarca doların buharlaşmasıyla başlayan kriz henüz sona ermedi. O tarihten bugüne, başta FED olmak üzere AB, İngiltere ve Japonya merkez bankaları piyasaya trilyonlarca dolar, euro vb. sürdüler. Yetmedi; FED her ay 85 milyar dolarlık Hazine tahvili ve ipotekli kredi satın alarak likidite pompalamaya devam etti. Şimdi bunu “artık bizim ekonomi toparlanıyor” diye kısıyor ve umudunu buna bağlamış ülkelerde de çığlıklar yükseliyor.

Küçülen pastadan pay almak için “kırılgan ülkeler” faiz yarışına başladı. Sonunda Türkiye Merkez Bankası da –Erdoğan’ın “faiz lobisi” yaygarasına kulak asmayarak– kervana katılmak zorunda kaldı. Kısaca şunu söylemek istiyorum: Küresel kriz çelişkiler içinde sürüyor ve birilerinin nekaheti öbürlerinin hastalanması anlamına geliyor.

Aynı tabloda “Çin mucizesi” de farklı dinamikleri harekete getiriyor ve ülkedeki kontrolcü politika, artan ücretler, büyük Çin firmalarının Batılı devlerle rekabet eder hale gelmesi krizi derinleştiriyor. Yıllarca % 10’un üstünde büyüme sağlamış olan Çin’in bu hızı 2013’te % 7,7’ye düştü. Milli geliri 9 trilyonu aşmış bir ülkedeki bu yavaşlama elbette ki küresel planda etkili olacak. Kriz bitmedi; aksine zamana yayılıyor ve derinleşiyor; liberal çevreler de yeni hesaplar peşinde. Örneğin *The Economist* dergisi geçenlerde “OECD ülkelerinde daha 9 trilyon dolarlık satılabilir toprak ve bina var” diye yazdı. İşte likidite bayramının borca batırdığı ülkeler için bir çıkış yolu!

Bu bayram aslında her yerde gelir dağılımını daha da bozdu. Şu anda Amerika’da en çok tartışılan konulardan biri de bu. İki iktisatçının (T. Piketty ve E. Saez) yaptığı çalışma ABD’de 2009 ortalarında resesyondan çıkıldıktan sonra kazanılan gelirin % 95’inin “en zengin % 1’e gittiğini” ortaya koydu. Krugman da aynı bağlamda bu gelirin % 60’ından fazlasının da en zengin % 0,01’e (yıllık gelirleri 1,9 milyon dolardan fazla olanlara) aktığını yazdı. İster istemez insanın aklına “*Occupy Wall Street*” hareketi geliyor. Kapitalizmin trajik çelişkisi şu ki, bu hareketi coplarla bastıranlar, aslında konumları itibariyle bu hareketin içinde olması gereken insanlar. Ne var ki Birleşik Amerika gerçekten ilginç bir ülke. Parasının üstünde “Allah’a güveniyoruz!” diye yazan bu topraklarda kapitalizm din gibi yaşanıyor ve biraz önce sözünü ettiğim % 1’lik mutlu azınlığı savunanlar *Occupy Wall Street* hareketine katılanlardan çok daha fazla. Kimi *Tea Party* (Cumhuriyetçiler içindeki en tutucu kesim) sözcüleri % 1’lik para babalarına saldıranları Yahudileri ezen Nazi sürülerine benzettiler. Neyse bizde Erdoğan daha insaflı davrandı da Gezi ayaklanmasına katılanları “çapulcu” gibi daha “nazik” bir sıfatla adlandırdı. Buna karşılık aynı olaylarda kafa yaran göz çıkaran polisimiz, New York polisini arattı.

Varılan noktada artık akılla, akılcılıkla savunulamayacak bu durum da aklı küçümseyen, postmodern fantezilere, dine, mistisizme öncelik veren kuramlarla savunuluyor. Şu anda kapitalist dünyada bu hareketi ters çevirecek ve halk sınıfları tabanına oturtacak örgütlenmeler görünmese de kriz derinleştikçe ölüm-kalım kavgası verenler ister istemez tekrar sokaklara dökülecekler. 1789 Fransız Devrimi'nden beri insanlık her kırk elli yılda bir devrimci atılımlara tanık oldu: 1789, 1848, Paris Komünü, 1917 ve Spartaküs, Mayıs-68.. Şimdi 2010'lardayız; dünya kriz içinde ve çıkış arayışlarını, dönüşüm kıvılcımlarını görür gibiyiz..

— *Türkiye'ye gelelim. AKP ve Cemaat'in merkezinde olduğu bugünkü iktidar içindeki çatışmaları nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu krizi, iki iktidar gücünün paylaşım mücadelesinin ötesinde dünyadaki krizle de ilişki içindeki neoliberal düzenin de bir krizi olarak görmek mümkün mü?*

— Bugün Türkiye'de yanıltıcı bir şekilde AKP-Cemaat çatışması şeklinde sunulan kavga, aslında küresel krizin bu ülkeye gecikmeli olarak yansımasından doğan bir durum. Dinî duyarlılık ve siyasi anlayış farklarını öne çıkaran bu sunuş şekli, daha temelde, çıkarları giderek çelişen bazı sınıfların kavgasını gizliyor. Herkes, sanki nesnel bir varlıkmış gibi "*Cemaat*" ya da "*Hizmet Hareketi*"nden söz ediyor, ama kimse de bunun gerçekte tam ne olduğunu bilmiyor. Bu da normal, çünkü "*Cemaat*" formel bir örgüt değil; ne seçilmiş bir başkanı, ne yönetim ve disiplin kurulları, ne de kayıtlı üyeleri var. "*Cemaat*"e atfedilen icraatın da nasıl kararlaştırıldığı, nasıl uygulandığı pek bilinmiyor, karanlıkta kalıyor. İşte çeşitli komplo teorileri de bu belirsizliklerden doğuyor.

Evet, Fethullah Hoca bir manevi lider olarak hareketi temsil ediyor, ama onun da kontrol gücünün sınırları çok açık değil. Herkes Gülen'in iktidarları tehdit eden gücünden söz ediyor; fakat bu arada, belli bir düzeyde, Hoca'nın "doktrin"ini inceleyenler, kitaplarını okuyup tartışanlar da pek ortada görünmüyor. Örneğin Gülen'in son bir iki yıl içinde yayınlanan iki eseri (*Yaşatma İdeali* ve *Yenilenme Cehdi*) fazla bir yankı uyandırmadı. Koyu bir Osmanlıcayla ve bir Ortaçağ ermişi zihniyetiyle kaleme alınmış bu eserleri *Zaman* yazarları bile tartışmıyor, bunlara gönderme yapmıyor. Buna karşılık "*Gülenci*" olarak adı çıkmış modern

kafalı bir sürü yazar, üniversite hocası, işadamı, bürokrat ve sporcu da ortalıkta dolaşıyor.

— *O halde asıl güç nereden doğuyor?*

— Bu güç kuşkusuz *Hareket*'in 120 kadar ülkeye yayılmış okullarından ve Batılı bir gazetenin yirmi milyar dolar civarında değer biçtiği tüm varlıklarından doğuyor. Bunlar küresel kapitalizmle tam bir uyum içinde çalışıyorlar. Bir *Zaman* gazetesi yazarı, yakınlarda, "Cemaat hangi ülkede bir okul açsa, hemen oraya işadamları da gelip ticari bağlar kuruyorlar" diye yazmıştı. İşte dershaneleri kapatma tasarısı ile su yüzüne çıkan AKP-Cemaat kavgasının gizemi de burada yatıyor.

AKP iktidarı 2010 Anayasa referandumu ve 2011 seçimlerine kadar küresel sermayeyi, MÜSİAD'ı, TOKİ'yi, "Anadolu Kaplanları"nı ve on binlerce KOBİ'yi de arkasına alarak yeni bir zengin sınıf yarattı. Oysa İran'da "İslam Devrimi" sonrasında palazlanan "Pasdaran"ı çağrıştıran bu yeni burjuvazide farklılaşan çıkarlar, ideolojik planda da giderek farklı "siyasal İslam" anlayışları ile temsil edilmeye başladılar. Görebildiğim kadarıyla bu gelişme şöyle oldu. Davos çıkışıyla "Arap sokağı"nda kahraman haline gelen Erdoğan, yakın çevresinin de teşvik ve tahrikleriyle, kendisini Ortadoğu'nun lideri olarak görmeye başladı. İsrail'e en karşıt güçlerle (Hamas, Suriye, İran) ilişkiler bu temelde yoğunlaştı ve kamuoyunda kuşkular doğmaya başladı. ABD ve Avrupa diplomasi kulislerinde "Türkiye eksen mi değiştiriyor?" şeklindeki sorgulamalar da ilk kez bu bağlamda ortaya çıktı. Arkadan gelen Arap Baharı ve kısa süre sonra bunun pratikte aldığı şekil ise AKP yönetimini yeniden ve farklı şekilde etkiledi. Suriye ayaklanmasına kadar daha çok eklektik ve pragmatik bir İslamcılık güden Erdoğan, ileride ayrıntıları çok daha netleşecek bir süreç içinde, giderek *İhvan* (Müslüman Kardeşler) yanlısı bir politika izlemeye başladı. *Radikal*'de (27 Ocak 2014) okuduğumuza göre, Esad'ın "Erdoğan bizde demokratik reformları değil, sadece Müslüman Kardeşler'i savundu" şeklindeki beyanları, yakınlarda Suriye'deki *İhvan* siyasi bürosunun bir üyesi tarafından da doğrulanmış bulunuyor. Arkadan Mısır'daki gelişmeler durumu çok daha açık bir şekilde gözler önüne serdi. Burada da Erdoğan tüm ağırlığını Mursi'den yana koydu. Mısır Devlet Başkanı, ülkesine seçmenlerin ancak % 33'ünün katıldığı bir referandumla sadece İhvan'ı

temsil eden bir Anayasa empoze etmiş ve halkın büyük bir çoğunluğunu karşısına almıştı. Erdoğan bu gerçeği görmek istemedi; böylece Sisi'nin askerî darbesinden önce, bizzat Mursi'nin bir "yargı darbesi" yapmış olduğunu göz ardı etti. Aynı Sisi'nin başlangıçta *İhvan*'la bir olarak 12 Mübarekçi generali tasfiye ettiği ise zaten çoktan unutulmuştu..

Evet, Erdoğan bütün bunları görmek istemedi ve daha önce Esad hakkında kullandığı dili bu kez Sisi hakkında kullanmaya, nerede bir topluluk karşısına çıksa orada Rabia işareti yapmaya başladı. Ve bu kraldan fazla kralcı tutumuyla da dünyada tek başına kaldı; Arap dünyasında bile taraftar bulamadı. Böylece Arap Baharı sırasında demokratik kamuoyunda Ortadoğu ülkelerine model olarak sunulan Türkiye, birkaç yıl içinde İslamcı radikalizmin cazibesine kapılmış, ilhamını İhvan'da aramaya başlamış oldu.

Aslında Erdoğan'ın yüzünü çevirdiği gerçek şuydu: Mursi "demokratik meşruiyet"ini her şeyden önce kendi ülkesinde kaybetmişti. Batılı kamuoyunda ise imajı daha büyük bir hasara uğradı. Çünkü unutmamak gerekir ki 1928'de Kahire'de kurulan İhvan'ın tarihi kanlı suikastlarla doludur ve örgüt, kendi ülkesi de dahil, hep terörizm töhmeti altında yaşamıştır. Bu durum pek de haksız sayılamaz. Nasır'ı bir suikastla öldürme girişiminden sonra Mısır'da yasaklanan ve yeraltına inen örgüt, Enver Sedat tarafından hoş görülerek legalleşmiş, fakat daha sonra da Sedat'ı öldürerek tekrar illegaliteye itilmişti. Bu koşullarda İhvan'ın 2011 "Mısır Baharı"na bir katkısı olamazdı ve olmadı da; fakat, örgüt, dağınık bir demokratik cephenin zaafından yararlanarak iktidarı ele geçirmeyi de başardı. Ne var ki despotik yönetimiyle kısa sürede tüm demokratların husumetini kazandı ve talihsiz Anayasa girişiminden sonra, turizm şehri Luksor'a da 58 turistin ölümüne yol açan bir suikastı üstlenen örgütün sözcüsünü vali tayin edince tüm demokratik güçlerle iplerini kopardı. İşte AKP-Cemaat bağları bu gelişim içinde daha da gerilmeye başladı.

Hizmet Hareketi AKP diplomasisinin "Arap açılımı"ndan daha *Mavi Marmara* olayı sırasında kaygı duymaya başlamış ve kaygılarını da Gülen'in ağzından açıkça ifade etmişti. Türkiye'nin dünyadaki yeri ve dış politika konusundaki bu uyuşmazlık zamanla daha da derinleşti. Bunun bir nedeni de şuydu: İslamcı söylemi ön plana çıkarmış olmakla beraber, Cemaat'te bir de "milliyetçi" damar mevcuttu. Gülenciler okullarında

İslamla beraber Türk dilini ve kültürünü yaymaya çalışıyorlar, fakat bu çabaları da hareketin Arap dünyasındaki itibarını sınırlıyordu. Bu özellik Cemaat'in yurt içinde de "Kürt açılımı"na mesafeli durmasına, hatta buna karşı tertipler düzenlemekle suçlanmasına yol açtı.

On yıllık AKP iktidarında burjuvazinin ve liberal aydınların üst katmanları ile kurduğu elitist bağlar Cemaat'i AKP'nin yerel politikacılarından farklılaştırmıştı. Bu özellikleriyle yurt dışında iş çeviren Gülenci kadrolar küresel kapitalizmle çok daha uyumlu ilişkiler içindeydiler. Kısaca *Hizmet Hareketi* Batı yanlısıydı ve Gülen Hoca da bir İslam ülkesine değil, Amerika'ya yerleşerek zaten tarafını seçmişti; öyle Ortadoğu'da girişilecek tehlikeli maceralara sıcak bakacak hali yoktu. İşte bir süredir işaretleri verilen 17 Aralık krizi de, giderek gerginleşen bu ortamda patlak verdi.

Şimdi yanıtlanması gereken sorular şunlardır: 17 Aralık ve ertesinde bazı bakanlar hakkında fezlekeler hazırlayan, bakan çocuklarını tutuklayan savcı ve yargıçlar bu gücü nereden aldılar? Erdoğan ve yandaşlarının iddia ettikleri gibi gerçekten *Cemaat*'in tezgâhladığı bir "yargı darbesi" ile mi karşı karşıyayız? Gülenciler, yıllardır birlikte hareket ettikleri ve kendilerine "ne istedilerse vermiş" bir iktidara karşı, böylesine "haince" bir davranışta bulunabilirler mi? Hamasçı ve İhvancı tutuma ne kadar kızarlarsa kızsınlar, buna cesaret edebilirler mi? Sanıyorum ki bu sorulara net yanıtlar ancak ileride verilebilecektir.

Yine de bugünkü bilgilerimiz çerçevesinde bazı "tez"ler geliştirebiliriz. Önce şunu anımsayalım: Aynı sorular geçmiş yıllarda Ergenekon, Balyoz gibi davalar dolayısıyla da gündeme gelmiş ve Cemaat'in bunlara gücü yetmeyeceği düşünülerek arka plandaki "karanlık güç odakları" sorgulanmıştı. Bu konuda kimi parmaklar yabancı istihbarat örgütlerini ve yerli işbirlikçileri işaret ederken, kimileri de otuz, kırk kişiden oluşan, Cemaat ve partilerden bağımsızlık kazanmış, başına buyruk bir savcı ve hâkim grubundan söz eder olmuştu. O sırada AKP ve yandaşları bu iddialara öfkeleniyor, Erdoğan da kendisini "Ergenekon'un savcısı" ilan ediyordu. Şimdi ise benzer bir senaryo iktidar partisi için yineleniyor; bir kısım devlet adamları aynı "odaklar" tarafından (bu kez darbecilikle değil, yolsuzlukla) suçlanıyor ve Başbakan da her gün, bıkmadan usanmadan,

millete suçlananları yakından tanıdığını, bunların “iyi çocuklar” olduğunu, partisinin “uluslararası bir komplo” ile karşı karşıya kaldığını ve yolsuzluk olan bir ülkede bu kadar yol ve inşaatın yapılamamış olacağını anlatıyor.

Gerçek nerede?

Birkaç yıl önce komutanları içeri alan Cemaat daha da güçlendi, bu kez de iktidarı mı alaşağı ediyor? Böyle bir şeyi düşünmenin gülünç olacağı kanısındayım. Buna karşılık Cemaat’i bütün bu olan bitenlerin dışında tutmak da sanırım aynı şekilde yersiz ve mantıksız olacaktır. Aslında bugünkü uygulamalar son yıllardaki politikasıyla yurt içinde ve dışındaki tüm müttefiklerini kaybetmiş, “karizma”sı buharlaşmış ve tek başına kalmış bir liderin dramını sergiliyor. Erdoğan kendisini iktidara getiren uluslararası oyunun kurallarını anlayamamış ve bunları çiğneyerek çapını aşan girişimlerde bulunmuş, sonunda da seyircilerin ıslıkları arasında hakemlerden kırmızı kart görmüştür. Şu anda yaptığı gibi, hakemlerle ne kadar kavga ederse etsin, sonunda sahayı terke mecbur olacaktır. Eğer gerçek tablo buysa –ki bence budur– bu tablo içinde Cemaat mensupları da ancak dolaylı ve sınırlı bir rol oynamaktadırlar. Zaten Cemaat’in gevşek ve kaygan yapısı daha fazlasına da olanak sağlayamaz. Bu vesileyle Balyoz davasına yol açan valizi taşıyan Mehmet Baransu’nun söylediklerini anımsayalım. Baransu, 2011 ortalarında, gazetesinde, tutuklanmış komutanlara hitaben, “28 Şubat’ta iki bine yakın insanı suçsuz yere ordudan attınız; sekiz bine yakınını zorla emekli ettiniz; evinde ‘suç aletleri olarak’ tespih, seccade, Kuranı Kerim bulduğunuz askerleri aynı gün kapıya koydunuz” diye sesleniyor, başka bir yazısında da birçoğu ile temas halinde olduğunu söylediği bu eski subayları “kaynakları” arasında sayıyordu. Şimdi soralım: Bu emekli subayları böyle bir işbirliğine sevk eden motivasyon katıksız bir Gülencilik midir? Yoksa bunlar haksızlığa uğramış insanların kin ve intikam duygularıyla mı hareket ettiler? Bu sadece bir örnektir, yoksa biliyoruz ki “Cemaat”, kaygan ve puslu yapısıyla her türlü tipi (ajan, maceraperest, psikopat vb.) barındırabilecek bir zemin oluşturuyor. Kısaca Cemaat bütün bu olaylarda aktör değil, araç olmuştur ve zamanında demokratik çıkışları yapmadığı, yapmak istemediği için de bu töhmetten kurtulamayacaktır. Başka bir deyişle bugün Fethullah

Hoca’nın “elimde olsa hepsini bırakırım!” şeklindeki beyanları çok geç kalmış, anlamsız beyanlardır.

Peki bu krizde asıl belirleyici güç hangisidir?

Asıl belirleyici faktör kuşkusuz küresel kriz ve bunun Türkiye’de yeniden mevzilendirmekte olduğu sınıfsal konumlardır. Erdoğan yanlış hesaplarla arkasında Anadolu Kaplanları, “inşaat ya resulallah!” diyen müteahhitler, KOBİ’ler ve geniş bir mütedeyyin esnaf takımından başka bir güç bırakmamıştır. Bakınız, yıllarca hissedarı olduğu Ülker patronu bile şimdi darbeci “faiz lobisi”ne katılmış ve faizlerin artmasından sevincini gizleyemiyor! Kısaca Erdoğan “faiz lobisi” dediği şeyin, aslında her gün övündüğü iktisadi performansını sağlayan finans hegemonyası (başka bir deyişle faiz ve temettü tutkusu) olduğunu görmemiş, yel değirmenleriyle kavgaya girişmiştir. Ve bu kavgayı da, er ya da geç, kaybetmeye mahkûmdur.

— *Peki bu tabloda devrimci güçlerin yeri nedir? Haziran’dan sonra direnişin kimi noktalarda sürdüğünü, forum ve mahalle meclislerine doğru geliştiğini görüyoruz. Bu devrimci potansiyelin izlerini bu dönemde nasıl göreceğiz?*

— Devrimci güçler maalesef hâlâ 12 Mart ve 12 Eylül darbelerinde aldıkları yaraları sarmış ve kurutmuş görünmüyorlar; soldaki dağınıklık devam ediyor. Liberalizme çark etmiş, fakat hâlâ kendisini solda göstermeye meraklı bir kısım aydının maskeli tutumu da bu zaafa katkıda bulunuyor. Örneğin bunlar, koro halinde, yakın tarihimizin en büyük demokratik atılımı olan Gezi direnişini “ilk iki gün iyiydi; sonra hareket dejenere oldu” diyerek eleştiriyorlar. Aslında, bu, dolaylı bir şekilde hareketin bütününü karalamaktır; çünkü diktatörlüğe milyonların başkaldırdığı direnişlerde mutlaka kırıp dökücü (Fransızların “casseurs” dedikleri) marjinal bir takım da çıkacaktır; çıkmazsa da iktidarın ajanları bu işlevi üstlenirler. Fakat devrimci-demokratik disiplin bunların da kontrol altına alınmalarını gerektirir.

Direnişin “forum ve mahalle meclislerine doğru geliştiğini” söylüyorsunuz; bu arada “işyerleri”ni de tabii unutmamak, hatta ön plana koymak lazım; kapitalizm “mahalle baskısı”ndan çok “sermaye baskısı”na

dayanıyor. Günümüzün teknolojik olanakları yeni tip bir devrimci militanlığın oluşmasına zemin hazırladı. İletişim teknolojisi 19 ve 20. yüzyıllardaki zaman ve mekân kavrayışlarını değiştiriyor. Hizmet üretimi giderek mal üretiminin alanını daraltıyor ve hizmet alanındaki “beyaz yakalı” emekçiler kolayca “beyaz Türk” davranışları içine girebiliyor. Sol partiler ikincil konulardaki ayrılık noktalarını bir yana bırakarak bir araya gelmeli ve bu perspektifte bir strateji geliştirmeli. Kürt hareketi de galiba “köşeye sıkışmış bir iktidardan ne koparabiliriz?” hesaplarını bir yana bırakarak tüm solu kapsayan bir demokratik cephede yerini almalı. Bugün sokaktaki adam genellikle umutsuz; “AKP’ye oy vermemeliyiz; güzel! Peki kime oy vermeliyiz?” diye soruyor. Birleşik sol, programı, somut önerileri ve sloganları ile, derinleşen kriz ortamında giderek sayıları artacak olan bu umutsuzlara umut kapısı olmalıdır.

Redaksiyon dergisi ile söyleşi, Şubat 2014

İLK YILDÖNÜMÜNDE GEZİ DİRENİŞİ

— *Gezi direnişi bir yılı geride bıraktı... Siz, bir tarihçi olarak; Gezi direnişini Türkiye siyasal tarihinde nereye koyarsınız?*

— Gezi direnişi siyasal hayatımızda tam bir kırılma noktası oldu. Geniş halk kesimleri, Haziran 2013'te, seçim başarılarıyla başı dönmüş popülist bir demagoji "usta"sına "dur!" dedi. Demokratik ve laik muhalefet, övünülen başarıların aslında temelsiz ve geleceksiz olduğunu; Pirüs zaferinden de öte, bazı yönleriyle geleceğe ipotek koyan "zaferler" olduğunu anlatmak için ayaklandı.

Aslında, bir yıl, bu direnişi bütün boyutlarıyla tarihte alacağı yere oturtabilmek için yeterli bir süre değil. Yine de AKP'nin sınıfsal dayanaklarını, ideolojik hedeflerini ve dış politikadaki gelişmeleri anımsayarak bazı somut şeyler söyleyebiliriz.

Gezi direnişi tam bir yıl önce yaşandı, fakat bardağı taşıran ve direnişe yol açan nedenler daha önceki birkaç yıl içinde oluşmaya başlamıştı. İsterseniz önce bu nedenleri doğuran ortamı hatırlayalım: Aslında 2010'lar iktidar partisi için iyi başlamıştı; 2010, 11 ve 12 yılları Türkiye kapitalizmi için parlak yıllar oldular. Başta FED olmak üzere merkez bankalarının ekonomiyi canlandırmak için piyasaya pompaladıkları paralar daha çok bizimki gibi yüksek faizli piyasalara yaramış, ekonomi yükselişe geçmişti. Böylece 2008 krizinin yol açtığı küçülme (2009, % -5) çabuk aşılmış, izleyen üç yılda da rekor büyüme oranları (sırasıyla % 9, % 8,8, % 9,2) yakalanmıştı. 2011 seçimleri bu ortamda yapıldı ve AKP Haziran ayında % 49,9 gibi bir oy oranı tutturarak kendi rekorunu kırdı.

Bu seçimler 2010 yılı sonunda Tunus'taki gösterilerle başlayan "Arap Baharı" dalgalarını izlemişti. Bu da AKP iktidarı için çok iyi bir rastlantı oldu: Ortadoğu'daki despotik rejimlere karşı halkların demokratik

ayaklanması, Batı'da gözlerin Türkiye'ye çevrilmesine yol açmıştı. Laik-demokratik rejimi ve "ılımlı İslam"ı ile Türkiye pekâlâ bu ülkelere bir "model" olabilirdi. Yine bu sıralarda "Kürt açılımı" da demokrat çevrelerde olumlu bir izlenim yaratmış ve barışçı politika iktidara güveni artırmıştı. Kısaca ortam çok elverişliydi ve Erdoğan'ın Kaddafi'den "İnsan Hakları Ödülü", Suudi Arabistan Kralı'ndan da "İslam'a Hizmet Ödülü" almış bir lider olduğu çoktan unutulmuştu. Evet tablo mükemmeldi, ama seçimleri hemen izleyen dönemde biri içeriden, diğer ikisi de dışarıdan kaynaklanan üç gelişme bu tabloyu hızla kararttı.

— *Nelerdi bu gelişmeler?*

— İç gelişme AKP liderinin psikolojisi ile ilgiliydi. 2010 Anayasa referandumu ve arkasından 2011 seçimlerinde ulaştığı oy oranları, daha önce çok sıkıntılı günler yaşamış Başbakan'ın kendisine olan güvenini büyük bir hızla artırdı. Artık Erdoğan siyasette, kendi deyimiyle, çıraklıktan "usta"lığa terfi etmişti. Aslında o günlerde kimse bu değişimin üzerinde durmadı; Başbakan'ın açıklaması da bir çeşit siyasi latife gibi algılandı ve "meğerse dokuz yıldır bir çırak tarafından yönetiliyormuşuz!" diye gülünüp geçildi. Ne var ki bugün bu metamorfozun sonuçlarını çok daha net bir şekilde yaşıyoruz. Şöyle: "Çıraklık" döneminde Erdoğan, yakınlarını dikkatle dinliyor, hatta eski danışmanlarından Dengir Mir Fırat'ın söylediğine göre, âdeta onları görüş beyan etmeye zorluyordu. Oysa "Usta Erdoğan" artık kimseyi dinlememeye, görüşlerine aykırı bir şey söyleyenlere sinirlenmeye başlamıştı. Dili de bu süreç içinde giderek sivrileşti ve son dönemde, Gezi direnişinden sonra da klinik semptomlar göstermeye başladı. Öyle ki bugün varılan noktada, Türkiye'nin başbakanı, aleyhindeki her söze, bu söz muhalefet liderinden de gelse, artık "Sen kimsin ya!" diye başlayan cümlelerle yanıt veriyor. Burada şunu da eklemeliyim. Bu değişiklik, yıllarca AKP'yi destekleyen kimi liberallerin sandığı gibi Başbakan'ın dünya görüşü ve demokrasi anlayışı ile ilgili değildi. Değişiklik şuradaydı: Üstadı Necip Fazıl gibi "halkın değil Hakk'ın egemenliği"ne inanan Erdoğan, artan oylarıyla, artık çok daha otoriter bir tonda konuşmaya ve eskiden söylemekten kaçındığı şeyleri daha rahatlıkla söylemeye hak kazandığı inancındaydı. Yine de bugün bile tüm düşünce ve inançlarını tam bir açıklıkla söyleme noktasına geldiğini söyleyemeyiz.

Görünüşe göre, Erdoğan, kendini ve etrafını bunları da 2023 yılında duymaya hazırlıyor.

— *Gelelim dış etkilere?*

— Dışarıdan gelen dönüştürücü etkiler ise Suriye'de ve Mısır'da Arap Baharı'nın yol açtığı gelişmelerden kaynaklandı..

AKP iktidara geldikten sonra Suriye ile dostça ilişkiler kurmuştu. Bu ilişkiler 2009'dan itibaren yoğunlaşmış ve işler orduların ortak tatbikat, hükümetlerin de ortak oturum yapmasına kadar varmıştı. Oysa 2011 başında Suriye'de halkın ayaklanması, Esad rejiminin bunu şiddetle bastırmaya çalışması ve bu arada da Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin hızla artması ilişkileri tam tersi yöne çevirdi. Yine de ipler hemen kopmadı ve iki ülke arasında –bazen saatlerce süren- görüşmeler yapıldı. Bu görüşmelerde nelerin konuşulduğunu bilmiyoruz, belki hiçbir zaman da öğrenemeyeceğiz; fakat bunlar da sonuç vermedi ve sonunda ipler koptu. Sonraları Erdoğan bu konuda kabahati tamamen Esad'a yüklemiş ve "(Baasçılar) önerdiğimiz demokratik reformları kale almadılar" demiştir. Oysa Esad'a göre de Erdoğan, Suriye'de sadece *Müslüman Kardeşler'*i savunmuş, demokratik reformların sözünü bile etmemişti.

Mısır, tarihi ve uygarlığı itibariyle Arap dünyasında lider konumunda bir ülkedir ve bu konuda tüm Araplar arasında ortak bir duyarlılık vardır. Oysa bu ülkede Nasır'dan Mübarek'e kadar Müslüman Kardeşler (İhvan) hep terör örgütü sayılmış, yeraltına itilmiş ve aradaki Enver Sedat parantezi de kendisinin İhvan militanları tarafından öldürülmesi ile kapanmıştı. Buna karşılık Türkiye'de *Milli Görüş*'çü çevreler ve onların uzantıları *İhvan*'a hep sempati beslediler; hatta Erbakan başbakan iken, basına, Mübarek'ten onlara hoşgörülü davranmasını istediği yönünde haberler sızmıştı. Nasır'ın karşı-devrimci diye idam ettirdiği ünlü İhvan kuramcısı Seyyid Kutup da Türk İslamcılarının çok okuduğu ve sevdiği bir yazardı. İşte Arap Baharı Mısır'da Mübarek'i bu koşullarda düşürdü ve ülkede en örgütlü hareket olan Müslüman Kardeşler'e de iktidar yolu bu koşullarda açıldı. Böylece, Mursi liderliğinde AKP'den mülhem "*Özgürlük ve Kalkınma Partisi*"ni kuran İhvan, aynı yıl (seçmenlerin % 40'ına yakın bir kısmının katılmadığı) seçimlerde de oyların % 37,5'ini alarak iktidar oldu. Bu dalga içinde Mursi cumhurbaşkanlığı seçimlerini de kazandı.

Ne var ki, İhvan, Mısır'da iktidar olmuş, fakat demokrat olamamıştı. Aslında seçim sonuçları kendisini muhalefete çok daha hoşgörülü davranmaya zorlayıcı nitelikteydi. Oysa Mursi ülkesine halkın ancak üçte birinin katıldığı, katılanların da üçte birinin "hayır" dediği bir referandumla anti-demokratik bir Anayasa empoze etti ve sonunda da kendisini seçenlerden daha büyük kalabalıkları sokağa dökmeyi başardı. İşte Sisi'nin darbesi bu koşullarda gerçekleşti. O Sisi ki, başlangıçta Mursi'nin savunma bakanı olmuş ve Mübarekçi generalleri Mursi ile beraber temizlemişti.

Bugün Erdoğan "seçim" ve "demokrasi" adına kayıtsız şartsız Mursi'nin yanında yer alıyor, her vesileyle Rabia işaretleri yapıyor ve onu eleştirenleri de "Sisi ve darbe destekçisi" ilan ediyor. Oysa daha sonraki kanlı olaylar ve Sisi askerlerinin halk üzerine ateş açmaları aslında Mursi'nin konumunu aklamıyor; aksine, Mısır halkının yarattığı tarihi fırsatı rezil ettiği, ülkesini kanlı bir diktatöre teslim ettiği için sorumluluğunu daha da artırıyor.

AKP'nin İhvan'la neredeyse organik ilişkiler içine nasıl girdiği zamanla daha iyi anlaşılacak, karanlık noktalar aydınlanacaktır. Şimdiye kadar bu ilişkilerin en açık ve somut örneğini iktidar partisinin 2012 genel kongresinde gördük. Çok parti döneminde benzeri görülmemiş şekilde bir *One-Man-Show*'a dönüşen bu kongreye Cumhurbaşkanı sıfatıyla Mursi de katılmış ve "Usta"ya minnet duygularını dile getirmişti. Mısır gibi bize hep mesafeli davranmış ve Türk sekülerizmini küçümsemiş bir devletten gelen bu jest, kuşkusuz Erdoğan'ın egosunu daha da kabartan bir unsur oldu. Oysa aynı jest gururlu Mısır aydınları için kırıcı olmuş, Mursi'nin hanesine olumsuz bir not olarak yazılmıştı. Sisi döneminde büyükelçimiz Mısır'dan apar topar kovulurken, bu ülkenin aydınlarından hiçbir sempatik sözün yükselmemiş olması anlamlı değil midir? Erdoğan yeni Boğaz köprüsüne Mısır'ı alan Yavuz Selim'in adını koydu; fakat kendi iktidarında Mısır'daki elçimizi bile yerinde tutamadı ve onun kovulmasına neden oldu.

— *Özetlersek?*

— Evet özetleyelim: Suriye ve Mısır'la ilişkiler, aslında AKP dış politikasını özetliyor ve onun iflasını sergiliyor. Benzer olaylar, daha hafif şekillerde, Irak ve İran'la da yaşandı ve hâlâ da yaşanıyor. Erdoğan'ın Peres'e "siz adam öldürmeyi iyi bilirsiniz!" dediği Davos skandalını ve İsrail'le ilişkileri ise hiç konuşmayalım daha iyi. Dokuz vatandaşımızın

hayatına mal olan bu fevri "diplomasi", İsrail'in Gazze politikasında zerre kadar bir değişikliğe yol açtı mı? Hayır! Aksine zavallı Gazze halkından bugün kimse bahsetmiyor. Bütün bunların sonucu şu oldu: Ortadoğu sorunlarının inceliklerinden bihaber bir kadro, kasıntı içinde, Osmanlıları da yıkıntıya götürmüş bir "Osmanlıcılık" takıntısı ile sahaya çıkmış ve yanıtını da almıştı. Aynı süreç içinde Türkiye, kendi ülkesinde Kürtlerle barış nutukları atarken, Suriyeli Kürtleri Esad'a karşı Sünni Cihad'a kışkırtıyor; en fazla politikacı ve gazetecinin hapsedildiği ülke haline geliyor; dış basının da en ağır eleştirilerine hedef oluyordu. Oysa genel tablo bu iken, Erdoğan hâlâ yüksek perdeden konuşmaya, herkesi azarlamaya devam ediyordu. İhvan'la ilişkiler "Usta"nın söylemini de değiştirmiş ve bu arada eğitime "imam-hatip kültürü"nü egemen kılacak "reform"lar şırınga edilmişti. İktisadi büyüme hızı da çok azalmış ve özellikle gençler arasında işsizlik artmaya başlamıştı. İşte tüm demokratları isyan ettiren, hatta yer yer çıldırtan ve biber gazlarına, Toma'lara ve (plastik-gerçek) mermilere rağmen direnişe sevk eden psikoloji bu koşullarda gelişti. Gezi direnişi bir isyan psikolojisinden doğdu.

— *Gezi direnişi üzerinden tam bir yıl geçti; bu süre içinde yaşananları nasıl değerlendiriyorsunuz?*

— Erdoğan tüm demokrat ülkelerde yaşanan, ülkemizde de yoğunluğu itibariyle belki de bir ilk teşkil eden Gezi olayını anlayamadı, daha doğrusu anlamak istemedi. Gezi direnişi, bir yönüyle de, kendisinin yıllardır sergilediği nefret söylemine karşı kendiliğinden oluşmuş bir nefret eylemiydi; oysa kendisi bu nefretin nedenlerini anlamaya çalışmak yerine, sokağa dökülmüş milyonlarca insana hakaret etti; onları "çapulcu" ilan etti. Bugün, hareketin ilk yıldönümünde bile, Erdoğan, şeriatçı yazar Necip Fazıl'ın ideoloji ocağı MTTB'nin tertiplediği toplantıda gençlik kollarına şöyle hitap ediyor: "İşte Geziciler var ya, Geziciler, onlar fikri olmayanlardır. Onlar düşüncesi olmayanlardır. Onlar dikili bir ağacı olmayanlardır. İşte siz böyle bir gençlik olmayacaksınız! Siz kalemle konuşacaksınız, bilgisayarlarınızla konuşacaksınız!". Tabii Youtube'u, Twitter'ı, hatta belki de Google'u da olmayan bilgisayarlarla!! Oysa Gezi direnişi, aslında, AKP'nin İslamo-faşizan gidişine "dur" dedi, akıntıyı tersine çevirdi. 17 Aralık'ta yolsuzluğa vurulan "darbe" ise düşüşü

hızlandıracak bir “altın vuruş” oldu. Bakınız yolsuzluk, hırsızlık vakaları her devirde, her ülkede görülen vakalardır. Fakat Erdoğan bir “ilk”lerin adamı; burada da bir “ilk”i başlattı ve hırsızları değil, polisleri kovaladı. Gerçekten de postmodern bir kovalamaca! Bunu da “darbeyi önlemek” diye adlandırdı. AKP iktidarı bu mide bulandırıcı “hırsız-polis oyunu”nun altından çok zor kalkacaktır.

— *Fakat bütün bunlar yine de son seçimleri kazanmasını engellemedi?*

— Evet engellemedi; fakat gelişmeler o kadar hızlı oldu ki kitleler henüz olup biteni layıkıyla kavrayamadılar.. Hani “Türk’ün aklı sonradan gelir” deniyor ya.. Fakat şu da var: AKP aslında son seçimlerin galibi değil, bir bakıma en büyük kaybedenidir. Erdoğan bu seçimleri kişisel plebisiti haline getirdi ve % 43,5 oy aldı; oysa plebisitlerde kazanmak için en az % 50 oy almak gerekir. Seçimlerde kimse belediye adaylarını göremedi; her yerde Erdoğan vardı; her yerde Erdoğan konuşuyordu ve seçmen çoğunluğu da Erdoğan’a “Hayır” dedi. AKP son seçimlerde oy kaybeden, hem de önemli ölçüde oy kaybeden tek parti oldu. Oyların dışında liberal desteği kaybetti; Cemaat’i kaybetti; şimdi sıra kendi içinde bölünmelere geldi. Son günlerde faizle ilgili tartışmalarda bunun ilk işaretlerini görür gibi oluyoruz.

— *Bu da galiba bizi AKP’nin sınıfsal dayanaklarına götürüyor?*

— Doğru. AKP işçilerden, köylülerden de çok oy alıyor, ama asıl sınıfsal dayanağını muhafazakâr orta sınıf, yükselen Anadolu burjuvazisi, KOBİ’ler ve esnaf takımı teşkil ediyor. Ayrıca partinin, 19. yüzyılda III. Napolyon’un seçim kazanmak için örgütlediği “10 Aralık Derneği” gibi, lumpenlerden oluşan vurucu güçleri de var. Erdoğan’ın “evde zor tutuyoruz” dediği, yine de ara sıra ellerinde sopalarla, palalarla sokaklarda arzı endam eden tipler bunlar. III. Napolyon, % 74,5 oyla cumhurbaşkanı seçilmişti; fakat Anayasa ikinci kez seçilmesini önlüyordu. O da Anayasa’yı değiştiremeyince, darbe yaptı; sanmam ki bizle benzerlik oralara kadar gitsin!?

Genel tablo bu, fakat AKP’nin seçim kazanması için mutlaka esnafı, KOBİ’leri, inşaat oligarklarını tatmin etmesi gerekiyor ve bunun yolu da düşük faizden geçiyor. Yüksek faizler en çok bu tabakaları etkiliyor; iflasları artırıyor ve Erdoğan’ın feryadı, Merkez Bankası başkanını haşlaması hep bu kaygıdan kaynaklanıyor. Unutmayalım önümüzde

cumhurbaşkanlığı seçimleri var. Oysa düşük faiz de sıcak para girdilerini kısıtlıyor, cari açığı kapama olanaklarını zorlaştırıyor, büyüme hızını düşürüyor vb. Yani iki ucu da kirli bir değnek.. Ali Babacan ve Mehmet Şimşek'in açıklamalarına, kurumların "ilkeli davranış içinde olmalarını" savunan sözlerine bakılırsa AKP'nin aşmakta hayli zorlanacağı kırılma işaretleriyle karşı karşıyayız. Bilmiyorum adı geçenler sözlerinin arkasında durabilme kararlılığını gösterebilecekler mi? Önümüzde Arınç ve Bayraktar gibi düş kırıcı örnekler var.

— *Bu çelişkinin cumhurbaşkanlığı seçimlerini de etkileyeceği söylenebilir mi?*

— Çoğu kimse son seçim sonuçlarına dayanarak Erdoğan'ın kolayca "Çankaya'ya çıkacağını" söylüyor. Ben hiç de bu kanıda değilim ve bu seçimlerin çok zor geçeceğini, ülkedeki gerginliği daha da artıracağını düşünüyorum. Çünkü o hale geldik ki, artık Erdoğan demek azarlama, gerginlik ve kutuplaşma anlamına geliyor. Türkiye Başbakanı bu gerginliği bir süredir dış ülkelere de yaymaya başladı. Bakınız milyonlarca satan bir Alman gazetesi (*Bild*) Erdoğan'ın ziyareti arifesinde, Türkçe ve Almanca başlıklarla, "Gelmeyin! Burada istenmiyorsunuz!" diye yazılar yazdı. Bu da bir "ilk"! Cumhuriyet tarihinde ilk kez böyle bir olay yaşanıyor. Erdoğan "şu kadar yardım ettik" diye övündüğü Somalilileri bile bölmüş olacak ki, geçenlerde orada da bir THY hizmetlisini öldürdüler. Böylesine vahim olaylara o kadar alıştık ki, bu feci cinayet basında pek de yer işgal etmedi..

Şimdi tekrar Cumhurbaşkanlığı seçimlerine dönelim. Erdoğan bütün bu gelişmelere rağmen bu seçimleri kazanabilir mi? Evet, kazanabilir. Hatta favori de görünüyor. Sınıfsal dayanakları dışında, bu konuda elinde iki koz bulunuyor. Bunlardan birincisi herkesin övdüğü "hitabet" yeteneği; ikincisi de bu yeteneğini etkin kılacak olan ve tüm kanalları kapsayan TV ordusu! Aslında bu "hitabet" yeteneği demokrasi açısından hiç de olumlu bir nitelik olarak sayılmamalı. İlk ve klasik örnekleri ta eski Yunan'da ortaya çıkan bu sanat orada da makbul sayılmıyordu. Aristo, sofizm okulunun temsil ettiği bu sanatı demokrasiyi demagojiye dönüştüren bir araç olarak eleştirmiştir. İslam ve Osmanlı kültüründe de Sofistler, "safsata erbabı" olarak horlanıyordu. Burada Platon'un diyaloglarından (*Phaedrus*) bir cümle nakletmek istiyorum: "Hatiplik iddiasında olanlar için zorunlu olan şey,

gerçekten doğru olan şeyleri incelemek değil, sıradan insanlara, bir hükme varmak isteyen kimselere doğru görünen şeyleri incelemektir; dahası, gerçek değeri, gerçek güzelliği olan şeyleri değil, böyle görünen şeyleri incelemektir. İnandırmanın yolu, gerçeklerde değil, buradadır". İşte bence bugün Türkiye'de tam da bu durumla karşı karşıyayız. Banka müdürleri, bakan çocukları evlerinde milyonlarca dolarlarla, eurolarla, para sayma makineleriyle yakalanıyor; fakat o da ne? Erdoğan TV ekranlarında boy gösteriyor; esip üfürüyor; "Siz hiçbir şey görmediniz!" diyor; "Komplo!" diyor; "Darbe!" diyor; "Pensilvanya!" diyor ve milyonlarca insan da, Başbakan'ı, şapkadan tavşan çıkaran bir sihirbaz gibi alkışlıyor. İşte Erdoğan'ın "hitabet sanatı" bu! İster "büyülenme!" deyin, ister "akıl tutulması!", sonuç ortada. Fakat biz yine de seçimleri bekleyelim. Gerçek tablo o zaman ortaya çıkacak. Oysa şurası da bir gerçek ki, Çankaya'da Erdoğan demek, gerginliğin, kutuplaşmanın, nefretin daha da tırmanması, krizin daha da derinleşmesi demek.. Gezi bir demokratik devrim atılımıydı; ülkenin de Gezi ruhuna uygun bir cumhurbaşkanına ihtiyacı var..

— *Son olarak şunu sorayım; sizce yirmi yıl sonra tarih AKP'yi ve Gezi'yi nasıl yazar?*

— Yirmi yıl sonra AKP diye bir partinin mevcut olmayacağını, şanslı bir konjonktürün yarattığı bu yapay ve eklektik kuruluşun –tıpkı esinlendiği Demokrat Parti ve ANAP örnekleri gibi– tarihe karışmış olacağını düşünüyorum. Erdoğan'ın başdanışmanı, geçenlerde bir köşe yazısında artık AKP'nin kalıcı bir parti olduğunu savunuyor, üye sayısı, kadın kolları, gençlik kolları hakkında rakamlar veriyordu. Böyle bir savunma bile şimdiden içlerine kurt düştüğünü, bir güvensizliğin başladığını göstermiyor mu? Aydınlar ülkede "dikta var mı, yok mu?" diye tartışadursun, gerçek şu ki Recep Tayyip Erdoğan ülkede bir diktatörlük kuramadı; kuramaz; buna çapı müsait değil; fakat kendi partisi içinde koyu bir dikta kurdu ve AKP'yi "keramet" sahibi bir şeyhin tekkesi haline getirdi. Partiyi birlikte kurduğu en yakın arkadaşlarını bile kırdı, küçülttü. Bir Başbakan yardımcısı düşünün ki TV kameraları karşısına çıkıyor ve "Erdoğan beni kum torbasına çevirdi!" diye ağlaşıyor! Üç gün sonra da –arada neler oluyorsa?– kaldığı yerden övgülerine devam ediyor. Bir cumhurbaşkanı düşünün ki, bir toplantıda Başbakan'ın fevri patlamasını önleyeceğine, onun peşine takılıp

salonu terk ediyor! Mini-liderlerden ise hiç bahsetmeyelim. Kısaca Erdoğan parti lider kadrosunda saygınlık diye bir şey bırakmadı; parti içi demokratik evrim olasılığını yok etti. Bu durumu içine sindiremeyen siyasetçiler ise partiden uzaklaştı ya da uzaklaştırıldı. Erdoğan gidince, büyük bir olasılıkla bu tekke çökecek, müritler (ve mürit görünenler) hızla dağılacak. Bu, elbette ki AKP'nin ön plana çıkardığı düşünce ve değerlerin sonu anlamına gelmiyor; bunlar başka adlar taşıyan partiler ve siyasetçiler tarafından savunulmaya devam edilecektir. Fakat sanıyorum ki siyasal hayatımızdaki AKP parantezi kapanmış olacak ve Gezi direnişi de perdenin kapanışını tetikleyen baş aktör olarak tarihe şanlı harflerle yazılacaktır. Bu fırtınalı dönemdeki –aslında büyük ölçüde, fedakâr halkın ve emekçi sınıfların hanesine yazılması gereken– başarıların gerçekçi bir bilançosunun da ancak o zaman yapılacağını düşünüyorum.

Evrensel gazetesi ile söyleşi, 4 Haziran 2014

KİTAPLAR ARASINDA:
BİLİM, KÜLTÜR VE SİYASET

(2013 Kitap Fuarı Söyleşileri)

Cumhuriyet Kitap

Söyleşi: Gamze Akdemir, 31 Ekim 2013

— *TÜYAP Kitap Fuarı'nın onur yazarı olmak konusundaki duygularınızı sorarak başlayalım söyleşimize.*

— Doğrusu böyle bir seçim beklemiyordum. İnsan bu konularda biraz da önyargılı oluyor. Ben de bu gibi seçimlerde çevre, geniş okuyucu kitlesi, önemli destekler vb. faktörlerin rol oynadığını sanıyordum. Ne de olsa bir fuar söz konusu. Saydığım faktörlerin hiçbiri benim durumuma uygun olmadığı için de seçilmem benim için sürpriz oldu. Ve tabii, yaşamı kitaplar arasında geçmiş biri olarak, çok hoş bir sürpriz. TÜYAP Kitap Fuarı, 2002 yılında emekli olup İstanbul'a yerleştikten sonra hiç kaçırmadığım bir kültür etkinliği olduğu için memnuniyetim daha da büyük oldu. Beni seçen kurul üyelerine teşekkür borçluyum. Dilerim bu yüzden eleştirilere muhatap olmazlar..

— Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik *kitabınızla devam edersek; nasıl bir inceleme serüveniydi? Nelerle, belki sürprizlerle karşılaştınız? Osmanlı-Türk romanı nasıl doğdu? Çöken bir imparatorlukta, Osmanlılıktan Türklüğe geçiş sürecindeki kimlik tazelenmesi yazına nasıl yansımıştı? Yazarlarda nasıl duygular uyandırmış, metinler bundan payını nasıl almıştı?*

— Bu kitabımda ele aldığım romanlardan birçoğunu çok daha önce de okumuştum. Hepsi de bende az veya çok iz bırakmıştı. Yıllar geçiyor, siz de değişiyor, kendinizi yeniliyorsunuz. Bunları Osmanlı-Türk tarihi konusunda yaptığım çalışmalar ışığında yeniden okuyup değerlendireyim, dedim. Bir de şu var: Ben Osmanlı ve Türkiye tarihiyle ilgili çalışmalarımı hep Batı'yı da kapsayan geniş bir çerçeve içinde ele almıştım. Aynı yöntemi romanla ilgili çalışmamda da denemek istedim. Zaten başka vesilelerle de sık sık söyledim, 19. yüzyıldan itibaren bizim tarihimiz Avrupa tarihinden izole edilerek anlaşılamaz. Roman tarihimizde de bu böyle. Örneğin bizde

1950'lerde köy romanları çok modaydı ve çok kimse de bunu bize özgü bir şey sanıyordu. Oysa kitabımda gösterdiğim gibi, bu tür romanlar çok daha önce Avrupa'da da yazılmıştı. Bu vesileyle köy romanının öncüleri olarak İsviçreli Gotthelf ve Fransız George Sand'ın romanlarını keşfetmiştim...

Osmanlı romanı modernleşme çabaları içinde, kısmen bu çabaların ürünü, kısmen de bu çabalara tepki olarak doğdu. İlk romanlardaki biraz da karikatüral Batılı ve Doğulu tipler bu ikilemi yansıtıyor. Batılılaşma çabasındaki "alafranga" tiplerin gülünç, problemli kişilikler şeklinde sunuluşu dinci ya da (yeni doğmakta olan) milliyetçi ideolojinin ürünü. Bu romanlar aynı zamanda "batılılaşma" veya "modernleşme" dediğimiz sürecin sağlıksızlığını da gösteriyor.

— *Romanı Osmanlı'dan bu yana hangi dönemleri hangi başat özellikleri ve eğilimleri konu edinerek incelediniz? Ve sizin deyişinizle çalışmanızda, Türk romanında kimlik ve evrensellik arayışları konusunda özetle nasıl bir tartışmayı kışkırtmak istediniz?*

— Genellikle toplumsal tarih araştırmalarımdaki dönemleri konu edindim. Romanların ilk ortaya çıktıkları dönem, Jön-Türkler ve Abdülhamit dönemi, Kurtuluş Savaşı, Tek Parti Dönemi vb. Bizde tarih çalışmalarında en çok 1970'lerde üretim biçimleri tartışılırken romancılara başvurulmuştur. O sırada Kemal Tahir'in *Devlet Ana*'sı, Osmanlılarda Asya tipi üretim biçimini savunanların başlıca referansları arasındaydı. Bu roman sanki bir bilimsel tarih kitabıymış gibi muamele görüyordu. Ben romancılara çok daha geniş bir perspektif içinde yaklaşılması kanısındayım ve çalışmamda da bunu savundum.

Evrensellik konusunda şunu da eklemek isterim. Bizde edebiyat tarihçileri konuyu işlerken sadece Türk-Müslüman yazarları ele alırlar. Oysa Osmanlı toplumundan koparak bağımsızlığına kavuşmuş ülke romancıları da tarihi roman yazdıkları zaman aslında Osmanlı romancılarının işlediği konuları işliyorlar. Bir bakıma bunlar da "Osmanlı yazarı" sayılmalı ve kitabımda bunlara da yer verdim. Sırp İvo Andriç, Yunanlı İlias Venesis, Rumen Panait İstrati vb. Tabii bunların perspektifi çok farklı, fakat o da Osmanlı'nın bir parçası.. Onları da bilmemiz, anlamamız lazım..

— *Modern romanın doğuşuyla burjuvazinin koşutluğunu anlatır mısınız? Ve Hegel'in deyişiyle "burjuvazinin modern destanı" olarak ortaya çıkan roman evrensel bir yazım haline dönüşmekte nasıl gecikmemiştir?*

— Batı'da romanın tarihini yazanlar çok daha eskilere, hatta Eski Yunan'a, Homer'e kadar uzanırlar, ama roman aslında burjuvazinin gelişmesi ile temel bir yazın türü haline gelmiştir. Bizde geç kalması da Osmanlıların modern (sanayici) bir burjuvazi geliştirememiş olmasıyla yakından ilgili. Sanayi burjuvazisi 19. yüzyılda devrimci bir rol oynayarak etnik ve dinî grupları bir potada eritti ve çağdaş ulusları yarattı. Günümüzde din ve etnik temelli kavgalar daha çok bu aşamadan geçememiş ülkelerde yaşanıyor. Kuzey Amerikalılar bu uluslaşma sürecini "*melting pot*" kavramıyla anlatırlar. Romancılar da bu süreçte önemli bir rol oynadı. Burada kitabımda sözünü etmediğim bir romancıdan alıntı yapmak istiyorum. Çağdaş Amerikan romancılarından Philip Roth bir makalesinde New Jersey'li bir Yahudi ailesinin çocuğuyken, *romancılar* sayesinde nasıl bir "*Amerikalı*" haline geldiğini yazmıştı. Cemaat kültüründen ulusal kimliğe nasıl geçtiğini anlatmıştı!.. Philip Roth "*benim ailemi gettodan ve dinî ortodoksinin pençesinden 1880-1910 yıllarının kitlesel göçleri kurtarmadı*" diyordu; "*kâr arayışında her an giderek daha nüfuz edici olan bir iş dünyası uygarlığının (burjuva uygarlığının), çiftçiliğe ve köylü değerlere son vermesi kurtardı*". Ve saydığı bir sürü romancı da "*1870'lerde patlayan ve basit emekçiler sürüsüne iş sağlayarak onların özümlenmesini, çocuklarının da devlet okullarında 'Amerikanlaşmalarını' sağlayan Sanayi Devrimi'nden"* doğdu ve şehir proletaryasıyla, sendikal hareketle birlikte kendilerini de yaratan bu süreci anlattılar. Roth bu konuda bir kısmını bilmediğim bir sürü yazar sayıyor.

— *Marx ve Engels gazeteci olarak, Avrupa tarafından hiç sevilmeyen Osmanlı toplumuna nasıl bir bilgi birikimi içinde hangi açılardan bakmıştır? Bu bakış Osmanlı dönüşümüne dair sanayileşme ve uluslaşma süreçlerini nasıl aydınlatmıştır?*

— Marx ve Engels çağlarının en bilgin kişileriydi, hele Marx, büyük yokluklar pahasına, hayatının çok büyük kısmını kitaplıklarda –özellikle de *British Museum*'da– geçirdi. Osmanlı toplumu hakkında özel bir araştırma

yapmadılar. Fakat Marx, *Kırım Savaşı*'nı Amerikan gazetesi *New York Daily Tribune*'un Avrupa temsilcisi olarak izlerken, Osmanlı toplumunu da inceledi. Yazışmalarından anlaşılıyor ki Osmanlılarla ilgili tüm yayınları (*Hammer Tarihi* de dahil) okuyor ya da gözden geçiriyordu. Osmanlı iktisadi gelişimi konusunda İngiliz diplomat-iktisatçı D. Urquhart ile Amerikalı iktisatçı H. Carey'in yazdıklarını eleştiren *Kapital*'deki alaylı dipnotu bile çok ufuk açıcıdır. Engels de öyle. Özellikle askerî konularda Marx'tan da yetkindi. Osmanlı Devleti'nde çalışmış Prusyalı subaylardan dahi bilgi alıyordu.

— *Marx ve Engels'in bu yöndeki analizleri ülkemizde neden yeterince tartışılmamıştır ve egemenlerin bundaki dahli nedir? Marksizm bugün için nasıl ve neden bir anlam taşımaktadır?*

— Marx ve Engels kapitalizmi eleştiren, *Manifesto*'yu kaleme alan devrimci düşünürlerdi. Tabii egemen sınıflar ve bunların ideolojik sözcüleri (ki üniversite de bunlar arasındaydı) bu eleştirileri çürütmek, çürütemeyince de yasaklamak için ellerinden geleni yaptılar. Yine de proletaryayı ayaklanmaya çağıran *Manifesto* bile Batılı ülkelerde yayınlandı, en çok basılan eserlerden biri oldu. 1960'larda bile bu eserin çevirisinin Türkiye'de yedi buçuk yıllık mahkûmiyetlere yol açması, ülkemizin uygarlık savaşında nerede olduğunu gösteriyor. Marx, sanıldığı gibi sosyalizmin değil, kapitalizmin düşünürüydü. Çünkü ortada sosyalist bir toplum yoktu ve olmayan bir şeyin bilimi de olmaz. Hayatı kapitalizmi incelemek ve eleştirmekle geçti. Kapitalizm bugün de yaşayan bir sistem olduğuna göre, Marx çağdaş bir düşünürdür. Kapitalizm elbette niceliksel olarak gelişmiş, küresel boyutlar kazanmıştır; fakat temel yasaları, yani niteliği değişmemiştir.

— *"Doğu Sorunu" Marx ve Engels'in genel dünya görüşlerinin bir parçası olarak devrim sorunuyla nasıl örtüşüyordu? Ve ne tip devrim/devrimler söz konusuydu burada?*

— Marx ve Engels'e göre Batı Avrupalılar devrime en büyük engel olarak Çarlık despotizmini görüyorlardı. Ona karşı da kontrollü bir şekilde reforme ettikleri Osmanlı İmparatorluğu'nu "tampon bölge" olarak kullanıyorlardı. Gerçekten de 19. yüzyıl, Osmanlı-Rus savaşları ile geçti.

Marx ve Engels'in yorumlarına göre İngiltere ve Fransa bu savaşlarda Osmanlıların yanında yer alıyor, Rusya'nın yıpratılmasını istiyor, fakat yenilmemesi için de özen gösteriyor, kritik anlarda "hakem" olarak araya giriyorlardı. Çünkü yenilmiş ve küçük düşmüş bir Rusya kendini ayaklanma ve demokratik devrimin ortasında bulacaktı; bu ise mutlaka Avrupa'ya sıçrayıp sosyalist devrimlere yol açacaktı. Marx ve Engels Kırım Savaşı'ndan itibaren hep Osmanlıların yanında yer aldı ve bu oyunu deşifre ettiler. Görüşleri de onlar öldükten sonra, 1917 Devrimi ile doğrulandı.

— *Marx ve Engels disiplinlerini ve bilimsel yöntemlerinin temelini nasıl ortaya koymuşlardır, açıklamışlardır? Kapitalizm-ikinci doğa ve esareti hattını da açar mısınız?*

— Genellikle –ve özel olarak da Lenin'in ünlü bir yazısında– tarihi maddeciliğin Hegel diyalektiği, İngiliz klasik iktisadı, Fransız tarihçiliği ve sosyalizmi arasında gerçekleştirilen bir sentez olarak doğduğu söylenir. Elbette doğrudur, fakat bu öğelerden Hegel diyalektiğinin özel bir ağırlığı vardır. Hegel, Platon ve Aristo'dan Kant'a kadar donmuş gibi sunulan akıl kategorilerini harekete geçirmiş, her şeyin *zamansal* ve *tarihsel* olduğunu ortaya koymuştur. Hegel'de felsefe tarihe, tarih de felsefeye dönüşmüş, fakat sistemin temeline konulan "İde", sonunda, "*Mutlak Espri*" halinde tüm bilgilerin sentezi halinde donmuş ve gerçekleşmiştir. İşte Marx ve Engels bu "mistik" senteze son verdiler ve ömür boyu süren araştırmalarla, yaşadıkları dünyanın eleştirisini yaptılar. Bu aslında kapitalist üretim biçiminin analizi ve eleştirisi idi. Kapitalizm, Rönesanstan itibaren kutsal kitapları değil de "*Doğa'nın büyük kitabı*"nı okumaya dayanan bilim ve teknoloji sayesinde "ikinci bir doğa" yaratmıştı; Batı'da birinci doğayı yenen insanlar, artık bu "ikinci doğa" ile savaşmak durumundaydılar. Ekolojik duyarlılık böyle doğdu ve günümüzde "*Yeşiller*" hareketiyle siyasete de katkıda bulunuyor.

— *Osmanlı toplumsal düzeninde ilk sınıflaşma süreci nasıl ve kimler arasında oluşmaya başlamıştır? Sonra sosyoekonomik açıdan, Osmanlı Devleti, tıpkı Bizans gibi komünal-patriyarkal ilişkilere nasıl dayanıyordu?*

— Osmanlı toplumu, klasik çağında, köy cemaatleri tabanı üzerine oturtulmuş timar sistemi ile ilkel bir feodalizm manzarası arz ediyordu.

Devşirme sistemine dayanan yeniçerilik de merkezin feodal dağılmayı önlemesini sağlıyordu. Bu sistem 16. yüzyıl sonlarında köylü (Celali) ayaklanmaları ile çökme yoluna girince Anadolu'nun eski Türkmen aileleri de canlandı ve boşluğu doldurmaya başladılar. Böylece 19. yüzyıla ve II. Mahmut'a kadar sürecek olan feodalizmde ikinci aşamaya geçiş süreci yaşandı. Bu süreçte merkez de güçlü ailelere (Çapanoğulları, Karaosmanoğulları vb.) "ayanlık" hakları vererek durumu kontrol altına almaya çalışıyordu. II. Mahmut, Yeniçerilerin yanı sıra "ayan" egemenliğine de son vererek "modernleşme"yi başlattı. Fakat Osmanlı "modernleşme"si, Batı Avrupa modernleşmesinden farklı olarak, sermaye birikimine ve sanayi burjuvazisi öncülüğüne dayanmıyordu. II. Mahmut ve Tanzimatçılar, hatta Abdülhamit bunun yerine Avrupalı subayların (Baron de Tott, Moltke, Comte de Bonneval... liste yüzyıl sonlarında Alman Askerî Heyeti ve Goltz Paşa'ya kadar uzuyor) kontrolünde kurdukları orduya ve yüksek faizlerle gelen Batı sermayesine dayandı. Bu yarı-kolonyal sistem çökmeye mahkûmdu ve sadece Düveli Muazzama (beş süper devlet) kendi aralarında anlaşamadığı için yarım yüzyıl uzatmaları oynadı. Devrimci bir sanayi burjuvazisi ve onun yaratacağı modern bir devlet aygıtı (rasyonelleşmiş bürokrasi, tüm vatandaşları kapsayan okullar ve ulusal ordu) kurulamadı. Abdülhamit'in cemaatçi istibdadı son halkayı teşkil etti. 1908'e gelindiğinde iş işten geçmişti. İttihatçıların son yıllarına damgasını vuran küçük burjuva milliyetçiliği, ancak Alman milliyetçiliğinin taşeronu oldu ve ülkeyi felakete götürdü. Mustafa Kemal Paşa daha Milli Kurtuluş Savaşı'nın başından itibaren bu tarz milliyetçiliğe çok özlü eleştiriler yöneltmiştir. 1921'de söylediği şu sözler bugün de kulaklara küpe olmalıdır: "Büyük ve hayalî şeyleri yapmadan yapmış gibi görünmek yüzünden bütün dünyanın düşmanlığını, garazını, kinini, bu memleketin ve milletin üzerine çektik. Biz panislamizm yapmadık. Belki, '*yapmıyoruz, yapacağız*' dedik. Düşmanlar da '*yaptırmamak için bir an evvel öldürelim*' dediler. Panturanizm yapmadık, '*yaparız, yapıyoruz*' dedik, '*yapacağız*' dedik ve yine '*öldürelim*' dediler. Bütün dâva bundan ibarettir".

— Mustafa Kemal Paşa dini devrimci yönde nasıl yorumlamıştır ve bu yolla din-bilim eksenine, o "hümanist Nirvana"ya nasıl ulaşılmıştır?

— Mustafa Kemal Paşa, ulusal kurtuluş savaşımızda halkın dinî duygularını da devrim perspektifinde seferber etmiştir; buna mecburdu, çünkü İslamiyet, resmî ideoloji olarak, Hilafet makamı tarafından İngiliz emperyalizminin amaçları yönünde kullanılıyordu. Ayrıca müttefik ordularda yüz binlerce (Hintli, Kuzey Afrikalı) Müslüman, cephelerde bize karşı savaşıyordu. Sömürge komutanları bu askerlerin disiplinini sık sık övmüşlerdir. Kemal Paşa, özellikle 1920 yaz aylarında İslam tarihini incelemiş, İslamiyetin, çıkış koşullarında laik ve demokratik açılım potansiyeli taşıyan öğelerini bularak ön plana çıkarmıştı.

— *Türk Devrimi'nin moral arka planını, Kemalist kültün silinememesinin en temel sosyo-kültürel sebeplerini anlatır mısınız? Ve dünyadaki devrimlerle kıyaslar mısınız? Ayrıca Atatürk ilkelerinin bugün gelinen "noktada", "son tahlilde", "iklimde" konumu, statüsü ve mahiyetini nasıl değerlendiriyorsunuz?*

— Toplumsal tarihte kült ve karizmaların oluşumu sık rastlanan bir olgudur. Weber, "geleneksel dönemlerde *karizma* büyük bir devrimci güç olur" demişti. Bizde de Mustafa Kemal karizması, Sultan'ın din temelli, yıpranmış karizmasına karşı-devrimci bir güç işlevi gördü. Yine Weber, hangi sosyo-kültürel koşullarda karizmaların ortadan kalkabileceğini de incelemiş ve bunun farklı şekillerini göstermişti. Bunlardan "karizmaların rutinleşerek kaybolması" durumu bizde de gerçekleşebilirdi. Fakat bu da olmadı. Neden? Sanıyorum ki bu Türkiye ve çevresinde, İslamiyetin siyasal bir araç olarak, üstelik Ortaçağ esprisini aşamamış bir zihniyetle kullanılması ile ilgilidir. Yani tehlike devam ediyordu. Kutsallık dinin tekelinde değildir; seküler kutsallıklar da vardır. Aydınlanma çağında "akıl", Auguste Comte ve pozitivizm çağında da Fransa'da "bilim" kutsallaştırılmıştı. Ne var ki seküler kutsallıklar bunun aşılması ilkesini bünyelerinde taşırken, dinî kutsallık dinin ontolojik bir öğesidir. Yani kutsallık yoksa din de yoktur. Öyle görünüyor ki, bizde Atatürk kültü ancak din kişisel bir inanç, yani laiklikle uyuşma haline geldiği zaman ortadan kalkacaktır. Bugün Atatürk ilkelerinin en fazla güncellik taşıyan ilkesi laikliktir.

— Jakobenlerle Kemalistler arasında benzerlikler... Nasıl tanımlıyorsunuz? "Demokratik diktatörlük" atfını da açar mısınız?

— Tarihte "zor" kullanımı her zaman gündemde olmuştur. Üstelik evrensel tarihe baktığımız zaman görüyoruz ki, bugüne kadar gerçekleştirilen olumlu şeylerin (cumhuriyet, sosyal haklar, genel oy ilkesi, laiklik vb.) çoğu, genellikle kavgayla, "zor" kullanılarak gerçekleşmiştir. Çağdaş düşünürlerden Marcuse ve Habermas da "zulüm" şeklinde uygulanan zor kullanımı ile "özgürleştirici" zor kullanımı arasında ayrım yapmışlardı. Bugün demokratik çağda yaşıyoruz; elbette ki iktidarların seçimle gelip, seçimle gitmesi esas olmalıdır. Fakat bugünkü dünyada Ortaçağ koşullarında yaşayan toplumlarda siz "British democracy"yi uygulayamazsınız; "bunu yapmaya çalışıyorum" derseniz mutlaka başka hesaplarınız var demektir. 19. yüzyılda *Avrupa*'da iktidarlar şiddet kullanımı ile, darbelerle değişiyordu. Bunun da gerici ve ilerici olarak nitelenen şekilleri vardı. Gerici şeklin tipik örneği III. Napolyon'un darbesidir ve "Bonapartizm" kavramına yol açmıştır. İlerici şekli ise, Blanqui'nin halk egemenliğini sağlamak için geliştirdiği komplo ve darbe kuramlarıdır ki bu da "Blankizm" kavramına yol açmıştır. Halk ayaklanmasının devrime, otoritarizme ve şiddete dönüşmesi ise ayrı bir olaydır; jakobenizm denilen uygulama da bunun örneğidir. Bugün egemen olan finans kapitalizmi bunu en büyük düşmanı olarak görüyor; ideologları, bir hareketi kötülemek için "jakoben" demeyi yeterli buluyorlar. Oysa yazdığı anılardan biliyoruz ki, bugün hâlâ bir hümanizm ve demokrasi abidesi olarak anılan Jean Jaurès, jakoben lider Robespierre'e hayrandı ve sık sık, "Jakoben Kulüplerinde olsaydım, Robespierre'in yanında otururdum" derdi. Kemalist hareket, Fransız Devrimi gibi ani bir halk ayaklanması ile başlamamıştır, ama, Batı Anadolu'nun işgali ile giderek halk devrimine dönüştü. Bu iki hareket arasında, "jakobenizm" bağlamında bir benzerlik vardır. Bu elbette Kemalist dönemi bir blok halinde savunalım, yapılan haksızlıkları, hatta kırıma dönüşen tenkilleri onaylayalım anlamına gelmez; bunları da inceleyelim, ağır bir biçimde eleştirelim; fakat devrimci ilkeye ve laik cumhuriyete sahip çıkalım.

— Özal döneminin "32 Sayılı Karar"ı… "Ülkenin tüm geleceğini ipotek altına alacak olan, Cumhuriyet tarihimizde alınmış en dramatik karardı"

diye yazıyorsunuz Türkiye Nasıl Küreselleşti? *kitabınızda. "Özallı yıllar"ın panoramasını betimleyecek en çarpıcı özellik olarak da değerlendiriyorsunuz. "32 Sayılı Karar", ülkeyi derinden vuran ekonomik krizleri nasıl tetikledi ve küreselleşmenin pençesine ne şartlarla teslim etti?*

— Bu karar ülkeyi uluslararası finans ve faiz dünyasına kayıtsız şartsız bağladı. Zaten Özal da kararı alırken "gemileri yakmak"tan söz ediyor, kambiyo rejimimizin "Fransa, İtalya ve Yunanistan'dan daha serbest hale gelmesi" ile övünüyordu. Oysa Türk ekonomisinin yapısal özellikleri buna uygun değildi ve karar ANAP yüksek bürokrasisi arasında da huzursuzluk yaratmıştı. O günlerde basında Merkez Bankası başkanı ile DPT ve Hazine müsteşarlarının buna karşı çıktıklarına dair haberler çıkmıştı. İktisat tarihinde koyu "*laisser faire*"ci politikaların başını daima rekabet ve üretkenlik alanında en elverişli koşullardaki ülkeler çekmiştir. Türkiye ise bu kararla kısa süre sonra çok büyük krizler yaşadı. Eğer finans sektörünüzü kontrol altında tutamıyorsanız açık denizlerde fırtınalara tutulmanız kaçınılmaz olur. 1997 ve 2001 krizlerinden sonra, TMSF'nin 2004'te yayımladığı rapora göre, 1997'den itibaren batan ve Fon'a aktarılan 22 bankanın devlete maliyeti 45,6 milyar dolar tutuyordu. Devlet bunu son derece adaletsiz bir vergi sistemi çerçevesinde halkın sırtına yükledi. AKP iktidarı bu enkaz temizlendikten sonra geldi ve likidite bolluğu ekonomiyi belli bir süre canlı kıldı. Oysa 2008 krizinden ve ona karşı palyatif para pompalama operasyonlarından sonra oyun bozulmuş ve Ankara tüm umudunu ABD'de işlerin kötü gitmesine ve FED'in piyasayı beslemeye devam etmesine bağlamış görünüyor. Fakat ABD, mutlak rakamlarla dünyanın en borçlu ülkesidir ve her ay piyasaya 85 milyar dolar şırıngalamaya daha ne kadar devam edebilir? Yani nereden baksanız, Türkiye ekonomisi krize ve uzun bir durgunluğa mahkûm görünüyor. Daha birkaç ay önce Bernanke'nin basın toplantısının burada ABD'den daha dikkatle izlendiğine ve sonunda da "para akmaya devam edecek!" diye sevinç çığlıkları atıldığına tanık olduk. Böyle bir ekonomi ile iftihar edilebilir mi? Önemli olan şudur: Finans kapitalizmine böyle bir teslimiyet, Türkiye kapitalizminin "model"ini de belirlemiştir. Çağdaş kapitalizm bilime, teknolojiye ve bu bağlamda "*innovation*"lara dayanan bir kapitalizmdir. En liberal ülke olan ABD aslında bu konuda en fazla devlet

yardımı ve yatırımı yapan ülkedir. Savunma Bakanlığı'nın ve bütçesi otuz milyar doları aşan Ulusal Sağlık Enstitüsü'nün saçtığı dolarlar dışında, yakınlarda bir incelemenin gösterdiği gibi, Steve Jobs'un Apple'ı bile –Jobs'un dehasına rağmen– devlet yardımı olmadan gerçekleşemezdi. Oysa bizde AKP iktidarının ve "ilim" anlayışının bununla alakası bulunmuyor. Ülkeye egemen kıldığı kapitalizm modeli "al-sat", "kes-yapıştır" esaslarına dayanan ticari bir kapitalizmdir. Son on yılda Türkiye bilim ve teknoloji planında hangi sıçramayı yaptı? İktidar Koç'ların yerli bir otomobil markası yaratmasını bekliyor. Buna karşılık düşünce hayatımızda ilahiyatçıların yeri giderek genişliyor ve Diyanet İşleri Başkanı artık El Ezher Üniversitesi rektörü gibi fetvalar vermeye başladı. Sessiz ve derinden bir karşı-devrim yaşıyoruz.

— Şimdi de felsefi çalışmalarınıza geçelim. Çağdaş kapitalizmin dayandığı "insan tipi" nelerde somutlanıyor? Ve Kapitalizm bu uğurda neleri seferber etmiştir? Ve bu bağlamda toplumsalın dip akıntısında insana dair öz mü, töz mü asal olan, hangisiyle bütünleniyor ve ayrışıyor Balibar, Sève, Althusser, Bourdieu'nun tezleri?

— Yakın tarihlerde, Sovyetler Birliği çökmeden önce, Marksizmin nasıl bir "insan" anlayışına dayandığı sorunu, özellikle Fransa'da çok tartışıldı. Bu dönemde Sartre ile Fransız Komünist Partisi'nin en önemli kuramcısı Roger Garaudy, Marx'ın "hümanizmi" üzerinde anlaşma halindeydiler. Oysa buna Althusser karşı çıktı ve Marx'ın "teorik anti-hümanizmi"nden söz ederek, dikkatleri Marx'ın "yabancılaşma"yı ön plana çıkaran gençlik eserlerinden *Kapital*'e çevirdi. Marx'ı terk ederek, Nietzsche ve Heidegger'den yola çıkan Foucault da, söylem felsefesini "insan öldü" fikri üzerine oturttu. Bu konuda o da Althusser gibi düşünüyordu. Bunlara yanıt, Lucien Sève'den, "Marksizm ve kişilik kuramı" adlı eserinden geldi. Bu tezleri *Marksizm, İnsan ve Toplum* başlıklı kitabımda özetlemiştim.

— Yapısöküm ne demektir? Ve teorik anti-hümanizm?

— Derrida ölmeden kısa bir süre önce yaptığı bir söyleşide dünyada düşüncesini anlayanların sayısının ancak "onlu sayılarla" ölçülebileceğini söylemişti. Elbette ki bunlar arasında olamam ve buna da esef etmiyorum; yalnız yine de –anladığım kadarıyla– şunu söylemek isterim: Derrida her

söyleşisinde kendisine sorulan “yapı-söküm nedir?” sorusuna farklı bir yanıt veriyordu ve bu da yapı-söküm anlayışını ortaya koyuyordu. Yani buna göre “yapı-söküm” zaten “bu nedir? şu nedir?” şeklindeki soruların anlamsızlığı üzerine kurulmuştu. Çalışmamda bu konuda şunları yazmıştım.

“Derrida’ya göre, her şey başı ve sonu olmayan bu kavramsal zincirin içindeydi. Derrida “tekstin dışında hiçbir şey yoktur” derken bunu kastetmekte, ‘tekst’i devamlı anlam değiştiren, kılıktan kılığa giren hareketliliği içinde ele almaktadır. Kuşkusuz başlangıçta ‘Allah’ın eliyle yazılmış bir ‘üst-yazı’ (*archi-écriture*) tasavvur edebilirdik. Fakat bizlere bu ‘üst-yazı’nın ne kendisi, hatta ne de izleri kalmıştı. İşte ‘yapı-söküm’, metinleri, başı ve sonu olmayan bir hareketlilik ve değişim içinde, yazarından bağımsızlık kazanmış bir bağlamda okumak, anlamak ve yorumlamak demekti.”

Derrida’nın Avrupa kavramıyla ilgili “yapı-sökümü”nü okuduğunuz zaman sonunda Avrupa diye bir şey olmadığı kanısına varıyorsunuz.

Derrida ile Althusser arasında çelişkili bir dostluk yaşanmıştır; Althusser anılarında Derrida’dan “dev filozof” diye söz eder; sanıyorum onun düşüncesini ve bu arada “anti-hümanizm”ini nasıl etkilediği henüz gün ışığına çıkarılmamıştır.

— Farklı disiplinlerin çatısı Frankfurt Okulu’nun aslarından Habermas’ı anlamak için önce neyi bilmek gerekir?

— Habermas deyince akla “kamusal alan” ve “iletişimsel edim” kuramları gelir. Bence en önemli eseri, gençlik eseri olan “kamusal alan” araştırması. Benim ilgimi çeken ve beni Habermas hakkında bir yayın yapmaya sevk eden de bu eseri oldu. Düşünür bu çalışmasında, daha önce “sivil toplum”, “kamuoyu” gibi adlar altında yapılan çalışmaları derinleştiriyor ve 17. yüzyıldan itibaren İngiltere, Fransa ve Almanya bağlamında “kamusal alan”ın oluşmasını inceliyor. Peki nedir kamusal alan? Habermas bunu “Öffentlichkeit”, yani herkese açık olma sözcüğüyle ifade ediyor. Bunun Fransızca ve İngilizce karşılıkları (“publicité” ve “publicity”) günümüzde “reklamcılık” anlamına geldiği için “kamusal alan” diye çevirmişler ve biz de onları izlemişiz. Aslında bu “kamuoyu” anlamına gelmiyor; bunu da oluşturan kurumsal yapıları ve bu yapıların oluşmasını anlatıyor. Daha açık bir ifade ile kamusal alan, 1) herkesi ilgilendiren

(kamusal) sorunların, 2) özgür ve saydam bir şekilde tartışıldığı alan anlamına geliyor. Habermas, Marx'tan da esinlenerek, bu alanın oluşmasını devrimci burjuvazi açısından incelemişti. Ne var ki bu alanın 19. yüzyıl sonlarında sermaye çevrelerinin kuşatması altına girdiğini söylemekle beraber, sınıf çelişkisi yerine uyuşması tezini benimsedi ve tarihi maddecilikten uzaklaştı. Ona göre artık kapitalizm iç çelişkilerini çözecek, refah devletini kuracak aşamaya gelmişti. Daha sonra dil felsefesine yönelerek demokratik diyalogu mümkün kılacak koşulları, kendi ifadesi ile "sözün (konuşup anlaşmanın) ideal durumu"nu incelemeye başladı. Fakat kapitalizmin küresel egemenliği üzerinde durmayarak, salt Batı Avrupa üzerinde çalıştı. "Kalkınmakta olan ülkeler" denilen alanı ise tamamen araştırmalarının dışında tuttu. Sanıyorum ki bu eğilim ve Avrupacı yaklaşımı çalışmalarının sınırlarını da çizdi. Bugün devam eden kapitalizm krizi karşısında söyleyecek çok şeyi olduğunu sanmıyorum.

— 1915 ve Sonrası-Türkler ve Ermeniler kitabınız... Hangi açılardan ve hangi duygularla kaleme aldınız, dünden bugüne süreci nasıl ortaya koydunuz? Ve Mustafa Kemal'in Ermeni tehciri hakkında "fazahat" (alçaklık) demesini de yazıyorsunuz. Onu da anımsatır mısınız?

— Mustafa Kemal, daha Anadolu'ya geçmeden, 1918'de, Fethi Okyar'la birlikte çıkardıkları *Minber* gazetesinde yapılan yayınlarda Ermeni tehciri konusunda İttihatçılara ağır suçlamalar yöneltmişti. Gazetenin 9 Kasım 1918 tarihli sayısında şu satırları okuyoruz:

> Birkaç kişinin zihniyetinden çıkan bu hata, asırlardan beri aynı vatan üstünde kapı komşu geçinmiş, hayat-ı içtimaiye, siyasiye, iktisadiye velhasıl umumiyede ikmal ve itmam etmiş (birbirini tamamlamış) iki anasırın samimiyetlerini bulandırmaktan başka bir netice tevlid edemezdi ve nitekim etmedi. Dünyada her milletten müfrit insanlar çıkabilir; şüphesiz Ermenilikten de bu kabil insanlar çıkmamış değillerdi. Fakat acaba bir hizbi kalile (küçük bir hizip) kızıp bütün bir milleti kırmak sevdasında bulunmak, o hazin efradından daha müfrit hayalata kapılmak değil midir?

Daha sonra da BMM'nin açılışından bir gün sonra yapılan gizli oturumda Mustafa Kemal Paşa 1915'te yaşananlarla ilgili olarak "fazahat" sözcüğünü kullanmıştı. Türkiye'nin dört bir yanında yaşayan, Doğu'da yaşanan terör olaylarıyla hiçbir ilgisi olmayan yüz binlerce insanın evlerinden toplanıp –çoğu bir daha dönmemek üzere– sürgüne gönderilmeleri "*fazahat*" değil de

nedir? Tehciri başlatan Talat Paşa bile bunu anılarında “facia” olarak nitelemişti.

— *Gezi Direnişi’ni, bu toplumsal demokratik devrim hareketini yorumlamanızı istememek kuşkusuz büyük bir eksiklik olurdu… Ve işçi sendikalarının pozisyonsuzluğunu… Ve “Kürt hareketi ve ‘barış süreci’ de demokratik devrimci hareketin etkisiyle şekil değiştirdi ve daha sağlıklı temellere oturmaya başladı” görüşünüzü…*

— Gezi direnişi, tarihimize demokratik devrimci bir atılım olarak geçecektir. Bu, giderek kararan ufukta bir umut ışığı oldu ve Erdoğan’ın olup bitenden hiçbir şey anlamadığını gösteren ilkel tepkisi de, aslında hareketin ne kadar haklı ve yerinde olduğunu ortaya koydu. Ayrıca bu direnç cephesindeki “teorik” anlaşmazlıkları da arka plana itti ve olaylardan sonra yazdığım bir makalede söylediğim gibi, “sayısız kitap ve makalede yapılan analiz ve çağrıların yapamadığını yaptı ve ‘demokratik cephe’yi sahada gerçekleştirdi”. Bence gerçekten Kürt hareketi ve “barış süreci” de demokratik devrimci hareketin etkisiyle şekil değiştirdi ve daha sağlıklı temellere oturmaya başladı. Yine sözünü ettiğim makalede yazdığım gibi, “birçok Kürt siyasetçi –bazı ikircikli ve çelişkili çıkış ve beyanlara rağmen– eğer bu ülkede gerçekten demokratik bir barış olacaksa, bunun tüm demokratları karşısına almış, inandırıcılığını yitirmiş ve hâlâ –bir “Akil’in ifadesiyle– “neler yapacağını değil; neler yapmayacağını söyleyen” bir liderle görüşmeler yoluyla değil, demokratik bir devrimle gerçekleşebileceğini açıkça görmeye başladılar”.

Gezi direnişi ile Erdoğan sadece yurt içinde değil, yurt dışında da sempatizanlarının çoğunu kaybetti. Batı’da da, Ortadoğu’da da yalnız kaldı ve yalnızlığın “değerlisi” olmaz. Türkiye Başbakanı, dünya medyasında, artık sorunları çözmeye çalışan, arabuluculuk potansiyeli taşıyan bir lider olarak değil de, daha çok tutarsız ve güvenilmez bir siyasetçi olarak sunuluyor. Kısaca geri sayım başladı ve bu, ülke rejimi ve insan hakları açısından kuşkusuz hayırlı bir gelişme..

soL Kitap
Söyleşi: Demet Parlak, 30 Ekim 2013

— *Taner Hocam, eski çalışmalarınızdan biriyle güncel siyaset arasında köprü kuran bir soru ile başlamak istiyoruz.* Osmanlı Kimliği *isimli çalışmanızdan söz açmak istiyorum. Bu çalışmanın önsözünde bugüne de biraz projeksiyon tutmamızı sağlayacak bazı önermeler var. Diyorsunuz ki: "Toplumlar derin bir buhran içerisine girdiklerinde ve bu bir kimlik krizine dönüştüğünde geçmişi idealize etme, onu kutsallaştırma eğilimi yaygınlaşır. Aynı önsözde Türk milliyetçileri arasında da Osmanlı geçmişine sahip çıkma eğilimini bu bağlamda değerlendiriyorsunuz. Bugün ise Osmanlı geçmişini kutsallaştırma eğilimi sadece milliyetçi çevrelerin ve siyasi grupların değil neredeyse devlet ideolojisinin çekirdeği haline gelmiş durumda. Sizce AKP döneminde "Osmanlı" geçmişinin milli kimliğin merkezine yerleştirilmesi yine bir buhrana cevap olarak mı ortaya çıktı? Bu eğilim "Cumhuriyet'in bir buhranının" sonucunda mı güçlendi ve bir devlet ideolojisi haline geldi?*

— *Osmanlı Kimliği* çalışmasını 12 Eylül'den sonra yazmıştım. 12 Eylül rejiminde bir yandan sol/sosyalist hareket ezilir, devrimciler tutuklanıp işkence görürken, öte yandan da ülkeye bir klişe Kemalizmi ve bunun altında da ABD tarafından desteklenen yeşil kuşak teorileri egemen kılınıyordu. Bu dönemde Kenan Evren ve 5'li cuntanın, dini, devrimci düşüncelere karşı araç olarak kullanmasının ve açılan kapıdan şeriatçıların da girerek Ortaçağ damgalı bir ideolojiyi yaymaya başlamalarının sonuçlarını bugün daha iyi görüyoruz.

İşte böyle bir ortamda *Osmanlı Kimliği*'ni anlamaya çalıştım. Bu çalışma sosyo-politik bir çalışma değildir. Daha çok zihniyet ve ideoloji planında, "Osmanlı yönetici sınıfı kendisini nasıl görüyordu; toplumun değerleri nelerdi ve bugünlere nasıl geldik?" gibi sorular çerçevesinde "Osmanlı

Kimliği"ni araştırdım. Ayrıca laik ve devrimci hareketin de ideolojik planda *reel İslam* ile hesaplaşması gerektiğini düşünüyordum.

Dine karşı tavır almadan, hatta Marx'ın da dile getirdiği gibi, tarihte zaman zaman dinin protesto işlevi üstlendiğini göz önünde bulundurarak –fakat 12 Eylül şartlarında dinin devrimci fikirlere karşı alternatifmiş gibi sunulduğunu da unutmadan– böyle bir çalışmaya giriştim. Söz konusu bu din anlayışına karşı rasyonelleşmiş bir yanıt üretmek istedim. Belki bu bana düşmezdi, ama sosyalistlerle aynı yoksul kitleye hitap eden, din adına halkı yönlendiren kesimlerin karşısında "Sol'un mütedeyyinler ile kurabileceği diyalogun tarihi referansları neler olabilir?" diye düşündüm. Kısaca "İslami düşünceyi aydınlanmaya götürecek referanslar var mıdır? İslamcılarla hangi rasyonel argümanlar bağlamında buluşup, tartışabiliriz?" şeklindeki sorulara yanıt aramaya çalıştım. Osmanlı düşüncesine Arap, Fars ve eski Yunan düşüncesinden gelmiş olan unsurları da açıklayarak bir bilgilendirme girişiminde bulundum. Bunun için de elbette Osmanlı klasik çağındaki tarih, hukuk ve ilahiyat anlayışları hakkında ayrıntılı bilgiler vermem gerekti.

— *Yine bu kitapta yaptığınız önemli tespitlerden biri de Türkiye'de tarihçilik ile ilgili. O zamanlar Türkiye'de tarihçiliğin Türkçü tonlar kazanan Kemalizm, İslamcılıktan beslenen Osmanlı fetişizmi ve bunların zaaflarının ve kısıtlayıcılığının yarattığı boşlukta doğan vakanüvis tarihçiliğinden ibaret kaldığını söylüyorsunuz. Bu kitabı yazdığınızdan bugüne Türkiye'de tarihçilik ile ilgili bahsettiğiniz sıkışmışlık durumunda bir değişiklik görüyor musunuz? O günden bugüne bahsettiğiniz, Türkiye'yi ve Osmanlı'yı dünya tarihinin içerisine yerleştiren, eleştirel ve analitik bir tarih anlayışına sahip olma noktasında hiç değilse bir ilerleme söz konusu mu?*

— 1969 ve 70'lerde bu konuda ciddi sorular soruldu, önemli araştırmalar yapıldı, fakat cunta yönetimlerinin şemsiyesi altında kaynatılan cadı kazanları bunların derinleştirilmesine olanak vermedi. Özal döneminin liberal dalgası ise yakın tarihimizi karalama kampanyasına dönüştü. Birtakım yazarlar sadece kendi kafalarında olan bir "demokrasi" anlayışı ile geçmişe eğildiler, laik cumhuriyetin ilan şekli de dâhil tüm Tek Parti Dönemi'ni "faşist" bir dönem olarak sunmaya başladılar. Onlara kalırsa

Terakkiperver Fırkası ile Türkiye uygun adımlarla demokrasiye doğru ilerliyordu; bu önlendi. Oysa asgari sosyoloji bilgisine sahip biri o günkü koşullarda sonunda otoriter bir rejimin kurulacağını bilir. Bir de şu var: 1923'te Cumhuriyet'in ilanı aslında tek başına bir şey ifade etmiyor; İran da cumhuriyet, bazı Arap diktatörlükleri de cumhuriyet, hallerini görüyoruz. Asıl devrimci dönüşüm, 1926'da Medeni Kanun ile hukukun laikleşmesi sayesinde gerçekleşti. Terakkiperver Fırka'yla, Karabekir Paşa ile bu mümkün olur muydu? Herhalde olamazdı. Peki İkinci Cumhuriyetçilerin istediği bu muydu? Elbette değil. Fakat bir çeşit "demokrasi fetişizmi" içinde asıl sorulması gereken soruları sormadılar; istemeden laik cumhuriyet düşmanlarının değirmenine su taşıdılar. Bugün artık İkinci Cumhuriyetçilerin pabuçları dama atıldı; kimse onlardan bahsetmiyor; biraz önce söylediğim gibi doğrudan İslami Cumhuriyet tehdidi altında yaşıyoruz. Bunu söylerken elbette ki, İslamcıların Osmanlı'yı idealleştirmesi gibi, bizler de yakın tarihi pespembe gösterelim demiyorum. Kırk yıl önce yazdığım devrim tarihinde bu konuda çok temelli eleştiriler getirmiştim.

— *Hocam, düşünsel hayatın çok çeşitli alanlarında gezinebilen ve felsefe, tarih ve sosyoloji alanına dair tartışmaları birbirleriyle buluşturabilen birisiniz. Türkiye ve dünya akademiyasının bugününe baktığımızda ise böyle bir bütüncül bilgi anlayışının yerini aşırı uzmanlaşmanın aldığını görüyoruz. Bu bağlamda bundan bir 20 yıl öncesine göre entelektüel/aydın olmak ile akademisyen olmak arasındaki makasın çok daha açıldığını söyleyebilir miyiz?*

— Öncelikle aydın/entellektüel ile akademisyen birbirinden farklı şeyler. Aydın tarifini yapmak her zaman çok zor olmuştur. "Aydın" fikri, ilk olarak Dreyfus olayından sonra Fransızlar tarafından kavramsallaştırıldı. Bu tarihten itibaren Fransız literatüründe her önemli düşünür, daha çok da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Sartre, Foucault, Derrida, Bourdieu gibi önde gelen düşünürler kendilerine göre "aydın" tanımları yaptılar. Buna karşılık "aydın" kavramı örneğin Kuzey Amerika'da makbul değildir, daha çok da alay konusudur; Almanya'da da ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra olumlu bir içerik kazanmıştır.

Günümüzde kapitalizmin gelişmesine bağlı olarak ortaya çıkan aşırı işbölümü nedeniyle her şey bir uzmanlık dalı haline geliyor. Mesela 19. yüzyılda genel bir sosyolojiden söz edilirken, günümüzde din sosyolojisi, bilgi sosyolojisi, kent sosyolojisi, spor sosyolojisinden hatta bunların da alt dallarından bahsediyoruz. Aslında bu durumu Max Weber daha yüz yıl önce "artık günümüzde uzman olunmadan bilim adamı olunmaz" şeklinde ifade etmişti. Ne var ki bu sefer de ağaçlara bakmaktan ormanı görememe durumuyla karşılaşıyoruz. Peki çözüm ne? Mademki küreselleşmiş bir dünyada yaşıyoruz, o halde küresel bir görüşe sahip olmalıyız; bunu da kapitalizm sağladığına göre önce temel yasaları, değerleri ve çelişkileri içinde kapitalizm hakkında bir fikir sahibi olmalıyız. İşte ormanı ancak böyle görebilir, "uzmanlık" alanımız ne olursa olsun böyle "aydın" olabiliriz.

— Felsefe, Toplum Bilimleri ve Tarihçi *isimli geniş kapsamlı son kitabınızda felsefe tarihi içerisinde gezinti yaparken Marksizme de geniş bir yer ayırıyor ve mikro düzeyde tarihçiliğin yükseldiği bir dönemde Marksizmin "global tarih" anlayışının yeniden canlanması açısından önemini ve üstünlüğünü koruduğunu söylüyorsunuz. Türkiye'de ise Marksist tarih anlayışı bir dönem hiç değilse "Osmanlı-Türkiye'de feodalizmden kapitalizme geçiş" tartışmaları bağlamında belli bir ağırlığa sahip olmuştu. Bugünse bu tartışma alanı neredeyse gündemden düşmüş gözüküyor. Sizce Türkiye'de Marksist bir tarihçiliğin canlanabilmesi açısından bugün ne tür soruların üzerine gidilmeli? Sizce kapitalizme geçiş tartışmaları bugün halen siyasal veya düşünsel bir karşılığa sahip mi?*

— Az önce söylediğim gibi "küresel" bir sistem olan kapitalizm içinde yer alan "parçaları" tek başına anlamak mümkün değildir. Marksist tarih anlayışı çerçevesinde parçanın bütün içerisindeki yeri, üzerinde yükseldiği temel ile ilişkisi ve diğer parçalarla etkileşimi incelenmelidir. Örneğin finans sermayesinin egemen olduğu bu sistemde Türkiye'yi tek başına ele alamayız. Bu nedenle Türkiye'yi açıklamak için mutlaka ülkenin, finans hegemonyasına dayanan küresel sistem, yani emperyalist zincir içindeki yeri açıklanmalıdır. Mesela bir süre önce ABD Merkez Bankası Başkanı Bernanke'nin "artık yavaş yavaş likidite musluklarını keseceğiz" demesinin ardından tüm dünyada ortalık karıştı, piyasalar altüst oldu. Bu

durumdan en çok etkilenen ülkelerden biri olan Türkiye'de dolar fırladı, borsa düşüşe geçti, Türk lirası değer kaybetti. Yaşanan bu değişmeleri anlayabilmemiz için ülkenin finans sistemi içindeki yeri tespit edilmelidir. Peki bu tespitte ortaya önce ne çıkar? Bu ülkedeki tasarruf yetersizliği ve yüksek faizlerle yabancı parasına muhtaç olmamız! Bu ise bizi gelir dağılımını, sınıf çelişkilerini, tüketim psikolojisini, kültürel değerleri vb. sorgulamaya götürür. Yani yirmi bin kilometre uzakta bir konuşma yapılır, siz burada varoşlardaki kredi kartlarını konuşmaya başlarsınız. Eğer kapitalizmi bütünselliği içinde anlamazsanız yukarıdaki soruların hiçbirine yanıt veremezsiniz.

— *Aynı kitapta Marksizmin gelişimini incelerken Batı Marksizminin önemli figürlerinin bazılarına dair kapsamlı değerlendirmelerde bulunuyorsunuz. Özellikle Althusser, Korsch ve Lukacs'ı birbiriyle diyalog içerisinde ele alıyorsunuz. Batı Marksizmi Türkiye'de genelde akademik ve entelektüel bir merak konusu olsa da siyasi hareketler düzeyinde pek tartışma konusu edilmez. Sizce Türkiye'de sol/sosyalist siyaset strateji geliştirme noktasında Batı Marksizminden ne derece beslenebilir? Batı Marksizminin belirlediği sorunsallar Türkiye'deki siyasi mücadeleler açısından bir karşılığa sahip mi?*

— Bence Marksizmi Batı veya Doğu olarak ayırmakla yanlış bir sınıflama yapmış oluyoruz. Batı Marksizmi kavramını, eğer yanlış hatırlamıyorsam ilk kez Perry Anderson 1970'lerde eleştirel bir şekilde kullanmıştı. Bence Marksizm çok genel ifadeyle kapitalizmin incelenmesi ve her ülkenin kendi özel koşulları içerisinde bu sisteme nasıl eklemlendiğinin ortaya konulmasıdır. Kültürel ve ideolojik değerler de ancak bu bağlamda daha iyi anlaşılabilir.

Marx da bildiğiniz gibi *Kapital*'de kapitalist sistemi muazzam bir bilgi birikimi çerçevesinde analiz etmişti. Bu bakımdan "Batı Marksizmi" şeklinde bir kavramsallaştırma bence yersiz; ancak günümüz küresel kapitalist sisteminin (emperyalizmin) analizinden söz edebiliriz. Sol/sosyalist siyaset ise bunu yalnızca analiz etmekle kalmıyor, kapitalizmin çelişkilerine, eşitsizliklerine ve sömürü düzenine karşı siyasal tavırlar geliştirmeye çalışıyor.

— *Yaşadığımız Haziran Direnişi Türkiye’deki siyasi yaşamı olduğu kadar düşünsel alanı da şiddetli bir şekilde sarstı. Sizce bu direniş Türkiye’deki entelektüel tartışma düzeyinde de bir sıçrama yaşanmasına zemin hazırlayabilir mi?*

— Haziran Direnişi kısa vadede Türkiye’deki siyasal kutuplaşmayı gün yüzüne çıkardı. Bugünkü iktidar, özellikle de Başbakan, uluslararası sermayenin çıkarlarıyla tamamen uzlaşan bir politika izlediği için yakın tarihlere kadar göklere çıkarıldı. İslamcı felsefesi, insan hakları konusundaki hafifliği, hatta Hamas’la flörtü ve antisemitizm kokan çıkışları bile hoş görüldü. Ne zaman ki, İsrail karşıtlığı ile faiz lobileri arasında bağ kurdu, o zaman işin rengi değişti. Artık Obama değil, Wall Street ağır basmaya başladı. Kendisini, Batı’nın, hatta Nasır’dan Mübarek’e kadar Mısır yönetimlerinin tehlikeli bulduğu Müslüman Kardeşler’in bir parçası gibi sunması ise bardağı taşıran damla oldu. Gerçi Wikileaks belgeleri Washington’un çok daha önce de AKP yönetiminden kuşku duyduğunu göstermişti; fakat son gelişmeler kopuşu hızlandırdı. Tabii Haziran direnişi de bu gelişmede büyük rol oynadı ve Erdoğan’ın otoriter İslamcı bir lider olarak model olma potansiyelini kaybetmesine yol açtı. Şimdi AKP ve Erdoğan bunun kavgasını veriyor. Her ne kadar uzatmaları oynuyor gibi görünse de, sonuna kadar gideceği de anlaşılıyor. Fakat bu uzatmalar bize en tehlikeli günleri yaşatabilir. Çünkü en tehlikeli gelişmeler hep kriz dönemlerinde yaşanır. Demokrasi kavgası henüz bitmediğine göre tüm demokratik güçlerin birlikte hareket etmesinin çok daha doğru olacağını düşünüyorum. Sözünü ettiğiniz “entelektüel sıçrama” olasılığına gelince, bugün Türkiye’de tartışılan konulara ve etrafı saran “ilahiyatçı-fetvacı” ordusuna bakılırsa, entelektüel sıçramadan çok, yıllar önceki tartışma ortamına dönmenin yollarını aramalıyız.

Birgün Kitap

Söyleşi: Kansu Yıldırım, 2 Kasım 2013

— *Türkiye'de Gezi süreci ile birlikte yeni bir politika tarzı veyahut mevcut politik yapıların yenilenmesi gerektiğine dair çeşitli görüşler dile getirildi. Özellikle Haziran Direnişini izleyen günlerde sokağa dökülen kitlenin, forumlarda konuşan aktivistlerin söylemlerinde bu talepler, farklı biçimlerde formüle edildi. Sizce "yeni bir politika" ifadesi ne anlama gelmektedir? Sosyalist teori ve pratikte karşılık buldu mu?*

— Tabii bu "yeni politika" ifadesinin ne anlama geldiğini öncelikle onu formüle edenler vermeli. Ben olsam "yeni politika" yerine, "devrimci politika bugünün somut koşullarında nasıl bir içeriğe sahip olmalıdır?" şeklinde bir soru sorardım ve "yeniliği" de burada aradım. Daha klasik bir ifade ile devrimci bir programın neler içermesi gerektiğini ve bu programın hangi strateji perspektifinde, hangi taktik ittifaklar bağlamında başarıya ulaşabileceğini sorgulardım. Bu anlamda genel bir "yeni politika" söyleminin sosyalist teori ve pratikte karşılığını bulduğu herhalde söylenemez. Fakat bu elbette Gezi direnişinin devrimci perspektifte bir katkısı olmadığı anlamına gelmez. Bugün bir "demokratik devrim" aşaması ve kavgası içinde yaşıyoruz. Bu ise mevcut sol parti, sendika, dernek ve diğer kuruluşlar bağlamında bir "demokrasi cephesi"ni gerektiriyor. İşte bence Gezi direnişi bu bakımdan son derece başarılı olmuş ve yıllardır teorik tartışmalara konu olan "demokratik cephe"yi pratikte gerçekleştirmiştir.

— *Tekel Direnişinden bu yana en büyük toplumsal devinim diyebileceğimiz Gezi olaylarının karakterinde "anarşist ruh" vardı diyebilir miyiz? Kitle hareketleri açısından değerlendirdiğinizde öne çıkan bu "ruh" eylemcilerin sosyalist örgütlere mesafeli olmasına yol açan bir etken olabilir mi?*

— Baskı rejimlerine karşı demokratik direnişlerde daima bir “anarşist” uç filizlenir. Bu “ruh”, kontrol altına alınması gereken, fakat tartışma özgürlüğünü de neredeyse sınırsız kılan bir arzunun ürünüdür. Mayıs-68’in bugün hâlâ dillerde olan esprili sloganlarına benzer sloganlara, Haziran-13 olaylarında Taksim’de de tanık olduk. Fakat sosyalistler “anarşist” olmadıkları için elbette bu eğilime karşı mesafeli durmalıdır. Mesafeli, fakat dostça.. Onlarla diyalog ve tartışma içinde, onlara “anarşizm”le bir yere gidilemeyeceğini anlatmaya çalışarak.. Özellikle kırıp dökmelere kesinlikle karşı çıkarak.. Zaten bizdeki anarşizm, öyle geçmişi, geleneği ve kuramsal dayanakları olan bir akım değildir.

— *Dünya’da olduğu gibi Türkiye’de de yeni bir düzenin “öznesi” işçi sınıfı kabul edilir. Ancak Gezi ile birlikte politik iktidarı yıpratan tüm eylemlerde öne çıkan “öznenin” toplumsal sınıfsal yapıya göre işçi sınıfı olmadığı “orta sınıf”, “küçük burjuvazi”, hatta x,y kuşağı gibi “gençler” olduğuna ilişkin görüşler vardı. Kimi Marksist düşünürler buna itiraz etti ve ücret ve sömürü ilişkilerine göre bu kitleyi de işçi sınıfı içerisinde değerlendirdi. Sizce gerek ekonomik gerek politik-ideolojik olarak bu durum nasıl değerlendirilmeli?*

— Bugün tam da yapılması gereken şey, bu sınıfsal kompozisyonun öğelerini somut araştırmalarla ortaya koymaktır.

Sınıfsal eşitsizliklerin en derin olduğu ülkelerden birinde yaşıyoruz. Üstelik içinde bulunduğumuz genel kriz döneminde bu farklar giderek artma eğilimi gösteriyor.

Bu ülkede Japonya’dan, İngiltere’den, Fransa’dan daha çok dolar milyarderi var ve bu sayı 2003’te 4 iken, günümüzde 44’e çıktı. AKP’nin popülist bir demagoji altında yürüttüğü sınıf politikasının sergilediği tablo budur. Bu durumda “ezilen sınıflar” başlığı altında topladığımız sınıf ve kategorileri somut veriler çerçevesinde ortaya koymalıyız. Elbette ki işçi sınıfı, öncü sınıftır. “Elveda proletarya” diyenler, sadece bol emeğe dayanan sanayi dallarını üçüncü dünyaya süren kapitalist metropollere bakıyorlar. Kaldı ki söyledikleri şey, ileri sanayi ülkeleri için de geçerli değildir. Kapitalizm, küresel bir üretim biçimidir ve bugün Asya’da, Afrika’da yüzlerce milyon köylü ve esnaf proleterleşme süreci içinde yaşıyor. Proleter demek, üretim sürecinde artık değer yaratan işçi demektir ve üretim sadece

mal değil, hizmet üretimini de kapsar. Marx, *Kapital'*de özel okullardaki öğretmenleri de artık değer yaratan işçiler olarak niteliyordu. Oysa Türkiye'de ezilenler sadece işçiler değil; bunun yanı sıra yoksul köylüler, marjinalleşen esnaf tabakası, geçimini hizmet sektöründe zar zor sağlamaya çalışanlar da var. Yok olan, bütün bunları bir demokratik cephede toplama potansiyeli taşıyan güçlü bir emekçi örgütü. Bu da ancak mevcut yapıların birleşmesi, ya da en azından ortak hareketi ile mümkün olabilir.

Bir de harekette "orta sınıf"ların, "genç kuşakların" yeri hakkındaki tartışmadan söz ettiniz. Önce "genç"lerden başlayalım. Bir kere her devrimci harekete gençler ön saflarda katılır, bir çeşit kıvılcım rolü oynarlar; 1830 devrimlerini tablolaştıran ünlü ressam Delacroix da, merkeze genç bir öğrenciyi koymuştu. Gezi direnişi dolayısıyla en çok alıntılanan fotoğraf da ellerini havaya kaldırmış, polise meydan okuyan bir genç kızın fotoğrafı oldu. Ne var ki gençler hareketin niteliğini belirleyici bir konumda olamazlar. Dikkat ederseniz daha çok Gezi direnişini hafifsemek, onun sınırlarını çizmek isteyenler "X ya da Y kuşağını" ön plana çıkardılar. Buna karşılık "orta sınıf" Türkiye'de çok geniş bir toplumsal kategoridir. Bunun marjinalleşen kesimleri giderek artıyor; elbette ki bu harekette nicelik olarak en çok bunlar ve emekçiler vardı. Buna iktidarın "İslamlaşma" politikasından derin bir kaygı duyan orta sınıf, hatta liberal burjuvazi elemanlarını da mutlaka katmalıyız.

— *1980'den sonra en büyük iş bırakmalardan birisi kabul edebileceğimiz 76 günlük Tekel Direnişi'nin meşrulaştırdığı hak mücadelesi, ekolojik ve kent hakkıyla ortaya çıkan ve daha sonra politik taleplerle sentezlenen Gezi Eylemlerini ne yönde etkilemiştir? Bu eylemler Türkiye'ye eylem pratiği/kültürü kazandırmış mıdır?*

— Tekel Direnişi'nin Gezi eylemlerine yol açan birikime herhalde katkısı olmuştur; fakat bu katkının somut olarak ne olduğu ancak ampirik araştırmalarla, anketlerle ortaya konulabilir. Türkiye'ye "eylem pratiği/kültürü"nü kazandırmak için sanıyorum, günümüz koşullarına uygun, yeni bir "devrimci militan" tipi üzerinde düşünüp tartışmalıyız. Bugünkü koşullarda örneğin Lenin'in *Ne Yapmalı*? eserindeki örgüt ve çalışma koşulları çoktan geçerliliğini kaybetmiş bulunuyor. Lenin illegal koşullarda, büyük bir gizlilik içinde ve iletişim olanaklarının son derece

sınırlı olduğu koşullarda “*ne yapmalı?*” diye sormuştu. Bu koşullarda parti merkez yönetiminin de, kolayca tespit edilemesinler diye, ancak “on kadar” devrimciden oluşmasını önermişti. Bugün, baskılar altında da olsa, legal çalışma koşulları var, partiler var, seçim var; üstelik büyük bir “iletişim devrimi” yaşıyoruz. Egemen sınıflar kendi yarattıkları teknolojik olanakları iletişim alanında da çok etkili bir şekilde kullanmasını biliyorlar. “Yeni militanlık” şekli de bu olanakların devrimciler tarafından kullanılması ile ortaya çıkmalıdır. Basit bir örnek: Nasıl firmalar, bankalar, reklam ajansları “özel mesaj”larıyla evlerimize kadar giriyorsa, “koruma” altındaki iş yerlerine giremeyen devrimciler de, “özel mesaj”larıyla emekçilerin evlerine girebilir. Onlara sloganlar iletmek, yukarıdan akıl vermek için değil; ortak değerleri paylaşmak, yardımlaşmak ve yeni bir dünya yolunda birlikte kavga vermek için...

Evrensel Kültür
Söyleşi: Fatih Polat, Kasım 2013

— *Hocam, bu yılki İstanbul Kitap Fuarı'nın Onur Yazarı sizsiniz. Önce buradan başlasak. Nasıl bir duygu bu?*

— Sevgili Fatih, böyle bir seçimi doğrusu beklemiyordum; önce şaşırdım; sonra da sevindim. Her yıl kitap fuarına giderim; 2002 yılında İstanbul'a yerleştiğimizden beri en zevkle izlediğim, etkinliklerine katıldığım kültürel bir şölen bu! Benim için özel bir anlamı var. Fazla ortada görünmeyi seven biri değilim; ödüller, merasimler bana göre değil; geniş çevrem, medya desteklerim yok. Onun için bu seçim benim için sürpriz oldu. Demek ki işler sandığım gibi yürümüyormuş. Sevindim, seçici kurula müteşekkirim.

— *1970'lerin başından itibaren tarih ve felsefe alanında birçok kitaba ve makaleye imza attınız. Öğrenci yetiştirdiniz ve sizden ders almış birçok isim de bugün çeşitli üniversitelerde ders veriyor. Özellikle tarih, tarih bilinci bir birey için neyi ifade ediyor ve neden gerekli?*

— Felsefe ve toplum bilimlerinde her şeyin *tarihsel* olduğu, zamanla değiştiği fikri temel kabul edildiği andan itibaren büyük bir sıçrama kaydedildi; hatta gerçek bilim de böyle başladı. Eski Yunan'da felsefe doğduktan sonra, "bilgelik dostları" yüzyıllarca her şeyin özünü ya da "cevher"ini oluşturan değişmez bir ilke aradılar. Kimi ateş, dedi; kimi toprak; kimi de su veya hava. Platon bunların yerine soyut "İde"ler koyduğu zaman önemli bir ilerleme sağlanmıştı. Tek tanrılı dinler "İde"leri bütünleştirdi, Aristo'nun mantık kategorileri de doğru bilgilerimizin anahtarı oldu. Böylece bin yıl süren Ortaçağ, Platon'dan esinlenen bir "kadiri mutlak" Tanrı anlayışı ile Aristo'nun donmuş mantık kategorilerine dayandı. Aydınlanma düşüncesinin zirvesi sayabileceğimiz Kant ise, Tanrı'yı insan aklının kavrayamayacağı bir "postüla" olarak kabul etti ve

başlangıca “aşkın ego” ve saf aklın *a priori* formlarını, yani “zaman” ve “mekân”ı koydu; fakat bunlar da Aristo’nun kategorileri gibi donmuş, değişmez ilkelerdi. Hegel’in büyük devrimi bunların da aslında zıtlıklar içinde gelişen ve evrilen, yani “tarihsel” ilkeler olduğunu ortaya koymak olmuştu. Ne var ki onun sisteminin çıkış noktasında da ne olduğu belirsiz bir “İde” vardı. İşte tarihi maddeciliğin kurucuları bu mistik çıkış noktasını da ortadan kaldırdılar ve “her şey tarihseldir” dediler. Tarih bilincine sahip olmak da bu ilkeyi görmek ve benimsemektir. Marx ve Engels bununla da kalmadı, toplumsal gelişimi, zamanlarının en zengin kaynakları çerçevesinde, ömür boyu, sabırla incelediler ve bizlere hâlâ ışık tutan eserler bıraktılar. Ayrıca insanların, belirli koşullar içinde de olsa, kendi tarihlerini kendilerinin yaptıklarını gösterdiler. Bu, bilim ve felsefenin artık “anlamak” ve “yorumlamak”la yetinemeyeceğini, aynı zamanda haksız ve adaletsiz düzenin değişmesi için seferber olması da gerektiğini ortaya koyuyordu. Yani incelenen toplumsal düzen “tarafsız” olmayınca, bunu inceleyen toplum bilimleri de “tarafsız” olamazdı. Bilimde tarafsızlığı savunan Weber’in kendisi de, geçen yüzyıl, kritik anlarda Alman milliyetçiliğinin yanında yer almıştı. Demek istiyorum ki tarih bilinci, gerçek bilimsel anlamda, tarihi maddeci kuramla doğdu ve beraberinde belli bir bilim ve praksis anlayışı da getirdi.

— *Akademik kariyerini tarih üzerine yapmak isteyen genç bir bilim insanı ya da çeşitli konularda tarihi çalışmalar yapmaya niyetli bir araştırmacı öncelikle nelere dikkat etmeli?*

— Bizde üniversite bünyesinde tarih-yazıcılığı daha çok milliyetçi-muhafazakâr geleneğin kuşatması altında. Bu yüzden tarihçi olmak isteyen gençlerin galiba önce bilime ters düşen bu gelenekten uzak durmaları lazım. Ben üniversite hayatıma Anayasa asistanı olarak başladım ve kariyerimi sosyal bilimler dalında tamamladım. Tarih çalışmalarımı da bu temel üzerinde yürüttüm. Bunda rastlantılar da rol oynadı; insan hayatını kolayca planlayamıyor; fakat tekrar edeyim; bilimsel tarihçilikle gelenekçi-milliyetçi dünya görüşü uzlaşamaz. Bu yaklaşım insanları daha çok Osmanlı-Türk ve Müslüman kaynaklarına mahkûm ediyor; onlar da bugün çağdışı olmuş bir düzeni ve ilahiyat anlayışını savunuyor, göklere çıkarıyorlar. Bu yüzden “yeni Osmanlıcılık” gibi anakronik bir yaklaşım

bugün bizi Ortadoğu’da bile yalnız bir ülke haline getirdi. Oysa özellikle 19. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti “Doğu Sorunu”nun temel nesnesi olarak tüm dünyayı ilgilendiren ve tartışılan bir konu olmuştu. Bence bu yüzyıl için Londra, Paris, Berlin ve Moskova arşivleri en az Osmanlı arşivleri kadar önemlidir.

— Osmanlı Kimliği *adlı kitabınızın 5. baskısı için yazdığınız önsözün sonunda, AKP’nin “İslamcı” bir parti olarak Batı’da önce bir panik yarattığını ancak, AB yanlısı tavrıyla bunu giderdiğine vurgu yapıyorsunuz. 2010’da yazdığınız bu önsözde, “Yedi yıl sonra bugün bu umutlar dağıldı mı?” diye sorduktan sonra, bu sorunun yanıtını krizle ortaya çıkan olgular eşliğinde tartışmak üzere sonraya bırakıyorsunuz. Ve aradan üç yıl daha geçti. Son olarak da AKP’nin birçok alandaki dayatmalarına öfkenin dile geldiği Gezi süreci yaşandı. Şimdi bu açıdan kısaca da olsa neler söylersiniz?*

— Bugün bu umutsuzluğun daha da arttığını söyleyebilirim. Gezi Parkı direnişi, ilk kıvılcım nereden gelmiş olursa olsun, sonunda demokratik bir patlamaya dönüştü. Bunun üzerinde çok durduk, çok yorumlar yaptık; ben şimdi başka bir açıdan birkaç şey söylemek istiyorum. Mısır’daki gelişmeler de Gezi olaylarına ayrı bir ışık tuttu. Kahire’de olup bitenlere Başbakan’ın tepkisine bakılınca artık açıkça görülüyor ki AKP iktidarının “demokrasi” diye bir kaygısı yok. Başbakan bütün gücüyle Arap Baharı’nı başlatan demokratik güçlerin değil, bunun yarattığı boşluktan yararlanarak iktidara gelen Müslüman Kardeşler’in yanında yer aldı. AKP Kongresi’ne katılıp, kendisine övgüler yağdıran ve kendisinin de bugün canla başla savunduğu Mursi, nasıl bir demokrattır? Nesnel olgular buna yanıt veriyor. Mursi, kendi ülkesinde tek başına Anayasa yapan, bunu seçmenlerin sadece % 33’ünün katıldığı ve onların da üçte birinin hayır oyu verdiği bir referandumla halka empoze eden bir “demokrat”tır. Bu Mursi, aleyhinde, seçildiği oyların iki misli imza toplanmış bir “demokrat”tır. Yine bu Mursi –bardağı taşıran damla– 1997’de Luxor’da 58 turisti öldüren saldırıyı savunan ve onu kendi örgütlerinin gerçekleştirdiğini söylemiş olan bir teröristi Luxor valisi yapmış ve kendi turizm bakanının istifasına yol açmış bir “demokrat”tır. Böyle bir başkan, seçilmiş de olsa, meşru sayılabilir mi? Kuşkusuz bunlar, Sisi iktidarını onaylamak, bu çağdışı generalin zulmünü

hoş görmek anlamına gelmez. Sadece demokratik bir ayaklanma ile başlayan gelişmelere bir "süreç" gözüyle bakmak ve her aşamada demokratik güçlerin yanında yer almak gerektiği anlamına gelir. Müslüman Kardeşler ve onun Suriye, Tunus ve Türkiye'deki uzantıları bu "süreç"te hiç de demokratik güçlerin yanında olmadıklarını ortaya koymuş bulunuyorlar. Biz bunun acılarını, bugün, Mısır'dan çok Suriye sınırlarında çekiyoruz. Orada da tüm radikal İslamcı gruplar Müslüman Kardeşler'in bünyesinden çıktı.

— *Yine aynı kitapta "Osmanlı fetihçiliği, mezhep ve tarikatçı İslam, Tanzimatçı ve Meşruiyetçi Batıcılık ve etnik dayanaklı bir ulusçuluk eklektik bir biçimde kolektif bilincimizi oluşturdular" diyorsunuz. Günümüz aydınının da bu tuhaf karışımın rahatsızlığı ve dengesizliği içinde yaşadığını dile getiriyorsunuz. Ve inandığınızı vurguladığınız evrensel değerleri temel alan değişim açısından Türkiye'nin geleceğini nasıl görüyorsunuz?*

— Evrensellik deyince tabii önce bir ayrım yapmak gerekiyor. Günümüzde dünya sınıfsal temelli bir kutuplaşma içinde yaşıyor. Bu kutuplaşma "küreselleşme" adı altında hegemonya kurmuş olan finans sermayesinin (çok-uluslu şirketlerin, dev bankaların, sigorta şirketlerinin, her türlü fon yöneticisinin) "evrenselliğini" temsil ediyor. Buna *burjuva enternasyonalizmi* de diyebiliriz. Felsefe, bilim ve teknoloji çok geniş ölçüde bu güçlerin emrinde. Küresel düzen o kadar adaletsiz ki artık akıl ve rasyonalizm ile bu dünya düzenini savunmaya imkân yok, onun için din, teoloji ve "aklın yetersizliğini" ortaya koyan tüm (postmodern) ideolojiler devamlı pompalanıyor. Yine de kısa vadede umutlu olamasak bile, gelecek için pek çok iyimser olma nedeni de var diyebiliriz. 2008 krizini hâlâ çözemeyen, palyatif önlemler içinde bocalayan finans hegemonyasına karşı yakında demokratik ve kitlesel tepkiler doğması kaçınılmaz görünüyor. Peki Türkiye bu tabloda nerede? Şu anda egemen güçler "inşallah Amerika'da işler kötü gider de, sıcak para muslukları kesilmez" diye dua ediyor. Güzel de, dünyanın en borçlu ülkesi olan Amerika, başka ülkelerdeki rantiyeleri beslemeye daha ne kadar devam edebilecek? Bizde devrimci demokratlara düşen şey, günlük ve anlamsız kavgalardan kaçınarak, örgüt ve strateji

birliği sağlamak, yaklaşan krizde halklara umut verecek bir program hazırlamaktır.

Radikal Kitap

Söyleşi: Kansu Şarman, 1 Kasım 2013

— *TÜYAP Kitap Fuarı'nın onur yazarı seçildiğinizi duyduğunuz zaman neler hissettiniz? Genel olarak edebiyatçılardan seçilir. Size sürpriz oldu mu?*

— Evet, sürpriz oldu, fakat güzel bir sürpriz. Dediğiniz gibi, onur konuğu olarak daha çok edebiyatçılar seçiliyordu. Doğrusu ben hiç beklemiyordum. Şimdi de adım geçer, benden söz edilir, diye değil, uzun yılların ürünü olan çalışmalarım, yorumlarım belki daha çok ilgi görür, daha çok tartışılır diye memnunum.

— *Türkiye'de son yıllarda yapılan yayınlara bakıldığında tarihe daha objektif, daha eleştirel bakılabildiği doğru mu? Uzun yıllar üzerinde konuşulamayan veya aynı bilgilerin tekrar edildiği pek çok konu hakkında farklı araştırmalara rastlayabiliyoruz. Bunun nedeni nedir?*

— Bence tarihe daha objektif bakıldığı çok doğru değil. Yapılan katkıları hiç de küçümsememekle beraber şunları söylemek isterim. Biz tarihimizde hiçbir zaman, tabusuz, sansürsüz, her şeyin tam bir özgürlük içinde tartışıldığı bir zaman dilimi yaşamadık. Özgürlük dönemleri baskı ve zulüm dönemlerine tepki niteliği taşıdı ve hep bu dönemlerin acılarını, tutkularını yansıttı. Son yıllarda da yakın geçmişteki darbelerin baskı ve zulümleri, tepki olarak yeni bir "özgürlük dönemi" başlatırken, aynı zamanda yeni saplantılar, yeni kısıtlamalar yarattı. Aksamadan işleyen, "ara rejim"siz bir demokrasi kavgası elbette güzel bir kavgaydı. Ne var ki bu kavga her şeyden önce darbelere yol açan nedenlerin bilimsel bir analizini, bir "darbe sosyolojisi"ni gerektiriyordu. 1970'lerde ve 80'lerin bir kısmında, Latin Amerika'dan Endonezya'ya kadar bize benzer ülkelerin tümünde askerî rejimler yaşandı. Bazılarında (Şili, Arjantin, Brezilya, Yunanistan vb.) zulüm yılları çok daha uzun sürdü ve örneğin Endonezya'da "komünist avı"

bir milyona yakın insanın kırımına yol açtı. Bu durumda sorulacak sorular şunlardı: Bu darbelerin ortak noktaları, ortak nedenleri var mıdır? Örneğin devrimci hareketleri bastırma çabaları, istihbarat örgütleri, uluslararası kapitalizm ve araçları, 70'lerde yaşanan iktisadi krizler vb. faktörler bu gelişmede ne gibi bir rol oynadı? Darbecilerin dayandıkları güçler neler olmuştur? Bu ülkelerde darbeleri önleyecek demokratik güçlerin ve etkili bir kamuoyunun gelişmesini hangi faktörler engellemiştir?

İşte Türkiye'deki darbeler de ancak böyle global bir vizyon içinde anlaşılabilir, özgül yönleri ortaya konulabilir ve bunlara karşı çok daha etkili bir direnç göstermek de mümkün olurdu. Oysa bu yapılmadı, son derece basit ve kestirme bir yol tutuldu: Darbeleri kim yapıyor? Ordu. O halde orduya haddini bildiren, onu yerine oturtan bir kampanya darbeleri de önler. Bu kampanya yer yer bir karalama ve iftira kampanyasına dönüştü ve toplu davalarla hukuk sistemine güveni ortadan kaldıran uygulamalara yol açtı. Oysa hukuk sistemine güvenin sarsıldığı bir ortamda demokrasi de asla ilerlemez, aksine geriler. Son yıllarda dünyanın en saygın insan hakları dernekleri, en özgürlükçü basını Türkiye hakkında iç karartıcı raporlar yayınlıyorlar. Bu intikamcı ortam elbette akademik çalışmaları da etkiledi ve bir ölçüde yönlendirdi. Yakın geçmişe son yıllarda daha çok bu açıdan bakıldı. Yapılan çalışmaların birçoğuna objektif değil, polemik zihniyet egemen oldu.

— Geçtiğimiz iki yıl, Türkiye'de demografik yapıyı büyük ölçüde değiştiren Balkan Savaşları'nın 100. yıldönümüydü. Ancak yeterince konuşulup tartışılmadı. Akademik ve yerel bazı konferanslar ile az sayıda hatırat ve araştırma yayınının dışında toplumun çoğunluğunun ilgisini çekecek bir organizasyona dönüşemedi? Önümüzdeki yıl Birinci Dünya Harbi'nin 100. yılı. Bu tür konularda neden toplumsal ilgi ve katılım yeterince sağlanamıyor?

— Biz hep günlük kaygılar ve korkular içinde yaşayan bir ulusuz ve daha çok kendimizle meşgulüz. Son yıllarda "ulusalcılık" *siyasal* anlamda eleştirel, küçültücü bir kavram olarak kullanılıyor. Böyle bir genelleme bence çok haksız ve başka vesilelerle bunun üzerinde durdum. Oysa başka bir açıdan, *kültürel antropoloji* açısından bu ülkede en yaygın tavır "ulusalcılık" ve asıl bu tarz dar görüşlülüğün eleştirilmesi lazım. Bu

anlamda en katı "ulusalcılık eleştirmenleri" de bana birer "ulusalcı" gibi görünüyor. Örneğin biraz önce bu ülkede "darbecilik"le kavganın yürütülme şeklinden söz ettim. Tamamen Türk usulü, "ulusalcı", tüm referansları Türk olan bir kavga şekli. Kısaca dünyadan hâlâ çok kopuk yaşıyoruz ve her meseleye "Türklerin burada yeri ne?" diye yaklaşıyoruz. "Öteki"lere sosyal ilgi de bunun için yeterince sağlanamıyor.

— *Önceki röportajlarınızda kendinizi aslen toplum bilimci olarak niteliyorsunuz. Toplum bilimle tarih ilişkisi hakkında çalışmanız da var. Türkiye'de tarih alanında yapılan çalışmalarda toplum bilimle ilişki yeterince kurulabiliyor mu? Örneğin Türkiye insanı Osmanlı hakkında ne biliyor? Osmanlı döneminde günlük hayat ile kendisi arasında nasıl bir bağ kuruyor?*

— Maalesef böyle bağlar kurulamıyor. Sanatçılar bu konuda bence daha özgür davranıyor ve daha başarılı ürünler veriyor. Tabii yaptıkları bilimsel çalışma değil ve tarihi gerçeği sadık bir biçimde yansıtmıyor; zaten öyle bir iddiaları da yok. Fakat konuya hümanist şekilde yaklaşarak Osmanlı figürleri ile empati kurulmasını mümkün kılıyorlar. Örneğin *Muhteşem Yüzyıl* dizisi. Orada savaşlarda uçan kelleler, askerler, komutanlar görmüyoruz; Saray'da, sevgileri, nefretleri, korkuları, sadakatleri, ihanetleri ve entrikaları ile insanlar görüyoruz ve onlarla empati kurabiliyoruz. Tarihçiler, tabii gerçeğe sadık kalarak ve toplumdaki eşitsizlikleri, haksızlıkları da ortaya koyarak bu işlevi kendi alanlarında yetkin bir biçimde gerçekleştirebilirler. Bunun için de, tarihçiliğin dışında, biraz toplum bilimci, biraz psikolog, biraz da filozof olmaları lazım.

— *Devletin bu noktadaki tavrı nedir? Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında kendisini Osmanlı'dan tamamen ayrıştıracak politikalar yürüttüğü hatta reddi miras olduğu görülüyor. Bugün durum nedir? Zaman zaman yeni Osmanlıcılık olarak dillendirilen politika uygulanabilir mi?*

— Tabii ki uygulanamaz. Bütün imparatorluklar sadece siyasal yapı olarak değil, manevi özlem planında da tarihe karıştılar. 19. yüzyılda her güçlü devlet "emperyal" olma iddiasında idi; o kadar ki III. Napolyon, Cumhurbaşkanı olduğu halde darbe yapıp kendisini İmparator ilan etti. İktisadi anlam kazanmadan önce, "emperyalizm" sözcüğü de bu çabayı

ifade ediyordu. Bizdeki Osmanlı özlemi daha çok İslamcı bir devlet yapısı özlemi olarak ortaya çıktı, fakat gelinen noktada bizi bölgede daha da yalnızlaştırmaktan öte bir işlev görmedi. Oysa Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun *Küresel Bunalım* başlıklı kitabı okunursa, orada Türklerin Osmanlı mirasından hareketle ve İslam dünyasına önderlik yaparak Batı uygarlığına almaşık teşkil edeceği tezi görülür. Günümüz gerçeklerinden çok uzak bir tez.. Sonuçlar da ortada.

— *Yeni anayasa hazırlığı sürüyor. En önemli fikir ayrılıkları Türklük tanımı konusunda. Çeşitli kesimlerde Türklük tanımı üzerinde büyük farklılıklar görüyoruz. Geçmişte de böyleydi, bugün de öyle. Türklük tanımının anayasada bulunması gerekli mi?*

— Bu tartışmalar Türk sözcüğünün Anayasa'dan çıkarılması taleplerine kadar uzandı. Bunu isteyenler de Kürt siyasetçiler değil, bizim "ileri demokratlar" oldu. Aslında yapılması gereken şey, böyle fantezist ve sonunda Türkçülüğü tahrik edecek öneriler ileri sürmek yerine, bu ülkede ırkçı, dinci ve mezhepçi önyargılara karşı sıkı bir savaş açmak olmalıydı. Her ulus-devletin anayasasında vatandaşlık bağlarını ifade eden bir sözcük vardır. Eğer Kürt bölgesinde farklı bir idari yapılanma, örneğin özerklik kabul edilirse, bu ve Kürt sözcüğü de anayasaya girer.

— *1915'te tüm dünyada 100. yılı nedeniyle 1915 Ermeni Katliamı meselesiyle ilgili çok sayıda yayın yapılacağı, bu konuda kapsamlı hazırlık yapıldığı haberleri geliyor. Türkiye'de bu konu bugüne kadar nasıl tahlil edildi? Hem siyasetçilerin hem de tarihçilerin Ermeni Katliamı konusunu ele alış biçimi hakkında neler söylersiniz?*

— Galiba bu konuda söylenebilecek her şey zaten şimdiye kadar söylendi ve yeterince yayın yapıldı. Artık yeni ne söylenecek, merak ediyorum. Günümüzde olay bütün dünyada "Ermeni soykırımı" diye anılıyor; ansiklopedilere de böyle geçti. Jenosit hukuki bir kavramdır ve bu konudaki Birleşmiş Milletler Konvansiyonu geriye dönük olmadığı için bizimle ilgili hukuki sonuçlar doğurmaz. Bunu İsmail Cem'in Dışişleri Bakanlığı sırasında enformel olarak başvurulan saygın uluslararası hukuk kuruluşu da (Ulusötesi Adalet Uluslararası Merkezi - ICTJ) ifade etmişti. Eğer Türkiye baştan itibaren inkârcı bir tutum takınmasa ve ortada vahim

bir kırım olduğunu kabul etseydi, bugün yirmi kadar devlet, bizi küçük düşürücü şekilde, parlamentolarından karar çıkaramazlardı; Amerika ve Fransa gibi ülkelere de bize hesap sormadan önce kendi tarihleriyle ilgili böyle anma günleri saptamaları gereği hatırlatılırdı. Oysa siyasilerin basiretsizliği yüzünden, bu konuda, Fransızların 19. yüzyıldan kalma "Tête de Turc" (şamar oğlanı) sözünü anımsatır bir duruma düştük. Üstelik, bu arada, Washington lobilerine milyonlarca dolar ödeyerek...

— *Barış sürecine nasıl bakıyorsunuz? "Cumhuriyet'i Türklerle birlikte kurdular" söyleminden bakarsak Kürtlerin Cumhuriyet tarihindeki yeri ne oldu? Örneğin özerklik talebi Türkiye'nin tarihi ve sosyolojik yapısı açısından uygulanabilir mi?*

— "Barış süreci" denilen gelişmeler, AKP iktidarının "*Kürt hakları*" konusunda herhangi bir duyarlılık içinde olmasından doğmadı; tamamen seçim ve oy kaygılarıyla, özellikle de yeni Anayasa için muhtaç olduğu oylar nedeniyle başlatıldı. Bu yüzden hiçbir zaman da karşılıklı güvene dayanmadı. Bugün de –iki taraflı suçlamalar arasında– böyle devam ediyor. Başbakan açıkça söyledi; bu "süreç" en azından seçimlere kadar da böyle devam edecekmiş! Elbette bu arada silahlı çatışmaların durması, insanların ölmemesi olumlu. Fakat şu var: AKP ve "açılım" tartışmaları –ve BDP'nin de bunları akıllıca kullanması– Kürtlere bu iktidarın karşılayamayacağı, karşılamak da istemediği umutlar verdi. Zaten son "paket"ten de çıka çıka, bir yazarın deyimiyle, "Kürtlere üç harf çıktı". Muhalefet cephesinin ise zaten böyle bir niyeti yok. Sanıyorum ki bu durumda gelişmeleri asıl Kürtlerin içindeki birleşme ve bölünme eğilimleri belirleyecek. Unutmayalım ki Kürtlerin büyük bir kısmı AKP'nin "İslam açılımı"nı "Kürt açılımı"na yeğliyor. Kürt sorununu ağırlaştıran tablo bu. Türkiye demokratik hareketi bu bölünmede laik ve demokrat Kürtlere destek olmalı. Kürt siyasetçileri de, Gezi direnişinde olduğu gibi hesaplı ve ihtiyatlı tavırları bir tarafa bırakarak, gerçek ve geniş *demokratik cephede* yerlerini almalılar. Özerklik de ancak böyle bir platformda tartışılabilir.

— *Uzun yıllar Paris'te yaşadınız. Türkiye tarihi dışarıda nasıl algılanıyor? Uzun yıllar oryantalist adı verilen kişilerin Türkiye tarihinin,*

yaşayışının doğru bilinmesine ve anlaşılmasına engel olduğu iddia edildi? Bu doğru mu ve halen geçerli mi?

— Türkiye hakkında elbette donmuş ve değişmez bir algılama şekli yok; imajımız gelişmelere ve önemli olaylara göre değişiyor. Eskiden Türkiye daha çok kültürel turizm alanıydı; imajı da pek parlak değildi. Oysa son yirmi otuz yıl içinde turizmin orta, hatta alt sınıf Avrupalılara açılması Türkiye algısında çok olumlu gelişmelere yol açtı. Artık Avrupa'da bir taksi şoförü, bir tezgâhtar, bir mahalle bakkalı Türk olduğunuzu duyunca size gülümseyerek "Antalya" diyebilir. Bunun dışında yerli dizilerimiz de İslam dünyasında arkaik değerleri sarsıcı etkiler yaptı. Çok insanın, özellikle de kadınların Türkiye'ye umutla bakmasına yol açtı. Zaten "Arap Baharı" başlayınca Türkiye'ye "model ülke" gözüyle bakılması biraz da buradan kaynaklandı. Fakat maalesef Türkiye'de bu umutlara karşılık verecek bir iktidar yoktu. Aksine AKP iktidarı, giderek, Arap dünyasında itibarını hızla kaybeden Müslüman Kardeşler'in sözcüsü haline geldi.

Oryantalizme gelince, Edward Said bu disipline yeni bir anlam getirdi ve âdeta tüm oryantalistleri, işleri güçleri gerçek Doğu'yu karalamak, Batı çıkarlarına uygun bir "Doğu imajı" yaratmak olan ajanlar gibi sundu. Bunu uzunca bir makalede eleştirmiştim. Said, bilimsel planda, geleneksel oryantalizmi kollara ayırdı ve bunları da bir "*ontolojik ve epistemolojik düşünce stili*"nin birleştirdiğini ileri sürdü. Böylece yaptığı şey, pratikte, zaten "öteki"ne hep kuşkuyla bakan bir kültür ortamında bu "kuşku"lara bilimsel kılıf geçirmek şeklinde algılandı.

— *Aynı zamanda bir toplum bilimci olarak son dönemde Gezi süreci olarak adlandırılan dönemi ve sonuçları hakkında neler söylersiniz? Bu olayın nedenleri iyi analiz edilebildi mi? Türkiye bir seçime doğru gidiyor, sonuçları itibarıyla siyasi etkisi olur mu? Toplumda bir kutuplaşmadan söz edebilir miyiz?*

— Gezi direnişinin nedenleri bence çok açık. Olay, son yıllarda artan baskıların, keyfî tutuklama ve muhakemelerin, insanların "hayat tarzı"na müdahalelerin vb. biriktirdiği öfkenin sonunda bir patlama şeklinde ortaya çıkmasıdır. Ben altmış yıldır Türk siyasal hayatını izlerim, böylesine yurt çapında ve kitlesel boyutlarda başka bir ayaklanmaya tanık olmadım.

Ayrıca, en az Gezi olayları kadar önemli diğer bir husus da, Başbakan'ın bu olaylara tepkisiydi. Hak, hukuk diye sokaklara dökülen milyonlarca insanı, "çapulcu", "terörist" vb. sıfatlarla adlandırması gerçekten demokrasi adına büyük bir şanssızlık oldu. Bu durum ülke içindeki gerginliği daha da artırdı, kutuplaşmayı daha da keskinleştirdi. Ve bu arada AKP iktidarı da Batı medyasında gerçek kimliğiyle yerini aldı. Parti içi demokrasiden tamamen yoksun olan AKP'nin önümüzdeki dönemde de bu katı tavırdan vazgeçmeyeceği anlaşılıyor. Dış sermaye musluklarının giderek kısıldığı ve iktidarın hızla yıprandığı bir dönemde giderek istikrarını kaybeden siyasal hayat, maalesef önümüzdeki yıllara umutla bakmamızı engelliyor.

Aydınlık Kitap

Söyleşi: Ali Rıza Özkan, 1 Kasım 2013

— *32. Uluslararası Kitap Fuarı'nın Onur Yazarısınız. Tarihimize efsane ve söylentilerin ötesinde nesnel gerçeklik kazanması için çabalarınızın karşılığının toplumda yankısını bulduğunu söyleyebilir miyiz?*

— Osmanlı ve Türk tarihiyle ilgili kitaplarım beşer altışar baskı yaptı. Fakat özgün olduğunu düşündüğüm bazı tezlerim umduğum ölçüde tartışma konusu olmadı. Bir örnek vereyim. Biliyorsunuz Osmanlı üretim biçimi 1970'lerde çok tartışılmıştı. Ben de feodal üretim biçiminin iki aşamadan geçtiği olgusuna dayanarak, klasik çağ Osmanlı toplumunun feodal üretimin ilk aşaması olduğunu kanıtlamaya çalışmıştım. Bu konuda Hegel, Marx ve Engels'ten Braudel'e kadar referanslar da vermiştim. Çalışmam hayli ilgi gördü, fakat tartışmaya yol açmadı. Aynı şekilde, yeniçeri kırımı, 1838 ticaret anlaşması vb. analizlerim de. Tabii bunda 12 Eylül darbesinin gündemi tamamen değiştirmesi de rol oynadı. Bir de bu durumun kültür geleneklerimizle ilgili nedenleri var. Bizde kütüphaneciliğin yeterince gelişmemiş olması gibi.

— *Bugün her yerde "yeni Osmanlıcılık" konuşuluyor. Neredeyse devlet ideolojisi olarak ilan edilecek. yeni Osmanlıcılık sizce, ne kadar Osmanlı?*

— Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bütün imparatorluklar çöktü. Kendisini yenileyememiş, tarihin akışına uyum sağlayamamış yapılar çökerler, bu böyle. Şimdi zaten bütün kozlar elindeyken tutunamamış, tarihe karışmış yapıları canlandırmaya çalışmak hayal peşinde koşmaktan başka bir şey değildir. Yeni Osmanlıcılık günümüzde daha çok İslamcı bir devlete özlem şeklinde ortaya çıkıyor ve bu konuda sistemli bir tartışma da yok. Yine de Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun 2002 yılında yayınladığı ve söyleşi ve konferanslarını içeren kitap bu konuda bir fikir veriyor. Davutoğlu'nun ana teması şu: Aydınlanma modernitesine dayanan Batı

uygarlığı “varoluş felsefesi” anlamında bunalım yaşıyor; buna bir alternatif lazım. Bu alternatifi ne Çin ne de Hint uygarlıkları sağlayabilir; çünkü –aynen Davutoğlu’nun sözleriyle–, “ellerinde Kuran-ı Kerim gibi bilgi ve değer kaynağı, varlık bilinci veren ve dünyanın değişik toplumlarında sürekli okunan, hem elit kültürün zihniyetini dokuyan, hem de halk kültürünün davranış biçimini belirleyen bir araç yok”. Davutoğlu’na göre, İslam dünyasının farkı burada ve bu dünyada buna öncülük yapacak ülke de Türkiye. Geriye bunu başaracak yeni bir “elit”, yani seçkinler zümresi yaratmak kalıyor. Görüldüğü gibi, bu, gerçeklerden tamamen kopuk, tam bir fundamentalist görüştür. Siz böyle bir görüşten hareket ederseniz işte bugün olduğu gibi bölgenizde bile yalnız kalırsınız ve hiçbir yalnızlığın “değerlisi” olmaz.

— *Türk Devrimi’nin Müslüman halklar içerisinde başarılı olmasının dayanakları nelerdir?*

— Bugün varılan noktada, maalesef, bu başarının da “göreli” olduğunu kabul etmek durumundayız. Osmanlı reformlarını çok eleştirdim, Osmanlı son dönemini daha çok “yarı-sömürge” bağları içinde ele aldım, ama bu koşullar ve kısmen de bu koşullara tepkiler bizde modernizme açık akımlar, elitler yarattı. Bunu da hiçbir zaman yadsımadım. Bu akımlar iktidara da geldi ve Mithat Paşa ile zirvesine ulaştı. 1876 Kanunu Esasisi, yani nerdeyse yüz elli yıl önce, din, mezhep ve ırk esaslarını dışlayan bir “vatandaşlık” ilkesini maddeleştirmişti. Arkadan Abdülhamit despotizmi geldi. Çağdaş vatandaşlık anlayışı ancak Cumhuriyet’in ilanı ile süreklilik kazandı, ama hâlâ bunu tartışıyoruz. Gelinen nokta bu olmamalıydı.

Bir de şu var. Diğer Müslüman toplulukların çoğu tam bir sömürge dönemi yaşadılar ve buna karşı neredeyse tek dayanakları da din idi; bu bakımdan din o coğrafyada milliyetçilik rolü oynadı ve beraberinde –zamanında altın çağ yaşamış, fakat giderek çağdışı kalmış– bir kültür geleneği taşıdı. Bu da Türkiye’nin farklılaşmasında rol oynadı. Bunlara Mustafa Kemal Atatürk’ün Kurtuluş Savaşı sırasındaki birleştirici, devrimci dehasını ve tüm dirençleri yenerek laik bir Cumhuriyet ilan etmesini de eklemeliyiz. Fakat bunun yerleşmesi de bir süreçtir; bugün hâlâ bunun kavgasını veriyoruz.

— *Ulusal kurtuluş mücadelelerinin Marksistler açısından desteklenme zorunluluğu yoktur, dediniz ve sosyalistler içerisinde önemli bir ezber bozdunuz. Marksistler neden her ulusal kurtuluş mücadelesini desteklemezler?*

— Bir "ezber bozduğumu" sanmıyorum; söylediklerim, evrensel devrim tarihinden, Marx, Engels, Rosa Luxemburg, Lenin gibi düşünce ve eylem öncülerinin söylediklerinden çıkarılacak derslerdir. Ulusal sorun, Marx ve Engels'in öğretisi ışığında 1896'da, İkinci Enternasyonal'de tartışıldı ve daha sonra da Lenin ve Rosa Luxemburg arasında "ulusların kaderlerini tayin etme hakkı" konusunda tartışmalara yol açtı. Lenin bu haktan yana, Rosa Luxemburg ise buna karşıydı. Lenin bu hakkı "halkların eşitliği" ilkesininin kaçınılmaz sonucu olarak görüyordu. Hatta bu bağlamda "burjuva milliyetçiliği"nin bile "demokratik bir içerik" taşıdığını söylüyordu. Fakat Lenin, bu hakkı tanımakla beraber, emekçi sınıfların öncülüğünü de hep vurguluyor, karşı-devrim niteliği kazanan ulusal hareketlere karşı da mesafesini alıyordu. Nitekim 1917 Mayıs'ında, Lenin, şunu söyledi ve Parti kararı halinde oylattı: "Ulusların özgür bir şekilde ayrılma hakkı, şu veya bu ulusun şu veya bu anda ayrılmalarının yararı ile karıştırılmamalıdır. Proletarya partisi bu sonuncu sorunu, her özel durum için, toplumsal gelişmenin bütünlüğünü ve proletaryanın sosyalizm için verdiği sınıf kavgasının çıkarlarını dikkate alarak, tam bir bağımsızlık içinde çözer".

— *Gezi Parkı'nın savunulması ile başlayan Haziran direnişinin "ezilen sınıflara yayılması"nı öneriyorsunuz. Bunu açar mısınız?*

— İşte tam da tüm devrimcilerin bunun yollarını araması ve tartışması gereken bir dönemde yaşıyoruz. Bu konuda elbette devrim tarihini inceleme, ondan ilham alma gereği var. Fakat artık toplumsal evrim ve teknoloji açısından yepyeni koşullar içinde yaşıyoruz. Bugün sınıf baskısı elbette devam ediyor, fakat yüz yıl öncenin illegal koşullarında, insanların güçlükle iletişim kurabildiği durumda değiliz. Elektronik iletişim çağındayız ve bunu en iyi egemen sınıflar kullanıyor. Bakıyorsunuz, adını bile duymamış olduğumuz firmalar, reklam ajansları evlerimizin içine giriyor. Oysa artık neredeyse herkesin bir bilgisayarı var. Artık sokaklarda

gazete satma, duvarlara sloganlar yazma dönemi aşıldı; yeni bir “devrimci militan” tipi yaratmak gerekiyor ve bunun tartışmasını yapmalıyız. Tabii “ezilen sınıflar” konusu da, işçiler, yoksul köylüler ve çevre halkları, orta sınıfların belirli kesimleri vb. bağlamında, somut araştırmalar yapılarak bu tartışmalara ışık tutmalı.

SOSYAL MEDYA YA DA GÜNÜ GÜNÜNE SİYASET

19 Haziran 2014

Ekmel Bey ve Şehdî Efendi..[137]

Şehdî Osman Efendi 1757 yılında bir heyetle Saint-Petersburg'a gönderiliyor. Aydınlanma yüzyılının ortalarındayız; Osmanlı hâlâ Diyar-ı Küfür'de devamlı elçilikler kurmamış; kurmak istememiş. Şehdî Efendi de geçici elçi, diplomatik görüşmeler yapacak.. Ve tabii ülkeyi bir diplomat gözüyle de inceleyerek bir "*sefaretname*" yazacak'!

Programda Rusya Bilimler Akademisi'ni ziyaret de var.. Çar I. Petro zamanında kurulan Akademi "kârgir, üç kat, yüz adet odadan ibaret muallâ kârhane-i acibe". Böyle tanımlıyor Akademiyi Şehdî Efendi sefaretnamesinde.. Her tarafta kitaplar; laboratuarlar; fizik ve astronomi araçları; mineraloji müzesi.. Velhasıl bir "Acaiphane"!

Şehdî Efendi şaşkın; mihmandarı Yorgaki Efendi'ye "bu iş abes değil mi?" diye soruyor; "bu kadar alet ve teçhizat", bu kadar masraf, bu kadar zarar; abes değil mi?

Ne dersiniz! Yoksa korkunç bir cehalet ve aymazlık mı? Hem de Aydınlanma çağının ortasında!

Oysa bunları bize anlatan Ekmeleddin Bey böyle düşünmüyor; farklı ve daha ince bir yorum ihtimali üzerinde duruyor. Belki de, diyor, Şehdî Efendi Rusya'nın üstünlüğünü gördü ve etkilendi; fakat bunu Padişah'a böyle anlatamayacağı için bu şekilde dolaylı bir yol seçti. Ve böylece devrin ricali Rus Akademisi'nde neler bulunduğunu öğrendi. Kısaca, belki de, diyor Ekmeleddin İhsanoğlu, asıl cehalet ve aymazlık Şehdî Efendi'de değil; Saray'da, Padişah'da! Gülünç ve çağdışı bir kendini beğenmişlik içinde dünyadan kopmuş bir yönetici zümrede? Hiç de yabana atılmayacak, başka araştırmaları tahrik edecek bir yorum. Günümüzdeki "yeni Osmanlı" fantezilerden de fersah fersah uzak!

Ekmeleddin İhsanoğlu *Osmanlılar ve Bilim* kitabında sadece Osmanlı bilimini değil, zihniyetini de anlatıyor ve, doğrusu, çok diplomatça

anlatıyor. Kimi okuyucular “maşallah, Osmanlılar bilimde amma da ileriymiş!” diye düşünebilirler. Oysa İhsanoğlu bilimin aynı zamanda bir “zihniyet” sorunu olduğunu, “bir bütün olarak ele alınması ve araştırmaya dayanması” gerektiğini; Osmanlıların bunu yapamadıkları, sadece pratik (askeri) ihtiyaçlar peşinde koştukları için Rusya ve Japonya’daki başarıları elde edemediklerini söylüyor.. Diplomatça..

25 Haziran 2014

Dalga Dalga Adalet

Farkındasınız tabii; son günlerde ülkede belki de cumhurbaşkanı seçiminden bile önemli bazı olaylar cereyan ediyor.. Balyoz ve şike davaları yeniden görüşülecek; bu arada bütün “mahkûm”lar da serbest bırakıldı.. Ülkede sevinç dalgası esiyor.. Hatta Baransu bile “tüm sanıkların tahliye edilmesiyle memleket ‘bayram yerine’ döndü”, diyor. Balyoz belgelerini bir bavula doldurup kameralara poz veren, sonra da bunları merasimle savcılara teslim eden ödüllü gazeteci..

Benim kuşağımdan olanlar çok iyi bilirler; bu ülkede adalet “dalga” meselesidir; gün olur, “dalgalar” arasında kaybolur gider; sonra bir gün gelir, rüzgârın seyri değişir, bu kez de bakarsınız umudu kesmiş olduğunuz adalet dalga dalga geri geliyor.. Elbette her dönemin kendine özgü nedenleri, analizi gereken somut koşulları vardır. Fakat bırakalım şimdi bunları bir yana ve etrafımıza bakalım: Yine ne oldu? Yoksa rüzgârın seyri yine mi değişti?

Ergenekon günlerini anımsıyorum. Tüm vicdan sahipleri bu topraklarda adaletin dalga dalga nasıl buharlaştığına içleri yanarak tanık olmuşlardı. O günlerde uygulanan “algı yönetimi” ile zihinlere korkunç bir Ergenekon canavarı çakılıyordu. Ülke içindeki melanetleri bir yana, yurt dışında da son derece faal ve etkili bir örgüttü bu Ergenekon! ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney’le görüşmeler yapıyor, kimyasal ve biyolojik silahlar üretmeye çalışıyor, P-2 Mason Locası’ndan destek görüyor, Tahran ve Saint-Petersburg’da cinayetler işliyor, Kıbrıs seçimlerine müdahale ediyor, Fenerbahçe maçlarında pankart açtırıyor ve yurt içindeki tüm yasadışı örgütleri kontrol ediyordu. Tarihçi tutkusu, bunları teker teker not

etmişim..Ayrıca, bir televizyon yorumcusunun, ciddi ciddi, “maden ocaklarındaki patlamaların, Ergenekon tutuklamalarıyla aynı zamana denk düşmesini manidar bulmuyor musunuz?” diye sorduğunu da anımsıyorum. Şimdi unutulmuş görünüyor; oysa bu “iddia”lar yazılı ya da sözlü hezeyanlar olarak kalmadı; yer yer iddianamelere de girdi ve suçlamalarda kullanıldı. Kafka’yı bile ürkütecek bu tablo karşısında isyan eden, hukukun böyle ayaklar altına alınmasının ülkeyi zehirleyeceğini ve sonunda da demokrasiyi ortadan kaldıracağını söyleyenler ise “davayı karartanlar”, “Ergenekon’a kol kanat gerenler” olarak susturuluyordu.

Oysa tam tersine, o günlerde hukuku ve demokrasiyi asıl korumaya çalışanlar onlardı. Böyle sorgulamaların geçmişteki hukuksuzlukları, işlenen cinayetleri ortaya çıkarmak şöyle dursun, sonunda bunları da aklayacağını söyleyenler onlardı. Bunlar arasında ülkenin en kıdemli, en saygın hukukçuları da vardı.

Gün geçti, devran döndü; sonunda her şey anlaşıldı. Meğerse bütün bu davalar birer “kumpas” imiş. O günlerde “Ben bu davanın savcısıyım!” diyen Başbakan söylüyor bunu. Meğerse Başbakan Erdoğan oyuna getirilmiş; saflığından yararlanıp onu aldatmışlar; tam da “ben usta oldum” derken tuzağa düşürmüş, “darbe”lemişler. Meğerse herkes “vesayet sona erdi; darbe dönemi bitti; geçmiş olsun!” diye bayram yaparken ülke tam da bir darbe yaşıyormuş! Şimdi Tayyip Bey bütün bunları büyük bir olgunlukla itiraf ediyor ve “ileri demokrasi” için yeni bir yol çiziyor. Yeni yol da eskisi gibi “uzun, ince” bir yol olacakmış! Çok ikna edici görünmüyor, ama inanmak zorundayız; ola ki elinde Fidan’ın hazırladığı raporlar da vardır. Şimdiye kadar pek bir şey ortaya çıkmamış olsa da!

Dedik ya, gün gelir devran döner, rüzgâr yön değiştirir ve adalet de dalga dalga aksi yönde aranmaya başlanır. Ergenekon’un karanlık günlerinde bir emekli general, “adalet herkese bir gün lazım olur” dememiş miydi? Galiba o günlere geldik. Öyle görünüyor ki şimdi yeni bir döneme giriyoruz; fakat önemli bir farkla: Genellikle böyle “uzun, ince” yolculuklarda, yönünü şaşıran kaptan ve tayfalarının yerini başkaları alır ve hasar, ziyan varsa bunların da hesabı sorulur. Bizde de şimdiye kadar hep böyle oldu. Yakın tarihte, hak ettiklerinden de ağır hesaplar ödeyen bir sürü kaptan gördük. Oysa şimdi çok farklı bir durumla karşı karşıyayız. Kaptan, ben de

mağdurum, kandırıldım, diyor; darbe yedim, herkesin intikamını da ben alacağım.

Alır mı, alır; zaten almaya başladı bile! “Kumpasçı” polisleri, savcıları, hâkimleri vb. nasıl iskambil kâğıdı gibi dağıttığını hepimiz gördük. Fakat, o, “durun bakalım, bitmedi; diyor; daha yeni başladık; Fethullah Hoca’yı bile Pensilvanya’daki “in”inden çıkaracağım”! Bu arada kendine özgü bir stratejik derinlikle yeni müttefikler arıyor ve Balyozcuların –onlardan teşekkür beklemese de– kendi sayesinde özgürlüklerine kavuştuklarını ileri sürüyor.[138] Kısaca bugünlerde iktidar bu kez tam ters yönde bir “Ergenekon”, buna uygun bir “algı yönetimi” ve “dalgalar” yaratmaya çalışıyor.

Buna taraftarlar bulabilir mi?

Zor, ama bulabilir. Son yıllarda kin ve intikam birikimi o derecelere geldi ki, bu dönemin bazı mağdurları çektikleri acılardan sorumlu gördükleri kimseler hapse girsin diye her şeyi – bu arada adil yargılama ilkelerini– unutabilecek kadar bilendiler. İşte bence asıl tehlike de burada. Hani Ergenekon günlerinde bir yazar TV ekranlarına çıkıp da, “ben şu, şu, şu yazarlardan nefret ediyorum; tutuklanmalarına çok sevindim” demişti ya, işte asla bu duruma düşülmemeli. Dedik bir kere, bu ülkede adalet ilke değil, “dalga” meselesi ve önümüzdeki dönemde yeni bir dalga serisi başlayabilir. Hatta, yukarıda anlattık, Erdoğan bunu başlattı bile.. Fakat artık bence şurası kesin: Bu yeni seriyi, nefesi tükenmiş, manen iflas etmiş bir iktidar yürütemez.. Belki en iyisi de “seri adalet”in hiç başlamaması ve adaletin hırs ve intikam rüzgârlarına göre yön değiştiren “dalgalar” halinde değil; yüzyılların ürünü olan ilkeler ve usuller temelinde tecelli etmesi. Tabii bir yandan da somut delillere –örneğin adaleti saptırmak için üretilmiş sahte belgelere– dayanan adil yargılamaları hızlandırarak..

Son yıllarda çok acılar çekildi, fakat sonunda da her türlü sahtecinin –ve bu arada sahte demokratların– maskeleri de düştü. Şimdi gerçek demokratların sınavı başlıyor.

1 Temmuz 2014

Davutoğlu’nun Derin Stratejisi...

Bilmem Davutoğlu'nu okudunuz mu? Özellikle *Küresel Bunalım* başlıklı kitabını? Yıllar önce okuduğum bu kitap beni çok düşündürmüştü. Geçen gün gazetelerde "Kriz kapımızda!" diyen ürkütücü beyanatını okuyunca, aklıma bu kitap geldi; yine düşünmeye başladım. Ama artık bu kez bir şeyler de yazmalıyım, dedim; Facebook sayfamı açtım; o da zaten, her zamanki merakıyla, "ne düşünüyorsun?" diye soruyor.

Küresel Bunalım başlıklı eser, Davutoğlu'nun söyleşilerinden oluşuyor; ilk baskısı 2002'de, AKP'nin iktidara geldiği yıl yapılmış; elimdeki nüsha da 12. baskı, 2009 tarihini taşıyor. Yayın başarısı, AKP'nin yükselişine paralel gitmiş. Anlaşılıyor, değil mi?

Kitabın ana fikri daha 1991'de, Körfez krizi sırasında Davut Bey'in kafasında mevcutmuş. O tarihte bir bilimsel Kongre için kendisinden "İslam dünyasının bunalımı" başlıklı bir tebliğ istemişler. Başlıktan hoşlanmamış. "Doğrusu bu bana dokundu!" diyor. Hemen tertipçilerle yazışmış ve "Batı medeniyetinin bunalımı" konusunda bir sunuş üzerinde anlaşmışlar. (s. 97) Doğrusu da bu; daha yüz yıl önce Oswald Spengler'in gördüğü gibi..

Demek ki neymiş? Demek ki asıl bunalımı Batı uygarlığı yaşıyormuş! İslam uygarlığı da bu hegemonyacı sistemin etkileriyle sarsılıyormuş! Hani yanlış da değil; Davutoğlu daha o günlerde, yani Roubini'den çok daha önce 2008 krizini görmüş diye düşünüyor insan. Fakat öyle değil. Toplum bilimcimiz argümanlarını çok farklı bir platformda oluşturmuş durumda. Şöyle: "Bugün Batı'da varoluş felsefesi anlamında bir bunalım yaşanıyor; Batı'nın insanoğluna sunabileceği açılımların sınırına gelinmiş durumda!". (s. 226) Yani buhran aslında felsefi bir buhran ve mutlaka buna bir çıkış noktası, bir "alternatif" bulmalı insanoğlu! Bu durumda Davutoğlu da bir aydın sorumluluğu ve bilim adamı titizliği ile konuya eğiliyor; olası alternatifleri gözden geçiriyor.

Gerçekten de alternatif ne olabilir?

Önce akla hangi uygarlıklar geliyor? Çin ve Hint uygarlıkları mı? Geçiniz! diyor Davut Bey. Her ne kadar "bir canlanma içinde" olsalar da, bu uygarlıklar Batı karşısında bir direnci "güçlü bir şekilde formüle edebilmiş değiller". Neden? Çünkü "teorik olarak ellerinde Kuran-ı Kerim gibi bir bilgi ve değer kaynağı, varlık bilinci veren ve dünyanın değişik

toplumlarında sürekli okunan, hem elit kültürün zihniyetini dokuyan, hem de yaygın halk kültürünün davranış biçimini belirleyen bir araç yok!”. (s. 226)

Şimdi mesele anlaşıldı; dünya varlık sorunuyla karşı karşıya ve bunu da ancak İslam alemi çözebilir. Ne var ki yine de sorun bitmiyor. İslam alemi maalesef birlik ve bütünlük içinde değil; kendi içinde savaşıyor, kan döküp duruyor. Onu da kendi içinde birleştirecek bir güce ihtiyaç var. Peki bu gücü nerede arayacağız? Bunu da tabii Osmanlı mirasında ve bu mirası doğru okuyan bugünkü Türkiye’de arayacağız! Bir kere “hiçbir zaman küresel bir boyut taşımamış olan” Çin ve Hint uygarlıklarının aksine, “Osmanlı, dar anlamda küreselleşmeyi son olarak gerçekleştirmiştir”. “Bu bizim birikimimizdir; diyor Davutoğlu; yani bence küreselleşmeyi ilk gerçekleştiren Büyük İskender’dir... Son gerçekleştiren kadim Osmanlı’dır.” (s. 196) Kadim Osmanlı? Yani 1355’ten 1699 Karlofça Anlaşması’na kadar olan dönemdeki Osmanlı. Yani “bu dönemde model olarak ittihaz edilen Osmanlı Devleti”. (s. 239)

Peki sonrası?

O da o kadar fena değil. “Son yüz elli yıllık dönemde de, Osmanlı, en ciddi Batılılaşma tecrübesini yaşayıp, bu tecrübesini İslam alemine aktaran unsur olarak” karşımıza çıkıyor. (s. 240)

Görüyoruz ki tablo yavaş yavaş netleşiyor. Toparlayalım: 1) Batı uygarlığı bunalım içinde; 2) Bu bunalıma ancak İslam uygarlığı son verebilir; 3) İslam uygarlığı içinde de ancak Osmanlı mirasını doğru okuyan Türkler başı çekebilir. Zincirin tamamlanması için bir halka kalıyor; o da şu sorunun yanıtında: Hepsi güzel de, Türkler de fazla birlik içinde sayılmazlar; sınıfsal bölünmeler; etnik farklılıklar; ideoloji kümeleri; mezhep ayrılıkları vb.. Bunları nasıl aşacağız?

Davut Bey’in bu soruya da yanıtı var: “Bunun için bir aydın zümresi lazım, diyor; bir siyasi elit lazım; bir ekonomik elit lazım; onlar bu işin ritmini tutabilirler. Şu anda eksiğimiz orada”. (s. 195) Eksiğimiz de anlaşıldı: Yeni bir elit. Fakat bu yeni elitin işi gerçekten de zor; çok büyük sorumluluklar bekliyor bu yeni “aydın zümresi”ni. “Doğu’nun erdemini, Batı’nın rasyonalitesini, Güney’in eşitsizlik karşısındaki adalet arayışını, Kuzey’in de ekonomik üretkenliğini ve verimliliğini bir senteze

kavuşturmaya" (s. 206) çalışacak "yeni elit"imiz. Bunu yapabilirse –ki "birikimi" buna müsait– "önümüz büyük ölçüde açılır" diyor Davutoğlu. Kısaca son derece iddialı bir seçkin zümre; doğrusu, bizim Kemalist beyaz Türkler bu yeni seçkin zümrenin yanında çok çok taşralı, çok "kıro" kalır. Fakat işte "vizyon" diye de buna denir; Hegel gibi bulutlarda geziniyor Prof. Davutoğlu. Söyleşiye katılanlardan Ali Bulaç da etkilenmiş "Türkiye'ye bu tarihi derinlikten bakmak lazım" diyor. (s. 138) Nasıl Yena'lı profesör "mutlak aklı" Prusya Devleti'ne yerleştirdiyse, Bosfor'lu profesör de evrensel tarihi Boğaz sahillerinde bitirmek istiyor. Kınalızade Ali Çelebi'nin izini sürerek. Osmanlı âlimi daha 16. yüzyılda "her şeyi Osmanlı'da birleştirmeye" çalışmamış mıydı? (s. 41)

Sanırım daha fazla uzatmaya gerek yok; her şey anlaşılıyor; her şey açık ve net. Fakat gerisi var: Aradan geçen on üç yıllık sürede sayın profesörümüz önce Başbakan danışmanı oldu; sonra da dışişleri bakanı olarak bu "vizyon"u hayata geçirmeye çalıştı. Tabii –Necip Fazıl'ın icat ettiği terimle– "Başyüce" Erdoğan'ın himayelerinde.. Sonucu biliyoruz. Eski "elit"leri dağıttık; yenilerini de yaratamadık; şimdi ülkeyi Tophane usulleriyle yönetiyoruz.. Ve de "kriz kapımızda!" Daha doğrusu Reyhanlı'da bombalar patladığı günden itibaren içimizde.. En önemli Arap ülkelerinde bir temsilcimiz bile kalmadı. Artık sıradan vatandaşlarımıza bile "mühlet veriliyor".

İşte böyle. Ben de derim ki Davutoğlu, Kınalızade'yi değil de Ziya Paşa'yı izleseydi belki de daha iyi ederdi.. Ne demişti o dönemin bilgesi? "İdrak-i maâli bu küçük akla gerekmez; zira bu terazi bu kadar sikleti çekmez!".

7 Temmuz 2014

Cumhurbaşkanlığı Seçimi için çağrı...

Seçim tartışmalarına ve Ekmel Bey'e yapılan –yer yer benim de paylaştığım– itirazlara bakıyorum da galiba bir şey iyi anlaşılmadı diye düşünüyorum: Anayasal, normal bir seçime gidiyoruz gibi bir hava esiyor ülkede! Oysa şunu bilelim: 10 Ağustos'ta normal bir seçimde değil, bir plebisitte oy kullanmaya gidiyoruz. Plebisitlerde pusulalara bir ad yazılmaz;

“evet” ya da “hayır” denir. Eski çağların “Sezar”larını, modern çağların Napolyon’larını geçelim, yakınlarda da Rusya’da, Uzakdoğu’da, Ortadoğu’da sayısız örneklerine tanık olduğumuz bir oylama tarzı bu.. Biz de 10 Ağustos’ta oy pusulalarımıza bir ad yazsak bile, aslında vereceğimiz oylar “evet!” veya “hayır” oyları olacak.

“Evet” ya da “hayır” diye neyi oylayacağımızı sormazsınız herhalde?

Hani şu son günlerde Erdoğan sık sık “davamız” diyor ya, işte bu “dava”yı oylayacağız. Sanırım artık bu “dava”nın ne olduğunu bilmeyen de kalmadı. Erdoğan’ın kendisi “Mustafa Kemal’e evet; Atatürk’e hayır!” diyor. O da şimdilik! Tayyip Bey “daha başlangıçtayız, yolumuz uzun” diyor; kendisini ve takımını 2023 ufkuna hazırlıyor. Başarılı olursa kuşkusuz Kurtuluş Savaşı’nın da “*sarıklı mücahitler*”in eseri olduğunu ilan edecek ve Mustafa Kemal adını kitaplardan silmeye çalışacak. Yola Kemal gibi o da Samsun’dan çıktı. Sonra Erzurum! Tez, antitez; devrim, karşı-devrim; süreç devam ediyor.

Yapabilir mi?

Ben inanmıyorum. Yine de on sene önce kimsenin aklına gelemeyecek şeyleri yaptığına bakılırsa, düşünmemiz lazım. Gezi direnişinden, 17 Aralık rezaletinden sonra da bu ülkede seçim kazanmadı mı?

Tayyip Bey kuşkusuz zeki bir insan. Fakat bugün geldiği –ve ülkeyi getirdiği– nokta salt zekâyla açıklanacak bir şey değil. Asıl açıklanması gereken, içinde bulunduğu “ruh hali” ve bu “ruh hali”ne nasıl gelmiş olduğu. Ben de çoğu kimse gibi bunu kazandığı seçimlere, “ustalaşma” psikolojisine bağlıyordum. Geçenlerde bir vesileyle Wikileaks belgelerine yeniden bakarken ilginç bir notla karşılaştım. Amerikan büyükelçisi Eric Edelman, Washington’a yolladığı 20 Ocak 2004 tarihli telgrafta, “Erdoğan’ın karakteri” başlığı altında şunları yazmış: “Birincisi çok baskın gurur; ikincisi Tanrı’nın onu Türkiye’yi yönetmek için hazırladığına inanması (2003 AKP Kurultayında bu konuda Kuran’a atıf yapmış). Çok alıngan; bunlar etrafına yetenekli bir danışman grubu toplamasını engelliyor”.

İşte en önemlisi ve en tehlikelisi de bu “ruh hali” ve Amerikalı diplomat bunu çoğumuzdan önce anlamış. Daha 2004’te, Erdoğan’ın kendisini ve çevresini yakından tanıyan biri olarak.. Aynı tespitleri daha sonra Erdoğan’ı

çok iyi tanıyan, fakat sonradan yolları ayrılmış olan birçok siyasetçiden de duyduk..

Uzatmak istemiyorum; söylemek istediğim şey şu: Karşımızda "minarelerimiz süngü, camilerimiz kışla" diye cihada davetiye çıkarmış, "dava"sı uğruna ölmeye hazır, kefenini yanına almış bir "Başkan adayı" var. Seçmenlere beni daha da güçlendirin ve peşime takılın, diyor. Tekrar edeyim: Ben bu "dava"nın başarıya ulaşacağına hiç inanmıyorum; AKP mutlaka bir gün Gezi cinayetlerinin ve 17 Aralık yolsuzluklarının hesabını verecek. Ve sonunda da dağılıp tarihe karışacak.. Ne var ki 10 Ağustos'tan oylarını artırarak çıkmış bir Erdoğan, bir süre daha, ülkeyi daha da karanlık günlere götürebilir. Şurası açık; iç savaşı bile göze almış bir "Başkan" adayı ile karşı karşıyayız. Buna karşı adayları beğenmeyerek kullanılmayan her oy da yine onun hanesine "evet!" diye yazılacak. Bugün sandığa gitmemekle, dün sandığa gidip "yetmez, ama evet!" demek arasında bir fark kalmadı.. Bir yandan onları eleştirirken, öte yandan daha da ağırlaşmış koşullarda onların yanlışını yinelemek bence tarihi bir hata olur. Demokratların iç hesaplaşmalarının zamanı değil. Siyaset "an" meselesidir; belli bir "an"da "doğru" olarak yapılan şey, başka bir "an"da çok "yanlış" bir eylem olarak karşımıza çıkabilir. Bilim somut koşulların analizini ortaya koyarken, bilimsel siyaset de bu koşulların gerektirdiği taktik ve stratejik esnekliklere olanak sağlar. Kısaca derim ki 10 Ağustos'ta sandığa gidelim ve bu tehlikeli gidişe "hayır!" diyelim..

13 Temmuz 2014

Kısa bir "Monşerlik" tarihi..

Tayyip Bey yine dilini tutamadı; yine "monşer" dedi; rakibini böyle aşağıladı. Bir tarafta "Beyaz Türkler", "monşer"ler; öbür tarafta "ezilenler", "mağdurlar"! Artık alıştık, Tayyip Bey milleti böyle ikiye ayırıyor. Patron-emekçi ayrımı gibi; şu farkla ki Tayyip Bey'in "mağdur"larının kaybedecek çok şeyleri var! Gerçek mağdurlarla ilişkisi ise sosyal yardım, zekat alışverişi, hediye ve çıkın dağıtımı sınırlarını aşmıyor..

Ben de bugün mağdur edenlerden, "usual suspect" haline gelmiş "Beyaz Türk"lerden söz etmek istiyorum. "Monşer"ler bunların özel bir dalını,

diplomatları oluşturuyor. Haklarında bir araştırma yapmış değilim; sadece bazı anılarıma dayanacağım.. Kendim “monşer” olmadım, ama “monşer” yetiştiren bir okulda okudum ve sonra da müstakbel “monşer”lere hocalık yaptım. Kısaca nasıl “monşer” olunduğunu yaşantımla, tecrübemle çok iyi biliyorum. Şimdi çok eskilere, altmış yıl öncesine döneceğim.

1954 yılıydı; İstanbul’da, Pendik’te, yine böyle bir Temmuz sıcağında harıl harıl Mülkiye giriş sınavlarına hazırlanıyordum. Emekli bir öğretmen çocuğuydum; sınavı burslu kazanmak zorundaydım. Ülkede siyasi durum şöyleydi: İki ay önce seçimler yapılmış ve Menderes % 57,6 oyla partisine yeni bir zafer kazandırmıştı. Hızlı bir kapitalistleşme süreci yaşıyorduk; enflasyonist belirtilere rağmen henüz fazla bir şikâyet yoktu; DP’nin temel sloganı da “Ülkeyi küçük bir Amerika haline getirmek” idi. Henüz devletleri numaralamak (G 8, ilk 10, G 20 vb.) moda haline gelmemişti.

O tarihte ülkede sadece üç üniversite, tek bir tane de Siyasal Bilgiler Fakültesi vardı. Eski ve zengin bir Mekteb-i Mülkiye geleneğinin taşıyıcısı olan bu fakülte, devletin en üst kadrolarını yetiştiriyordu. Üç şubesi olan bu fakültede “İdari Şube”den mezun olanlar kaymakam ve vali oluyorlar; “Mali Şube”den mezun olanlar hesap uzmanı, maliye müfettişi vb. sınavlar kazanıyor ya da Bakanlık stafını oluşturuyorlar; “Siyasi Şube”den mezun olanlar da Dışişleri kadrolarını dolduruyorlardı. Sivil idare, maliye, diplomasi; bir tek generaller bizden çıkmıyordu. Kısaca Mülkiye, “monşer”lerden de öte, “Beyaz Türkler”in önemli bir kesimini temsil ediyordu ve bundan da gurur duyuyordu. Bu gurur sık sık iktidarı ve başkalarını rahatsız etse ve pahalıya mal olsa bile!

İyi de, aslında kimdi bu “beyaz Türkler”?

Senelerce içinde yaşadığım, ne olduysam sayesinde olduğum bu öğrenci grubu hemen tamamen halk çocuklarından oluşuyordu ve son derece mütevazı koşullar içinde yaşıyorduk. Okula büyük sermaye çevrelerinden, İstanbul’un yalı ya da konaklarından gelen tek bir öğrenci bile hatırlamıyorum. Memur çocukları, öğretmen ve asker çocukları, esnaf çocukları, işçi ve köylü çocukları vb.. Daha çok orta sınıfın okuma ve öğrenme aşkıyla yanan evlatları.. Aslında oraya hepimiz de seçimle gelmiştik; atanmamıştık, “seçilmiş”lerdik; fakat bu seçim “parmak hesabı”na değil, sınava, liyakate dayanıyordu. O tarihte üniversiteye giriş

sınavları yoktu; sadece İTÜ ile bizim Siyasal’a sınavla giriliyordu. Anadolu’nun dört bucağından Ankara’nın yolunu tutmuş sınıf arkadaşlarımdan her biri kendi liselerini dereceyle bitirmiş yetenekli gençlerdi. İstanbul’dan gelenler de sınıfsal köken açısından Anadolu’dan gelenlerden pek farklı değildi. Galatasaray’da okumuş, fakat sonunda fakülte öğretim kadrosuna geçmeyi tercih etmiş dostlarımı anıyorum: Hepsi parasız yatılı okumuşlardı. Kısaca aynı hırs, aynı sorumluluk, aynı yurtseverlik duygusu.. İçimizde para hırsıyla yanıp tutuşanlar, bir an önce köşeyi dönmek isteyenler olsa bile, bunlar asla bu yüzleriyle ortaya çıkmıyor, bu tutkularını içlerinde gizliyorlardı. Talebe Derneği seçimlerinde yönetim kurulunun üç kuruşluk bütçesinin bile uzun tartışmalara konu olduğunu anımsıyorum; “ibra” sorunu sık sık gündeme gelirdi. 80’li yıllarda Özal’ı çileden çıkaracak olan teftiş tutkusu! Daha yakınlarda da Abdüllatif Şener’i kurucusu olduğu partiden sonunda nefret ettiren duygu!

Mülkiye sadece idareci, maliyeci ve diplomat yetiştirmiyordu; aramızdan önemli romancılar, ressamlar, şairler de çıktı. Erdoğan’ın son AKP Kongresi’ndeki konuşmasına bir şiirini okuyarak başladığı Sezai Karakoç da aynı sıralarda okumuş, aynı kantinde yemek yemişti. Görüldüğü gibi, sık sık yapılan bir eleştirinin aksine, öğrenci fikir hayatına tam bir çoğulculuk hâkimdi. Mahir Çayan’ların, Hüseyin Cevahir’lerin yanı sıra Özal’ın prensleri de, Ülkücülerin entel takımı da orada okudu. Öcalan bile devrimcilikle Kürtçülük arasındaki sorgulamalarına Mülkiye sıralarında başladı. Ve genç Tayyip Erdoğan da, eğer giriş sınavlarını kazanabilseydi, aynı sıralarda oturacak, geleceğin “monşer”leriyle, “beyaz Türk”leriyle dostluklar kuracaktı. Ne yazık ki –kendisi birkaç kez söyledi– sınavı kazanamadı; “monşer” olmaktan kurtuldu; “mağdur” olarak kaldı. Kuşkusuz yadsınamaz yetenekleri vardı; fakat kendisini bu günlere getiren yetenekleri, anlaşılan çok farklı alanlardaydı; bunların okuma-öğrenme aşkıyla ilgisi yoktu.

İşte böyle! Şimdi tekrar başa dönelim ve şu masum soruyu soralım: Tayyip Bey’in, yukarıdaki çok iyi bilmesi gereken tabloya bakarak, hiç olmazsa şimdi biraz dilini tutması, daha mütevazı bir üslup kullanması gerekmez miydi? Aralarına girmek isteyip de giremediği insanlara, şimdi biraz daha saygılı bir dil kullanamaz mıydı? Hiç olmazsa şunu söyleyelim:

Eğer TC Başbakanı, “Monşer”ler diye küçültmek istediği diplomatlara zamanında biraz kulak verseydi, kuşku yok ki bugün IŞİD adlı katil çetesine “yapmayın, etmeyin; rehin aldığınız yurttaşlarımızı bırakın” diye ricalarda bulunmak gibi hazin bir duruma düşmezdi.

Amacım ne övgü, ne de yergiydi; ana hatlarıyla bir “monşerlik tarihi” anlatmaya çalıştım. Gerçek şu ki Mülkiye hiçbir zaman bir “kadro mektebi” olmadı. Orada her türlü fikir yeşerdi; büyük kavgalar da, büyük mağduriyetler de orada yaşandı. Malum hikâye; küçük burjuvazi müthiş bir sınıftır: kendi demokratlarını da, kendi devrimcilerini de, kendi karşı-devrimcilerini de kendisi yetiştirir. En şiddetli kavgalar da bunlar arasında yaşanır. Bunlar yaşandı ve bugün geldiğimiz noktada, ezenlerin de ezilenlerin de kimler olduğu artık çok iyi ortaya çıktı.

Geçmiş şeyler, diyeceksiniz? Doğrudur, bugün çok farklı bir tabloyla karşı karşıyayız; artık yüzlerce üniversitesi, onlarca “siyasal”ı olan bir ülkede yaşıyoruz. Söylediğim anlamda “beyaz Türkler” de, “Monşer”ler de, artık çeşitli kurumlarda yetişiyorlar. Mülkiye tekeli çoktan yıkıldı ve bu da kültürel gelişme, bilimsel rekabet açısından iyi oldu; fakat geçtiğimiz günlerde Mülkiye dekanı hakkında açılan soruşturma da gösteriyor ki, asla pes etme durumu yok; demokrasi kavgası devam ediyor. Kaldı ki kurumsal tekeller yıkılsa da, liyakat tekeli öyle kolay kolay yıkılamaz. Her sınıf eninde sonunda kendisine en layık evlatlarını bulur; kendi içlerinde bulamazsa, bunları başka sınıflardan devşirir. Erdoğan’a gelince, kendisi tam bir halk çocuğuydu; fakat kişisel ve sınıfsal kavgasını burjuvazi içinde verdi; “beyaz burjuvazi” yanında ve onun yerini almaya aday bir “yeşil burjuvazi” yaratmaya çalıştı. Hakk’ın, Allah’ın sancağı altında! Bunda da hayli başarılı oldu; fakat öyle görünüyor ki anlamadığı nokta şuydu: Aslında zafere koşan kendisi ve dayandığı sınıf değil, Sovyetler’in çökmesinden sonra coşan; “tarih bitti” diyen; “artık her şey mübahtır!” duygusuna kapılan küresel finans burjuvazisi idi. Erdoğan da MÜSİAD, TOBB, Hak-İş vb. ile el ele, bu küresel “zafer”in Türkiye’deki parsalarını toplayan ve paylaştıran siyasetçisi oldu. Doğrusu bu işi de hayli ustalıkla götürdü. Oysa şimdi süreç tersine döndü; çarklar geriye işlemeye başladı. Ve öyle görünüyor ki, AKP’nin başarısını yaratan öğeleri nasıl anlamadıysa, Tayyip Bey, partisini yıkıma götürecek nedenleri de anlayacak durumda

değil. Galiba “benzeşenlerin toplaştığı” büyük meydanlarda bağırıp çağrışmalara, aynı plakları bininci kez dinlemeye daha epeyce süre katlanacağız.. Yine de altmış sene önce bile bizlere bayat gelen bu “monşer” ve “mağduriyet” edebiyatından bizleri masun kılamaz mı?

12 Ağustos 2014

10 Ağustos Seçimi ve AKP

Seçim yapıldı; cumhurbaşkanı seçildi; sıra yorumlara geldi. Artık günlerce, haftalarca 10 Ağustos’u yorumlayacağız. Ve tabii bu arada iç ve dış olaylarla ilgili her yeni gelişme de yorumlarımıza yeni boyutlar, yeni perspektifler kazandıracak. Malum ya, barut fıçısı gibi bir bölgede yaşıyoruz.

Önce Sezar’ın hakkını Sezar’a verelim ve kulaklarımızı seçimin galibine çevirelim. Bakalım Tayyip Bey seçimi nasıl yorumlamış, neler söylemiş?

RTE: “(10 Ağustos seçimiyle) 27 Mayıs’ın vesayet anlayışı olarak Türkiye’ye dayattığı cumhurbaşkanlığı anlayışı tedavülden kalkmıştır”. “Milletine tepeden bakan devlet anlayışı sona ermiştir”. “Çankaya, halkıyla bütünleşmiş, milli iradenin tam egemenliği altına girmiş” ve cumhurbaşkanının “aracılar vasıtasıyla seçimi”ne son verilmiştir. Kısaca Türkiye, “küllerinden doğmuş” ve “Yeni Türkiye’nin kuruluşu” önünde artık bir engel kalmamıştır.

İşte bunlar Tayyip Bey’in söyledikleri; seçim zaferini hemen izleyen saatlerde.

Sizleri bilmem, ama ben bu sözleri büyük bir şaşkınlıkla dinledim. Dinlerken de “vesayet rejimini”, Gül’lü Çankaya’yı, 27 Nisan muhtırasını, o makamı halktan koparan “aracılar”ı düşündüm ve rüya görüyorum sandım. Yoksa on iki yıldır bu ülkeyi AKP değil de bilmediğimiz karanlık güçler mi yönetiyordu? Yoksa Çankaya’da beş yıldır oturan zat, AKP kurucusu Abdullah Gül değil de, Gürsel, Sunay, Evren gibi darbeci bir general miydi? Yoksa Erdoğan’ın sözünü ettiği “aracılar”, yani Gül’ü seçenler, AKP milletvekilleri değil de, bir cuntanın atadığı yöneticiler miydi?

Evet, zihnimi bu sorular kurcaladı; fakat ortada bir yanlış anlama yoktu; Erdoğan "açık ve net" konuşuyordu. 10 Ağustos'ta millet, 1950'de DP'nin dediği –ve Erdoğan'ın da bir şeyler ekleyerek tekrarladığı– gibi, "Yeter! Söz de milletin; karar da milletin!" demişti. Artık bunun sonuçlarını çıkarmak da tüm muhaliflere –ve bu arada bir kısım AKP'lilere– düşüyordu. Kırmızı-çizgi, liberalleri ve paralelleri dışladıktan sonra, galiba daha da gerilemiş, iyice AKP sınırları içine kaymıştı. Anladığım kadarıyla şimdi Abdullah Gül'e de –bir teşekküre bile gerek görülmeden– "Out!" deniliyordu. Üstelik sırada galiba başka önemli isimler de vardı; AKP iktisat politikasını yıllarca yürütmüş, sermaye çevrelerine güven vermiş isimler...

Bu ilk araştırmam yeterince aydınlatıcı olmamıştı; fakat şu iyice anlaşılıyordu: AKP cephesinde tablo pek de parlak değildi; hatta hiç değildi. Üstelik çelişkilerle doluydu. Bu kez de gözlerimi "yorumcu"lar cenahına çevirdim; acaba onlar neler söylüyorlar diye kulak verdim.

Sürpriz! Gördüm ki, "yeni milat", "millet-Çankaya kaynaşması", "milli iradeyi engelleyen aracılar" vb. vurgular çoğu yorumcunun pek umurunda değildi; onlar "balkon konuşması"nda daha çok bazı keramетli cümleler arıyorlar ve de buluyorlardı. Şöyle örneğin: "Kırgınlıklar eski Türkiye'de kalsın!"; "Şahsıma oy verenler kadar oy vermeyenler de kazanmıştır"; "sevmeyenlerimiz de kazanmıştır!"; "sadece şahsıma oy verenlerin değil, 77 milyonun cumhurbaşkanı olacağım". Evet, Tayyip Bey bunları da söylemişti!..

Doğrusu güzel de söylemişti!

Güzel söylemişti de, bunlar daha öncekilerden tamamen kopuk, hatta onlara ters düşen sözlerdi! Zaten Erdoğan da konuşmasında esas olarak "kırılma" noktalarının altını çizmişti. Bir "devrimci" gibi –hâşâ! "devrim" sözcüğünden nefret ettiğine göre, bir "karşı-devrimci" gibi– konuşmuştu. Oysa yorumcuların çoğu – ki listeye yandaş gazeteleri de katabilirsiniz– *birleşme, bütünleşme, uzlaşma* gibi noktalar üzerinde duruyor, bu yöndeki sözleri manşet yapıyorlardı. Zor iş; bu koşullarda galiba akıl ve vicdan sahipleri için "yorumculuk" giderek daha da nankörleşiyor, diye düşündüm. Kimi kulaklara hoş gelmeyen bazı sözleri siz de duymayacaksınız; göze batan birtakım şeyleri görmeyeceksiniz; kısaca oto-sansür

uygulayacaksınız; “dalgalandırma kardeşim!” diyeceksiniz! Tabii, çeşitli politika cambazlıkları içinde kaşarlanmış kimi patronların ve yayın yönetmenlerinin gazabına uğramak istemiyorsanız! Onlar da siyasetçilerin gazabından korktukları için!

Biz yine “balkon konuşması”nı izlemeye devam edelim. Bir de şu var: Erdoğan “77 milyon kazandı” dedi; “hepimiz kazandık” dedi; ama “hepsi bu kadar değil” diye de ekledi. Böylece biz de öğrendik ki 10 Ağustos’ta yalnız Türkiyeli seçmenler değil, milyonlarca Müslüman kardeşimiz de kazanmış. Başbakanımız bunları bizlere coğrafi/islami referanslarla tanıttı: “Sadece Türkiye değil, Bağdad, İslamabad, Kabil, Beyrut, Üsküp de kazanmıştır. Bugün Şam, Humus, Ramallah, Trablus, Kudüs de kazanmıştır”. İlginç; kazananlar arasında hiçbir Türki cumhuriyet göremedik? Ne Bakü, ne Aşkabat, ne Taşkent, ne Bişkek... Neyse ki Kırgızistan Başkanı Atanbayev oradaydı da ülkesini heyecanlı bir konuşmayla hatırlattı. AB ülkelerine gelince, artık nasıl olsa onları takan yoktu; Erdoğan, son olarak Almanya ve Fransa seferlerinde onların hesabını da görmüştü; adları geçmedi. Tıpkı onların da bizi defterden silmiş olmaları gibi.. Ya Amerika? Orada da Obama çoktandır Başbakan’ın telefonlarına bile çıkmıyor. Pek belli etmiyor, ama, Tayyip Bey üzgün. Yakınlarda “Obama’nın sesini özlediğini” söylemişti.

İşte, çok kaba hatlarıyla, 10 Ağustos’ta AKP konusunda karşılaştığım tablo bu oldu. Aslında bütün bunlar içerikle ilgili bazı gözlemler; bir de şeklî öğeler var ki, seçimlerde bazen özden de daha önemli hale gelebiliyorlar. Doğru, ama galiba bu kez, bu konuda uzun açıklamalara gerek yok: 10 Ağustos seçimi, 1946 seçimleri hariç, kuşkusuz çok partili dönemimizin en anti-demokratik seçimi oldu. Hatta seçim bile denemez, bir çeşit plebisite dönüştü. Bir tarafta bir başbakan! Tüm devlet olanaklarını seferber ederek ve bu arada devlet televizyonunu bile parti kanalı gibi kullanarak seçim kampanyasını yürütüyor; ara sıra yaptığı hakaretler dışında muhalefeti yok sayıyor; karşısında ise “sol” CHP ile milliyetçi MHP adına güreşen, ismini düne kadar pek kimsenin bilmediği ve kendisini “muhafazakar-milliyetçi” olarak sunan bir aday. *Outsider* olarak da –neyse ki o da var– akıllı bir kampanya ile bir ölçüde soldaki boşluğu doldurarak oylarını ikiye katlayan küçük bir parti.. Sonuç: AKP’nin Pirüs zaferi.

Kabararak sonunda parti içine de sızan tasfiyeci zihniyet; ayak sesleri duyulan Anayasa krizi; Moodys'den kötü işaretler ve 10 Ağustos'u asık suratla (- % 2,5) karşılayan bir borsa; hâlâ haber alınamayan IŞİD (İD) rehineleri vb.. İşte size ezeli "Millet-Devlet kaynaşması"nın yeni versiyonunun gündeminde bulunan bazı acil sorunlar.

Peki, ya muhalefet? Fakat artık burada keselim; herhalde 10 Ağustos seçimindeki ortaya çıkan muhalefeti ayrıca ele almak, ayrıca tartışmak daha doğru olacak..

20 Ağustos 2014

10 Ağustos Seçimi ve CHP'de gelişmeler..

30 Mart Seçimlerini izleyen günlerdi. Ateşli nutukların, hepimizi hayretten hayrete düşüren tapelerin yerini birdenbire ürkütücü bir sessizlik almıştı. Seçim yorgunluğu, diye düşünmüştüm; belki de "kuzuların sessizliği"? İzleyen seçimlerde heyecanın artmasını, havanın yeniden elektriklenmesini bekliyordum. Gerginlik nedenleri aynen ortada duruyordu. Yanılmışım. Cumhurbaşkanlığı seçimleri daha da büyük bir sessizlik içinde geçti. Adını, adayı olduğu partililerin bile sık sık şaşırdığı Ekmel Bey, kâğıt üzerindeki oyları dahi toplayamadı. Tüm devlet olanaklarını seferber eden Tayyip Bey yine klasik solosunu yapmış, ipi önde göğüslemişti.

Tayyip Bey kazanmıştı; güzel de asıl kaybeden kimdi? CHP mi? Diğer muhalefet partileri mi? Yoksa Ekmel Bey mi? Doğrusu bu soru kafamı başlangıçta fazla kurcalamıyordu; fakat CHP'deki son gelişmeler beni bazı gözlemlerimi paylaşmaya sevk etti. CHP, zengin tarihiyle, bu ülkede demokratik kavganın önemli –tartışılması sadece CHP'lilere bırakılamayacak kadar önemli– bir parçası. O halde biz de tartışalım.

CHP'yi yenilgiye götüren nedenler nelerdi? İşte yanıtlarım.

1) Siyasi yelpazenin "sol" kanadında yer alan, sosyal demokrasiye öykünen bir parti, 10 Ağustos seçimine sağ uçta bir partiyle, üstelik bu partiye daha yakın bir isim üzerinde anlaşarak girdi. Bu açıkça bir partinin kendi ilkelerini yadsıması demekti. Kaldı ki Ekmel Bey, siyasetin asla

kaldıramayacağı şekilde, zoraki bir aday olmuştu. Fazla ısrarlara dayanamamış, adaylığı, kendi ifadesiyle, “Şairin dediği gibi siz talep etmeden Hakk’tan size bir görev gelirse bunu ehli edep olarak kabul etmek gerekir” diyerek kabul etmişti. Keşke etmeseydi. Doğru olan, Ekmel Bey’in –anlaştıkları takdirde– tek başına MHP’nin adayı olması idi.

2) Ekmel Bey, CHP için ancak kendi adayının olmadığı bir ikinci turda oy verebileceği aday olabilirdi. Tıpkı Fransız sosyalistlerinin 2002 seçimlerinde, Le Pen’e karşı Chirac’a oy vermeleri gibi. Blok halinde.. “Demokrasi”nin fazla “ileri” gitmemesi, raydan çıkmaması için..

3) Ekmel Bey, kampanyasını kendi siyasi felsefesine göre yürüttü: Çizgisinin “milliyetçi-muhafazakâr” bir çizgi olduğunu ilan etti; Erdoğan’la “mükemmel dostluğundan” söz etti; seçilirse hükümetle tam bir anlaşma içinde olacağını söyledi; hatta önce sıcak bakmadığı görevi kabul etmede “Ak Parti’de aktif olarak görev yapan bazı dostların da etkili olduğunu” itirafta da bir sakınca görmedi. Bu kampanya Kılıçdaroğlu’nun 30 Mart seçimlerindeki kampanyasına tamamen zıt, onu yalanlayan bir kampanya oldu.

4) Eğer Erdoğan, o kendine özgü, sözde-alaycı ve aşağılayıcı üslubu bu kampanya sırasında da kullanmasaydı, seçim tam bir centilmenlik gösterisine dönüşecekti. Ekmel Bey, “bu benim üslubum değil!” dedi; haklıydı da; fakat sokak diliyle yapılan saldırılara, vakur bir üslupla, çok daha ağırlıklı yanıtlar verebilirdi. Bunu yapmadı ya da yapamadı. Kariyer, alışkanlık ve etik meselesi.. Belki en önemlisi de şuydu: Ekmel Bey AKP politikasının seçmen çoğunluğunda yarattığı öfke ve nefret duygularını paylaşmıyordu; bu yüzden bu duygulara tercüman olması da beklenemezdi.

5) Sol alan böylece CHP’den tamamen boşalınca, HDP adayı Selahattin Demirtaş, Erdoğan’a tüm demokrat ve sosyalist seçmenleri de rahatlatacak oklar yolladı ve bunun dışında da sevimli ve uzlaştırıcı diliyle solun ortak adayı haline geldi. Bu uzlaşma politikası nereye kadar gidebilecek, hep beraber göreceğiz. Fakat seçim biter bitmez, Diyarbakır Belediyesi’nin şehrin merkezî bir meydanına, laik cumhuriyete karşı şeriat için ayaklanmış, gerici bir şeyhin adını vermesi, herhalde ona oy vermiş çok sayıda seçmene soğuk duş etkisi yapacak nitelikteydi. 21. yüzyılda şeyh referanslı bir hareket ne sol ne de çağdaş bir siyaset oluşturabilir.

Evet, işte bunlar, kafama ve notlarıma takılanlar.. Kuşkusuz Ekmel Bey bilgili, tecrübeli ve etik değerlere sahip bir şahsiyet; Erdoğan'la farkını daha önceki bir yazımda da belirtmiştim; fakat kendisini solda tanımlayan bir partinin seçmenlerine hitap eden bir tarafı yoktu. Kısaca yanlış bir seçim oldu. Ve bu durumda da seçimden sonra bazı homurtuların yükseleceği aşikârdı. Şimdi bu homurtuları duyuyoruz ve gelişmeleri izliyoruz.

Gazete manşetlerinde Kemal Bey'in "pişmanım" dediğini okuyunca "tamam!" demiştim; şikâyetler duyuldu; özeleştiriler başladı; CHP doğru yolda! Sonra anlaşıldı; meğerse Kemal Bey "homurdananları" Parti kurullarına taşımış olduğuna üzülüyormuş! Ve arkası da geldi: Artık bunlara tolerans yok, sıfır tolerans!

CHP'li değilim, ama bu ülkede CHP'yi demokratik cephenin önemli bir parçası olarak görmeyi arzu edenlerdenim. Bu yüzden de bayağı ürktüm ve eyvah dedim, galiba bu kez de CHP içinde bir "paralel" yapı keşfedildi! Galiba iç kavga kızışacak? Neyse ki işler oraya kadar varmadı ve kongre kararı alındı.

Bekleyeceğiz ve göreceğiz. Yalnız, son noktayı koymadan, bir kaygımı da belirtmek istiyorum. Çok partili hayatın başlangıcında, tutuculaşmış CHP kadroları oyların DP'ye aktığını görünce telaşa kapılmış ve DP'yi taklide başlamışlardı. 1947 Kurultayı bu öykünmenin zirvesine ulaştığı Kongre oldu. Öyle ki daha sonra Menderes de, kendilerini taklit eden CHP'den alaylı bir dille söz ediyor, "biri kurultay öncesi, diğeri de kurultay sonrası iki CHP var" diyordu. Diyeceğim taklitçilik CHP'de eski bir hastalıktır; hiçbir zaman da derde deva olmamıştır.

Modern bir partinin, AKP'nin "ablalı, ağbili" patriyarkal yöntemlerine, kitle demagojisine ihtiyacı yoktur. CHP bir "sistem" partisidir; düzen değişikliği istemiyor, bunu biliyoruz. Yine de "sistem" içinde –vergi ve iş hukukundan, seçim ve parti yasalarına, oradan da bilim ve teknoloji alanındaki gereksinimlere kadar uzanan– epeyce geniş bir seçenekler yelpazesi bulunuyor. Hizip kavgalarına ayrılan zamanı, bilimsel yaklaşımla bunların çözümüne ayırmak ve halka bu temelde basit formüllere indirgenmiş çözüm önerileri sunmak oyları artırmanın da en etkili yoludur.

25 Ağustos 2014

Türkmenler Kuşatmada..[139]

Amerli, Türkmen şehri; Irak'ta, Bağdad'ın 160 km kuzeyinde, 13 bin nüfuslu.. 45 gündür IŞİD kuşatması altında; yiyecek tükeniyor, su tükeniyor, ilaç bulunamıyor.. Yine de ilkel silahlarla donanmış birkaç yüz kişilik Türkmen "ordusu" direnmeye çalışıyor.. Bir IŞİD baskını her an bu Şii topluluğu kan gölüne çevirebilir! Amerliler Telafer ve Beşir halkını temizleyenlerle şimdi burun buruna yaşıyorlar; daha doğrusu yaşamaya çalışıyorlar...

Bunları bir Fransız gazeteci yazıyor; âdeta çığlık atıyor.. Telefonla ulaştığı doktordan işittiği çaresizlik sözlerini de eklemiş yazısına.. Kim yardım edebilir ? Irak ordusu felç olmuş durumda, kendine faydası yok; Kürtler ise "Amerli Kürdistan'a değil, Bağdad'a bağlı, diyorlar, müdahale edersek Iraklılar yanlışlıkla bizi vurabilir". Halk da umudunu, kala kala Iraklı Şii Bakan Hadi al Amiri'nin milislerine bağlamış.. Bir de uluslararası camiaya.. Neyse ki BM Irak temsilcisi Mladov da fecaati anlamış, "trajediyi önlemek için" Irak müttefiklerini ve insanlığı işbirliğine çağırmış..

Yazıda Türklerin adı geçmiyor ; anlaşılan *Le Monde* yazarı bu konuda bir bilgi edinememiş, ya da –olur ya– öğrendiklerini gizlemiş ! "Fransızlaşmış !", yani yabancılaşmış !.. Türkmenlere değil; bizlere..

Zavallı Türkmenler ! Herhalde çoğu şimdi keşke Kürt ya da Sünni Arap olsaydık diye düşünüyorlardır !

29 Ağustos 2014

Çok "Olağan" bir Kongrenin Ardından..

Siyaset aslında bir yorum kavgasıdır; en basit ve sıcak şekilleriyle günlük gazetelerde bulduğumuz yorumların kavgası.. Hegel, daha iki yüz yıl önce, "gazete, modern insanın sabah duasıdır" demişti. İşte ben de AKP Kongresi'nden sonra sabah duamı yapmak için gazetelere bakınca iki çarpıcı manşetle karşılaştım. Bunlardan birincisi (*Hürriyet*), Erdoğan'ın ağzından "Kardeşim emanetçi değildir!" diyordu; ikincisi ise (*Milliyet*), bu kez Davutoğlu'nun ağzından, kongreyi "Vefa Kongresi" olarak niteliyordu.

Bu manşetleri atanlar bu sözlere ne ölçüde inanıyorlardı, orasını bilemem; fakat bu iki sloganlaşmış yorum garip bir şekilde birbirini tamamlıyor, diye düşündüm. Erdoğan, “Kardeşim, emanetçi değildir” dedi, ama yine de kardeşine hayati önemde gördüğü iki görevi emanet etmekten kendisini alamadı: “Haşhaşi”lerle savaş ve haddini bilmeyen yargıyı hizaya getirmek. Davutoğlu ise, âdeta “ben sana mecburum!” havası taşıyan konuşmasında, büyük bir içtenlikle, Başkan’a “vefa”sının her türlü kuşkunun üstünde olacağını göstermeye çalıştı. Kısaca halef de memnundu, selef de! Daha genel planda ise, “Dava”ları ve bu uğurda gerçekleştirdikleri “kutsal yürüyüş” aralarında en ufak bir çatışmaya yer vermeyecek nitelikteydi.

Erdoğan’ı ve Davutoğlu’nu dinlerken, bütün bu merasimlerin en büyük mağlubu Abdullah Gül’ü düşünmeden edemedim. Erdoğan konuşmasında “Dava”ya ihanet edenlerden de uzun uzun bahsetmiş ve bunların uğradıkları hüsranı anlatmıştı. Ertesi gün ona hayran bir yazarın kaleminden, bu sözlerde “satır aralarında Abdullah Gül’e de bir mesaj olduğunu” okuyunca içim burkuldu. Açık söyleyeyim; Abdullah Gül’ün siyasal geleceği beni zerre kadar ilgilendirmiyor ve böyle bir geleceğe de inanmıyorum. Beni ilgilendiren ve ürküten, önümüzdeki dönem Çankaya’ya egemen olacak zihniyetin bütün çıplaklığıyla ortaya çıkmış olmasıydı. Günaydın, demeyin; elbette ki Erdoğan’ın normal bir cumhurbaşkanı değil, bir “Başkan” olacağını defalarca ilan ettiğini ben de biliyorum. Fakat burada bunu da aşan bir siyaset anlayışıyla, bir “etik” ya da “vicdan” sorunuyla karşı karşıya bulunuyorduk. Üstelik sık sık “vefa”dan söz edilen bir kongrede! Cumhuriyet tarihinde, darbeler haricinde, hiçbir cumhurbaşkanı, görevini bu kadar aşağılayıcı koşullar içinde devretmemiştir. Hem de dört kurucusundan biri olduğu partinin yönetici ve sözcüleri tarafından.

Gül, aslında, iddiasının aksine tarafsız bir cumhurbaşkanı olmamıştı; daha ılımlı bir dille, AKP’nin bu günlere gelmesinde önemli bir faktör olmuştu. Fakat şimdi görülüyordu ki bu da Tayyip Bey’e yetmemişti; Gezi’cileri “çapulcu” ilan etmemiş olmakla, “paralel devlet”e yeterince karşı çıkmamakla, dolar dolu ayakkabı kutularının aslında bir “yargı darbesi” olduğunu ilan etmemekle, kısaca “davaya ihanetle” suçlanıyordu. Kendisinin gösteremediği tepkiyi, eşi gösterdi, fakat yetmedi; Gül çifti

Çankaya'yı boynu eğik bir şekilde terk etti. Belki de Abdullah Bey'in, giderayak, tek anlamlı sözü, Davutoğlu'nu siyasete kendisinin kazandırdığını söylemek olmuştu. Tam da Davutoğlu'nun "vefa" nutukları attığı sırada.. Bu sözün muhatabı Davutoğlu muydu, yoksa Erdoğan mı? Orasını ben de anlamış değilim.

Kongrede saatler alan konuşmaların tartışmasını yapmayacağım. Daha önce de görmüş ve alışmıştık; bu "Olağanüstü Kongre" de aslına sadık kaldı; her şeyin "Reis" tarafından belirlendiği, çağdaş uygarlık kriterleri içinde hiçbir ciddi analizin yapılmadığı totaliter bir parti görünümü sergiledi. Ve biz naifler de yüzlerce defa dinlediğimiz şeyleri, belki yeni bir şey çıkar umuduyla, bir kez daha dinlemiş olduk. Bu arada Davutoğlu'ndan "akademik" bir konuşma bekleyenler de düş kırıklığına uğradı. Davut Bey, daha önceki bir yazımda gösterdiğim gibi, "yorum"larında yeni bir Türk-Müslüman seçkin zümresine dayanan bir evrensel uygarlık düşlemişti. Burnumuzun dibindeki bir Konsolosluğumuzun İslamcı canilerin karargâhı haline geldiği bu günlerde, herhalde Davut Bey de biraz daha mütevazı bir dil kullanır, diye düşünmüştüm. Yanılmışım. Yeni başbakanımız, yine esti üfürdü; bu arada Atatürk'ü de solladı ve "sathı müdafaa" olarak, "vatan"ı değil, "dünya"yı işaret etti.

İşte yeni döneme böyle coşkulu bir başbakanla giriyoruz. Kendisini yakından tanıyan bazı yazarlar, Davut Bey'in asla "emanetçi" olmayacak hırslı karakterine işaret ediyorlar. Belki de "dikkat!" diyorlar; Erdoğan'ı ikaz ediyorlar. Göreceğiz. Son yıllarda o kadar olmayacak şeylerle karşılaştık ki belki Erdoğan'ı arayacağımız günler de gelecek! Siyasette "vefa" denilen bir şey olmadığını beş yüz yıl önce Machiavelli söylemişti..

Sonuç? Sonuç yerine derim ki bütün bu merasimler, bu devir-teslim törenleri bana sahte ve göz boyayıcı bir vitrin gibi görünüyor. Benim aynamda, Türkiye'nin gelmiş olduğu noktada ülkenin gerçek "başbakanı" Ali Babacan. Yanlış anlamayın; kişisel olarak Ali Babacan'dan söz etmiyorum; "Sistem"e, uluslararası sermayeye güven veren siyasetçi olarak Ali Babacan var aklımda. Tıpkı 2001 yılının Kemal Derviş'i gibi. İşte bir tanık: AKP Kongresi'ni anlatan *Yeni Şafak* muhabiri Başbakan'ın bakanlarıyla vedalaşma sahnelerini anlatırken şu gözlemini aktarıyor: "Sıra Babacan'a geldiğinde ise salon bir anda sessizliğe büründü". Dramatik

gerilim!! Demek ki AKP saflarında da herkes her şeyin farkında. Malazgirt'i, Çaldıran'ı, Ulu Hakan'ı aslında fazla takan yok! Kulaklar FED'de, Para Kurulu'nda, Rating kuruluşlarında! Hatta Tayyip Bey'inkiler bile.. Bakınız RTE kongrede saatlerce konuştu; "faiz lobi"sinden pek söz etmedi; Merkez Bankası'na verip veriştirmedi. Ve Erdoğan'a yakın bir yazar, Babacan'ın hükümette kalacağını yazınca dolar hızla değer kaybetmeye başladı. Bilen ve anlayanlar için her şey açıktı. Evet bir "paralel devlet" var, ama bunun kaynağı Pensilvanya'daki derviş değil; kaynak, dev finans kuruluşları ile bunlara bağlı fon yöneticilerinde; para babalarında, spekülatif sermayede. Ve de aslında bunların koruyucusu olan istihbarat örgütlerinde. Hükümetleri onlar tayin etmiyorlar, fakat icracıların ellerine "yol haritaları"nı tutuşturanlar onlar.. İsterseniz uymayın. Bir Fransız yazar, geçenlerde Latin Amerika'yı inceleyen makalesinde (*Le Monde Diplomatique*, Ağustos, 2014) "artık askerî darbeler dönemi geçti" diyordu; "yumuşak darbeler" dönemi başladı.. Ve bunun ince metotlarını, iktidarı belli politikalara zorlayan baskı yollarını anlatıyordu..

Aklımı çeldi; sakın 17 Aralık da bunlardan biri olmasın? Sakın Babacan'a gösterilen ihtimam, gerçek güç odaklarına "alındı, anlaşıldı!" mesajı olmasın? Zor ve bulanık bir dönemde yaşıyoruz; bekleyeceğiz ve göreceğiz. Ve bu arada da "yorum" kavgamızı sürdüreceğiz.

7 Eylül 2014

CHP ve Sol

CHP Kongresi'nin en ilginç yanı sizce ne oldu?

Bence ne seçim, ne oyların dağılımı; hatta ne de seçimden sonra tanık olduğumuz o duygulandırıcı hoşgörü sahneleri. Bence kongrenin en öğretici tarafı, Kılıçdaroğlu'nun, içtenlikle ve dakikalarca partisinin sağa kaymadığını kanıtlamaya çalışması oldu. Aslında parti içi kaygılara da yanıt teşkil edecek duyarlı ve anlamlı bir savunma...

Kemal Bey savunmasında, her seferinde "Bu mu sağa kaymak!" diye isyan ediyor, bir sürü parti önerisini hatırlatıyordu: Aile sigortasıyla başladı; taşeron işçilerle devam etti; sendikalaşmadan söz etti; merdiven altı

emekçilerin acıklı durumunu anlattı; topraksız köylü, esnaf, dedi; hatta bu arada Rizeli fındıkçıları da unutmadı.

Liste mükemmeldi.

Üstelik Kemal Bey bütün maddeleri bir temel başlık altında toplamayı da ihmal etmedi: Üretim. Gerçi sözünü ettiği öneriler daha çok bölüşümle ilgiliydi, ama yine de CHP Genel Başkanı, kesin bir dille, Partisinin tüm üreticilerin, özellikle de sanayicilerin arkasında olduğunu vurguladı.

Güzel ve yerinde bir vurgu; fakat doğrusu biraz da kafam karıştı. Tarihi bilgilerimi yokladım ve kendime şu soruyu sordum: Acaba bizde, Avrupa'da 19. yüzyıl ortalarında olduğu gibi, devrimci bir sanayi burjuvazisi var mı? Acaba bizim sanayiciler, günümüzde, küresel kapitalizmin genel mantığı dışında, finansal sermayenin baskılarından uzak bir şekilde mi yaşıyorlar? Aslında şunu biliyoruz: 19. yüzyılda Batı'da vahşi kapitalizm koşulları hüküm sürüyordu; genel oy yoktu; sadece varsıllar oy veriyor, emekçiler de haklarını zorla almaya çalışıyorlardı. Kısaca tablo bugünkünden çok farklıydı. Bugün bizdeki sorular ise şunlar: İç tasarrufu % 12'ye düşmüş, senede en az 50-60 milyar dolar cari açığı olan bir ülkede her yıl, kimler, hangi kurumlara milyarlarca dolar daha borçlanıyor? Krediler kimlere, hangi şartlarla dağıtılıyor? Sanayicilerin bu paylaşımdaki yeri ne? Bu kadar inşaatçı birdenbire nasıl ve nereden türedi? Sonunda Tayyip Bey'in de uykularını kaçırmaya başlayan "faiz kavgası" aslında nereden çıktı ve hangi sınıf kavgasının ifadesi oluyor?

Kemal Bey sakin; "ben hesap uzmanıyım; her şeyi hesaba kitaba dayandırırım!" diyor. Elbette hesaplarını yapmıştır; inanıyoruz; fakat kafaları karıştıran şey, daha çok şu beyanı: "Biz, diyor Başkan, iktidar olunca bütün bu tasarıları kimseye zarar vermeden gerçekleştireceğiz"! Güzel de, hani şu sık sık sözünü ettiğiniz isyan ettirici rantlar ne olacak? Ya da sadece bilgisayar tıklamalarıyla kazanılan –ve bizlerin zarar hanesine yazılan– milyarlarca dolar kârlar? Galiba Kemal Bey bunları sadece hukuksuzluk, yolsuzluk, hırsızlık çerçevesinde düşünüyor ve sınıf politikasını reddediyor. İşte meselenin özü de burada yatıyor.

"Solcu" olmanın elbette ki önemli ideolojik kriterleri de var; üstelik AKP'nin İslamcı politikası bunları son yıllarda daha da önemli kıldı; fakat sağ-sol tartışmasında asıl belirleyici ölçütü halk kitlelerinden,

“alttakiler”den yana olmak teşkil ediyor. Böyle olunca da onların bir sınıf olduğunu, sınıf çıkarları ve sınıf düşmanları bulunduğunu kabul etmek gerekiyor. Oy avcılığı ve popülizm tutkuları içinde her sınıfa şirin görünmeye çalışanlar, siyasette hiçbir zaman kalıcı başarılara imza atamazlar.

Aslında “çıkmaz” şeklinde sunulan zorluk şurada: “Küreselleşme” denilen finans hegemonyası günümüzde “solcu” politikanın şartlarını son derece ağırlaştırdı. Daha ilk “küreselleşme” nutuklarının atılmaya başlandığı 1980’lerden beri bu böyle. Sürecin başını çekenlerden Margaret Thatcher “bizim izlediğimiz siyasete alternatif kalmadı” diyordu. Fransız liberalleri de, aynı yıllarda sosyalistlerle komünistlerin “Ortak Program”ının çökmesinden sonra, siyaset jargonuna “tekçi düşünce” (“pensée unique”) kavramını kazandırdılar. Tek bir düşünce var, tek bir politika mümkün; isterseniz uygulamayın; kriz kapıda! Bize daha çok benzeyen bir ülkede, Brezilya’da ise, devrimci sendikacı Lula da Silva, iktidara gelebilmek için önce IMF ile anlaştı, sonra da Troçkizmden dönme bir arkadaşını iktisat bakanı yaptı. Daha tonlarca örnek verilebilir, ama gerek yok. Belki sadece şu eklenebilir: Tekçi siyaset, tek kanatlı, sağ siyaset anlamına geliyor; yoksa sağ içinde çoğulculuk serbest. Sahte bir Hristiyan hümanizminden açık bir yabancı düşmanlığına kadar her türlü sağ vuruş serbest. Bakınız son AB seçimlerinde Fransa ve İngiltere’de en çok oyu en milliyetçi partiler aldılar. “Alttakiler”i de peşlerine takmış, “krize alternatif biziz”, diyorlar.

Ya bizdeki durum?

Bize gelince; doğrusu biz de “küreselleşme” sürecinden payımıza düşeni aldık ve bu arada 12 Mart ve 12 Eylül despotizmleri ile kapitalist metropollerin iç politikamıza ne kadar meraklı olduklarını gördük. Durumu galiba en çabuk da en açıkgözlerimiz kavradı ve “never again!” diyerek sırtlarını sermayeye dayadılar. Bugün CHP’yi en çok eleştirenler de onlar arasından çıkıyor! Tek bir düşünce, tek bir politika! Belli ki, CHP, “yaşasın liberalizm!” diye bağırmadıkça bir türlü onların iltifatına mazhar olamayacak. Alternatif yok!

Aslında AKP’nin son seçim başarılarını da bu çaresizlik sağlıyor; “dikkat kriz kapıda!”. Yoksa kimse yanılmasın, Tayyip Bey’in karizması, küçük bir

azınlık dışında seçmen yığınlarının pek de umurunda değil. Onlar, daha çok işlerini ya da ellerindeki üç beş kuruşu kaybetme korkusu içinde yaşıyorlar; “tekçi düşünce”ye can simidi gibi sarılmış halde. “Başka kime verelim ki oyumuzu? diyorlar; kim çalmıyor ki?” Ve yağma düzenini onaylıyorlar. Dün Özal’ı onayladıkları gibi? CHP de durumu anlamış görünüyor ve dolaylı şekillerde de olsa, sermayeye güven verici jestlerden geri durmuyor! Bunca yıldır Kemal Derviş’i ikna etmeye çalışmasının başka ne anlamı olabilir?

Sonuç?

Kimse sonuç beklemesin; son CHP Kongresi’nin bana telkin ettiği sorular ve sorgulamalar bunlar. Kongreden “sol” zaferle çıktı mı? derseniz, siyasal jargonda “sol” göreli bir kavramdır; herkes birinin solundadır ve bu anlamda CHP de elbette ki AKP’nin solundadır. Gerçek ölçüt ise toplumsal kavgalarda yatıyor ve öyle görünüyor ki, kimseden bir şeyler almadan herkese bir şeyler vermeyi vadeden bir politika, yakın gelecekte kendi kendini aşmayı gerektiren koşullarla karşılaşacaktır.

14 Eylül 2014

IŞİD ile Haşhaşiyun Arasında Yalnız ve Güzel bir Ülke

Bu haftaki *Newsweek*’te Türkiye’yle ilgili bir röportaj var. Anlatılanlara iki küçük çocuğun resmini de eklemişler. Bunlardan Halil dört yaşında; bir elinde bir tabanca tutuyor, öbür elinin şahadet parmağını da IŞİD usulü havaya kaldırmış. Esma ise on’unda; tesettürlü, dudağında hafif bir tebessüm..

Bu çocuklar –Türk basınında da okumuştuk– alkolizmden iman gücüyle kurtulmuş bir babanın, ayrıldığı karısından kaçırarak Suriye’de, IŞİD hâkimiyetindeki Rakka’ya götürdüğü evlatları. Orada cihada hazırlanıyorlar. Şimdiden. Anneleri Deniz, çaresiz; arkalarından gitmek istiyor, fakat gidersem beni öldürürler diye korkuyor. Röportaj işte böyle, bunu ve buna benzer daha birçok olayı anlatıyor “*Cihatçıların Otoyolu*” başlığı altında. Belli ki uzun bir otoyol; bir ucu İstanbul’un ücra köşelerine kadar uzanıyor.

Benzer şeyleri son günlerde *The Economist*'te ve daha bir sürü Batılı gazetede okuduk. *Washington Post* daha iki gün önce IŞİD'cilerin İstanbul'da fakir, uyuşturucu bağımlısı çocukları toplamak için bir büro kurduklarını, ayrıca İslami hediyelikler (t-shirt vb.) satan bir dükkân çalıştırdıklarını yazıyordu. Dün de son ABD büyükelçisi Ricciardone Türk hükümetini El Kaide yanlısı El-Nusra ile işbirliği yapmakla suçladı.

Anlaşıldı, ithamlar artık medya organlarına sığmıyor, yarı-resmî kanallara taştı ve sonunda elçilerin de dili çözüldü. Kim bilir, belki artık resmî görüşmelerde Batılı başkanlar da aynı suçlamaları dillendiriyordur? Kısaca bugünlerde Batı'da parmaklar Türkiye'yi gösteriyor.

Nereden nereye? diye düşündüm. Dört yıl önce de aynı parmaklar Türkiye'ye çevrilmişti; model arayışı içinde, despot iktidarlara karşı ayaklanmış Araplara umut kapısı olarak; biraz iyimserce de olsa, dinle demokrasiyi bağdaştırmış laik bir cumhuriyet olarak! Şimdi ise aynı parmaklar yine Türkiye'yi gösteriyor; fakat bu kez ruh hastası teröristlere her türlü kolaylığı gösterdi diye; bugünkü feci karmaşaya zemin hazırladı diye; "Cihatçıların otoyolu" oldu diye!..

Aslında AKP sözcüleri doğru bir şey söylüyorlar. Bugünkü kaosa 2003'te ABD'nin Irak'ı işgal etmesi neden oldu diyorlar. Çok doğru. Yalnız bu tespite bir de AKP'nin bu işgale ülkenin kapılarını açtığını ekleseler.. Ünlü 1 Mart Tezkeresi'ne "hayır" diyenlerin sonradan partiden tasfiye edildiklerini de unutmasalar!. Belki her şeyi birden hatırlasalar, on yıl sonra, yine ABD'yi, bu kez de Suriye'yi işgale zorlamazlardı. Arada, Libya'nın yerle bir edilmesini izleyen yıllarda..

Galiba dünyanın en garip "İslamcı" iktidarı altında yaşıyoruz. Bu iktidar yıllarca Ortadoğu'da, "Ehl-i Küfr" silahıyla Sünni bir hegemonya kurmak peşindeymiş gibi bir izlenim verdi. Hâlâ da veriyor. ABD bugün Suriye'yi işgal edeceğiz, Esad'ı devireceğiz dese, kuşku yok bizimkiler bayram yapacak! Oysa "Hristiyan Kulübü" açık ve net: Bize, mealen, "Bu IŞİD'liler, diyorlar, sizin sınır komşunuz; sizler için bize olduğundan çok daha tehlikeliler. İsterseniz savaşmayın." AKP şaşkın; kırk katırla kırk satır arasında kalmış bir çaresiz gibi bocalıyor; kameraların önünde kafaları kesilen gazetecilerin ülkelerini yönetenlere "ama, diyorlar, bizim rehin alınmış vatandaşlarımız var!".

Bütün savunma bu mu? Hayır! Galiba Erdoğan ve vekillerinin çok daha güçlü bir argümanları daha var ve Türkiye'yi cepheye sürmek isteyenlere şunları söylediklerini duyar gibi oluyoruz: "Siz ne diyorsunuz? Biz zaten kendi içimizde, kendi IŞİD'imizle savaş halindeyiz; hani şu bin yıl önce 'Haşhaşiyun' denilen, sizin de çok iyi bildiğiniz ve dilinize 'Assasin'ler diye çevirdiğiniz kanlı çeteler var ya? İşte onların torunlarıyla! Bu hainler, saflığımızdan yararlanarak bizleri kandırdılar ve biz de saf saf ne istedilerse verdik. Böylece mahkemelerde, polis teşkilatında, okullarda, medyada büyük bir güç kazandılar; bankalar, ticarethaneler kurdular ve tam da biz darbeler dönemi kapandı derken darbeyi patlattılar. Biraz daha gecikseydik, TOKİ'yi bile ele geçiriyorlardı! Şimdi bunları tasfiye etmeye çalışıyoruz ve iki cephede birden savaşamayız! Siz bunların başını kendi ülkenizde barındırırken ne yüzle bizden IŞİD'le savaşmamızı istiyorsunuz?"

Argüman güçlü mü, güçlü; biraz kara mizah izlenimi verse de. Ne var ki bu günlerde mizah ikliminde yaşamıyoruz; daha çok kara mizah giysilerine bürünmüş olayların peşinden sürükleniyoruz.

28 Eylül 2014

Kobanili Olmak...

Kobani'den çığlıklar geliyor. Kuşatıldık, diyor Kobanililer, barbarlar tarafından kuşatıldık!. Fakat kaçmıyoruz; vuruşacağız! Son nefesimize kadar vuruşacağız! Yeter ki üstümüze top ve tanklarıyla gelenlere karşı bize de silah verin! Gerçekten kardeşsek, gerçekten barıştan yanaysanız bizi de silahlandırın! Biz bu kan emicilere, elimizdeki ilkel silahlarla karşı koyamayız..

Kobani sınır komşumuz. Kobani'den gelen top sesleri Suruç'ta duyuluyor. Köylerden kaçan on binlerce korumasız insan şimdiden Türk topraklarına sığındı. Ve Kobani, Kobani olmaktan çıktı; hepimizin sorunu haline geldi. Hepimiz Kobanili olduk.

Peki, çözüm ne?

Diplomasi, diyor büyükler ve ekliyorlar: Havadan da bombalayalım. İyi de 7 Ağustos'ta Obama'nın onaylamasından sonra IŞİD mevzilerine 200'den fazla bomba atıldı, ortada gözle görünür bir sonuç yok. Yine de boş

durduklarını söyleyemeyiz; New York’ta buluştu ve çözüm yolları aradı küresel patronlar. Özellikle Obama kararlı görünüyor; “sonuna kadar gideceğiz”, diyor; “fakat karaya çıkmayacağız; askerlerimizin ayağı yere değmeyecek”! Güzel de, IŞİD belasından kurtulmak için birilerinin de ayaklarının yere değmesi gerekiyor.

Kim olacak bunlar?

Gözler bölgeye çevriliyor. Irak ordusu perişan; peşmergeler kendilerini korumaya çalışıyor; Özgür Suriye Ordusu da (ÖSO) sonunda Esad’la değil, birbiriyle savaşan çetelere dönüşmüş durumda. Yine de ümit onlarda. Pentagon bu güçleri eğitmeye, yeniden toparlamaya çalışıyor. ABD Genelkurmay Başkanı Dempsey’e göre IŞİD’i yenmek için 12-15 bin kişilik bir “ılımlı direniş gücü”ne ihtiyaç varmış. İlk etapta bunlardan 5 binini Suudi Arabistan’da eğitmek ve silahlandırmak kararı alındı. Amerikalıların acelesi yok; zaten bu iş yıllarca sürer diyorlar.

Amerikalıların yok, ama Kobani’nin acelesi var, hem de çok. Kobani kanton yöneticilerinin bir elleri silahta, öbür elleri de telefonlarında. Godot gelmese de, Godot’dan haber almaya çalışıyorlar. Havar (İmdat) Ajansı alarmist mesajlarla dolup taşıyor. Ve gözler Türkiye’ye çevriliyor.

Ne var ki Türk diplomasisi demek Erdoğan demek ve Başkan Erdoğan’ın da ilginç bir dış politika anlayışı var: Diplomasi denilince, RTE’nin aklına birtakım ilkeler değil, birtakım düşmanlar geliyor: “Esed”, Sisi, Netanyahu, Maliki vb. Somut düşünüyor Erdoğan, çok somut. Kürt “barış süreci”nde en canını sıkan husus da Rojava’da “devrim” adı altında sahnelenen oyunlar oldu. Suriyeli Kürtler, Esad’la savaşacaklarına, tutmuşlar kendi başlarının çaresine bakmaya çalışıyorlar. İşte bu olamaz. Buna müsaade edilemez. Rojava’da bir “tampon bölge” ya da “güvenlik bölgesi” kurulmalı ve hava uçuşları da yasaklanarak istikrar korunmalı.

Kürtler feryat ediyor; “iyi de, kime karşı kuruyorsunuz bu tampon bölgeyi? Kimin uçuşlarını yasaklıyorsunuz? IŞİD’in mi? Biz kırımla karşı karşıyayken bulduğunuz çözüm bu mu? Kardeşlik bu mu? Barış sürecinden bunu mu anlıyorsunuz?”. İşin tuhafı, galiba Amerika da fazla farklı düşünmüyor: Dempsey, tampon bölge sadece bir olasılık (*possibility*) diyor; acil (*imminent*) değil, diyor. Ve ortak bildiride Türkiye’nin tüm askerî operasyonlara katılacağı ilan ediliyor.

Yine de diplomasi bu, adı üstünde, kaçamak yolları da var elbette; hele Erdoğan gibi bir "Usta"nın eline düşmüşse! Fakat doğrusu ben bu incelikleri başlangıçta anlayamamıştım; Erdoğan yine zorlandı; yine Libya'daki gibi dümen kırdı diye düşünüyordum. Bereket versin *Yeni Şafak*'tan bir yazar konuyu aydınlattı ve ben de durumu anladım. Sizlere de mutlaka anlatmalıyım.

Söz konusu yazısında, ABD Erdoğan'a çok yüklendi, diyor Nihal Bengisu; özellikle ABD basını, yok IŞİD'i desteklemekti, yok petrol kaçakçılığıydı, diye "Türkiye'yi kendi yarattıkları bir imaj çamurunda boğmağa" ve "bitimsiz bir mahcubiyet"e mahkûm etmeye çalıştılar. Oysa Erdoğan ne yaptı? "Blöfü görüp, el yükseltti" ve ustaca bir manevrayla "sopayı" Amerikalıların elinden alıp, onlara karşı çevirdi. Gerisini Bengisu'dan dinleyelim: "Diplomaside olumsuz cümleler kurmak yerine, olumlu cümle kurup, cümlenin ikinci yarısına kurduğun cümlenin içeriğini tümüyle hükümden düşüren şartlar eklemek gelenektir. Nitekim Erdoğan bu istekli 'katılım' beyanına 'Ama, şöyle olursa....' kısımları yerleştirmeye başladı bile. ABD'nin sıcak bakmadığı tampon bölge, olmadı güvenli bölge taleplerine böyle bakmak gerek".

Şimdi anlaşıldı değil mi? Sanırım böyle bir taktik derinlik karşısında Davutoğlu bile şaşırıp kalmıştır. Amerikalılara gelince, onlar bizzat Erdoğan'la uğraşıyorlar, bu düzeydeki analizleri okuduklarını sanmıyorum. Fakat ben yazıyı ilgiyle okudum, farklı bir şekilde aydınlandım ve kimilerinin Osmanlı nostaljisi içinde yaşadığı bu günlerde, 19. yüzyıldaki "Islahat Hareketleri"mizi düşündüm. Cevdet Paşa "*Tezakir*"inde, bize "Islahat" diye zorlanan bazı diplomatik vesikalara karşı kaçamak yollarını anlatırken, bunlar, "müphem surette yazılarak Avrupalılara bir veçhile ve ehl-i İslama diğer bir veçhile tefsir edilirlerdi" diye yazmıştı. Yine de Cevdet Paşa bunları ironik bir dille, yererek anlatmıştı; oysa Nihal Hanım gayet ciddi; herkese diplomasi dersi veriyor.

Ve Kobanililer –Paris Komünü gibi, fakat Prusya ordusundan çok daha acımasız güçlerle çevrilmiş olarak– imdat bekliyorlar. Oysa Erdoğan ve AKP için asıl düşman Esad ve Başkan New York'ta da bütün gücüyle herkesi Esad'a karşı seferber etmeye çalıştı. Fakat neyse ki bu ülke de Erdoğan ve AKP'den ibaret değil ve bu karanlık günlerde "Hepimiz

Kobaniliyiz!”, “Hepimiz Amerliliyiz!”, “Hepimiz Şengalliyiz!”, diye bağıracak demokratlar var.

137 Ekmeleddin İhsanoğlu’nun CHP ve MHP tarafından ortak cumhurbaşkanı adayı gösterilmesi üzerine, İslam düşünce tarihçisinin “yeni Osmanlıcı” görüşten farkına işaret etmek için, temel eserine dayanarak kaleme aldığım not.

138 Erdoğan, bunu 2010 Anayasa değişikliği ile AYM’ne bireysel müracaat hakkı verilmesi düzeyinde savundu. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül de yeniden yargılama kararı veren Yüksek Mahkeme üyelerinden 11 tanesini kendisinin atadığını hatırlattı.

139 O günkü tehlikeye daha sonra BM’nin de çabalarıyla Irak ordusunun harekete geçmesi ile son verildi ve kuşatma yarıldı. Türkiye’de, görebildiğim kadarıyla, bu konuda –Ceyda Karan’ın ayrıntılı ve çarpıcı yazıları dışında– fazla bir ses yükselmedi.

ROJAVA, KOBANİ VE TÜRKİYE’DE DEMOKRASİ

Tarihte kimi anlamlı, yön gösterici olaylar çoğu kez beklenen mekânlarda değil de, o ana kadar adı pek duyulmamış, mütevazı yerlerde patlak verir. Böyle durumlarda araştırıcılar, tarihçiler, diplomatlar hazırlıksız yakalanır ve “neden burada? neden şimdi?” diye sorgularlar. Öyle görünüyor ki günümüzde de tarih Kobani’yi böyle koşullarda yakaladı ve bu da acı bir sürpriz oldu. Bağdad’ı, Musul’u. Kerkük’ü hepimiz biliyorduk; fakat Kobani de nereden çıkmıştı? Bu küçük sınır şehri neden kuşatılmış, neden bir anda Ortadoğu savaşının en hassas noktası haline gelmişti? Neden kan dökülüyordu Kobani’de?

Aslında her şey birdenbire başlamadı. Ortadoğu’nun iç içe geçmiş çelişkiler yumağında gözler ilk önce Musul’un işgaliyle açılmıştı. Herkes Suriye’de Esad düşüyor mu, kalıyor mu hesapları yaparken, 9 Haziran 2014’te Irak’ın, zengin tarihi, güçlü ekonomisi ve kültürü ile ünlü bir şehri birkaç saat içinde ne olduğu belirsiz bir İslamcı grubun eline düşmüştü. Feci sonucu biliyoruz: Yıkılan cami ve türbeler, tahrip ve yağma edilen kültür merkezleri, işyerleri ve “tarihin en büyük banka soygunu”![140]

Kapitalist metropoller açısından Musul’un düşüşündeki şok edici yan, herhalde, bin dört yüz yıllık Hazreti Yunus Türbesi’nin yıkılması değildi; daha çok, Musul’un, civarında büyük petrol rezervleri bulunan ve Bağdad’a da birkaç yüz kilometre mesafede olan bir şehir oluşuydu. ABD, 2003 yılında işgal etmiş olduğu Irak’ı, Sünnileri baskı altında tutan bir hükümet yönetiminde, kendisini savunabilecek düzenli bir ordu bile kurulmadan terk etmişti. Üstelik Maliki yönetimi petrol ticareti dolayısıyla Kürt özerk yönetimiyle ve Türk hükümetiyle ihtilaf halindeydi. Burnunun ucundaki tehlikeyi göremeyen Başbakan Maliki, tam da işgal günü Ceyhan’dan Kürt

petrolü yüklü bir geminin hareket etmesini Birleşmiş Milletler'e şikâyet etmeye hazırlanıyordu.

Kobani'de ise durum farklıydı. Bu küçük sınır şehri, Suriyeli Kürtlerin kurmuş oldukları üç özerk kantondan biri olarak gündemi değişik bir şekilde işgal ediyordu. Kobani ile Ortadoğu'nun din ve petrol boyutlu savaşlarına bir de *toplumsal devrim* boyutu ekleniyordu. Rojavalıların ve onları Türkiye'de destekleyen devrimcilerin umudu buydu. Toplumsal dönüşümü başlatan da Suriyeli Kürtler ve PYD örgütü olmuştu. Bu örgütün PKK ile de sıkı bağlantıları bulunduğuna göre, bu gelişme Türkiye'yi, "çözüm süreci"ni ve giderek Türkiye'nin tüm bölgeyle ilişkilerini yakından etkileyecek nitelikteydi.

Bu koşullarda kafaları işgal eden sorular şunlar oldu: Musul'u alarak büyük bir güç gösterisi yapan bu İslamcı terör örgütü nasıl ortaya çıkmıştı? Ve neden kendisine bir zararı olmayan bu ufak şehre böylesine bir hınçla saldırıyordu?

Bu sorulara yanıt verebilmek için epeyce gerilere, IŞİD (*Irak ve Şam İslam Devleti*) ve sonra da İD (İslam Devleti) adı altında kendinden söz ettiren bu korkunç örgütü doğuran koşullara uzanmamız gerekiyor.

Her Şey Irak'ın İşgali İle Başladı..

Her şey 2003 yılında ABD liderliğindeki koalisyon ordusunun Irak'ı işgali ile başladı. O tarihte Ortadoğu'nun en güçlü ordularından biri sayılan Irak silahlı kuvvetleri dağılmış; Saddam'ın kendisi de kaçıp saklanarak, uzun süreli taktik bir savaşa hazırlanıyormuş izlenimi vermişti. Hesabı kendisi için tutmadı; Reis 2003 sonlarında yakalandı; bir eşkıya muamelesi gördü ve 2006 yılında da "yargılanarak" idam edildi. Kendisiyle beraber rejimin bütün önde gelen liderleri tutuklanmış ve iki oğlu da Musul'da öldürülmüştü. Kaçıp kurtulan komutan sayısı çok azdı; yine de bunlar arasında Saddam'ın en sadık adamlarından İbrahim el Duri bulunuyordu. El Duri, Bağdad diktatörünün tasarladığı taktik savaşın, onun beklentisinden çok farklı şekilde de olsa, gerçekleşmesinde rol oynayacak lider olacaktır.

Irak'ın işgali ülkede büyük bir iktidar boşluğu yaratmıştı. Baas Partisi ve Saddam ailesinin bağlı olduğu Tikrit aşireti çöküntü içindeydi. Yine de halkın aşiretlere bölünmüş yapısı daha ilk günlerden itibaren direnişe

elverişli bir zemin sağlıyordu ve ilk aktif direniş işaretleri de, bu koşullarda, Zarkavi adında Ürdünlü bir fanatik Müslüman liderliğinde başladı. Gözlemcilerin bir "serseri" olarak niteledikleri ve daha önce Irak El Kaidesi'nde silahlı bir gruba şeflik yapmış olan Zarkavi, 2006 yılında ölene kadar kavgasına devam etti.[141] O ölünce de bu yeni Cihadist hareketin ikinci nesil liderliği, 2004'te Dünya Müslümanlarını dirence çağıran 1600 sayfalık bir manifesto yazmış olan Halepli mühendis el Suri'ye geçti. Yine de öyle görünüyor ki IŞİD'in temelleri daha çok Baas lideri İbrahim el Duri'nin Sünni aşiretleri ve Nakşibendi tarikatı ile yaptığı anlaşma ile atılmıştı.

El Duri, Baaslı bir Arap milliyetçisiydi ve asıl amacı, Irak istihbaratında çalışmış birçok subayın da desteğiyle, partisini diriltmek ve işgalci güçlerle savaşmaktı. Irak'tan kaçtıktan sonra Suriye'ye de gitmiş ve orada işbirliği için temaslar yapmıştı. Fakat El Duri aynı zamanda Sünni bir Müslümandı ve "*Nakşibendi Ordusu Askerî Ricali*" adlı gizli örgüte mensuptu. Bu sıfatıyla da, ideolojik farklılıklara rağmen, ortak düşmana karşı El Kaide'nin yanında birçok operasyona katılmaktan kaçınmamıştı. 2006 yılında da örgütün komutanlığını üstlendi.[142] Aynı yıl bütün cihadist örgütler birleştiler ("*Mücahidin Şura*") ve kısa bir süre sonra da *Irak İslam Devleti* adını aldılar.

Aslında Arap dünyasında "derin devlet" olarak bilinen yapının bir parçası sayılan Nakşibendi örgütünü ilk sezenlerden biri de Maliki olmuş, fakat yeteneksiz başbakan yangına körükle giden bir politikaya saplanıp kalmıştı.[143] Özellikle Musul, Felluca ve Tikrit gibi şehirlerde güçlü olan bu örgüt, El Duri komutasında IŞİD'in bugünkü gücüne erişmesinde önemli bir rol oynadı.

Elbette ki Baas milliyetçiliği İslam fanatizmi ile uyuşabilecek bir ideoloji değildi; fakat işgal güçlerine ve yerli ortaklarına karşı böyle bir işbirliği de kaçınılmaz olmuştu. Bu işbirliğine katılan güçler arasında kendilerini *Irak İslam Direnişi Cephesi* (ya da *1920 Devrimi Muhafızları*) olarak adlandıran *Müslüman Kardeşler* de vardı.[144] Liderleri Ürdün'de yaşayan bu aktivist Müslümanlar El Kaide'ye uzun süre muhalif kalmış ve ancak Amerikalıların destek ve finansmanı ile *Sahva* adı altında militan Sünni grupları oluşturmuşlardı.

Görüldüğü gibi Nakşibendiler ve Müslüman Kardeşler ile IŞİD'i kuracak olan cihadistler arasında ideolojik bir birlik yoktu; fakat mevcut koşullar bu akımları işbirliğine itmişti. Benzer kanallarla aşiret reisleri ve yerel halk da harekete dahil edilmiş ve cephe genişletilmişti. Bu katılımda da halkın cihadist İslamcılara sempatisinden çok korkusu ve mevcut durumun dayanılmaz koşulları rol oynamıştı. *Uluslararası Kriz Grubu*'nun (ICG) raporunda yer alan Musullu bir Arap gözlemcinin ifadesine göre, halk, "bir yandan Iraklı Sünnileri aşağılayan ve terörize eden bir yönetici (Nuri el Maliki) ile Suriyeli Sünnileri yok etmeye kararlı bir yönetici (Beşar el Esad) arasında sıkışıp kalmıştı".[145] Bu koşullarda ezilen Sünniler için –bu kez yepyeni ve daha da feci baskılara uğrayana kadar– Sünni fanatizmi, kin ve nefretlerini kanalize edebilecekleri bir akım olarak görünüyordu. Böylece, önce IŞİD, sonra da İslam Devleti'ne (İD) giden yolda, en gözü kara İslamcılar ağır basmaya başladı. Ve giderek, ABD ve Avrupa da dahil, dünyanın her tarafından IŞİD saflarına genç cihadistler akmaya başladı.[146] Bu şekilde ağırlaşan fanatizm dalgası içinde Baasçı güçler ve Müslüman Kardeşler IŞİD'le mesafelerini alırken, IŞİD'in kendisi de El Kaideci stratejiden uzaklaşıyordu.

Aslında bu strateji dönüşümü çok yeni bir şey de değildi ve temelleri 11 Eylül İkiz Kuleler saldırısı ile Irak işgalini hemen izleyen yıllarda atılmıştı. Savaş ve kazanımlar bağlamında giderek daha da netleşti.

Peki bu kopuş nereden icap etmişti? Nedenleri neydi?

El Kaide'den Kopuş: Önce "Saf İslam"..

Yaygın bir kanıya göre bu kopuş, El Kaide'nin genel stratejisinin ve 11 Eylül eyleminden sonra yaşanan bazı gelişmelerin Irak cihadist çevrelerinde yarattığı rahatsızlıktan doğmuştu. El Kaide teröre dayanan eylemlerinde üniversalist bir çizgi izliyordu. Onlara göre İslam'ın baş düşmanı ABD ve onun liderliğindeki "küfür dünyası" idi; bunlar mümkün olan her yerde vurulmalıydılar. Örgüt belli bir toprağa bağlı, yerel bir politika gütmüyor, düşman neredeyse orada hazır ve nazır olmaya çalışıyordu. Oysa başta Irak'ın işgali olmak üzere yaşanan birçok talihsiz olayın da etkisiyle, Iraklı cihadistleri ürküten şey de buydu.

Kuşkusuz Iraklı El Kaideciler 11 Eylül saldırısını alkışlamışlardı; fakat İslam davası daha sonra herhangi bir gelişme gösterememiş, üstelik –başta ülkenin işgali olmak üzere– büyük kayıplara uğramıştı. Yeni strateji düşman cephesindeki öncelikleri değiştiriyor, ilk hedefe İslam'ın kendi içindeki düşmanlarını koyuyordu. Bu hesaba göre İslam, önce kendi kutsal topraklarına sağlam bir şekilde yerleşecek; bu topraklar, Şii, Ezidi, ateist, Hristiyan, Yahudi vb. unsurlardan temizlenip saf bir hale getirilecek, sonra da dış dünyaya karşı cihad başlatılacaktı. Batılı gazetecileri kameralar karşısında hunharca katletmeleri de bölgeye sızmış "ajanlar" aracılığıyla Batı'ya verilen gözdağı niteliğindeydi.

Iraklı cihadistlerin sertleşmesinde hareketin başına, 16 Mayıs 2010'da, Ebubekir el Bağdadi'nin geçmesi de rol oynamıştı. Bağdat İslam Üniversitesi'nde doktora yapmış olan bu "ilahiyatçı" terörist, uzun yıllar cihadist örgütlerde eylemlere katıldıktan sonra Irak Şam İslam Devleti'nin başına geçmeyi başarmıştı. Musul alındıktan sonra da 29 Haziran 2014'te kendisini "halife" ilan etti ve "devlet"in adını da İslam Devleti (İD) olarak değiştirdi.

Irak'taki cihadist hareket çoktandır gerek İslam dünyasında gerekse Batı'da kaygıyla izleniyordu; fakat tüm dünyanın gözlerinin IŞİD'e çevrilmesi Musul'un bir günde düşmesiyle başladı. Daha sonra da olaylar çorap söküğü gibi hızla ilerledi. Telafer ve Şengal'de Şii Türkmenlerin, Ezidi Kürtlerin kırımı ve göçü, Amerli'nin kuşatılması vb. derken bir gün Kobani'nin de kuşatıldığını öğrendik. Haftalarca süren ve kahramanca bir savunmaya tanık olduğumuz Kobani bu kez de gözlerin Kobani'ye çevrilmesine yol açtı. Ve biz de böylece –başlangıçtaki sorumuza dönerek– sorgulamaya başladık: Neden Kobani? Neden bu küçük sınır şehri?

Kobani Kuşatması: Strateji ve İdeoloji

İslam Devleti'ni Kobani kuşatmasına sevk eden hem stratejik hem de ideolojik nedenler vardı. Bir kere Kobani'yi ele geçirerek, İD (IŞİD)'ciler, merkezleri Rakka'yı Halep'e "tam bir güvenlik içinde" bağlayacaklardı.[147] Ayrıca Türkiye ile yüz kilometre kadar bir sınır elde ederek bu Sünni topluluğu da doğrudan etkileme olanağı elde edeceklerdi. Belki daha da önemlisi, Kobani, İD'nin Suriye ve Irak'taki toprakları arasında "stratejik

bir kilit” teşkil eden Hasiçi şehrine saldırmalarını da kolaylaştıracaktı. Üstelik bu şehir hayli zengin petrol kaynakları da içeriyordu.

Bunlar daha çok stratejik nedenlerdi. İD’in bunlara ek olarak bazı ideolojik gerekçeleri de vardı. Bu gerekçelerin başında da Kürtlerin Kobani’yi de kapsayan Rojava bölgesinde İslam ilkelerine aykırı, devrimci bir rejim kurmuş olmaları geliyordu. Esad’la anlaşma halinde olduklarına inandıkları PYD (ve dolaylı olarak da PKK) yöneticileri onların gözünde dinsiz, ateist, kâfir kişilerdi. Nasıl Ezidileri, Şiileri, Süryanileri temizledilerse, bunların da yok olmaları gerekiyordu. Üstelik Kürtler Sincar dağları eteğinde Ezidileri ve Türkmenleri kurtararak onları küçük düşürmüş, onurlarını kırmıştı. Bu olay Batı kamuoyunda büyük yankılar uyandırmış, Kürtlerin itibarını artırmıştı. ABD ve AB’nin bir terör örgütü olarak gördüğü PKK bile bu operasyondan olumlu puanlar almıştı. Bu da İD’i öfkelendiren ayrı bir nedendi ve Kobani mutlaka düşmeliydi.

Oysa İD’ciler ve tüm karşı-devrimcileri böylesine kudurtan Rojava tecrübesi neydi?

Rojava Devrimi ve Kobani Kantonu

Suriyeli Kürtler PYD öncülüğünde Rojava bölgesinde üç özerk kanton kurmuşlardı. Kobani, Cizire ve Afrin’de kurulan ve aralarında başka Arap yerleşme birimleri de bulunan bu kantonlar, özgürce seçtiği meclislerle halkın kendi kendini idare etmesi ilkesine dayanıyordu.[148] Rojava özerk yönetiminin Suriye’den kopma gibi bir niyeti yoktu; fakat Baas diktatörlüğüne dönmek de istemiyorlardı. Kürtleri, Arapları, Süryanileri, Ermenileri, Çeçenleri bir arada ve her türlü etnik önyargının dışında yöneten bu kantonlar Ortadoğu coğrafyası için devrimci bir yenilik teşkil ediyordu. Böylece Rojava tecrübesi aşiret ilişkilerinin, ağalık ve şeyhlik ilişkilerinin yaygın olduğu bir coğrafyada, esprisi itibariyle Paris Komünü’nü hatırlatan hatlar taşıyordu.

İD yöneticileri, bu özellikleriyle kendi çağdışı ve kan emici İslamcı devletlerinin tam karşı tezi olan Rojava karşısında kudurmakta haklıydılar. Onların kapkaranlık bir dünyada zindan hayatı yaşattığı kadınlar Rojava’da erkeklerle eşit koşullarda yarışıyorlardı.[149] İD’cileri en çok kudurtan şey belki de buydu. Kuşatma bunun için uzuyor; Kobanililerin kahramanca

savunmalarına rağmen İD vazgeçmiyor ve giderek artan güçlerle saldırıyordu. Onlara en çabuk ve en kolay yardım edebilecek ülke Türkiye idi; fakat Türkiye de Kobani'ye –birazdan göreceğimiz nedenlerle– ikircikli ve mesafeli bir davranış içindeydi.

Kuşatma daraldıkça ve yeni bir kırım olasılığı arttıkça dünyada da yardım çığlıkları yükselmeye başladı. BM Suriye Özel Temsilcisi Staffan de Mistura, "yüzlerce kişinin hâlâ kentin içinde olduğunu, 10 bin ila 13 bin arasındaki kişinin de yakınlarda olduğunu" belirtiyor ve "kentin İD'in eline geçmesi durumunda sivillerin büyük bir ihtimalle katliama uğrama" olasılığını ilan ediyordu. Yani Kobani'de yeni bir "*Srebrenitsa faciası*" yaşanabilirdi. "Sivillere karşı yakın bir tehlike durumunda susamayız; susmamalıyız" diyordu Mistura.[150]

Türkiye'nin ve Batı'nın bu çığlığa yanıtı ne oldu?

Türkiye, Batı ve Kobani

Kobani krizi, bölgede, ABD'nin başını çektiği emperyalist kampla yerli halkların (Türkler, Kürtler, Araplar) oluşturduğu karmaşık ilişkiler yumağını daha net bir biçimde ortaya koymuştu. Güçlü aktör ABD, gelişmelere, küresel kapitalizmin jandarmalığından doğan genel ilgisi dışında, bölgede mevcut enerji kaynakları dolayısıyla da kayıtsız kalamazdı. Bu vesileyle işaret edelim ki, son yıllarda kaya gazı ve petrolündeki üretim artışı sayesinde ABD'nin Ortadoğu petrolüne ihtiyacı kalmadığı yönündeki iyimser yorumlar gerçekleri yansıtmıyor ve bölge daha yıllarca müdahale ve çatışmalara sahne olacak gibi görünüyor.[151] Bununla beraber bugünlerde ABD, Kobani'de, 2003 yılında Irak'ı işgalinin yarattığı pislikleri temizleme ve olası bir soykırımı önleme hesapları içinde bulunuyor.

İlginçtir ki ABD, daha doğrusu Obama yönetimi içeride Cumhuriyetçiler, dışarıda da bazı bölge ülkeleri (ve bu arada Türkiye) tarafından Suriye politikasında "enerjik" davranmadığı, yükselen cihadist İslamcılıktan sorumlu olduğu yolunda eleştirilere uğramaktadır. Gerçekten de Obama, herhalde Irak işgalinin yarattığı sorunların dürtüsüyle, Suriye'ye kara müdahalesinden devamlı olarak kaçındı. Bu konuda kamuoyu desteğini de arkasında hissediyordu.[152] Kobani'de karşılaşılan trajik durum da

tutumunda bir değişikliğe yol açmadı; sadece Kobani'ye sınır komşusu olan ve doğrudan tehdit altında bulunan Türkiye üzerindeki baskıları artırdı.

Kuşkusuz Obama Kobani'nin düşmesinin bölge güvenliğini tehlikeye atacağını ve bunun mutlaka önlenmesi gerektiğini biliyordu. Gazetecilerini kameralar karşısında vahşice öldüren ve Kobani'yi Srebrenitsa'ya çevirmeye çalışan cinayet şebekesi elbette yok edilmeliydi. Fakat bu, Obama'nın deyimiyle, ancak senelere yayılacak bir savaşla ("degrade and destroy") mümkün olabilirdi. Bunun için de bölge devletlerinin, özellikle de Türkiye'nin yardımına ihtiyacı vardı. Oysa Türkiye, AKP iktidarına özgü hesaplarla, bambaşka tellerden çalıyordu. Gerçekten de Kobani sorunu Türkiye'de tüm çelişkileri gün ışığına çıkaran bir ayraç işlevi yüklenmiş görünüyordu.

Yıllardır "çözüm süreci" adı altında Abdullah Öcalan ile görüşmeler yürüten AKP yönetimi, bu arada PKK'yı "terörist" bir örgüt olarak nitelemekten de hiçbir zaman vazgeçmemişti. Dahası, bu sıfatı PKK'nın işbirliği yaptığı Suriye PYD örgütüne de yaymıştı. Bu durum Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın –ve daha sonra da tüm AKP ağır toplarının– Kobani krizini "iki terör örgütünün kendi aralarındaki savaş" olarak nitelemesine yol açtı ve Erdoğan, defalarca, "bizim için, Kobani neyse PKK da odur!" dedi. Oysa demokratik devrim kavgası yapan Kürt kuruluşları ve Türk devrimcilerin geniş bir kesimi olaya çok farklı bir pencereden bakıyorlardı. Rojava tecrübesi Fatsa anılarını canlandırıyor, Gezi direnişiyle benzer noktaları vurgulanıyordu.[153]

Kobani, Kürt siyasi hareketinin umut ve heyecanla bağlandığı Rojava tecrübesi bağlamında, bir "devrimci kimlik sorunu", bir "ulusal onur" simgesi haline gelmişti. Şimdi yıllardır "barış görüşmeleri" yaptıkları, üstelik tek muhatap olarak gördükleri bir lider tarafından boğaz kesen, kan emen bir vahşet örgütüyle eşit sayılıyor, aynı kefeye konuluyordu. Ayrıca bu formül, mevcut koşullarda, Kobanilileri yok etmeye çalışan ve buna da muktedir görünen İD (IŞİD)'ciler lehine bir tavır da sayılabilirdi.[154] Türkiye Kobani'ye yardım etmediği gibi, sınıra yığdığı askerlerle, Kobani'ye yardıma koşan Kürt gençlerini de engelliyordu.[155] Bu durumda Kürtler AKP'nin planının İD'e Rojava devrimini ezdirmek olduğu kanısına

vardılar; korkunç bir düş kırıklığı içinde kendilerini kaybettiler; sokaklara döküldüler, yaktılar, yıktılar.[156]

Kobani: Türkler, Kürtler ve Demokrasi

"Çözüm süreci" bitmiş miydi?

Yoksa bu süreç başından itibaren yanlış temellere mi oturtulmuş, bir "sağırlar diyalogu" şeklinde mi yürütülmüştü? Türkiye'de demokratik hak ve özgürlükleri adım adım yok eden İslamcı bir partiden özü laiklik olan bir direnişte yardım beklemek gerçekçi bir beklenti olabilir miydi? Yine aynı partiden Kürtlere özerk yönetim, Kürtçe öğretim hakkı ummak boş bir hayalden başka bir şey değil miydi? Kürt hareketinin bazı ağır topları, son sözü Öcalan'a bırakmakla beraber, bu konuda açık ifadeler kullanmaktan da geri kalmadılar.[157]

AKP iktidarı uzun süre Kobani'yi kurtarma planlarına karşı, asıl tehlikenin "Esed" olduğu, Suriye topraklarında bir tampon ya da güvenlik bölgesinin kurulmasını önererek bir oyalama siyaseti güttü. Bu öneri, özellikle "tampon bölge" formülü ABD tarafından operasyonel bulunmadı ve dikkate alınmadı.[158] Bu arada Kobani'deki ölüm çemberi de daraldıkça daralıyordu. ABD tam da bu koşullarda harekete geçmek ve PYD'lilere doğrudan silah yardımı yapmak zorunda kaldı ve bunu da bir telefon konuşmasıyla Obama Erdoğan'a bildirdi. Galiba tartışma başlamadan bitmiş ve Türkiye Cumhurbaşkanı –daha önce Libya konusunda olduğu gibi– yirmi dört saat içinde 180 derece çark etmek zorunda kalmıştı.

Artık şu iyice anlaşılıyordu; AKP "çözüm süreci" adı altında samimi davranmamıştı; elinde tutsak olarak gördüğü Öcalan'ın Kürt halkı üzerindeki karizmasını partizan amaçlarla kullanmış,[159] ciddi hiçbir taleple ilgili bir adım atmamış, fakat bu arada da Kürt bölgesinde BDP dışındaki bütün partileri silerek seçim üzerine seçim kazanmıştı. Oysa Kobani krizi ile bu maske düşüyor, gerçek niyet gün ışığına çıkıyordu. Buna rağmen hükümetin eskisinden daha da ısrarlı bir dille "çözüm süreci"nin bitmediğini söylemesi; herkesin unuttuğu "Akiller Heyeti"ni yeniden toplantıya çağırması ve İmralı'yı yine ön plana çıkaran bir taktik uygulaması neyi gösteriyordu? Durum açıktı ve her türlü kuşkunun üstünde bir yazarın ifadesiyle, artık "çözüm süreci siyasal iktidarın bütün suçlarının

ve diktatörlük girişimlerinin önüne çekilen bir perde olarak" kullanılmaya başlamıştı.[160]

Gerçekten de sonun başlangıcını mı yaşıyorduk? *Özgür Gündem*'de yazıldığı gibi "aldatmaca ve oyalama siyaseti tamamen kendini aldatma ve oyalama siyasetine" mi dönüşmüştü?[161] O halde Öcalan, süreçle ilgili olarak, "15 Ekim itibariyle yeni bir aşamaya geçildi", "pratik umudun daha da arttığı bir döneme giriliyor" derken acaba ne kastediyordu? Oysa aynı Öcalan, hem nalına hem mıhına vurduğu mesajında, yanlış anlamaya yer bırakmayacak şekilde şunları da söylemişti: "21. yüzyılın bütün çelişki, çatışma ve imkânlarını bağrında barındıran Kobane gerçekliği bütün sorunların çözüm anahtarı olma vasfını taşımaktadır. Oradaki cesur ve destansı direniş ve bu direnişe sahip çıkan bütün halklarımız tam da bu bilinç ve onurla hareket etmişlerdir"[162] Bu sözlerle de "Kobani'nin çözüm süreciyle ne ilgisi var?" diyen Erdoğancı söylemden fersah fersah uzakta bir görüş karşısında değil miydik?

O halde?

O halde önümüzdeki günlerde beklenmedik sürprizlerle karşılaşabiliriz. Oysa bu günlerde Kobani direniyor ve zaferi de düşmesi de Türkiye'de kolu kanadı kırılmış demokrasi için yeni bir dönem başlatabilir. Öyle sanıyorum ki bu dönemde Kürt siyasal hareketinin öfke ve düş kırıklığı içinde yeniden şiddete ve silahlı kavgaya sürüklenmesi en büyük hatası olacak, tüm bölgeyi ve giderek ülkeyi istikrarsızlaştırıcı sonuçlar doğuracaktır. Bu şiddet, Türkiye sağını daha da güçlendirecek, geçmişte darbelere zemin hazırlamış, her türlü provokatörün cirit attığı kaotik ortamlar yaratacak bir potansiyel taşıyor.

İkinci onulmaz hata da Kobani direnişinin özünü iyi kavrayamamak olabilir. Herhalde şunu aklımızdan çıkarmamalıyız: Kobani, din ve mezhep kavgalarının kana boğduğu bir coğrafyada her şeyden önce bir *laik yaşam* kavgasıdır; laiklikle demokrasinin ve özgürlüğün ne kadar iç içe olduğunu gösteren bir kavgadır. Rojava devriminde kadınların oynadığı rol, sonuç ne olursa olsun, Ortadoğu dünyasında mutlaka derin izler bırakacaktır. Hal böyle iken soyut ve aşkın bir "diktatörlük" fikri yaratarak AKP tecrübesini "*Apoletli Kemalizm'den, cübbeli Kemalizm'e geçiş*"[163] olarak eleştirmek sadece hazin bir tarihi yanılgı olarak kalmaz, Kürtleri de birçok (fiilî ya da

potansiyel) dostundan koparır. Tarihte her otoriter rejimi aynı kefeye koymak, AKP'nin yaptığı gibi, IŞİD ile PKK ve PYD'lileri aynı şey saymaktan farksızdır. Protesto gösterilerinde okul yakmak, Atatürk büstleri kırmak gibi devrimcilere değil de İD (IŞİD) üyelerine yakışacak vandalizmler, harekete dost değil, düşman kazandırır. Unutmayalım ki Mayıs-68'in devrimci dalgası Türkiye'de laik cumhuriyeti kurmuş devrimi karalayarak değil, devrimci ilkeyi özümseyerek ve eleştiri içinde aşarak ülkeye yeni bir espri taşıdı. Bugün de en çok ihtiyacımız olan şey, herhalde tüm devrimci demokratları bir araya getiren geniş bir demokrasi cephesidir.

140 Irak Merkez Bankası Musul şubesinin tartışmalı soygunuyla ilgili bilgileri için bkz. *Financial Times*, 17 Temmuz 2014, Borzou Daraghi'nin "Biggest Robbery that never happened" başlıklı yazısı.

141 Rémy Ourdan; "L'Etat Islamique; un djihad enraciné"; *Le Monde*, 3 Ekim 2014. Ourdan, Zarkavi'yi "bir serseri" olarak niteliyor.

142 Arapça adıyla *Ceyş Rical al Tarika al Nakşibandiya* (JRTN) olan bu gizli ve önemli örgüt hakkında Stanford Üniversitesi Web sitesinde (Stanford.edu/groups/mappingmilitants/) ayrıntılı bilgi bulunmaktadır.

143 *New York Times*'ta, Tim Arango'nun bu gelişmeyi anlatan yazısında belirttiğine göre, El Duri'nin Başbakan Maliki, Saddam rejimi kalıntısı "derin devlet" ("deep state") güçleriyle darbe hazırladığını iddia ettiği zaman kendisine Washington büyükelçisi Zalmay Khalilzad bile inanmamış, bunu bir "komplo teorisi" olarak değerlendirmişti. Arango, *Washington Ortadoğu Siyaseti Enstitüsü* analizcilerinden Michael Knights'dan yararlanarak kaleme aldığı yazıda, IŞİD'in gelişmesinde büyük rolü olan "zor ittifak"ın mimarı El Duri'nin hâlâ yaşadığının sanıldığını da ekliyor. Tim Arango; "Uneasy Alliance gives insurgents an edge in Iraq"; *New York Times*, 18 Haziran 2014.

144 Cécile Hennion; "Ces Alliances Hétéroclites qui Renforcent l'EIIL en Irak"; L*e Monde,* 20 Haziran 2014.

145 Aynı yazıda Hennion alıntılıyor.

146 IŞİD'e Batı ülkelerinden katılanlar, sanılacağın aksine, çoğunlukla geleneksel İslam çevrelerinden gelmiyorlardı. Resmî İslam mekanlarında ve camilerde IŞİD hep ağır şekilde eleştirilmiştir. Yapılan anketler bunların çoğunun internet kafelerinde "bilinçlenen", işsiz güçsüz gençlerden oluştuğunu ve aralarında da % 25 gibi hatırı sayılır bir oranda Hristiyanlıktan dönme gencin bulunduğunu ortaya koymuştur. Bkz. Olivier Roy ile söyleşi; *Le Monde*, 26 Eylül 2914.

147 Bu konuda öğretici bir analiz için bkz. "La Coalition contre l'Etat Islamique se cherche une feuille de route"; Gilles Paris; Marie Jégo; Nathalie Guibert. *Le Monde;* 15 Ekim 2014.

148 Bu konuda bkz. Nazan Üstündağ; "Roj Roja Rojava"; Özgür Gündem; 3 Ekim, 2014; Fehim Taştekin; "Rojava Ekonomisinin Anatomisi: Bir Tas Çorba"; *Radikal*; 3 Ekim, 2014; Erdem Yörük; "Rojava'da Devrim ve Karşı-Devrim"; T24, 5 Ekim 2014.

149 IŞİD'e karşı savaşmak için Kobani'ye gelen ABD'li Jordan Matson'nun savaşçı kadınlarla ilgili anlattıkları ilginçtir. Matsom ABD ordusunda da kadınların olduğunu, fakat bunların, Kobanili

kadınların aksine, geri hizmetlerde çalıştıklarını söylüyor. *Milliyet*, 23 Ekim 2014. Aslı Aydıntaşbaş'ın "Kobani'de Bir Amerikalı" başlıklı yazısı.

150 Yves Michel Riols; "Le Sort de Kobané tétanise la Turquie et la Coalition"; *Le Monde*, 12 Ekim 2014. T24 internet gazetesi; 11 Ekim 2014. "BM: Kobanê Srebrenitsa'ya benzeyebilir" başlıklı yazı. Srebrenitsa'da, 1995'te, Bosnalı Sırplar, 8000 kadar Müslüman katletmişlerdi.

151 Gerçekten de son rakamlara göre ABD'nin yeni yöntemlerle elde ettiği hidrokarbür üretimi 2009'da günde 500 bin varilden 2013 sonlarında 3,2 milyon varile çıkmıştır; toplam olarak da ülke günde 19 milyon varil tüketirken, üretimi ancak bunun yarısından biraz fazlasını (10 milyon varil) karşılamaktadır. Bastien Alex; "Etats-Unis/Moyen-Orient: Les Gaz et Pétrole de Schiste ne changent pas tout". 14 Eylül 2014. www.leplus.nouvelobs.com. Columbia Üniversitesi'nden bir profesör son otuz yılda Amerika'nın (jandarmalık görevi çerçevesinde) dünyanın çeşitli yörelerine, özellikle de Ortadoğu ülkelerine yaptığı askerî müdahaleler konusunda bir döküm yapmış bulunuyor. Andrew J. Bacevich; "Even if we defeat the Islamic State, we'll still lose the bigger war"; *Washington Post*, 3 Ekim 2014.

152 Ne var ki Amerikalı gazetecilerin kameralar karşısında boğazları kesilerek öldürülmeleri kamuoyundaki trendi de değiştirmişe benziyor. Ekim başında *Fox News Poll*'un anketine göre Amerikelı seçmenlerin % 57'si kara hareketinden yana görünüyor. *Washington Post*, 2 Ekim 2014. J. Rubin'in "On the Islamic State, voters are ahead of our timid president and GOP opportunists" başlıklı yazısı.

153 *Birgün*, 19 Ekim 2014 (Emrah Altındiş; "Gezi ve Kobane Niçin Benziyor?"); Özgür Gündem; 28 Temmuz 2013 (Ali Barış Kurt; "Sosyalistler Devrimi Selamlıyor")

154 Nitekim Erdoğan'ın PYD'ye yardım eden ABD'yi eleştiren, "yanlış yapıldı" diyen sözleri de bu bağlamda anlam kazanmaktadır. Bkz. *Cumhuriyet*, 23 Ekim 2014.

155 Batı'da bazı gözlemcilere göre Türkiye'nin bu tutumu, 1944'te Varşova'da Nazilere karşı ayaklanan Polonyalı ulusalcıları kurtarmak için sınırda bekleyen Sovyet ordularının hiçbir şey yapmadıkları ve ancak kırımdan sonra harekete geçtikleri trajediyi anımsatıyordu. Bu konuda ABD'nin eski dışişleri bakanı yardımcılarından Matthew Bryza'nın söyledikleri ilginçtir. Bkz. *Cumhuriyet*, 19 Ekim, 2014; Leyla Tavşanoğlu ile söyleşi.

156 Ahmet Türk bu konuda şöyle konuşuyordu: "Ankara'nın o politikası, yani *bırakalım IŞİD, PYD ile PKK'yi temizlesin, iyice burunları sürtülsün* politikası her şeyi berhava etti. IŞİD çetelerinin insanların kellelerini kesmesi, kadınlara, kızlara tecavüz etmesi, bütün bu vahşet karşısında Türkiye'nin hareketsizliği Kürtler açısından tam bir *kırılma noktası* oldu." Hasan Cemal naklediyor; T24, 9 Ekim 2014. HDP sözcüleri ise 8 Ekim ayaklanmasındaki vandalist eylemleri kınamış, provokatörlere dikkati çekmişlerdir.

157 Örneğin Selahattin Demirtaş, Rojava'nın "çözüm süreci"nden bile önemli olduğunu söyleyerek durumu şöyle anlatıyordu: "Ben özellikle Türk halkının anlayabileceği bir örnekle anlatmak istiyorum. Bugün IŞİD tehlikesi Azerbaycan'da olsaydı ve IŞİD bir Azeri kasabasını kuşatmış ve birazdan oradaki Azeri Türkleri katletmek üzere olsaydı ve siz Azeri Türklerine destek olmak için sınıra gitseydiniz; ama orada Türkiye'nin polisi, askeri sizleri gazla, copla engelleseydi, ne hissederdiniz? Bunu anlamanızı istiyorum." Bkz. www.cihan.com.tr/

158 Öyle görünüyor ki ABD'nin öneriye sıcak bakmamasında mali kaygılar ön planda rol oynamıştı. Genel Kurmay Başkanı Dempsey'in Kongre'ye sunduğu bir rapora göre "Tampon bölge" daha kurulurken ABD'ye 500 milyon dolara ve zamanla milyarlarca dolara mal olacaktı. *Washington Post*, 13 Ekim 2014.

159 Abdullah Öcalan'ın kendisi de son mesajında bu konuda şunu söylemiştir: "Çözüm süreci açısından gelmiş olduğumuz nokta bir kırılmaya maruz kalmıştır. Bunun en önemli sebebi bu süreçlerde hükümetin benimle geliştirmeye çalıştığı ilişki biçimini bir araçsallaştırma mekaniğine oturtmaya çalışmasıdır. Bunun, çözmeye çalıştığımız meselenin ağırlığına denk bir yaklaşım olmadığı bütün gerçekliğiyle anlaşılmıştır. Gelinen nokta itibariyle bu yaklaşımın darlığı ve çözüme hizmet etmeyeceği taraflarca yeterince kavranmıştır". *Taraf*, 22 Ekim 2014. (HDP'nin yazılı açıklamasından)

160 Mehmet Altan; "Makul şüpheyi 17-25 Aralık'ta arasanız ya?", *Taraf*, 20 Ekim 2014.

161 Bese Hozat; "AKP ve Süreç"; Özgür Gündem, 22 Ekim 2014.

162 *Taraf*, 22 Ekim 014.

163 Formül Ahmet Türk'e aittir; Hasan Cemal de bunu yazısına başlık yapmıştır. Bkz. T24, 9 Ekim 2014.